2023 GÜZ DÖNEMİ

ULUSLARARASI İNSAN VE SANAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ijhar®

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND ART RESEARCHES

Cilt 8, Sayı 3 / 20 Eylül 2023

ULUDAĞ GELİŞİM AKADEMİSİ

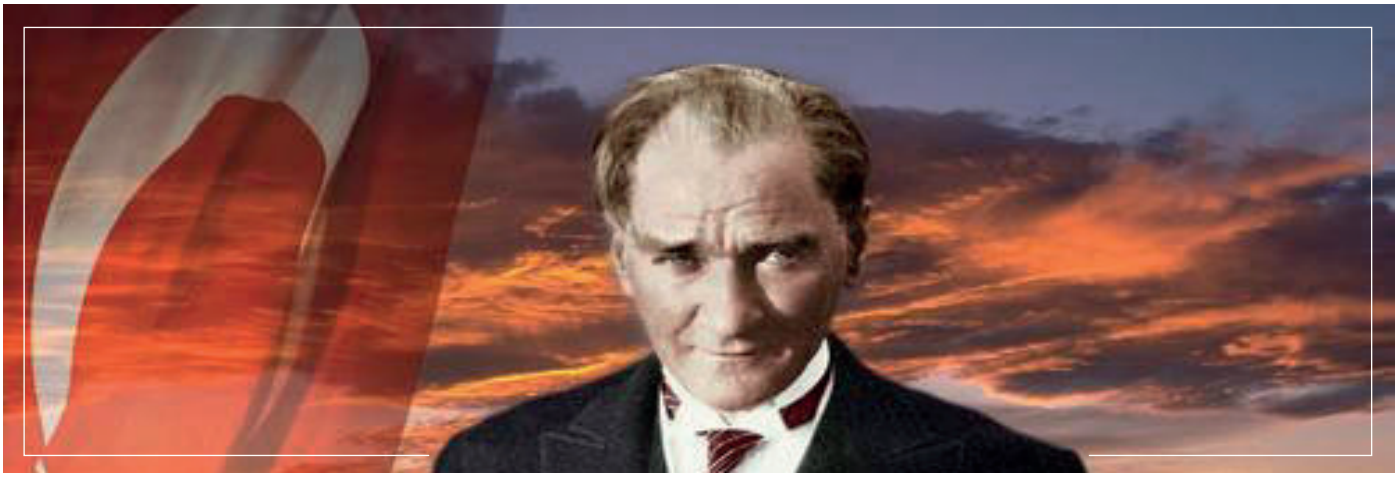

Türk Milletinin tuttuğu meşale, pozitif bilimdir.

M.K. Atatürk

ISSN: 2687 - 4385 / **E-ISSN:** 2687 - 6248
Sahibi: Uludağ Gelişim Akademisi Adına Çetin YILDIRIM
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Gültekin ERDAL
Basım Yeri: Stüdio Star Ajans Matbaacılık Şti. Alaattin Bey Mah. 634 Sk. Nilüfer Ticaret Merkezi 2. Bölge Ayaz Plaza No:24 Nilüfer / BURSA
İletişim Adresi: Uludağ Gelişim Akademisi 29 Ekim Mah. İzmir Yolu Cad. No:404 Nilüfer / BURSA
P: +90 (224) 413 00 06

Mail: ijharjournal@gmail.com / www.ijhar.net

Yayıncı / Publishing
Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları

İmtiyaz Sahibi / Garantee

Çetin YILDIRIM
Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları
Uludağ Gelişim Akademisi Yayınları

Kurucu Heyet / Founding Committee

Prof. Dr. Kelime ERDAL
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İmran ÖZTAHTALI
Öğr .Gör. Gültekin ERDAL
Çetin YILDIRIM

Associate Prof. Dr. Şükrü BAŞTÜRK

Qualification	PhD
Position	Chef-in Editör
Mail	basturk@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42224
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Turkish Language Education

Instructor Gonca KIRBAŞ

Qualification	PhD student
Position	Secretary
Mail	goncakirbas@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-40995
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludag University ULUTOMER instructor

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Folk Literature and Folk Culture
Mail	htas@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-1817
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Science and Literature, Department of Folklore

Prof. Dr. Kelime ERDAL

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Children's Literature and Children's Books
Mail	kelime@uludag.edu.tr
Fone	(224) 22225
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Prof. Dr. Sezin TÜRK KAYA

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Art and Design
Mail	turkkaya@uludag.edu.tr
Fone	+90 (224) 2940894
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Fine Arts, Graphic Design Department

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Social Sciences
Mail	eozdemir@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294 11 53
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludag University, Faculty of Economics, Department of Business Administration, Department of Production Management and Marketing

Prof. Dr. Süleyman EROĞLU

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Turkish Language and Literature
Mail	seroglu@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42223
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Prof. Dr. Sabry Tevfik HAMMAN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Literature
Mail	sabrihammam@yahoo.com
Fone	00201005474263
Country	Egypt
Affiliation	Sohac University Faculty of Letters Department of Turkish

Prof. Dr. Mujib ALAM

Qualification	PhD
Position	Area Editor - International Relations
Mail	malam3@jmi.ac.in
Fone	+91-11 26987583
Country	India
Affiliation	Academy of International Studies, Jamia Millia Islamia (A Central University), New Delhi-110025.

Editör Kurulu • Editorial Board

Prof. Dr. Şenay ŞAHİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Sport Sciences
Mail	sksahin@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-2926
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Sports Science Faculty Coaching Training

Associate Prof. Dr. Erol OGUR

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Turkish Language and Literature
Mail	ogur@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42222
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Associate Prof. Dr. Levent Ali ÇANAKLI

Qualification	PhD
Position	Editor - Last Read Editor
Mail	alicanakli@uludag.edu.tr
Fone	(0224) 29 55029
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Associate Prof. Dr. Berna COŞKUN ONAN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Art and Design
Mail	onanberna@hotmail.com
Fone	+90 (224) 2944242570
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Department of Fine Arts Education Painting and Business Education ASD

Associate Prof. Dr. Nazan OSKAY

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Art and Design
Mail	nazan_oskay@hotmail.com
Fone	+90 (432) 444 5065 / 22815
Country	Türkiye
Affiliation	Van Yüzüncü Yıll University, Faculty Of Fine Arts Arts

Associate Prof. Dr. Filiz GÜLTEKİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	gultekinfiliz@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42211
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling

Dr. Sercan ALABAY

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Foreign Languages
Mail	salabay@gsu.edu.tr
Fone	(212) 227 44 80 / 1971
Country	Türkiye
Affiliation	Galatasaray University, Vocational School of Foreign Languages, Department of French

Şükrü KAYA

Qualification	Master's Degree
Position	Editor - Mizanpaj
Mail	skaya@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294- 295-5498
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Karacabey Vocational School Computer Technologies

PhD Student Asuman TUNÇ

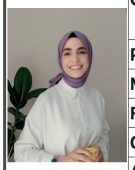

Qualification	PhD Student
Position	Turkish Language Editor
Mail	tuncasuman94@gmail.com
Fone	(224) 294-
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludag University Ph.D. Student

Instructor Aynur AKSEL

Qualification	Master's Degree
Position	Secretary
Mail	aynuraks@uludag.edu.tr
Fone	(224) 2615205
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, School of Foreign Languages

Instructor Gültekin ERDAL

Qualification	Master's Degree
Position	Publish Editor
Mail	gultekinerdal@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294- 2364
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Technical Sciences Vocational School

©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Onursal Editörler ◆ Honorary Editors

Prof. Dr. Şeref KARA

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	ersahin@uludag.edu.tr
Fone	30. 05. 2017
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education French ASD

Associate Prof. Dr. Ersin ŞAHİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	ersahin@uludag.edu.tr
Fone	06.08.2022
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

Yayın Kurulu ◆ Editorial Board

Prof. Dr. Carmen Andréi - Romanya
Prof. Dr. Birol Taş - Türkiye
Prof. Dr. Hülya Taş - Türkiye
Prof. Dr. Kelime Erdal - Türkiye
Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi - Arnavutluk
Prof. Dr. Marie Françoise Montaubin - Fransa
Prof. Dr. Nadezhada Oynotkinova - Rusya
Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak - Türkiye
Prof. Dr. Sabri Tevfik Hammam - Mısır
Prof. Dr. Shahid Ahmed Jamia Millia - Hindistan
Prof. Dr. Süleyman Eroğlu - Türkiye
Doç. Dr. Elvira Latifova - Azarbeycan
Doç. Dr. Şükrü Baştürk - Türkiye
Dr.Öğr.Üyesi İbrahim İmran Öztahtalı - Türkiye
Öğr. Gör. Gültekin Erdal - Türkiye

Prof. Dr. Alfina Silgatullina, Rusya Bilimler Akademisi, Moskova - Rusya
Prof. Dr. Ayşe Saraçgil, Floransa Üniversitesi, İtalya
Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa - Türkiye
Prof. Dr. Carmen Andréi, Galati Üniversitesi, Romanya
Prof. Dr. Erkan Işığıçok, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -Türkiye
Prof. Dr. Hülya Taş, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak, Gazi Üniversitesi, Ankara - Türkiye.
Prof. Dr. İsmail Naci Cangül, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa - Türkiye
Prof. Dr. Kamil Veli Nerimonoğlu, Aydın Üniversitesi, İstanbul - Türkiye
Prof. Dr. Kelime Erdal - Türkiye, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Prof. Dr. Kerime Üstünova, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa - Türkiye
Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi, Arnavutluk
Prof. Dr. Marie Françoise Montaubin, Jules Vernes Üniversitesi, Fransa
Prof. Dr. Mehmet Ali Akıncı, Rouen Üniversitesi - Fransa
Prof. Dr. Nadezhada Oynotkinova, Rusya Bilimler Akademisi, Sibirya – Rusya
Prof. Dr. Sabri Tevfik Hammam, Sohac Üniversitesi - Mısır
Prof. Dr. Selçuk Mülayim, Maramara Üniversitesi, İstanbul - Türkiye
Prof. Dr. Shahid Ahmed Jamia Millia, Islamia A Central Universty - Hindistan
Prof. Dr. Tevfik Alıcı, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -Türkiye
Prof. Dr. Rıza Sam, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -Türkiye
Prof. Dr. Yılmaz Selim Erdal, Hacettepe Üniversitesi, Ankara -Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Eroğlu - Türkiye
Prof. Dr. Zübeyde Sinem Genç, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -Türkiye
Doç. Dr. Cavid Qasımow, Bakü Devlet Üniversitesi - Azerbaycan
Doç. Dr. Erol Ogur, Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Doç. Dr. Elvira Latifova, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü - Azarbeycan
Doç. Dr. Galina Miskiniene, Vilniaus Üniversitesi, Litvanya
Doç. Dr. İryna Dryga, Ukrayna Milli Bilimler Akademisi, Ukrayna
Doç. Dr. Mehmet Özdemir, Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik -Türkiye
Doç. Dr. Minara Aliyeva, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Doç. Dr. Mustafa ULUOCAK, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Doç. Dr. Nuray parlak Yılmaz, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -Türkiye
Doç. Dr. Levent Ali Çanaklı, Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Doç. Dr. Ranetta Gatorova, Kırım Mühendislik ve Pedegoji Üniversitesi, Ukrayna
Doç. Dr. Şükrü Baştürk, Uludağ Üniversitesi, Bursa - Türkiye
Doç. Dr. Victor Until, ULIM Kişinev Üniversitesi, Moldova
Doç. Dr. Zhanna Yusha, Rusya Bilimler Akademisi, Sibirya - Rusya
Dr. Öğr.Üyesi İbrahim Öztahtalı, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye
Dr. Erkan Yılmaz, Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Luigi Oliva, University Of Sasari- İtalya
Dr. Songül Alpaslan, Roodenberg - Hollanda

©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Genel İlkeler:

Bursa Uludağ Gelişim Akademisi bünyesinde 2016 yılında yayın hayatına başlayan Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (International Journal of Humanities and Art Researches), bahar, yaz, sonbahar ve kış aylarında yılda dört defa yayımlanır. IJHAR, hem online hem de basılı olarak yayımlanır. Basılı dergiler, yazarlara ücretsiz olarak gönderilir. Makalelerin tamamı http://www.Ijhar.net ve http://www.Ijhar.org adresinden online olarak ücretsiz okunabildiği gibi abonelik imkânlarıyla her okuyucuya basılı örneği gönderilir. Ijhar, gerekli gördüğünde özel sayı çıkartarak belirli alanları tartışmaya açar ya da yurt içinde ve yurt dışında alanında söz sahibi olmuş, saygınlık kazanmış bilim ve sanat insanlarına şükranlarını sunmayı hedefler. Bu konuda karar ve yetki bilim ve yayın kuruluna aittir.

Konu:

Derginin öncelikli konuları arasında UNESCO Dünya Mirası Listesine giren 15 Türk kültürünü (http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44423/dunya-miras-listesi.html) korumak ve UNESCO sözleşmenin 16, 17 ve 18. maddelerine göre oluşturulan Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde yer alan:

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi

Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

En İyi Uygulama Örnekleri Listesi'dir.

Bu amaçla Türkiye ve diğer ülkelerdeki halkbilimi, etnoloji ve antropoloji, doğa ve ekoloji, görsel sanatlar, yerel sanat ve kültürel miras konuları ve bunlarla ilgili her türlü kuram ve yöntem sorunlarını içeren araştırma, inceleme ve derlemeye dayanan kültür araştırmalarını yayınlar.

İçerik:

Alanında bir boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makaleler,

Alanın gelişimine katkı sağlayacak tanıtım ve eleştiri yazıları,

Toplum kültürü, halkbilimi, etnoloji, antropoloji, doğa ve ekoloji, görsel sanatlar, ebru sanatı, hat sanatı, çinicilik ve süsleme sanatları ve kültürel miras çalışmalarına kuramsal ve yöntemsel açıdan katkı sağlayacak çeviriler, kısa raporlar ve bilgi notları brief report ve short communication'lar,

Alandan veya yazılı kaynaklardan yapılan derlemeler.

Ijhar'da yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bildiri kitapçığında tam metin yayımlanmış ise Ijhar'da yayımlanamaz.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi:

Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler öncelikle amaç, konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir. Bu yönleriyle uygun bulunanların yazar adları gizlenir ve ilgili alanın sorumlu editörüne gönderilir. Baş editör, alan editör üyelerinin görüşü doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderir. Aynı nitelikteki hakemler, editörler arasından da belirlenebilir.

Dergi etik kuralları gereği, hakemlere yazar adı gönderilmez, yazarlara hakem adı açıklanmaz.

Hakem raporları derginin veri tabanında saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya alan editörleri nihai kararını raporlar üzerinden verir.

Makalenin yayımlanabilmesi için, olumlu iki hakem raporu ve alan editörü onayı gerekir. Yayım kararı verilen makaleler sıraya konulur ancak editörlük, dosya hazırlama, güncellik, gereklilik gibi dergiciliğe bağlı birçok nedenle değişiklikler yapabilir. Önemli bir neden olmadığı sürece makale (yazara bilgi verilir), Yayın Kurulunca, derginin en yakın sayısında yayımlanır.

Yazarlar, hakemlerin ve alan editörlerinin eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Katılmadıkları noktaları gerekçeleriyle birlikte ayrı bir rapor hâlinde Yayın Kurulu'na sunabilirler.

Hakemlik süreçlerini tamamlamış ve yayımına karar verilmiş makaleler için "yayımlanacaktır" içerikli resmî yazı verilir. Ancak hangi sayıda yayınlanacağı editörlere ve derginin yayım ilkelerine bağlıdır.

TRDizin'e sıklıkla gelen sorulardan yola çıkarak yardımcı olacağını düşündüğümüz bilgileri aşağıda bilgilerinize sunuyoruz.

SORU: Tüm makaleler için etik kurul izni gerekli midir?

Yanıt: Hayır. Kriterlerde de "Etik Kurul İzni gerektiren" makaleler olarak belirtilmektedir.

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir.

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar.

İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,.

İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar.

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar.

Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ayrıca; Olgu sunumlarında "Aydınlatılmış onam formu"nun alındığının belirtilmesi,

Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,

Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi

SORU: Geçmiş yıllarda tamamlanmış çalışma ve tezden üretilen yayınlar için geriye dönük etik Kurul İzni alınmalı mıdır?

Yanıt: 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış, yüksek lisans/doktora çalışmalarından üretilmiş (makalede belirtilmelidir), bir önceki yıl dergiye yayın başvurusunda bulunulmuş, kabul edilmiş ama henüz yayımlanmamış makaleler için geriye dönük etik kurul izni gerekmemektedir.

SORU: TR Dizin'in bu kuralları ile üniversiteler dışında yapılan yayınlara kısıt mı getirilmiştir?

Yanıt: Hayır. Üniversite mensubu olmayan araştırmacılar da bölgelerinde bulunan Etik Kurul'lara başvurabilmektedir.

AYRICA: Dergiler "Yayın Etiği", "Araştırma Etiği" ve "Yasal/Özel izin belgesi alınması" ile ilgili kurallara uyduğunu uluslararası standartlara atıf yaparak, hem web sayfasında hem de basılı dergide herbiri için ayrı başlık açarak belirtmelidir. Dergilerde yayın etiğine uygunluk konusu sadece yazarların sorumluluğuna bırakılmamalı, dergi yayın etiği konusunda izleneceği yolu açık olarak tanımlanmış olmalıdır. Dergilerde yayımlanacak makalelerde etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasının gerekip gerekmediği makalede belirtilmiş olmalıdır. Eğer bu izinlerin alınması gerekli ise, izinin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça sunulmalıdır. Çalışma insan ve hayvan deneklerinin kullanımını gerektiriyor ise çalışmanın uluslararası deklerasyon, kılavuz vb. uygun gerçekleştirildiği beyan edilmelidir. Belirtilen hususlarla ilgili çalışmaların bu yıl içerisinde tamamlanması ve varsa eksikliklerin en kısa sürede giderilmesi önem arzetmektedir. Saygılarımızla...

The authors' publications in IJHAR are distributed under the Creative Commons Attribution (CC BY) license (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). The license was developed to facilitate open access, namely, free immediate access to and unrestricted reuse of original works of all types.

Under this license, authors retain ownership of the copyright for their publications but grant IJHAR a non-exclusive license to publish the work in paper form and allow anyone to reuse, distribute and reproduce the content as long as the original work is properly cited.

Appropriate attribution can be provided by simply citing the original work. No permission is required from the authors or the publishers. For any reuse or distribution of a work, users must also make clear the license terms under which the work was published.

The standard license will be applied to the authors' publications, which ensures the publications freely and openly available in perpetuity.

Articles submitted to the International Journal of Human and Art Research are subjected to the İthenticate similarity report before the referee process. The citation rate of the articles from a single source should not exceed 3% and the total citation rate should not exceed 30%. Otherwise, the article is returned to its author. The author can reload the article after making the necessary edits.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi:
Körleme Hakemlik Türü

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (Ijhar), tüm çalışmaların değerlendirme sürecinde çifte körleme yöntemini kullanmaktadır. Çift körleme yönteminde çalışmaların yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir.

Evaluation of Incoming Articles:
Blind Referee Type

The International Journal of Human and Art Studies (Ijhar) uses the double-blind method in all studies' evaluation process. In the double-blind method, the author and referee identities of the studies are hidden.

İlk Değerlendirme Süreci

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, Türkçe ve İngilizce olarak dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan, yayın politikalarını karşılamayan ve iThenticate benzerlik oranı genelde %30, aynı kaynaktan %3 oranını aşan çalışmalar reddedilir. Reddedilen çalışmalar, gerekçeleri ile birlikte yazarına iade edilir. Uygun bulunan makaleler ise ön değerlendirme için tekrar baş editör tarafından incelenir. Uygun bulunan yazıların yazar adları gizlenir ve ilgili alanın sorumlu editörüne gönderilir. Makaleler, alan editörlerinin görüşleri doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hakemler, editörler arasından da belirlenebilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Makalenin yayımlanabilmesi için, olumlu iki hakem raporu ve alan editörü onayı gerekir. Yazarlar, hakemlerin ve alan editörlerinin eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Yazar, hakemlerin eleştirilerine katılmadığı kısımları gerekçeleriyle birlikte bir rapor hâlinde Yayın Kurulu'na sunabilir.

Hakemlik süreçlerini tamamlamış ve yayımına karar verilmiş makaleler için "yayımlanır" içerikli bilgi, IJHAR resmî web sitesi makale sistemi üzerinden ilan edilir. Ancak hangi sayıda yayınlanacağı editörlere ve derginin yayım ilkelerine bağlıdır.

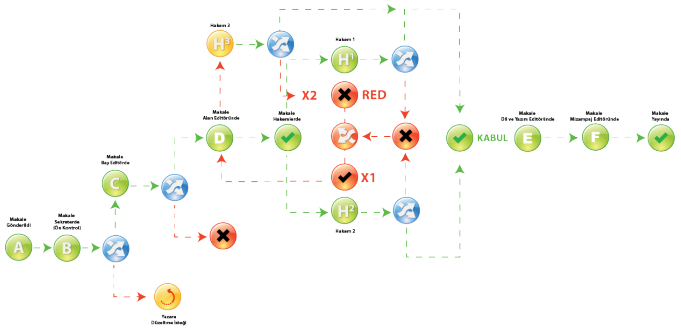

Doç. Dr. Şükrü BAŞTÜRK

Değerli okuyucular,

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (IJHAR) ilk sayısından bu yana bilimsel ve akademik ilkelerinden ödün vermeden yayın hayatına devam etmekte ve bu durum dergimize olan ilgiyi her geçen gün artırmaktadır.

Değerli okuyucular,

Dergimizin TrDizin'e kabulü sürecinde, yazım kurallarına karşı hassasiyetimizin farkında olduğunuza şüphemiz yoktur. Bu zorlu süreçte desteğinizi esirgemediğiniz için teşekkür ediyoruz. Eylül 2023 itibarıyla makale yayın kotamız dolmuş olup dergimiz yeni yıla kadar makale kabul etmeyecektir. Süreci tamamlanmış en fazla 12 makale yayınlama kararımız, yeni yılla birlikte yeniden gözden geçirilerek arttırılacağı müjdesini vermek isterim.

Değerli oyucular,

Dergimizin Güz Dönemi sayısında süreci devam eden otuzdan fazla makaleden 7'sinin süreci tamamlanmış ve yayına kabul edilmiştir. Birbirinden değerli bu 7 araştırma makalesini sizlerle buluşturmaktan mutluluk duymaktayız. Aynı çosku, heyecan ve umutla 2023 yılının son sayısı olan Kış Dönemi Aralık'ta yayınlanacak olan 8. cilt, 4. sayımızda görüşmek dileğiyle…

Saygılarımla…

1. **Genç Erişkin Bireylerde Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Duygusal Zekâ ve Öfke Kontrolü Arasındaki İlişki**
The Relationship Between Perceived Parental Attitudes, Emotional Intelligence and Anger Control in Young Adults
Müge AĞIR EZGİN, Dr. Öğretim Üyesi Bahar AKOĞLU.....199 - 213

2. **Sinop Boyabat İlçesi'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemine Ait İlkokul Yapılarının Morfolojik Olarak İncelenmesi**
A Morphologıcal Investıgatıon Of Early Republıc Perıod Prımary School Buıldıngs In Sinop Boyabat Dıstrıct
Öğr. Gör. Tümay GÜNEŞ, Dr. Öğr. Üyesi Selim KARTAL.....214 - 228

3. **Geleneksel Takıda Aşırılık: Mursi Kadınları Örneği**
Extremism in Traditional Jewelry: Example of Mursi Women
Arş. Gör. İzzet ZORLU, Doç. Nesrin YEŞİLMEN .....229 - 247

4. **Çağdaş Seramik Sanatında Geleneksel Kırkyama Tekniğinin Kullanımı**
The Use of Traditional Patchwork Technique in Contemporary Ceramic Art
Dr. Öğr. Üyesi Fulya SAVAŞ, Öğr.Gör. Seyfullah BÜYÜKÇAPAR.....248 - 260

5. **Ülkeler Coğrafyası Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti**
The Republic of the Philippines from the Perspective of Geography of Countries
Prof. Dr. Emin ATASOY, Dr. Öğr. Üyesi Evren ATIŞ, Öğr. Gör. Baubekova Gaukhar KONYSPAEVNA.....261 - 293

6. **Endülüs Medeniyetinin Kökleri ve Bir Arada Yaşama Tecrübesi**
The Roots of Andalusian Civilization and Experience of Living Together
Dr. Şevket YILDIZ.....294 - 302

7. **Çiftlik Güvenlik İdaresi'ni Eleştirel Teori ve Kültür Endüstrisi Kavramı Işığında Yeniden Düşünmek**
ERethinking Farm Security Administration in the Light of Critical Theory and the Notion of Culture Industry
Dr. Öğr. Üyesi Nadir BUÇAN.....303 - 331

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248
Cilt 8, Sayı 3, 199-213 | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8350356
Araştıma Makalesi | Research Article

Genç Erişkin Bireylerde Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Duygusal Zekâ ve Öfke Kontrolü Arasındaki İlişki

The Relationship Between Perceived Parental Attitudes, Emotional Intelligence and Anger Control in Young Adults

Yüksek Lisans Öğrencisi Müge AĞIR EZGİN
ORCID: 0000-0003-0882-7523 ◆ İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Klinik Psikoloji, Yüksek Lisans Öğrencisi◆ agir_muge@hotmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Bahar AKOĞLU
ORCID: 0000-0002-1457-2531 ◆ İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Psikoloji, Dr. Öğretim Üyesi ◆ bahar.akoglu@nisantasi.edu.tr

Özet

Genç erişkinlik dönemi, ergenlik dönemini takiben ortaya çıkan, bireyin tüm hayatını inşa etmeye başladığı, iş hayatı, evlilik ve maddi istikrar sağlama gibi önemli sorumlulukları da beraberinde getiren ve bireyin yaşamında denge kurmakta zorlandığı bir geçiş dönemi olarak kabul edilir. Bu dönemde, kişinin kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerini etkili bir şekilde sürdürebilmesi, günlük yaşamın zorluklarıyla başa çıkarken işlevsel duygu düzenleme stratejilerini kullanabilmesi ve öfke kontrolünü sağlayabilmesi oldukça önemlidir. Bireyin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini etkileyen başlıca faktör, içine doğduğu aile ortamı ve yaşamının erken dönemlerinde ebeveynlerinden gördüğü tutum ve davranışlardır. Yapılan araştırmalar hem duygusal zekânın hem de öfke kontrol becerilerinin algılanan ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olabileceğini göstermekle birlikte, bu üç değişkenin birlikte nasıl değiştiğini inceleyen geçmiş bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, genç erişkin bireylerde duygusal zekâ, algılanan ebeveyn tutumları ve öfke kontrolü arasındaki ilişkinin incelenmesi ve birbirleriyle yakından ilişkili olabilecek bu değişkenlerin arasındaki ilişkinin düzeyinin ve yönünün belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılan çalışmada, Sosyodemografik Bilgi Formu, Rotterdam Duygusal Zekâ Ölçeği, Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği- Çocuk Formu ve Sürekli Öfke ve Öfke Tarzları Ölçeği) kullanılmıştır. Araştırma verileri, ulaşılabilir tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak, İstanbul'da ikamet eden 384 katılımcıya çevrimiçi anket aracılığıyla ulaşılarak toplanmıştır. Araştırma için toplanan veriler SPSS 25.0 programıyla analiz edilmiştir. Ölçeklerden ve alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, sürekli değişkenler arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma bulguları, duygusal zekânın, annenin ve babanın duygusal sıcaklığıyla pozitif yönde, annenin reddedici tutumuyla negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Öfke kontrolü, duygusal zekâ ile pozitif yönde ilişkili bulunmuş, en yüksek ilişkili olduğu duygu düzenleme yönteminin kendi-odaklı duygu düzenleme becerisi olduğu görülmüştür. Ek olarak, annenin-babanın duygusal sıcaklığı ve aşırı koruyuculuğu arttıkça öfke kontrol becerilerinin de arttığı, annenin-babanın reddedici tutumları arttıkça sürekli öfkenin ve öfkenin dışa yansıtılmasının da arttığı görülmüştür. Araştırma bulguları birlikte ele alındığında; bireyin duygusal zekâsının ve öfke kontrol becerisinin gelişimi için algılanan ebeveyn tutumlarının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, çocuk yetiştirme tarzlarının çocukların duygusal zekâlarının ve öfke kontrol becerilerinin gelişmesindeki önemini ele alan psikoeğitimlerin ebeveynlerde farkındalık yaratmak açısından önemli olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Duygusal zekâ, Sürekli öfke, Algılanan ebeveyn tutumu[1]

Extended Abstract

Emotional intelligence is as important as intellectual intelligence for individuals to continue their lives efficiently and competently. The development of emotional intelligence can be related to the structure of the brain and it can be affected by external factors. Emotional intelligence is thought to be an

[1] Bu araştırma Genç Erişkin Bireylerde Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Duygusal Zeka ve Öfke Kontrolü Arasındaki İlişki başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kabul Tarihi /Received: 25.02.2023 |Onay Tarihi /Accepted: 05.08.2023 |Yayın Tarihi /Published: 20.09.2023
Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

effective factor in anger control as well as perceived parental attitudes. There are previous studies in the literature showing that individuals with high emotional intelligence are more successful in anger control than other individuals (Baltacı, Demir, 2012; Tetik et al., 2014).

Rewarding or punishing behaviors of parents can cause serious problems in child development. This situation is problematic in the development of sense of self and it has a considerate impact on the emergence of mental problems. Perceived parental attitudes of individuals can affect their childhood as well as their personality traits in young adulthood (Şanlı & Öztürk, 2012). Studies in the literature have revealed that there is a relationship between perceived parental attitudes and anger (Şimşek, 2006). Shute, Maud, and McLachlan (2019) stated that remembered negative parenting styles were associated with maladaptive schemas, trait anger, and depression symptoms.

This research has a descriptive and cross-sectional study design in which the relational survey model is used. Relational screening method aims to find the relationship between two or more variables and how they change together (Karasar, 2009). The research is cross-sectional since it covers a certain time period. Sociodemographic Information Form, Rotterdam Emotional Intelligence Scale, Perceived Parental Attitude Scale, and a Trait Anger-Anger Styles Scale were used in this study using the relational screening model. The population of the study is young adults between the ages of 20-35 living in Istanbul. For the sample of the study, 384 people between the ages of 20-30 were determined by convenience sampling. The data collected for the research were analyzed with the SPSS 25 program. The relationship between continuous variables was examined with the Pearson Correlation Coefficient.

The research findings showed that there is a positive correlation between emotional intelligence and emotional warmth of the mother and father, and negatively correlated to the mother's rejecting attitude. In line with the results of the research, it has been concluded that perceived parental attitudes are very important for the development of emotional intelligence of individuals. It has been determined that perceived rejecting parental attitudes have a negative effect on emotional intelligence. It has been observed that the emotional intelligence was positively correlated with anger control. The emotion regulation technique that was highly correlated with anger control was the self-focused emotion regulation ability. These findings can be expressed as the increase in the emotional intelligence level of the individual facilitates anger control.

In addition, as the emotional warmth and overprotectiveness of the parents increase, young adults' anger control skills increase, and as the parents' rejecting attitudes increase, the trait anger and the reflection of anger also increase. Pozzi et al. (2020) determined that amygdala reactivity is affected in negative parental attitudes. Previous studies have shown that perceived parental attitudes can play an effective role on individuals' brain chemistry, in accordance with their emotion regulation skills and anger. It is important to consider all research findings together and make some suggestions for future studies. In the present study, it has been seen that parental attitudes can be very important for the development of an individual's emotional intelligence. For this reason, it seems very important to provide psychoeducation to parents about the role of parenting styles in the emotional development of the child and to support parents in adopting more democratic child-rearing attitudes. Equally important is that parents are encouraged to recognize and regulate their own emotions and express their anger appropriately.

As a result, it was observed that both emotional intelligence and anger control were related to perceived parental attitudes, and there was also a relationship between emotional intelligence and

trait anger and anger projection. It is thought that examining these three variables together will bring a new perspective to the clinical interventions applied in anger control, questioning the relationship with the parents in finding the source of anger and using methods to improve the emotional intelligence of the individual in developing anger control skills. Considering the limitations of our study, it is thought that one of our most important limitations is that our sample consists of participants between the ages of 20-30 and the generalizability of our findings to all young adults is low. According to the American Psychological Association (APA), young adulthood encompasses the ages of 20-35. To overcome this limitation, it is thought that it is important to reach participants between the ages of 20-35 in future studies and to replicate the study in this age range. Another limitation of our study is that only three different parental attitudes were measured. Measuring different types of perceived parental attitudes in future research is important in terms of contributing to revealing the relationship between parental attitudes with emotional intelligence and anger control.

Considering the findings and limitations of the study together, it is recommended to replicate the study with a sample where different parenting attitudes are also measured and the power of representing young adulthood is higher. However, in future studies, it is recommended to control some sociodemographic variables that may affect the parenting styles such as the education level of the participant's parents, socioeconomic levels, and the traumatic life events that may affect the emotion regulation and anger control skills of the participants.

Keywords: Emotional intelligence, Trait anger, Perceived parental attitude

Giriş

Genç erişkinlik dönemi, ergenlik döneminin izlerinin hala sürdüğü ve yetişkinlik döneminin getirdiği sorumlulukların bireyin omuzuna yüklendiği zorlayıcı bir dönemdir (Gönül, 2008). Bireylerin, iş bulma, kalıcı romantik ilişkiler kurma (nişanlanma, evlenme vb.), çocuk sahibi olma ve finansal durumunu stabilize etme gibi sorumluluklarının neredeyse tamamen kendilerine geçtiği bu dönemde, gündelik yaşam olaylarıyla mücadele etmeleri, hayal kırıklığı, umutsuzluk, öfke gibi yıkıcı duygularını düzenleyebilmeleri ve bu doğrultuda kişilerarası ilişkilerini etkili bir şekilde sürdürebilmeleri zorlaşabilir. Genç erişkinlik döneminin en önemli özelliklerinden biri, bu dönemde bireyin ergenlik döneminde oluşan ve bu dönemde nispeten tamamlanmış olan kimliğini kaybetme korkusu yaşamasıdır (Aydın, 2019). Bu dönemin ana temasını ise bireyin partneri, eşi, arkadaşları ve iş hayatı oluşturmaktadır. Bireyin hem iş hem de özel yaşamında kişilerarası ilişkilerini etkili bir şekilde sürdürebilmesi ve bu doğrultuda sağlıklı sosyal ilişkilere sahip olması dönemin en kritik özelliklerinden biridir (Erikson, 1994). Bu dönemi yakınlığa karşı yalıtılmışlık olarak tanımlayan Erikson (1994), bireyin yaşamında yoğun değişimlerin olduğu genç erişkinlik döneminde, yakınlık ihtiyacını karşılamak isterken sağlıklı ilişkiler kuramadığı koşulda derin bir yalnızlık çekeceğini ve kendisini herkesten ve her şeyden soyutlayacağını ileri sürmüştür. Erikson'a göre (1994) bu dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılması, bireyin eş seçimini, meslek seçimini ve yaşam planlamasını etkili bir şekilde yapabilmesini sağlarken bu dönemdeki çatışmaların çözülememesi yaşamının her alanını olumsuz etkileyecek olan bir durum olan *yalıtılmışlık* ile sonuçlanacaktır. Bu sebeple, yetişkinlik yaşamının tüm yapı taşlarının döşendiği bu dönemde, bireyin yakınlık ihtiyacını karşılamaya hizmet edecek duygusal dengeyi sağlaması, kendisinin ve diğerlerinin duygularının farkında olarak bu duyguları düzenleyebilmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, genç erişkinlik döneminde yakınlık ihtiyacının karşılanması ve bu dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi için sahip olunması gereken en önemli bilişsel becerilerden birinin duygusal zekâ olduğu düşünülmektedir.

Duygusal zekâ, sosyal bir varlık olan insanın, kendisine, diğerlerine ve dünyaya yönelik duygusal bilginin anlamlandırmasında ve davranışlarını düzenleyebilmesinde rol oynayan en önemli faktörlerden biridir. Kavramsal olarak duygusal zekâ, bireylerin kendisinin ve diğer insanların duygularını anlama, bu duyguları ifade etme ve duygusal bilgiyi kullanarak mantık yürütebilme, düşüncelerini bir araya getirebilme ve duygularını düzenleyebilme becerileri anlamına gelmektedir (Salovey, Mayer, 1990). Bireylerin, yaşamlarını ve ilişkilerini işlevsel ve yetkin bir biçimde sürdürebilmesinde entelektüel zekâ kadar duygusal zekâ da önemli bir yer tutmaktadır. Duygusal zekânın gelişimi beynin yapısı ile ilişkili olabileceği gibi dış faktörlerden de etkilenebilmektedir. Duygusal zekânın belirleyicilerinden belki de en önemlisi içerisine doğduğumuz aile ortamı ve buna bağlı olarak dünyayı algılayışımızı şekillendiren ebeveyn tutumlarıdır. Doğduğumuz andan itibaren kendimize, diğerlerine ve dünyaya dair birtakım bilgiler toplamaya başlarız ve hem duyusal hem de duygusal olarak ilk ve en önemli bilgiler bize ebeveynlerimizden gelir. Ebeveyn tutumlarının bireyin çocukluk ve yetişkinlik dönemindeki duygulanımlarını, algılarını, değerlerini ve tutumlarını nasıl etkilediği uzun yıllardır araştırılan bir konu olmuştur. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranış biçimleri ve yaklaşımları ebeveyn tutumu olarak tanımlanmaktadır (Kaplan ve Ak, 2018). Ebeveynlerin ödüllendirici ya da cezalandırıcı davranış biçimleri çocuğun gelişimine büyük ölçüde ket vurabilmekte ve birtakım duygusal, düşünsel ve davranışsal problemlerle kendini gösterebilmektedir. Bireylerin algıladıkları ebeveyn tutumları, çocukluk dönemlerini etkilediği gibi genç erişkinlik dönemindeki kişilik özelliklerini, tutum ve davranışlarını, duyguları anlama, ifade etme, düzenleyebilme ve kişilerarası ilişkilerini etkili bir şekilde sürdürebilme becerilerini etkileyebilmektedir (Şanlı, Öztürk, 2012). Alanyazında Tetik ve arkadaşları (2014), duygusal zekâ ile algılanan ebeveyn tutumları arasında ilişki olduğunu, ebeveynin kabul/ilgi düzeyi arttıkça duygusal zekânın da arttığını belirtmiştir. Benzer şekilde, Shalini ve Acharya (2013), babanın algılanan yetkin/yetkili ebeveyn tutumları ile duygusal zekâ arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Algılanan ebeveyn tutumunun duygusal bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan geçmiş bir araştırmada, duygusal zekânın demokratik anne tutumu ile pozitif, otoriter ve koruyucu anne tutumları ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmış, duygusal zekânın en önemli yordayıcısının ise demokratik anne-baba tutumu olduğu bildirilmiştir (Köse, 2020). Alanyazında yapılan diğer araştırmalar da duygusal zekânın algılanan ebeveyn tutumu ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Ashgari ve Besharat, 2011; Utar ve Faraji, 2022).

Duygusal zekânın en önemli bileşenlerinden biri, duyguları etkili bir şekilde düzenleyebilme becerisidir. Duygusal zekâsı yüksek bireyler, kendi duygularını anlayabilme, bu duyguları kabul edebilme ve olumsuz duygularını bastırmadan, inkâr etmeden veya yıkıcı bir şekilde dışa vurmadan düzenleyebilme becerilerine sahiptir. Günlük yaşamımızda sıklıkla hissettiğimiz ve etkili bir şekilde düzenleyebilmemizi gerektiren temel duygularımızdan biri ise öfkedir. Öfke, şiddete kadar uzayabilen duygusal, fiziksel ve zihinsel çıktıları bulunan temel bir duygudur. Bireylerin öfke düzeyi ve öfkenin dışa vurumu üzerindeki kontrol gücü, saldırgan davranışlara ve şiddet içeren suçlara varabilecek boyutlara ulaşabilen bu yoğun duygunun yıkıcı etkilerinin azaltılması açısından oldukça önemlidir. Bilinçdışı ve kontrolsüz bir şekilde ortaya çıkan bir duygu olarak öfke, çoğunlukla haksızlığa uğrama, engellenme ve küçümsenme gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır (Törestad, 1990). Bununla birlikte, öfke duygusunun ortaya çıkmasında her zaman gerçek bir tetikleyici olması gerekmemektedir. Çok yoğun bir şekilde kendini gösteren bu duygu, karşılanmamış bazı ihtiyaçlarımızın, etkili bir şekilde düzenleyemediğimiz diğer duygularımızın bir yansıması ve çocukluk dönemimizde ebeveynlerimizin demokratik olmayan tutumlarına bir tepki olarak ortaya çıkan bir duygu olabilir.

İnsanın yaşamının her alanında etkili olan çocukluk yaşantıları ve ebeveynlerinden gördüğü tutum ve davranışlar, öfke kontrol becerilerinde de önemli bir rol oynamaktadır (Shute ve ark., 2019; Şimşek, 2006). Öfke kontrol becerisinin yanı sıra, öfkenin düzeyi ve yansıtılma biçimi de bireyin çocukluk döneminde maruz kaldığı olumsuz tutumlar sonucunda şekillenmiş ve kişiliğinde kalıcı hale gelmiş olabilir. Öfkenin ebeveyn tutumlarıyla ilişkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar algılanan ebeveyn tutumları ile öfke arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Şimşek, 2006). Shute ve arkadaşları, (2019) hatırlanan olumsuz ebeveyn tutumlarının erken dönem uyumsuz şemalar, sürekli öfke ve depresyon semptomlarıyla ilişkili olup olmadığını incelemiş; babanın reddedici tutumunun sürekli öfkeyle pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Şimşek (2006), ebeveynlerini otoriter-baskıcı olarak algılayan bireylerin öfkeye bağlı olarak gelişen saldırgan davranışlarının daha fazla olduğunu göstermiştir.

Öfke, haksızlığa uğrama ve engellenme gibi durumlar karşısında ortaya çıkan doğal bir duygu olmakla birlikte, kimi zaman başka duygulara sekonder olarak ortaya çıkabilmekte ve kontrol edilemediği durumda yıkıcı hale gelebilmektedir. Öfkenin etkili bir şekilde kontrol edilebilmesi bireyin duygusal zekasıyla ve duygusal zekanın bileşenlerinden olan duyguları anlama ve düzenleme becerileriyle yakından ilişkilidir. Algılanan ebeveyn tutumlarının yanı sıra duygusal zekanın da bireyin sürekli öfke düzeyinde ve öfke kontrol biçiminde etkili bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Alanyazında duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin öfke kontrolü açısından diğer bireylere göre daha başarılı olduklarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Baltacı, Demir, 2012; Tetik ve ark., 2014). Yılmaz (2009), duygusal zekâ geliştirmeye yönelik programlara katılan bireylerin öfke düzeylerinde azalma görüldüğünü rapor etmiştir. Erişen ve arkadaşları (2019), sürekli öfke ile duygusal zekâ arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Duygusal zekâ, öfke kontrolü ve algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı inceleyen araştırmalar bulunmakla birlikte, bu üç değişkenin birlikte incelendiği geçmiş araştırmaya rastlanmamıştır. Birbirleriyle yakından ilişkili olabileceği düşünülen bu değişkenlerin aralarındaki ilişkinin belirlenmesinin; bireylerin öfke kontrol problemlerinin kökenini anlamada önemli olduğu düşünülmektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişkinin, yakın ilişkilerin ve diğerleriyle duygusal bağ kurmanın kritik bir öneme sahip olduğu genç erişkinlik dönemindeki bireylerde incelenmesinin, bu dönemdeki bireylerin yaşadığı temel çatışmayı sağlıklı bir şekilde çözebilmelerine ışık tutması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulguları ışığında, klinisyenlerin öfke kontrolünde kullanılan terapötik müdahalelere yönelik önemli bir bakış açısı kazanacakları umulmaktadır. Araştırmanın bir diğer katkısının, ebeveyn tutumlarının bireyin duygusal zekâsı ve öfke kontrol becerileri ile olan ilişkisini ortaya koyması sebebiyle ebeveynlerin farkındalık düzeyini arttıracak bilgiler sunması olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, genç erişkin bireylerde algılanan ebeveyn tutumları ile duygusal zekâ ve öfke kontrolü arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu amaçla cevap aranan sorular şu şekildedir;

Genç erişkin bireylerde algılanan ebeveyn tutumları puanları ile duygusal zekâ puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

Genç erişkin bireylerde algılanan ebeveyn tutumları puanları ile öfke kontrol puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

Genç erişkin bireylerde duygusal zekâ puanları ile sürekli öfke ve öfke kontrol puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı betimleyici ve kesitsel nitelikte bir çalışma tasarımındadır. Araştırma, belirli bir zaman dilimini kapsadığından dolayı kesitsel niteliktedir.

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini İstanbul'da yaşayan ve genç erişkinlik döneminde bulunan (20-35 yaş aralığında) bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil olan katılımcılara ulaşılabilir tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak çevrimiçi anket uygulamalarından biri olan Google Forms aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu doğrultuda örneklem, İstanbul'da yaşayan 20-30 yaş aralığında bulunan 384 katılımcıdan (199 kadın ve 185 erkek) oluşmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama amacıyla, Sosyodemografik Bilgi Formu, Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği-Çocuk Formu (KAET-Ç), Rotterdam Duygusal Zekâ Ölçeği (DZÖ) ve Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) kullanılmıştır.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik bilgi formu; cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi (sosyoekonomik durum) ve çocuk sahibi olma durumu ile ilgili bilgileri içeren 4 sorudan oluşmaktadır ve araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği- Çocuk Formu (KAET-Ç)

Ölçek Perris ve arkadaşları (1980) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, yetişkinlerin çocukken ebeveynlerinin kendilerine olan davranış biçimlerine yönelik algılarını ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Dirik ve arkadaşlarına (2006) aittir. Ölçek 23 maddeden oluşan 4'lü likert yapıdadır. KAET-Ç üç alt boyutu içermektedir. Bunlardan birincisi reddetme (7 madde), ikincisi duygusal sıcaklık (7 madde), üçüncü boyut ise aşırı koruyuculuktur (9 madde). Ölçek puanlamasında, 17. madde hariç tüm maddeler düz olarak kodlanmakta, ölçeğin alt boyutlarından alınan puanın yükselmesi o alt boyuta dair algılanan ebeveyn tutumunun arttığına işaret etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayıları, anne duygusal sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik için sırasıyla 0.65, 0.71, ve 0.68'dir; baba duygusal sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik için sırasıyla 0.73, 0.72, ve 0.50'dir. Bu çalışma için anne reddi, duygusal sıcaklık ve aşırı koruma alfa katsayıları sırası ile 0.64, 0.80, 0.74'tür. Baba reddi, duygusal sıcaklık ve aşırı koruma alfa katsayıları sırası ile 0.68, 0.84, 0.72'dir.

Rotterdam Duygusal Zekâ Ölçeği (DZÖ)

Bu ölçek Pekaar ve arkadaşları (2017) tarafından yetişkinlik dönemindeki bireylerin duygusal zekâ düzeylerinin ölçülmesi için tasarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması ve geçerlik ve güvenirlik çalışması Tanrıöğen ve Türker (2018) tarafından yapılmıştır. DZÖ 5li likert tipi bir ölçek olup toplam 28 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. İlk alt boyut kendi-odaklı duygu değerlendirme boyutu (7 madde), ikinci alt boyut diğerleri-odaklı duygu değerlendirme boyutu (7 madde), üçüncü alt boyut kendi-odaklı duygu düzenleme boyutu (7 madde) ve son alt boyut diğerleri-odaklı duygu düzenleme boyutudur (7 madde). Ölçekten alınan toplam puan 28 ila 140 arasında değişmekte, ölçeğin alt

boyutlarından ve toplamından alınan puanların yükselmesi duygusal zekanın arttığına işaret etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları, ölçeğin geneli için 0.94, alt boyutları için sırasıyla 0.91, 0.91, 0.89 ve 0.93'tür. Bu çalışma için kendi-odaklı duygu değerlendirme, diğerleri-odaklı duygu değerlendirme, kendi-odaklı duygu düzenleme ve diğerleri-odaklı duygu düzenleme Cronbach alfa katsayıları sırası ile 0.95, 0.93, 0.91 ve 0.94 olarak hesaplanmıştır.

Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ)

Bu ölçek Spielberger ve arkadaşları (1983) tarafından yetişkin bireylerin öfke düzeylerinin ve öfkeyi ifade etme tarzlarının ölçülmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Özer (2004) gerçekleştirmiştir. SÖÖTÖ, sürekli öfke, öfke-kontrol, dışa öfke ve içe öfke olmak üzere 4 alt boyuttan (sürekli öfke için 10 madde ve her bir öfke tarzı için 8 madde olmak üzere) toplam 34 maddeden oluşan 4'lü likert tipi bir ölçektir. Sürekli öfke puanı 10-40 arasında ve öfke tarzları puanları 24-96 arasında değişmektedir. Ölçeğin güvenirliğini ölçmek üzere farklı örneklemlerde yapılan güvenirlik çalışmalarının sonuçlarına göre, SÖÖTÖ'nün geneli için hesaplanan Cronbach alfa değeri 0.67-0.92; her bir alt boyut için ise sırasıyla, 0.80-0.90, 0.69-0.91 ve 0.58-0.76 olarak belirlenmiştir. Bu çalışma için sürekli öfke, içe öfke, dışa öfke ve öfke kontrol Cronbach alfa katsayıları sırası ile 0.78, 0.68, 0.69 ve 0.83 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Nişantaşı Üniversitesi'nin 2022/20 etik kurulu izni doğrultusunda veri toplama sürecine geçilmiştir. Araştırma verileri, Mayıs-Temmuz 2022 aralığında, çevrimiçi anketler aracılığıyla İstanbul'da ikamet eden katılımcılardan toplanmıştır. Araştırma her bir katılımcı için ortalama 30 dakika sürmüş olup gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri SPSS 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normallik varsayımına uyup uymadığını belirlemek amacıyla yapılan basıklık ve çarpıklık analizi sonuçları verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 1). Verilerin analizinde, ölçekten alınan toplam ve alt boyut puanlarının birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara yönelik betimleyici bulgular ve ilişkisel analizlere yönelik korelasyon bulguları sunulmuştur. Katılımcıların SÖÖTÖ'den, KAET-Ç'den ve Rotterdam DZÖ'den aldığı toplam ve alt boyut puanlarına ait değerler, basıklık ve çarpıklık analizi bulguları Tablo 1'de yer almaktadır. Katılımcıların ölçeklerden ve alt boyutlarından aldıkları puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2/+2 aralığında bulunduğu, verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığı görülmüştür.

Tablo 1 *SÖÖTÖ, KAET-Ç ve DZÖ'ye Ait Betimleyici Değerler*

Ölçekler ve Alt Boyutları	n	Min	Maks	Ort.	SS.	Çarpıklık	Basıklık
SÖÖTÖ							
Sürekli Öfke	384	10	34	17.19	4.63	.805	.407
İçe Öfke	384	8	27	14.63	3.71	.625	.298
Dışa Öfke	384	8	29	13.08	3.23	1.176	1.976
Öfke-Kontrol	384	8	32	20.05	4.92	.226	-.404
KAET-Ç							
Duygusal Sıcaklık-Anne	384	7	28	16.27	4.55	.159	-.671
Aşırı Koruyuculuk-Anne	384	10	36	18.84	4.88	.686	.467
Reddedicilik-Anne	384	7	20	9.65	2.73	1.327	1.554
Duygusal Sıcaklık-Baba	384	7	28	15.24	4.88	.302	-.827
Aşırı Koruyuculuk-Baba	384	9	32	16.66	4.51	.716	.321
Reddedicilik-Baba	384	7	22	9.83	2.97	1.375	1.831
DZÖ							
DZÖ Toplam Puan	384	28	140	93.00	22.58	-.370	-.103
Kendi-Odaklı Duygu Değerlendirme	384	7	35	24.60	6.56	-.449	-.315
Diğerleri-Odaklı Duygu Değerlendirme	384	7	35	24.10	6.10	-.427	-.145
Kendi-Odaklı Duygu Düzenleme	384	7	35	22.54	6.43	-.105	-.413
Diğerleri-Odaklı Duygu Düzenleme	384	7	35	21.77	6.96	-.046	-.762

Ort.: Ortalama; SS: Standart Sapma; SÖÖTÖ: Sürekli Öfke Tarzları Ölçeği; KAET-Ç: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği-Çocuk Formu; DZÖ: Duygusal Zekâ Ölçeği

Ölçeklerden ve alt boyutlarından alınan puanların birbirleriyle olan ilişkilerinin düzeyini ve yönünü belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon Analizi Bulguları Tablo 2'de sunulmuştur.

Aşırı Koruyuculuk-Anne ile Sürekli Öfke (r=.177, p<0.01), Reddedicilik-Anne ile Sürekli Öfke (r=.203, p<0.01), Aşırı Koruyuculuk Baba ile Sürekli Öfke (r=.107, p<0.05), Reddedicilik-Baba ile Sürekli Öfke (r=.110, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif ilişki saptanmıştır. Aşırı Koruyuculuk-Anne ile Öfke İçe (r=.272, p<0.01), Reddedicilik-Anne ile Öfke İçe (r=.307, p<0.01), Aşırı Koruyuculuk Baba ile Öfke İçe (r=.251, p<0.01), Reddedicilik-Baba ile Öfke İçe (r=.228, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif ilişki saptanmıştır.

Reddedicilik-Anne ile Öfke Dışa (r=.209, p<0.01), Reddedicilik-Baba ile Öfke Dışa (r=.179, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzeyde pozitif ilişki bulgulanmıştır. Duygusal Sıcaklık-Anne ile Öfke Kontrol (r=.216, p<0.01), Aşırı Koruyuculuk-Anne ile Öfke Kontrol (r=.112, p<0.05), Duygusal Sıcaklık-Baba ile Öfke Kontrol (r=.163, p<0.01), Aşırı Koruyuculuk-Baba ile Öfke Kontrol (r=.131, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif ilişki bulunmuştur. Rotterdam Duygusal Zeka Ölçeği ile Duygusal Sıcaklık-Anne (r=.337, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon, Kendi Odaklı Duygu Değerlendirme ile Duygusal Sıcaklık-Anne (r=.249, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon, Diğerleri Odaklı Duygu Değerlendirme ile Duygusal Sıcaklık-Anne (r=.334, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon, Kendi Odaklı Duygu Düzenleme ile Duygusal Sıcaklık-Anne (r=.263, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon, Diğerleri Odaklı Duygu Düzenleme ile Duygusal Sıcaklık-Anne (r=.322, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon saptanmıştır.

Tablo 3 *SÖÖTÖ ve KAET-Ç'nin Alt Boyutlarından Alınan Puanlara Yönelik Korelasyon Analizi Bulguları*

Ölçek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.SÖÖTÖ-SÖ	1									
2. SÖÖTÖ-Öİ	.559**	1								
3. SÖÖTÖ-ÖD	.709**	.382**	1							
4. SÖÖTÖ-ÖK	-.184**	.148**	-.150**	1						
5.KAET-DS(A)	.019	.065	-.024	.216**	1					
6. KAET-AK(A)	.177**	.272**	.071	.112*	.053	1				
7. KAET-R(A)	.203**	.307**	.209**	-.027	-.310**	.612**	1			
8. KAET-DS(B)	.003	-.021	-.038	.163**	.793**	.055	-.243**	1		
9. KAET-AK(B)	.107*	.251**	.039	.131*	.125*	.806**	.550**	.080	1	
10. KAET-R(B)	.110*	.228**	.179**	.058	-.116*	.368**	.608**	-.367**	.466**	1

A: Anne; AK: Aşırı Koruyucu; B: Baba; DS: Duygusal Sıcaklık; KAET: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği; ÖD: Öfke-dışa; Öİ: Öfke-içte; R: Reddedici; SÖ: Sürekli Öfke; SÖÖTÖ: Sürekli Öfke ve Öfke Tarzları Ölçeği

*p<0.05; **p<0.01

DZÖ toplam puanı ile Reddedicilik-Anne (r=-.150, p<0.01), Kendi Odaklı Duygu Değerlendirme ile Reddedicilik-Anne (r=-.180, p<0.01), Diğerleri Odaklı Duygu Değerlendirme ile Reddedicilik-Anne (r=-.147, p<0.01), Kendi Odaklı Duygu Düzenleme ile Reddedicilik-Anne (r=-.115, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyonlar saptanmıştır.

DZÖ toplam puanı ile Duygusal Sıcaklık-Baba (r=.331, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon, Kendi Odaklı Duygu Değerlendirme ile Duygusal Sıcaklık-Baba (r=.237, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon, Diğerleri Odaklı Duygu Değerlendirme ile Duygusal Sıcaklık-Baba (r=.321, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon, Kendi Odaklı Duygu Düzenleme ile Duygusal Sıcaklık-Baba (r=.279, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon, Diğerleri Odaklı Duygu Düzenleme ile Duygusal Sıcaklık-Baba (r=.313, p<0.01) değişkenleri arasında orta düzey pozitif korelasyon saptanmıştır.

Kendi Odaklı Duygu Değerlendirme ile Aşırı Koruyuculuk-Baba (r=-.129, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon saptanmıştır. Diğerleri Odaklı Duygu Değerlendirme ile Reddedicilik-Baba (r=-.123, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon saptanmıştır.

Tablo 3 (devam) *SÖÖTÖ, KAET-Ç ve DZÖ'nün Alt Boyutlarından Alınan Puanlara Dair Korelasyon Analizi Bulguları*

Ölçek	11	12	13	14	15
1.SÖÖTÖ-SÖ	-.066	-.089	.029	-.209**	.038
2. SÖÖTÖ-Öİ	-.023	-.092	.019	-.034	.028
3. SÖÖTÖ-ÖD	-.033	.003	.062	-.213**	.032

4. SÖÖTÖ-ÖK	.565**	.522**	.416**	.641**	.384**
5.KAET-DS(A)	.337**	.249**	.334**	.263**	.322**
6. KAET-AK(A)	-.002	-.059	.007	.007	.036
7. KAET-R(A)	-.150**	-.180**	-.147**	-.115*	-.083
8. KAET-DS(B)	.331**	.237**	.321**	.279**	.313**
9. KAET-AK(B)	-.067	-.129*	-.080	-.041	.013
10. KAET-R(B)	-.099	-.093	-.123**	-.054	-.076
11.DZÖ Toplam	1	.861**	.897**	.863**	.850**
12. DZÖ-KODD		1	.731**	.709**	.558**
13. DZÖ-DODD			1	.657**	.741**
14. DZÖ-KODDÜ				1	.633**
15. DZÖ-DODDÜ					1

A: Anne; AK: Aşırı Koruyucu; B: Baba; DS: Duygusal Sıcaklık; DODD: Diğerleri-odaklı Duygu Değerlendirme; DODDÜ: Diğerleri-odaklı Duygu Düzenleme; DZÖ: Duygusal Zekâ Ölçeği; KAET: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği; KODD: Kendi-odaklı Duygu Değerlendirme; KODDÜ: Kendi-odaklı Duygu Düzenleme; ÖD: Öfke-dışa; Öİ: Öfke-içte; R: Reddedici; SÖ: Sürekli Öfke; SÖÖTÖ: Sürekli Öfke ve Öfke Tarzları Ölçeği *p<0.05; **p<0.01

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada genç erişkin bireylerde algılanan ebeveyn tutumları, duygusal zekâ ve öfke kontrolü arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bulguları, duygusal zekâ ile öfke kontrol düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Öfke kontrolü hem toplam duygusal zekâ ile hem de duygusal zekanın dört alt boyutuyla pozitif bir ilişkiye sahip bulunmuş, en yüksek ilişkiyi ise duygusal zekanın alt boyutlarından biri olan kendi-odaklı duygu düzenleme ile göstermiştir. Bu durum duygusal zekâ düzeyindeki artışın öfke kontrolünü kolaylaştırabileceğini düşündürmektedir. Öfke kontrolünün özellikle kendi-odaklı duygu düzenleme becerisi ile en yüksek ilişkiyi göstermesi, bu görüşü destekler niteliktedir. Hojjat ve arkadaşları (2016), duygusal zekayı geliştirmeye yönelik eğitimlerin öfke kontrolünü artırıcı etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Tetik ve arkadaşları (2014) duygusal zekâ ile öfke kontrolü arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermiştir. Yapılan diğer çalışmalar duygusal zekanın öfke kontrolünde belirleyici bir faktör olduğunu belirtilmiştir (Baltacı ve Demir, 2012; García-Sancho ve ark., 2014; Erişen ve ark., 2019).

Öfke tarzları ile duygusal zekâ arasındaki ilişkiye yönelik bir diğer bulgu, kendi-odaklı duygu düzenlemenin sürekli öfke ve öfkenin dışa yansıtılmasıyla gösterdiği negatif yönlü ilişkidir. Kendi-odaklı duygu düzenleme becerileri arttıkça sürekli öfkenin ve öfkenin dışa yansıtılma düzeyinin azalması, bireyin duygu düzenleme becerilerini etkili bir şekilde kullandığında öfkesinin azalabileceğine ve var olan öfkesini dışa yansıtma konusunda kontrolünün artabileceğine işaret etmektedir. Öfke kontrol becerileri ile duygusal zekâ arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulgularımızın literatür ile desteklendiği görülmektedir (Castillo ve ark., 2013; Cenkseven-Önder, Yalnızca-Yıldırım, 2020; Johnston, 2003). Bu sonuçlara göre, bireylerin temel duygularından biri olan öfke duygusunun kontrolünde duygusal zekanın önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Bu durum, insanların tanımladığı ve ifade edebildiği

duyguyu daha iyi düzenleyebileceği bu nedenle öfke kontrolünde daha başarılı olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçlarında elde edilen diğer bir bulguya göre, aşırı koruyucu ve reddedici ebeveyn tutumları ile sürekli öfke arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Öfke tarzlarının algılanan ebeveyn tutumu ile ilişkisini inceleyen çalışmalar bu sonucu destekler niteliktedir (Albayrak, Kutlu, 2009; Elkin, Karadağlı, 2016). Üniversite öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke tarzları ile ilişkili değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan geçmiş bir araştırma, bireylerin annelerini tanımlama şekilleri ile öfkenin dışavurumunun ilişkili olduğunu; annelerini neşeli, sakin ve değişen olarak tanımlayan bireylere kıyasla, sinirli olarak tanımlayan bireylerin öfkelerini daha fazla dışa yansıttıklarını göstermiştir (Elkin, Karadağlı, 2016). Bizim araştırmamızda annenin ve babanın reddedici tutuma sahip olmasıyla öfkeyi dışa yansıtma arasında pozitif bir ilişkinin bulunması, geçmiş araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Annenin-babanın reddedici ve aşırı koruyucu tutuma sahip olmasının öfkenin içe yansıtılmasıyla da pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin reddedici ve aşırı koruyucu olmalarının çocuğun olumsuz bir benlik algısı geliştirmesine yol açabileceği ve bu sebeple demokratik olmayan bu ebeveynlik stilleriyle yetişen bireylerin öfkelerini uygun biçimde ifade edemeyerek içe yansıttıkları düşünülebilir.

Yapılan başka bir araştırmada baskıcı (otoriter) tutuma sahip ebeveynlik stilleri ile yetiştirilen bireylerin saldırgan kişilik özelliklerine sahip olabilecekleri rapor edilmiştir (Karataş ve ark., 2016). Meesters ve arkadaşları (1995), algılanan ebeveyn tutumlarını reddedici ve kontrolcü olarak tanımlayan bireylerin öfke düzeylerinin diğer bireylere göre yüksek olduğunu bildirmiştir. Benzer şekilde, Shute ve arkadaşları (2019), algılanan olumsuz ebeveynlik biçimlerinin sürekli öfke ile pozitif yönde ilişkili olduğunu saptamıştır. Araştırma bulgularımız geçmiş araştırmalarla birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynlerin demokratik olmayan, olumsuz tutumlarının bireylerin yetişkinlik döneminde öfke düzeylerinin artmasıyla ve öfkelerini kontrol edemedikleri için bastırmak veya dışa vurmak gibi işlevsel olmayan yolları tercih etmeleriyle sonuçlanabileceğini göstermektedir. Baumrind (1966), kurallara uygun biçimde davranılmasını gerektiren otoriter bir disipline maruz bırakılmış çocukların ileride öfkeli bireyler haline gelebileceğini belirtmiştir. Otoriter ebeveyn tutumlarının görüldüğü aile ortamında yetişen çocuk, kendini iyi bir biçimde ifade edemeyebilir. Bu aile ortamında yetişen çocukların duygusal destek ve sevgiden yoksun bir biçimde büyümesi, yetişkinlik dönemlerinde öfke düzeylerini arttıran ve öfke kontrol becerilerini zayıflatan başlıca faktörlerden biri olabilir.

Algılanan ebeveyn tutumları ile sürekli öfke, öfke ifade biçimi ve öfke kontrolü arasındaki ilişkileri inceleyen geçmiş bir araştırma, sürekli öfkenin annenin ve babanın bakım verici olarak algılanmasıyla negatif bir ilişki gösterirken aşırı koruyucu algılanmasıyla pozitif bir ilişki gösterdiğini rapor etmiştir (Kitamura ve ark., 2013). Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, annenin-babanın bakım verici olarak algılanması ile öfkenin içe yansıtılması arasında negatif bir ilişki bulunmasıdır (Kitamura ve ark., 2013). Geçmiş araştırma bulguları, annenin babanın aşırı koruyuculuğu ile sürekli öfke arasında pozitif bir ilişki göstermesi açısından bizim bulgularımızla paralel niteliktedir. Aşırı koruyuculuk ile sürekli öfke arasındaki pozitif yönlü bu ilişkinin, ebeveynleri tarafından aşırı korunmanın bireyde yarattığı olumsuz ve yetersiz benlik algısının öfke duygusuyla sonuçlanmasıyla ilişkili olabileceğini düşündürür.

Araştırmanın bulgularına göre; annenin ve babanın algılanan duygusal sıcaklığı ile duygusal zekâ pozitif korelasyon göstermektedir. Algılanan reddedici anne tutumunun ise duygusal zekâ ile negatif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Benzer şekilde geçmiş bir araştırma, duygusal zekanın ebeveynin duygusal sıcaklığıyla pozitif, reddedici tutumuyla negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Anwer ve

ark., 2019). Literatürde bulunan diğer araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Ashgari, Besharat, 2011; Chung, 2002; Shalini, Acharya, 2013). Algılanan ebeveyn tutumlarının duygusal zekayı yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan geçmiş bir araştırma, annenin duygusal sıcaklığının duygusal zekanın en önemli yordayıcısı olduğunu göstermiştir (Ashgari, Besharat, 2011). Algılanan ebeveyn tutumlarının duygusal zekanın bir yordayıcısı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan başka bir araştırma, demokratik, otoriter ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumlarının duygusal zekayla ilişkisini incelemiş, yetkin ve otoriter tutumların duygusal zekayı pozitif yönde yordarken aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun duygusal zekayı negatif yönde yordadığını göstermiştir (Kilic ve ark., 2015). Bizim araştırmamızda ebeveynin aşırı koruyucu olarak algılanmasıyla duygusal zekâ arasında bir ilişki bulunmamakla birlikte, babanın aşırı koruyucu tutumunun duygusal zekanın alt boyutlarından biri olan kendi-odaklı duygu değerlendirme becerisiyle negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Tüm araştırma bulguları birlikte ele alınarak gelecek araştırmalar için birtakım önerilerde bulunulması önemlidir. Araştırmamızda, bireyin duygusal zekasının gelişimi için ebeveyn tutumlarının oldukça önemli olabileceği görülmüştür. Bu sebeple, ebeveynlere çocuk yetiştirme tarzlarının çocuğun duygusal gelişimindeki rolüne ilişkin psikoeğitimler verilmesi ve ebeveynlerin daha demokratik çocuk yetiştirme tutumlarını benimsemeleri konusunda desteklenmesi oldukça önemli görünmektedir. Ebeveynlerin kendi duygularını tanımaları, düzenleyebilmeleri ve öfkelerini uygun bir biçimde ifade etmeleri konusunda teşvik edilmeleri de bir o kadar önemlidir.

Sonuç olarak hem duygusal zekanın hem de öfke kontrolünün algılanan ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olduğu, aynı zamanda duygusal zekâ ile sürekli öfke ve öfke yansıtma biçimi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu üç değişkenin birlikte incelenmesinin öfke kontrolünde uygulanan klinik müdahalelere yeni bir perspektif kazandıracağı, öfkenin kaynağını bulmada ebeveynlerle olan ilişkiye yönelik sorgulama yapmanın ve öfke kontrol becerilerini geliştirmede bireyin duygusal zekasını geliştirmeye yönelik yöntemlerden de yararlanılmasının önemli olabileceği düşünülmektedir. Araştırmamızın kısıtlılıkları değerlendirildiğinde, en önemli kısıtlılıklarımızdan birinin örneklemimizin 20-30 yaş aralığındaki katılımcılardan oluşması ve bulgularımızın tüm genç erişkinlere genellenebilirliğinin düşük olduğu düşünülmektedir. Amerikan Psikoloji Birliğine (APA) göre, genç erişkinlik dönemi 20-35 yaş arasını kapsamaktadır. Bu kısıtlılığın giderilmesi amacıyla gelecek araştırmalarda 20-35 yaş aralığında katılımcılara ulaşılmasının ve araştırma bulgularının bu yaş aralığında tekrarlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızın bir diğer kısıtlılığı ise yalnızca üç farklı ebeveyn tutumuna yönelik ölçüm alınmasıdır. Gelecek araştırmalarda algılanan ebeveyn tutumlarının farklı türlerinin de ölçülmesinin, ebeveyn tutumlarının duygusal zekâ ve öfke kontrolüyle olan ilişkisini ortaya çıkarmaya katkı sağlaması açısından önemlidir. Araştırmanın bulguları ve kısıtlılıkları birlikte ele alındığında, farklı ebeveyn tutumlarının da ölçüldüğü ve genç erişkinlik dönemini temsil etme gücünün daha yüksek olduğu bir örneklemde araştırma bulgularının tekrarlanması önerilmektedir. Bununla birlikte, gelecek araştırmalarda katılımcıların ebeveynlerinin eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzeyleri gibi ebeveynlik stillerini etkileyebilecek bazı sosyodemografik değişkenlerin ve katılımcıların duygu düzenleme ve öfke kontrol becerilerini etkileyebilecek travmatik yaşam olaylarının kontrol edilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Albayrak B, Kutlu . (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, (2): 57-69.

Anwer G, Masood S, Younas S, Ahmad M (2019). Parental Rearing Practices as Predictors of Resilience and Emotional Intelligence among Young Adults. Foundation University Journal Of Psychology, 3(2): 1-38. 10.33897/fujp3.2231082019

Ashgari M S, Besharat M A (2011). The Relation of Perceived Parenting with Emotional İntellegence. Procedia- Socail Behavioral Sciences, (30): 321-235. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.046

Baltacı H Ş, Demir K (2012). Pre-service Classroom Teachers' Emotional İntelligence and Anger Expression Styles. Journal of Theory and Practice, 12(4): 2422-2428.

Baumrind, D (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. Child development, 37(4): 887-907. https://doi.org/10.2307/1126611

Castillo R, Salguero J M, Fernández-Berrocal P, Balluerka N (2013). Effects of an emotional intelligence intervention on aggression and empathy among adolescents. Journal of adolescence, 36(5): 883-892.

Cenkseven-Önder F, Yalnızca-Yıldırım S (2020). Duygusal zeka ve saldırganlık arasındaki ilişkide yaşam doyumunun aracı rolü. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1): 30-53.

Cohen, J (1988). Set Correlation and Contingency Tables. Applied psychological measurement, 12(4): 425-434. https://doi.org/10.1177/014662168801200410

Demers L A, Handley E D, Hunt R H, Rogosch F A, Toth S L, Thomas K M, Cicchetti D (2019). Childhood Maltreatment Disrupts Brain-Mediated Pathways Between Adolescent Maternal Relationship Quality and Positive Adult Outcomes. Child Maltreatment, 24(4): 424-434. https://doi.org/10.1177/1077559519847770

Dirik G, Yorulmaz O, Karancı A N (2015). Çocukluk Dönemi Ebeveyn Tutumlarının Değerlendirilmesi: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları-Çocuk Formu. Türk Psikiyatri Dergisi, 26(2): 123-130.

Elkin N, Karadağlı F (2016). Üniversite Öğrencilerinin Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler. Anadolu Kliniği Dergisi, 21(1): 64-71. https://doi.org/10.21673/anadoluklin.180680

Erikson, E H (1994). Identity and the life cycle. WW Norton.

Erişen F, Gökkaya F, Yurdalan F (2019). Ergenlerde Öfke, Duygusal Zekâ ve Öz-Duyarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 6(2): 23-44. https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.1017635

García-Sancho E, Salguero J M, Fernández-Berrocal P (2014). Relationship Between Emotional İntelligence and Aggression: A systematic Review. Aggression and violent behavior, 19(5): 584-591. https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.007

Gönül, E (2008). Kimlik Statülerinin 22-30 Yaşlar Arasındaki Genç erişkinlerin Yaşadığı Kaygı Düzeyi ile İlişkisi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ekim.

Harmon-Jones, E., & Sigelman, J. (2001). State Anger and Prefrontal Brain Activity: Evidence That İnsult-Related Relative Left-Prefrontal Activation is Associated With Experienced Anger and Aggression. Journal of personality and social psychology, 80(5): 797.

Hojjat S K, Rezaei M, Namadian G, Hatami S E, Norozi Khalili M (2017). Effectiveness of Emotional İntelligence Group Training on Anger in Adolescents With Substance-Abusing Fathers. Journal

of Child & Adolescent Substance Abuse, 26(1): 24-29. https://doi.org/10.1080/1067828X.2016.1178614

Johnston, A W (2003). A correlational study of emotional intelligence and aggression in adolescents. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 35(1): 8-12.

Kaplan Y, Ak T (2018). Ergenlerde Psikolojik Belirtiler ve Problem Davranışlarda Anne-Baba Tutumlarının Rolü. Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, 1(2), 154-171.

Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karataş, S., Mercan, Ç. S., & Düzen, A. (2016). Ergenlerin Ebeveyn İlişkilerine Yönelik Algıları: Nitel Bir İnceleme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(36): 237-258. https://doi.org/10.31795/baunsobed.645231

Kilic S, Var E C, Kumandas H (2015). Effect of Parental Attitudes on Skills of Emotional Management in Young Adults. Procedia-Social and Behavioral Sciences, (191): 930–934. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.04.276

Kitamura T, Ohashi Y, Murakami M, Goto Y (2013). Anger and perceived parenting: A study of a Japanese population. Psychology and Behavioral Sciences, 2(6): 217-222.

Kohut, H (1977). The Restoration of the Self. New York: International Universities Press.

Lee J S, Chung O B (2002). Children's Emotional İntelligence: Relationships with Parental Attitudes. Korean Journal of child studies, 23(1): 17-35.

Meesters C, Muris P, Esselink T (1995). Hostility and Perceived Parental Rearing Behaviour. Pers Individ Dif (18): 567–70. https://doi.org/10.1016/0191-8869(94)00181-Q

Özer, A K (1994). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçekleri Ön Çalışması. Türk Psikoloji Dergisi, 9(31): 26-35.

Pekaar K A, Bakker A B, van der Linden D, Born M Ph (2018). Self- and Other-Focused Emotional İntelligence: Development and Validation of the Rotterdam Emotional Intelligence Scale (REIS). Personality and Individual Differences, 120, 222-233. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.08.045

Perris C, Jacobsson L, Lindstro MH et al. (1980). Development of a New Inventory for Assessing Memories of Parental Rearing Behaviour. Acta Psychiatr Scand 50, 154-63. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1980.tb00581.x

Pozzi E, Simmons J G, Bousman C A, Vijayakumar N, Bray K O, Dandash O, Whittle S L (2020). The İnfluence of Maternal Parenting Style on the Neural Correlates Of Emotion Processing in Children. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 59(2): 274-282. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2019.01.018

Salovey P, Mayer J D (1990). Emotional İntelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3): 45-62. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG

Shalini A, Acharya Y (2013). Perceived Paternal Parenting Style on Emotional İntelligence of Adolescents. Guru Journal of Behavioral and Social Sciences, 1(4): 194-202.

Shute R, Maud M, McLachlan A (2019). The Relationship of Recalled Adverse Parenting Styles with Maladaptive Schemas, Trait Anger, and Symptoms of Depression and Anxiety. Journal of Affective Disorders, 259, 337-348. https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.08.048

Şanlı D, Öztürk C (2012). Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 832): 31-48.

Tanrıöğen A, Türker Y (2019). Rotterdam Duygusal Zekâ Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (47): 348-369. DOI: 10.9779/pauefd.514377

Tetik S, Ökmen M, Bal V (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, 2(1): 17-29

Törestad, B (1990). What is Anger Provoking? A Psychophysical Study of Perceived Causes of Anger. Aggressive Behavior, 16(1): 9-26.

Utar K, Farajı H (2022). Psikolojik Sağlamlık, Helikopter Ebeveyn Tutumları ile Psikolojik Dayanıklılık ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. 4. Uluslararası Pozitif Psikoloji Kongresi.

Yılmaz, M (2009). The Effects of an Emotional Intelligence Skills Program on The Consistent Anger Levels of Turkish Student. Social Behavior and Personality, 37(4): 565-576. https://doi.org/10.2224/sbp.2009.37.4.565

Etik Kurul Kararları

Bu araştırma Nişantaşı Üniversitesi Yayın Etiği kurulundan etik izin (26.04.2022 tarihli, 2022/20 karar) ile yapılmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %50,

İkinci Yazar %50,

Çatışma Beyanı

Çalışmanın herhangi bir aşamasında herhangi maddi ve manevi çıkar sağlanmadığını beyan ederim.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Cilt **8**, Sayı **3**, **214-228** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8350564 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Sinop Boyabat İlçesi'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemine Ait İlkokul Yapılarının Morfolojik Olarak İncelenmesi

A Morphologıcal Investıgatıon Of Early Republıc Perıod Prımary School Buıldıngs In Sinop Boyabat Dıstrıct

Öğr. Gör. Tümay GÜNEŞ
ORCID: 0000-0002-0345-4900 ◆ Sinop Üniversitesi Boyabat Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü◆ tumaygunes@sinop.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Selim KARTAL
ORCID: 0000-0003-4269-0786 ◆ Iğdır Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü◆ selim.kartal@igdir.edu.tr

Özet

Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk yıllarından itibaren yoğun modernleşme hareketinin olduğu süreç (1920-1950) Erken Cumhuriyet Dönemi olarak bilinmektedir. Bu dönemde inşa edilen kamu yapıları arasında yeni rejim ideolojisinin yaygınlaştırılarak geliştirilmesi açısından eğitim yapıları önem kazanmıştır. İlkokulun zorunlu olduğu ve yeni bir eğitim sistemi modelinin gelişmesiyle beraber eğitim yapılarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Maarif Vekaleti bünyesinde hazırlanan tip projeler diğer kamu yapıları gibi dönemin Neo-Osmanlı ya da Birinci Ulusal Mimarlık tarzı hâkim mimari çizgilerini ve karakterini yansıtmaktadır. Tip projeler yapının inşa edildiği yerin özelliğine ve ihtiyacına göre bazı farklılıklar içermektedir. Bu bağlamda çalışma alanı olarak Sinop ilinin önemli bir geleneksel sivil mimari dokusuna sahip Boyabat ilçesinde inşa edilen Erken Cumhuriyet Dönemine ait tescili durumda bulunan eğitim yapıları seçilmiştir. Bu yapılar İnönü İlköğretim Okulu, Dumlupınar İlköğretim Okulu ve Kız Meslek Lisesi'dir. Bu binalar vaziyet, plan ve cephe düzleminde ele alınmış, strüktür, malzeme, form kompozisyonu-kütle çözümlemeleri, mekânlar arası ilişkiler ve ilişki çözümlemeleri şeması ile morfolojik analizleri yapılmıştır.

Literatürde incelenen Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul binalarının plan özellikleri H, Dikdörtgen, L, T, U plan şemaları olarak sınıflandırılabilir. Bu plan şemalarının dışında bulundukları bölgeye göre tasarlanmış serbest plan şemaları da bulunmaktadır. İlköğretim binalarını cephe özelliklerine göre balkonlu, orta aks girişli ve köşe aks girişli olmak üzere üç ana gruba ayırmak mümkündür. Sinop'un Boyabat ilçesinde bulunan Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlkokulu) ve İnönü İlkokulu, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisi etkisinde, tabanda dikdörtgen alan üzerine H plan tipinde inşa edilmiş eğitim yapılarıdır. Dumlupınar İlköğretim Okulu ise Erken Cumhuriyet dönemi tipi projelerden farklı olarak Z plan tipinde serbest plan şemasıyla inşa edilmiştir. Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlkokulu çatı formu, cephe simetrisi ve orta eksenden girişiyle I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarına benzemektedir. Dumlupınar İlköğretim Okulu cephe özellikleri bakımından diğer iki okuldan farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim Yapıları, İlköğretim yapıları, Boyabat

Extended Abstract

The period in which there was an intense modernization movement from the first years of the foundation of the Republic (1920-1950) is known as the Early Republican Period. Early Republican Period in itself; The First National Architecture Period, which emerged in 1908 and dominated until the 1930s, the rational-functional architectural period that started after the 1930s and continued until the 1940s, and finally, the period of architecture that started in the 1940s and dominated the 1950s. It can be classified as the Second National Architecture Period, in which the idea of returning to regional architecture with the idea of creating works in accordance with the conditions of the country gained weight.

The main objective of the primary education policy of the Early Republican Period was to increase literacy in a short time and to develop the ideology of the new regime by spreading it. Therefore, importance was given to the design and construction of many primary school buildings of different scales and features. Within the conditions of the First National Architectural Period, certain types of projects were created and tried to be implemented. The type projects prepared within the body of the Ministry of Education reflect the dominant architectural lines and character of the Neo-Ottoman or First National

Kabul Tarihi /Received:13.05.2023 |Onay Tarihi /Accepted: 06.09.2023 |Yayın Tarihi /Published: 20.09.2023
Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

Architecture style of the period, like other public buildings. One of such projects is the Gazi and Latife schools built in Ankara. This project, designed by Mukbil Kemal Taş, was one of the most implemented projects in the Early Republican Period.

The project, which is the first example of Gazi Schools opened in every city throughout the country in the Early Republic Period, designed with a symmetrical plan understanding, consists of a rectangular mass in the north-south direction in the middle and outflowing masses adjacent to it. The roof of the building, which has wide eaves, is covered with hipped and tiles. The fringes of the masses that protrude at both ends of the rectangular mass are made wider. The entrance doors of the school have low arches. Apart from that, the windows on the lower floor have low arches, while the windows on the upper floor have pointed arches. Type projects contain some differences according to the characteristics and needs of the place where the building is built.

Examples of this type of project, which were implemented in the Early Republican Period (1920-1950), were also built in the Boyabat district of Sinop. During this period, there are three Republican Period primary school buildings in Boyabat district. These structures are Girls' Vocational High School (Former Dumlupınar Primary School), İnönü Primary School and Dumlupınar Primary School. These schools are located in the center of the district. Today, only Dumlupınar Primary School serves in accordance with its original function.

Within the scope of this study, Girls' Vocational High School (Old Dumlupınar Primary School), İnönü Primary School and Dumlupınar Primary School were handled in the plane, plan and facade, structure, material, form composition-mass analysis, spatial relations and relationship analysis scheme and morphological analyzes were made. .

The plan characteristics of primary school buildings examined in the literature in the Early Republican Period can be classified as H, Rectangle, L, T, U plan schemes. Apart from these plan schemes, there are also free plan schemes designed according to the region they are located in. It is possible to divide primary school buildings into three main groups according to their façade features: balconies, entrances from the middle axis and entrances from the corner axis.

When the Vocational High School for Girls, İnönü Primary School and Dumlupınar Primary School are examined on the site plan, it is seen that the orientation of each building is different. The approach to the buildings is with a direct connection from the main road to the garden in the Girls' Vocational High School, a separate road special for the school from the side street in the İnönü Primary School, and the entrance to the school garden from the street road in the Dumlupınar Primary School. There are two main entrances to the Girls' Vocational High School, a main and a warehouse entrance to the İnönü Primary School, a main entrance to the Dumlupınar Primary School on the ground floor and one for the first floor, and two exits to the backyard.

Girls' Vocational High School (Former Dumlupınar Primary School) and İnönü Primary School located in the Boyabat district of Sinop are educational buildings built as H-plan type on a rectangular area at the base under the influence of Early Republican Period architecture. In the general plan scheme, an H-plan type appearance has been given by overflowing the corner masses from the main walls. It has similar plan features with the type projects drawn by Mukbil Kemal Taş, the architect of Gazi and Latife Schools. Girls' Vocational High School (Former Dumlupınar Primary School) and İnönü Primary School reflect the characteristics of the I. National Architecture Movement. Dumlupınar Elementary School, on the other hand, was built with a free plan scheme as Z plan type, unlike the Early Republic period type projects. Since Dumlupınar Elementary School is located in an environment where there are examples of traditional civil architecture, it is understood that the plan scheme is shaped freely according to the needs. There is no symmetry in the plan and façade plane. Access to some places is in the form of space within the space, and there is no direct connection from the circulation areas. The plan scheme of this school differs from the Girls' Vocational High School (Old Dumlupınar Primary School) and İnönü Primary School in this respect.

Girls' Vocational High School and İnönü Primary School are similar to the structures of the I. National Architecture Period with their roof form, façade symmetry and entrance from the middle axis. Dumlupınar Elementary School differs from the other two schools in terms of its facade characteristics. While entrance is provided from the middle axis in Girls' Vocational High School and İnönü Primary School, entrance is provided from the corner axis in Dumlupınar Primary School. The façade of Dumlupınar Elementary School with rectangular windows is plain and simple.

As a result, Girls Vocational High School and İnönü Primary School show the characteristics of the I. National Architecture Period in terms of plan scheme and facade characteristics, and Dumlupınar Primary School shows the characteristics of the Second National Architecture Period.

Keywords: Early Republican Period, Educational Buildings, Primary Education Buildings, Boyabat

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş sürecinden itibaren kimliğinin tanımlanması, kurumlarının oluşturulması ve çağdaş bir yaşam şeklinin hayata geçirilmesini amaçlayan geniş ve kapsamlı reformlara tanıklık etmiştir (Kul, 2011). Bu reformları her alanda görmek mümkündür. Hukuk, siyaset, mimarlık ve eğitim gibi birçok alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Modern Türkiye'nin temellerinin atıldığı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1920-1950) öncelikle ele alınan konulardan biri eğitim olmuştur (Şahin, 2019). Bu dönemde millete ulusal kimlik kazandırıp Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsetmek için en önemli araçlardan biri olarak eğitim görülmüştür. Eğitim sayesinde modern Türk toplumu hızla oluşturulabilecek ve aynı zamanda ulusal kimlik ön plana çıkarılabilecekti. Eğitim alanında oluşan bu reform hareketi eğitim politikalarını olduğu kadar eğitim yapılarını da etkisi altına almıştır (Alpagut, 2005).

Cumhuriyet öncesi dönemde eğitim sisteminin temel kurumlarını sıbyan mektepleri ve medreseler oluşturmaktaydı. Cumhuriyet'in ilanı sonrası Osmanlı'dan kalan bu eğitim yapıları içinde bulunulan dönemin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldıkları için yerlerine günün mekânsal ihtiyaçlarını karşılayabilen okullar yapılmıştır. Böylece sıbyan mekteplerinde verilen ilköğretim seviyesindeki eğitimin ilkokullarda, ortaöğretimin ise rüştiye, idadi ve sultanilerin yerine ortaokul, lise ve meslek liselerinde ve son olarak da yüksekokul düzeyindeki eğitimin medreseler yerine üniversitelerde verilmesi uygun görülmüştür. Böylece eğitim yapılarının Cumhuriyet döneminin eğitim politikaları doğrultusunda yeniden planlaması yapılmıştır. Yeni eğitim yapıları Cumhuriyet'in temel değerlerinin mimari gereksinimlerini karşılayabilecek özelliğe sahip olmuştur. Bütün eğitim kurumları tek bir merkeze bağlanarak bu merkez tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Ayrıca kız ve erkek öğrencilerin birlikte derslere katıldığı karma eğitim sistemine geçiş yapılmıştır (Işık, 2010). Erken Cumhuriyet Döneminde geliştirilen eğitim politikaları kapsamında bütün kademelerdeki eğitime önem verilmiştir. Ancak genç bireyleri cumhuriyet rejiminin hedefleri doğrultusunda yetiştirmek için ilköğretim eğitiminin ülke çapında yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda "Her mahalle ve köye bir okul" inşa edilerek eğitimin temelini oluşturan ilköğretim eğitimi ülkenin tamamına ulaştırılarak yaygınlaştırılmıştır. Bu eğitim politikalarına bağlı olarak temel eğitimin verildiği ilkokul yapılarının tasarım ve inşasına büyük önem verilmiştir. Ülke genelinde inşa edilen ilkokul binalarının sayısı artarak kamu yapıları içinde en çok inşa edilen tek yapı türü olma özelliği kazanmıştır (Kul, 2011).

Bu çalışma da Sinop ilinin geleneksel sivil mimari dokusuna sahip olan Boyabat'taki Erken Cumhuriyet dönemi ilkokul yapıları irdelenmiştir. Bu yapılar vaziyet, plan ve cephe düzleminde ele alınmış, strüktür, malzeme, form kompozisyonu-kütle çözümlemeleri, mekânlar arası ilişkiler ve morfolojik analizler aracılığıyla karşılaştırılarak incelenmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Yapılarının Plan ve Cephe Özellikleri

Cumhuriyet'in ilanından önce eğitimin ilk kademesini oluşturan sıbyan mekteplerinin kendine ait bir okul binası yoktu. Bu eğitim kurumu mahallelerde bulunan cami, mescit ve büyük evlerin odalarında eğitim faaliyetlerine devam ediyordu (Işık, 2010). Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte eğitim alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak temel eğitimin verildiği ilkokullar bütün eğitim kademeleri içinde önemli bir konuma gelmiştir. Buna bağlı olarak kentlerde, kasabalarda ve köylerde herkesin temel eğitim alması için ilköğretim yapıları inşa edilerek ülke genelinde eğitim yapıları yaygınlaştırılmıştır. Bu dönemde inşa edilen ilkokullar Erken Cumhuriyet Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Ankara'da inşa edilen Gazi ve Latife okulları bunlardan bir tanesidir. Mukbil Kemal Taş tarafından

tasarlanan bu proje Erken Cumhuriyet Dönemi'nde en çok uygulaması yapılan projelerden biri olmuştur (Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020).

Mukbil Kemal Taş tarafından ikiz olarak tasarlanan okullar Gazi Erkek İlkokulu ve Latife Hanım Kız İlkokulu olarak açılmış daha sonra karma eğitime geçilmesi ile ismi Gazi İlkokulu olarak değiştirilmiştir. Mustafa Kemal'e Atatürk soyadının verilmesinden sonra bu okulun ismi Atatürk İlkokulu olarak değiştirilmiş ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelinde her kentte açılan Gazi Okulları'nın ilk örneği olmuştur. Ankara'da, Anafartalar Caddesi üzerinde yüksekçe bir konumda bulunan yapı bodrum üzerine iki kat olarak inşa edilmiştir. Simetrik plan anlayışıyla tasarlanan yapılar, ortada kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen kütle ile bunun iki yanına bitişik dışa taşan kütlelerden oluşmaktadır. Geniş saçaklara sahip olan yapının çatısı kırma ve kiremit ile örtülüdür. Dikdörtgen kütlenin iki ucunda dışarı taşan kütlelerin saçakları daha geniş yapılmıştır. Okulun giriş kapıları basık kemerlidir. Bunun dışında alt katta bulunan pencereler basık kemerli iken üst kattaki pencereler ise sivri kemerlidir (Alpagut, 2005).

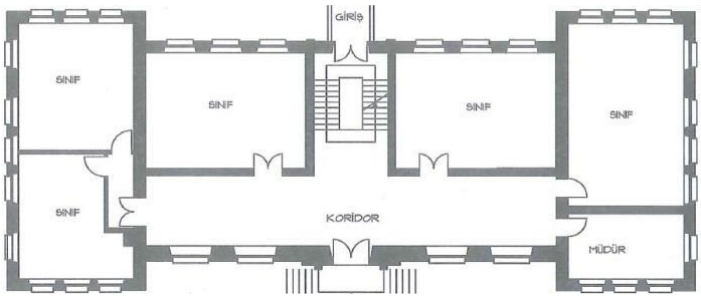

Resim 1 *Gazi ve Latife Okulları Cephesi (https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8875/) ve Zemin Kat Planı (Parlak ve Yaldız, 2017)*

Gazi ve Latife okullarının projesi daha sonra ülke genelinde inşa edilen ilkokul yapılarında tip proje olarak kullanılmıştır.

> *"Afyon Cumhuriyet, Afyon Kadınana, Ankara Mustafa Kemal, Çankırı Şabanözü, Çankırı Ilgaz, Çankırı Çerkeş, Çankırı Yapraklı, Denizli İsmetpaşa (1933), Denizli Gazi / Atatürk (1931), Denizli 4 Eylül (1926-1928), İzmir Yıldırım Kemal (1927), İzmir Ödemiş Cumhuriyet, İzmir Halitbey (1929), Kayseri Cumhuriyet, Konya Karaman, Konya Hakimiyet-i Milliye, Konya İsmetpaşa, Konya Gazi Mustafa Kemal (1926-1938), Konya 23 Nisan Egemenlik, Konya Doğanhisar ve Yozgat Cumhuriyet İlkokulları bu tip projeye göre inşa edilmişlerdir" (Kul, 2011).*

Dönemin gerek mimar sayısının az olması gerekse de her kentte mimar bulunmamasından dolayı eğitim yapıları tip proje olarak uygulanmıştır. Buna bağlı olarak eğitim yapılarının bazı farklılıklar dışında genelde benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir (Bozdoğan, 2012). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen ilkokul yapılarının birçoğu dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Bununla birlikte I ve U şeklindeki ilkokul plan şemalarının kullanıldığı yapılarda bulunmaktadır. Bunların dışında farklı örneklerinin de yer aldığı plan şemaları, sahip olduğu işleve bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Yapıların girişleri, genellikle orta aksta yer almaktadır. Girişlerin köşe noktalardan sağlandığı farklı örnekler de bulunmaktadır. Yapıların büyüklükleri, sınıf ve öğrenci sayısına, konumuna göre değişiklik göstermektedir. Aynı şekilde öğrenci sayısına göre sınıf sayısı, idari bölümler ve hizmet bölümleri oluşturulmuştur. Yapılar genellikle bodrum kata sahiptir. Şehirde inşa edilen ilkokullar özellikle merkez konumda bulunan ana caddeler üzerinde yer alırken köy ilkokulları ise köy merkezinde ve köy

meydanlarına yakın yerlerle yapılmıştır (Parlak, 2018). Yeni yapılardaki sınıflar dikdörtgen formda ve yeni kullanılmaya başlanan yazı tahtasını görebilecek şekilde tasarlanmıştır (Işık, 2010).

Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul yapılarının plan karakteristikleri; H, Dikdörtgen, L, T, U plan şeması olarak Tablo 1'deki gibi incelenebilir. Bu plan şemaları dışında bulundukları bölgeye göre tasarlanmış serbest plan şemalarına da rastlanmaktadır.

Tablo 1 *Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul yapılarının plan şemaları*

H Plan Şeması

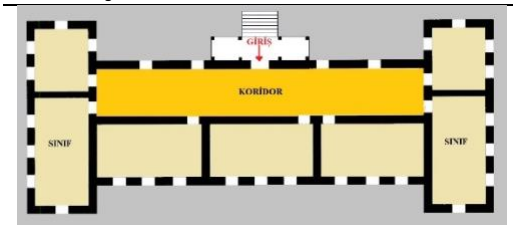

Kayseri Yeşilkent İlköğretim Okulu Plan Şeması (Kaynak: Özbek, 2013).

T Plan Şeması

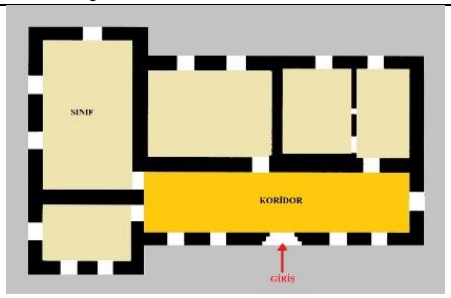

Kayseri Artmak Köyü İlkokul Plan Şeması (Kaynak: Özbek, 2013).

Dikdörtgen Plan Şeması

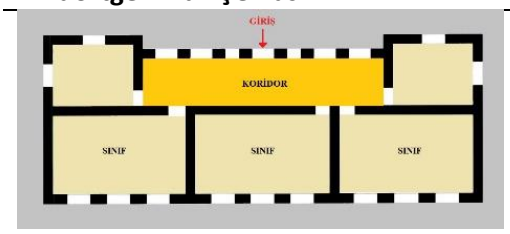

Kayseri Zile Kasabası İlkokul Plan Şeması (Kaynak: Özbek, 2013).

U Plan Şeması

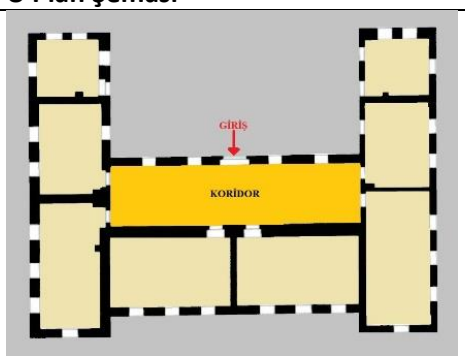

Kayseri Kızık Köyü İlkokulu Plan Şeması (Kaynak: Özbek, 2013).

L Plan Şeması

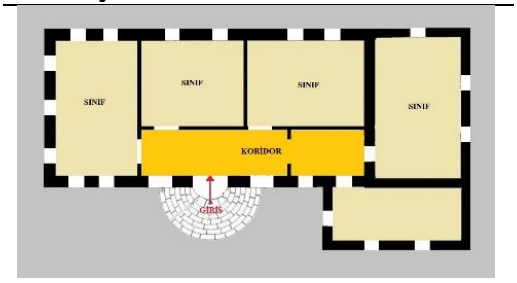

Kütahya Güney Köy İlkokulu Plan Şeması (Kaynak: Çalbay, 2017)

İlkokul yapılarını cephe özelliklerine göre, balkonlu, orta akstan girişli ve köşe akstan girişli olmak üzere üç ana gruba ayırmak mümkündür (Tablo 2). Yapıların cepheleri, bulunduğu şehir ve oluşturulmak istenen etkiye göre şekillenmiştir. Cephelerde giriş önemli bir yer tutmaktadır. Zeminden basamakla ulaşılan girişler; bazı örneklerde orta aks üzerinde yer alır iken bazı örneklerde ise köşe aks üzerinde konumlanmaktadır. Köşe aksta bulunan girişler yüksek tutularak anıtsal bir görünüm elde edilmiştir.

Cephelerde her kat düzeyinde değişen kemerli pencereler yer almaktadır. İlkokul yapıları genellikle geniş saçaklı ve kırma çatılı bir cephe düzenine sahiptir (Parlak ve Yaldız, 2017).

Tablo 2 *Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul yapılarının cephe karakteristikleri*

Balkonlu İlkokul Yapıları	Orta Aks Girişli İlkokul Yapıları	Köşe Aks Girişli İlkokul Yapıları
Naşa İlköğretim Okulu-Simav/Kütahya *(https://pbs.twimg.com/media/CwxvesVXEAANnf9.jpg:large)*	*Orhangazi İlköğretim Okulu-Akçakoca/Düzce* *(https://duzce.ktb.gov.tr/TR-211453/tarihi-orhangazi-ilkogretim-okulu.html)*	*Gazi Mustafa Kemal İlköğretim Okulu-Akşehir/Konya* *(http://wikimapia.org/29135848/tr/Gazi-Mustafa-Kemal-İlköğretim-Okulu)*

Yöntem

Bu çalışma da öncelikli olarak literatür çalışması yapılarak Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul yapılarının plan şemaları ve cephe karakteristikleri araştırılmıştır. Bu inceleme ile dönemin ilköğretim yapılarının plan şemaları ve cephe karakteristikleri belirlenmiştir. İkinci aşamada ise dönemin örneklerinden olan ilkokul yapılarının konumları ve yapı ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra ilkokul yapılarının vaziyet planı, yapı yaklaşımı, form kütle ve mekânlar arası ilişkiler incelenmiş ve diyagramlarla desteklenmiştir. Son olarak da ilkokul yapılarının hem kendi içinde hem de döneminin örnekleri ile karşılaştırması yapılmıştır.

Sinop Boyabat İlçesi'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemindeki İlkokul Yapıları

Erken Cumhuriyet döneminde ülke genelinde olduğu gibi Sinop'un Boyabat İlçesinde de ilkokul yapıları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu ilkokul yapıları; Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu), İnönü İlköğretim Okulu ve Dumlupınar İlköğretim Okulu'dur. Kız Meslek Lisesi, eski Dumlupınar İlköğretim Okulu olarak 1949 yılına kadar hizmet vermiş daha sonra liseye dönüştürülmüştür. Kız meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulu ilçenin 1924 yılında yapılmış en eski eğitim yapıları olmuştur. İnşa edilen bu okullar ilçenin merkezi konumunda yer almaktadır. Bu okullardan Kız Meslek Lisesi ormanlık sayılabilecek yeşil bir doku içerisinde, İnönü İlköğretim Okulu yapıların yoğun olduğu bir alanda ve Dumlupınar İlköğretim Okulu geleneksel sivil mimari örneklerin var olduğu organik olarak şekillenmiş tarihi bir çevrede bulunmaktadır (Resim 2).

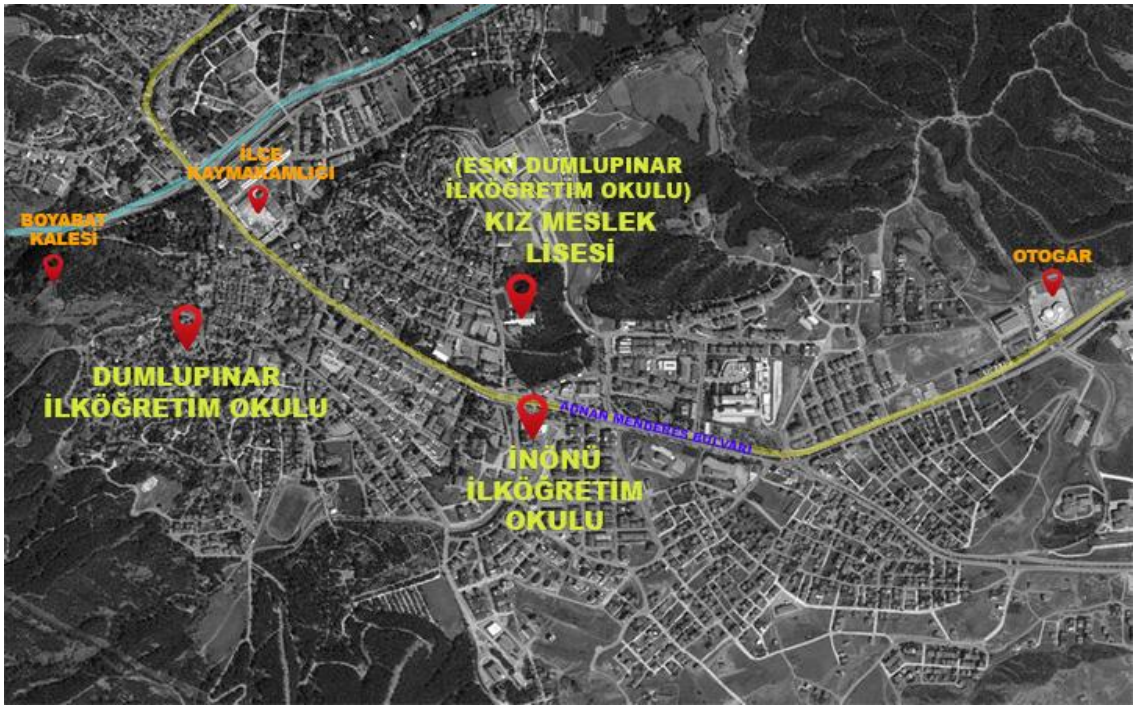

Resim 2 *Sinop Boyabat İlçesi'nde inşa edilen ilkokulların mevcut konumu (Yandeks haritalardan düzenlenmiştir, 2023).*

Bu ilkokul yapılarına ait, yapım yılı, bulunduğu mahalle, ada parsel, yasal kullanım durumu, yapım sistemi (strüktür), yapı malzemesi, kat âdeti ve çatı formu gibi genel bilgiler Sinop İli taşınmaz kültür envanterinden derlenen bilgilere göre Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 *Boyabat İlçesi'nde bulunan ilköğretim yapılarına ait genel bilgiler*

Yapının Adı	Kız Meslek Lisesi	İnönü İlköğretim Okulu	Dumlupınar İlköğretim Okulu
Yapım Yılı	1924	1924	1940lar
Bulunduğu Mahalle	Cami-i Kebir	Kumluk	Gökdere
Ada-Parsel	124 - 4	136 - 22	214 – (4-5-6)
Yasal Durumu	Tescilli (23.10.1987)	Tescilli (23.10.1987)	Tescilli (21.10.1998)
Kullanım Durumu	İşlev değiştirmiştir.	Kullanılmamaktadır.	Kullanılmaktadır.
Mevcut İşlev Durumu	Bina İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.	Restorasyon aşamasındadır.	Bina eğitim yapısı olarak kullanılmaktadır.
Yapım Sistemi	Yığma sistem	Yığma sistem	Yığma sistem
Yapı Malzemesi	Moloz taş+ kesme taş	Moloz taş+ kesme taş	Moloz taş+ kesme taş
Kat Adeti	Bodrum+2 kat	Bodrum+2 kat	1+(Kısmi 2 kat)
Çatı Formu	Kırma çatı	Kırma çatı	Kırma çatı

Kız Meslek Lisesi

Boyabat İlçesinde Cam-i Kebir Mahallesi'nde bulunan Kız Meslek Lisesi 1924 yılında Dumlupınar İlköğretim Okulu olarak inşa edilmiş ve 1949 yılına kadar ilkokul olarak kullanılmıştır. 1949 yılında işlev

değiştirerek Kız Meslek Lisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan yapının mimari özellikleri aşağıdaki gibidir.

Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) tabanda dikdörtgen bir alan üzerine H plan tipi olarak inşa edilmiş tip proje uygulama örneklerindendir. Genel plan şeması içinde köşe kütlelerinin beden duvarlarından dışarıya taşırılması ile H plan tipi bir görünüm ortaya çıkmıştır. Okul iki katlı yığma sistemle inşa edilmiştir. Kırma çatısı marsilya kiremit ile kaplıdır. Yapıya orta aksta yer alan kapıdan ana giriş sağlanmaktadır. Yapının ana girişine üç taraflı olarak yapılmış merdivenden ulaşılmaktadır. Giriş kapısı ahşap ve çift kanatlıdır. Kız Meslek Lisesi'nin giriş ve üst kat pencereleri basık kemerlidir. Yapının cephe elemanları simetrik bir düzen içindedir. Giriş kapısının sağ ve sol tarafında ikişerli pencereler kullanılmıştır. Üst katta kapı üstünde yer alan bölümde diğer pencerelerden daha geniş bir pencere bulunmaktadır. Üst katta kapı üstü bölüm hariç sağ ve sol bölümlerde alt kat pencere düzeni tekrarlanmıştır. Yapının çıkma bölümlerinde ise sıralı üçerli pencereler kullanılmıştır. Bütün pencereler sövelidir. Yapının her katını çevreleyen kat silmeleri bulunmaktadır. Ayrıca çıkmaların köşeleri dikeyde oluşturulan silmeler ile çevrelenmiştir. Binanın ana beden ve yan çıkmalarındaki saçakları çok geniş olmamakla beraber aynı boyuttadır (Tablo 4).

Tablo 4 *Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) cepheleri*

Eski Durum *(Sinop Kültür Envanteri, 2013)*

Mevcut Durum *(Yazarlar)*

İnönü İlköğretim Okulu

Kumluk Mahallesi'nde bulunan İnönü İlköğretim Okulu 1924 yılında inşa edilmiştir. Yapı günümüzde restorasyon aşamasında olup restorasyonu tamamlandıktan sonra öğretmenevi olarak kullanılması planlanmaktadır. Günümüzde restorasyonu yapılan binanın mimari özellikleri aşağıdaki gibidir.

İnönü İlköğretim Okulu tabanda dikdörtgen bir alan üzerine H plan tipi olarak inşa edilmiş tip proje uygulama örneklerindendir. Genel plan şeması içinde köşe kütlelerinin beden duvarlarından dışarıya taşırılması ile H plan tipi bir görünüm ortaya çıkmıştır. İki katlı olarak inşa edilen yapı kırma çatılı ve marsilya kiremiti ile örtülüdür. Yapının orta aksında bulunan girişine tek taraflı bir merdivenden ulaşılmaktadır. Giriş kapısı ahşaptan olup çift kanatlıdır. Giriş kapısı üstünde dışa taşkın küçük bir dikdörtgen balkon yer almaktadır. Balkon payanda ile desteklenmiştir. Girişin sağ ve sol bölümlerinde geniş ikişerli ve basık kemerli pencereler bulunmaktadır. Aynı düzen üst katta da tekrar etmektedir. Yapının çıkma kısmının ön ve arka cephesine bakan bölümünde üçerli basık kemerli pencereler kullanılmıştır. Çıkmaların sağ ve sol yan tarafına bakan cephesinde ise beş adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin sadece üst bölümünde söve kullanılmıştır. Ayrıca her katta kat silmeleri mevcuttur (Tablo 5).

Tablo 5 *İnönü İlköğretim Okulu cepheleri*

Eski Durum *(Sinop Kültür Envanteri, 2013)*

Mevcut Durum *(Yazarlar)*

Dumlupınar İlköğretim Okulu

Gökdere Mahallesi'nde bulunan Dumlupınar İlköğretim Okulu 1940'lı yıllarda inşa edilmiştir. Yapı günümüzde de özgün işlevini koruyarak eğitim yapısı olarak kullanılmaktadır. Okulun mimari özellikleri aşağıdaki gibidir.

Dumlupınar İlköğretim okulu tabanda üç dikdörtgen form yardımıyla oluşturulmuş Z tipi plan şeması özelliği göstermektedir. Serbest ve simetrik olmayan bir plan şemasına sahip olan okulun sağ taraftaki kütlesi tek kat sol taraftaki kütlesi ise iki kat olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Yığma sistemde yapılan bina kırma çatılı ve marsilya kiremit ile örtülüdür. Yapıya giriş köşe akstan merdiven ile sağlanmaktadır. Yapının giriş kapısı çift kanatlı ve demirden yapılmıştır. Dikdörtgen pencereye sahip olan yapının pencere söveleri ve kat silmesi bulunmamaktadır. Cephelerde sıralı ikişerli, üçerli dörderli, beşerli ve yedişerli pencereler kullanılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6 *Dumlupınar İlköğretim Okulu cepheleri*

Eski Durum *(Sinop Kültür Envanteri,2013)*

Mevcut Durum *(Yazarlar)*

Kız Meslek Lisesi, İnönü İlköğretim Okulu ve Dumlupınar İlköğretim Okulu vaziyet planı düzleminde incelendiğinde her bir yapı yönlenmelerinin farklı olduğu görülmektedir. Binalara yaklaşım, Kız Meslek Lisesi'nde ana yoldan direkt bahçeye bağlantıyla, İnönü İlköğretim Okulu'nda ara sokaktan okul için özelleşmiş ayrı bir yolla, Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda ise sokak yolundan okul bahçesine giriş şeklindedir. Kız Meslek Lisesi'ne bir ana iki yan giriş, İnönü İlköğretim Okulu'na bir ana ve depo girişi, Dumlupınar İlköğretim Okulu'na zemin kat ve birinci kat için birer ana giriş olmak üzere toplamda iki ana giriş ve arka bahçeye iki çıkış bulunmaktadır. İlköğretim binalarının form ilişkisi incelendiğinde prizmatik bir kütle plastiğine sahip olduğu görülmektedir. Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulu

H bir formla Dumlupınar İlköğretim Okulu ise Z denilebilecek bir formla tasarlanmıştır. Bu ilkokullara ait vaziyet planı, yapı yaklaşımları ve yapı formları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7 *Boyabat İlçesi'nde bulunan ilköğretim yapılarına ait vaziyet planı, yapı yaklaşımı ve form kütle ilişkisi*

	Kız Meslek Lisesi	**İnönü İlköğretim Okulu**	**Dumlupınar İlköğretim Okulu**
Vaziyet Planı	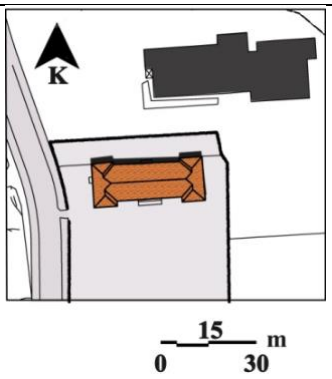	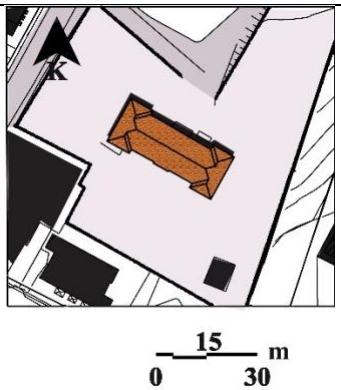	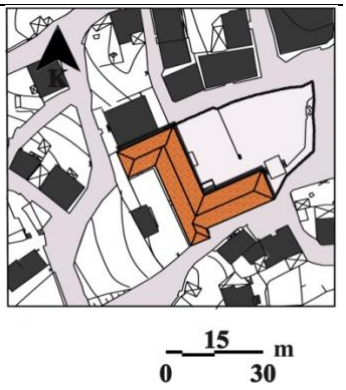
Yapı Yaklaşımı	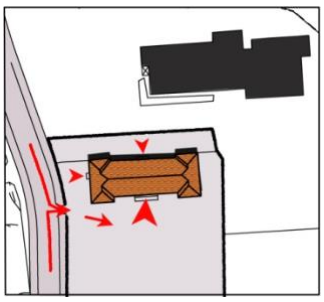	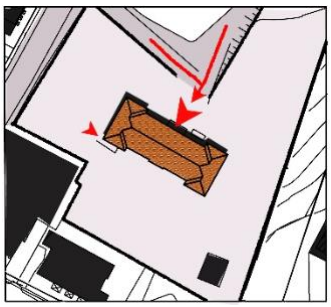	
Form Kütle İlişkisi	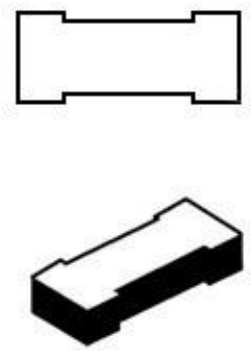	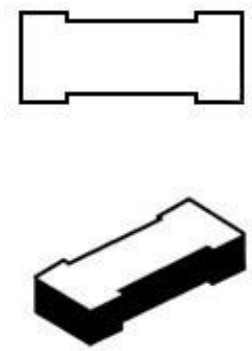	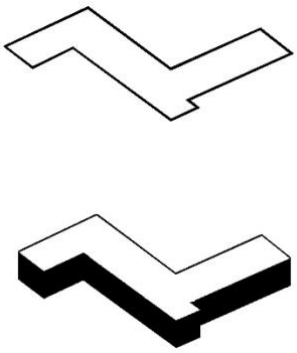

Steadman "Mimari Morfoloji" başlıklı kitabında tasarımın mimari elemanların komposizyonu ile ilgilendiği ve bu elemanların bir araya gelme sürecinin belirlenmesinde mekânlar arası ilişkinin çözümlenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır (Steadman, 1983). Bu bağlamda incelenen ilkokul yapılarının plansal düzlemde mekânlar arası ilişkileri ve ilişki çözümlemeleri Steadman yöntemi ile analiz edilmiştir. Hazırlanan morfolojik organizasyon şeması Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8 *Boyabat İlçesi'nde bulunan ilköğretim yapılarının planları, mekânlar arası ilişkiler ve ilişki çözümlemeleri şeması*

Kız Meslek Lisesi

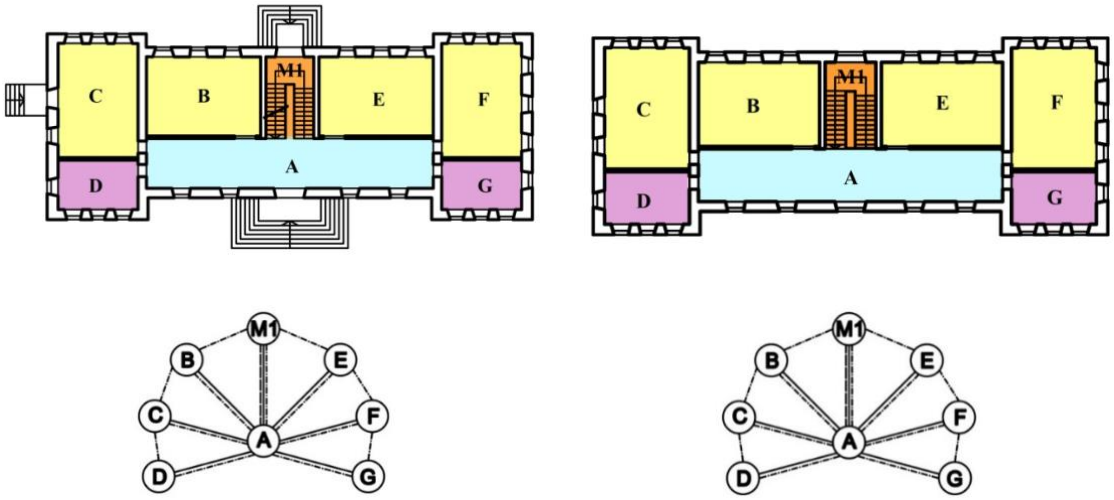

İnönü İlköğretim Okulu

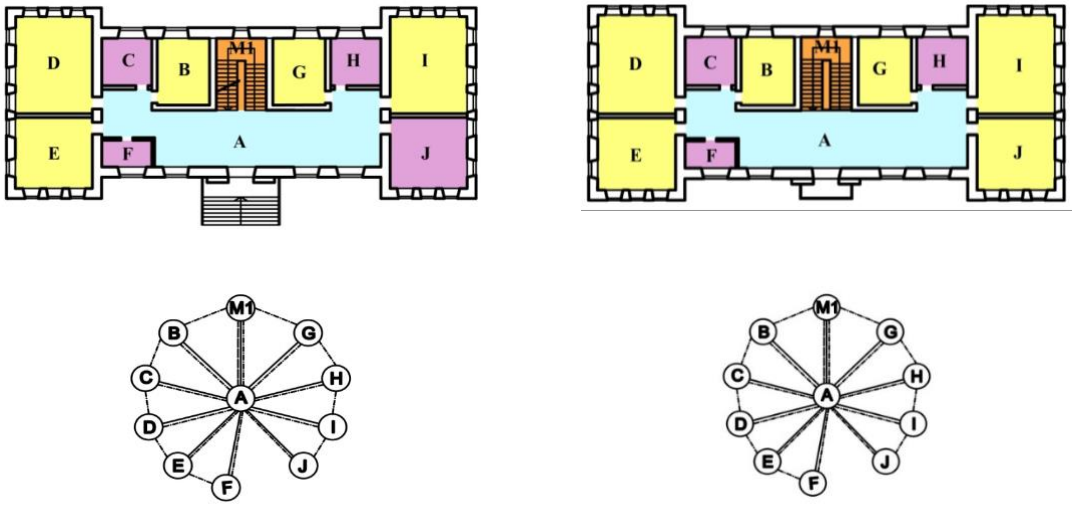

Dumlupınar İlköğretim Okulu

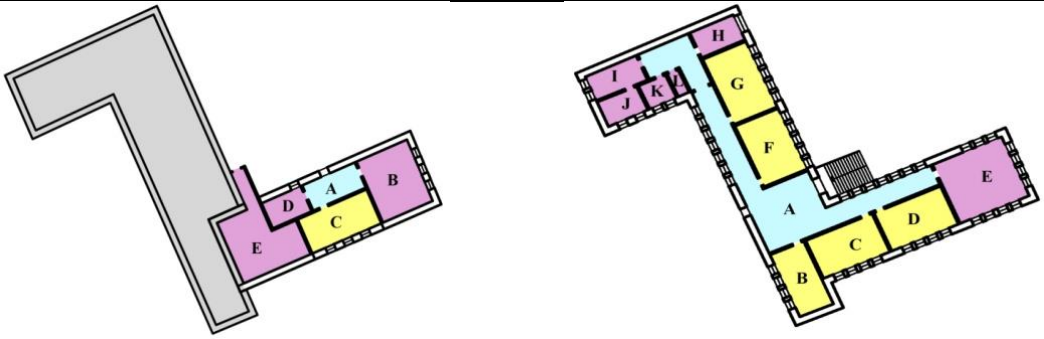

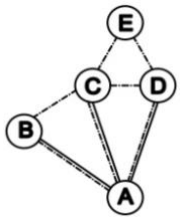

Zemin Kat Planı

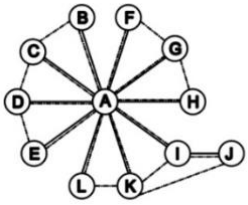

1. Kat Planı

İlkokullara ait planlar Boyabat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü arşivinden (2019) alınarak şematize edilmiştir.

SINIF MERDİVEN SİRKÜLASYON DİĞER BİRİMLER

ULAŞIM BİTİŞİK MEKANLAR MEKAN İÇİNDE MEKAN

İncelenen eğitim yapılarına ait plan ve cephe şemalarının tipolojik olarak sınıflandırmasını gösteren toplu bilgiler Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9 *İncelenen ilköğretim yapılarına ait plan ve cephe şemalarının tipolojik sınıflandırması*

	KIZ MESLEK LİSESİ	İNÖNÜ İLKÖĞRETİM OKULU	DUMLUPINAR İLKÖĞRETİM OKULU
Plan Şeması	H Plan Şeması	H Plan Şeması	Serbest Plan Şeması (Z Plan)
Cephe Şeması	Orta Aks Girişli Yapılar	Orta Aks Girişli Yapılar	Köşe Aks Girişli Yapılar

Tartışma ve Sonuç

1908 yılında ortaya çıkan I. Ulusal Mimarlık akımı 1930'lara kadar egemen olmuştur. Osmanlı canlandırmacılığının (Neo-Osmanlı) hâkim olduğu bu dönemde temel amaç Osmanlı mimarisinden elde edilen sanatsal unsurları yeni inşaat teknikleri ile birleştirmek olmuştur (Bozdoğan, 2012). Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni devletin mali olanakları ve zamanı az, gereksinimleri ise çoktu. Üretilmesi pahalı olan yapımı uzun zaman isteyen mimarlık uygulamaları yapılamazdı. Ayrıca bütün bu mimarlık görevlerini üstlenecek mimarların sayısı da yetersizdi (Alsaç,1976). Bu yüzden Cumhuriyetin ilanından sonra başta Ankara olmak üzere diğer Anadolu şehirlerindeki okul binaları prototip tasarıma göre inşa edilmiştir. Bu okullar girişleri merkez eksen üzerinde olan ve her uçta üç pencereli bölmelerle cepheye çıkma yapan simetrik ve iki katlı bir tasarım, pencereler basık ve sivri kemerli olmak üzere geniş çıkmalı bir çatısı ile hepsi aynı plana dayalıydı (Bozdoğan, 2012).

1930'lardan sonra tek partili rejimin pekişip Cumhuriyet politikalarının sağlam bir şekilde yerleşmesi ile Osmanlı canlandırmacılığı hızlı bir şekilde terk edilmiş Modern hareket benimsenerek şehir ve köylerdeki prototip okulların üslubu değişmeye başlamıştır (Bozdoğan, 2012). Bu dönemde Türk mimarları bilinçli olarak batıya bakmaya başlamış ve mimarlıkta yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu öneren Bauhaus düşünceleri benimseyerek uygulamaya başlamıştır. Aynı zamanda dışarıdan getirilen Ernst Egli, Clemens Holzmeister gibi mimarların da benimsemiş oldukları bu düşünce karşısında artık eski biçimsel sembollerle mimarlık yapma çabasında olan ulusal mimarlık düşüncesine yer kalmamış, rasyonel-fonksiyoncu eğilimli mimarlık düşüncesi egemen olmaya başlamıştır. Süsle gösterişle uğraşmadan yeni konstrüksiyon yöntemlerini, yeni malzemeleri kullanarak çabuk ya da ucuz çözümler getirebiliyordu. 1940'lardan sonra bölgesel mimarlığa dönüş düşüncesi

ağırlık kazanarak İkinci Ulusal Mimarlık dönemi başlamıştır. Bu dönemdeki mimarlar ülkenin koşullarına uygun olarak yapıt vermeli düşüncesini savunuyorlardı. İklim koşullarına uygun geleneksel mimarlıkla bir bağ kurabilen doğal olarak yerli malzeme ve işçilikte oluşturulan bir mimari üsluba yönelinmiştir (Alsaç, 1976).

Bu bilgilere dayanarak Sinop, Boyabat ilçesinde yer alan Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) ve İnönü İlköğretim Okulu Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı etkisi altında tabanda dikdörtgen bir alan üzerine H plan tipi olarak inşa edilmiş eğitim yapılarındandır. Genel plan şeması içinde köşe kütlelerinin beden duvarlarından dışarıya taşırılması ile H plan tipi bir görünüm verilmiştir. Bu iki ilköğretim yapısı plan şeması olarak Denizli Gazi Mustafa Kemal İlkokulu, Afyon Cumhuriyet İlkokulu, Yozgat Cumhuriyet İlkokulu (Bozdoğan, 2012), Konya Gazi Mustafa Kemal ilkokulu, Konya Hakimiyet-i Milliye İlkokulu, Konya İsmet Paşa İlkokulu (Parlak, 2018), Konya Akşehir Cumhuriyet İlkokulu, Konya Kadınhanı İlkokulu (Özden Öner, 2019), Malatya Gazi ilkokulu (Çelemoğlu ve Atıcı, 2021; Sarı ve Umar, 2023), Denizli Acıpayam Cumhuriyet İlkokulu (Merkez Atatürk İlköğretim Okulu), Denizli Buldan Dört Eylül İlköğretim Okulu, Pamukkale Gazi İlkokulu (Yıldız, 2022), Sinop Ayancık Kurtuluş İlkokulu (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu) (Atıcı, 2021), Düzce Orhan Gazi İlkokulu (Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020), Uşak Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (Gürsoy, 2019) ile benzerlik gösterip Gazi ve Latife Okulları'nın mimarı Mukbil Kemal Taş'ın çizdiği tip projeleri ile benzer plan özelliklerine sahiptir.

Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) ve İnönü İlköğretim Okulu I. Ulusal Mimarlık Akımı özelliklerini yansıtmaktadır. Dumlupınar İlköğretim Okulu ise Erken Cumhuriyet dönemi tip projelerinden farklı olarak Z plan tipi olarak serbest bir plan şeması ile inşa edilmiştir. Dumlupınar İlköğretim Okulu geleneksel sivil mimari örneklerin var olduğu bir çevrede yer aldığından dolayı plan şemasının serbest bir şekilde ihtiyaçlara binaen şekillendiği anlaşılmaktadır. Plan ve cephe düzleminde simetri söz konusu değildir. Bazı mekânlara ulaşım mekân içinde mekân şeklinde olup sirkülasyon alanlarından direkt bir şekilde bağlantı bulunmamaktadır. Bu okulun plan şeması olarak Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) ve İnönü İlköğretim Okulu'ndan bu yönüyle farklılık göstermektedir.

Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde çok katlı olarak inşa edilen ilkokul yapılarının cephelerinde, katlar arasındaki ayrımı vurgulamak için yatay silmeler kullanılmıştır (Atıcı, 2021). Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu) ve İnönü İlköğretim Okulu'nda cephelerde kat ayrımını vurgulamak için silmelerin kullanıldığı görülmektedir. Bunun dışında çatı saçakları, basık kemerli ve sivri kemerli pencereler ön plana çıkmaktadır. Cephe elemanları olarak incelendiğinde Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi I. Ulusal Mimarlık akımına uygun olarak bir cephe düzenine sahip olduğu gözlenmektedir. İnönü İlköğretim Okulu'nun ön cephesinde girişin üzerinde balkon yer almaktadır.

Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulu çatı formu, cephe simetrisi ve orta akstan giriş özelliğiyle I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapıları ile benzerlik göstermektedir. Bunun dışında I. Ulusal Mimarlık Dönemi'ndeki ilköğretim yapılarında giriş katlarda basık kemerli, üst katlar da ise sivri kemerli pencere şekilleri ön plana çıkmaktadır. Bu iki yapıda ise alt ve üst kat pencereleri basık kemerlidir. Alt kat pencereleri benzerlik sergilese de üst kat pencereleri farklılık göstermektedir. Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulları cephe karakteristikleri bakımından dönem üslubunun özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Dumlupınar İlköğretim Okulu cephe karakteristiği olarak diğer iki okuldan farklılık göstermektedir. Kız Meslek Lisesi ve İnönü İlköğretim Okulu'nda orta akstan giriş sağlanırken

Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda köşe akstan giriş sağlanmaktadır. Dumlupınar İlköğretim Okulu'nun dikdörtgen pencerelere sahip olan cephesi ilkokul sade ve yalın özellik taşımaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi ilköğretim politikasının temel hedefi kısa süre içerisinde okur-yazarlığı arttırmak ve yeni rejim ideolojisinin yaygınlaştırılarak geliştirilmesi olmuştur. Dolayısıyla farklı ölçek ve özelliklerde pek çok ilkokul binası tasarımı ve yapımına önem verilmiştir. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nin şartları dâhilinde ağırlıklı olarak belli tip projeler oluşturulmuş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Sinop, Boyabat İlçesi'nde bulunan Erken Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) ilkokul yapıların ele alındığı bu çalışmada belirtilen tarih aralığında inşa edilmiş üç adet ilkokul binası tespit edilmiş ve bu okullar incelenmiştir. Bu dönemin Sinop Boyabat İlçesi'ndeki örnekleri, Kız Meslek Lisesi (Eski Dumlupınar İlköğretim Okulu), İnönü İlköğretim Okulu ve Dumlupınar İlköğretim Okulu'dur. Bu okullar ilçenin merkezi konumunda yer almaktadır. Günümüzde sadece Dumlupınar İlköğretim Okulu asli işlevine uygun olarak hizmet vermektedir. Yapılar H ve Z plan şeması ile orta ve köşe aks girişli cephe özelliği taşımaktadır. Ayrıca dönemin ana cephe karakterinden oluşmuş sade ve yalın çizgilere sahiptir.

Kaynakça

Alpagut, L (2005). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Alsaç, Ü (1976). Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Trabzon.

Atıcı, A (2021). Sinop-Ayancık'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binası: Kurtuluş İlkokulu (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu). Sanat Tarihi Dergisi, 30(1):435-455.

Boyabat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü arşivi, 2019.

Bozdoğan, S (2012). Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür. Metis Yayınları. İstanbul.

Çalbay, Ö (2017). Kütahya-Simav çevresi Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapıları ve Gökçeler Köyü İlkokulu koruma projesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çelemoğlu Ş, A Atıcı (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Bir Örnek: Malatya Gazi İlkokulu. *ANASAY* (15): 125-144.

Gürsoy, E (2019). Uşak'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Mimari Yapısı: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18(69):32-40.

Işık, G (2010). Kayseri'de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları. Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Kul, NF (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. Mimarlık Dergisi, 360:66-71.

Öner, GÖ (2019). Konya Merkez ve İlçelerinde Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları. Social Sciences, 14(3):881-903.

Özbek, Y (2013). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1945) Kayseri'de Okul Yapıları. Belleten 77(278):275-276.

Parlak Ö, Yaldız E (2017). Konya'da Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırma Dergisi.* 12(24):175-202.

Parlak, Ö (2018). Birinci ulusal mimarlık dönemi yapı tipolojileri ve Konya'daki eğitim yapılarının analizi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Sahtiyancı E, Benli Yıldız N(2020). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Akçakoca'dan Bir Örnek: Orhan Gazi İlkokulu. *Sanat Tarihi Dergisi,* 29(2):589-603.

Sarı FZ, Umar N (2023). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları: Malatya Kenti Örneği. *Art-Sanat Dergisi*, (19): 415-445.

Steadman, JP (1983). Architectural Morphology, An Introduction to the Geometry of Building Plans, London: Pion, U.K.

Şahin, M (2019). "Atatürk Dönemi Okul Mimarisi", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, Amasya, s. 1483-1514.

T.C. Sinop Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2013). Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri.

Yıldız, M (2022). Denizli'deki Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Yapılarının Mimari Özelliklerine Genel Bir Bakış. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 9(3):964-996.

İnternet Kaynakları

https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8875/ 10.01.2023

https://pbs.twimg.com/media/CwxvesVXEAANnf9.jpg:large 15.01.2023

https://duzce.ktb.gov.tr/TR-211453/tarihi-orhangazi-ilkogretim-okulu.html 10.02.2023

http://wikimapia.org/29135848/tr/Gazi-Mustafa-Kemal-İlköğretim-Okulu 12.02.2023

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %50,

İkinci Yazar %50, oranında katkı sağlamıştır.

Teşekkür

Makalenin inceleme ve değerlendirme aşamasında yapmış oldukları katkılardan dolayı editör ve hakem/hakemlere teşekkür ederiz.

Çatışma Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Cilt **8**, Sayı **3**, **229-247** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8350604 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Geleneksel Takıda Aşırılık: Mursi Kadınları Örneği

Extremism in Traditional Jewelry: Example of Mursi Women

Arş. Gör. İzzet ZORLU

ORCID: 0000-0001-8121-143X ◆ Mardin Artuklu Üniversitesi ◆ jeweller_shop@hotmail.com

Doç. Nesrin YEŞİLMEN

ORCID: 0000-0002-8179-9728 ◆ Mardin Artuklu Üniversitesi ◆ nesrinyesilmen@gmail.com

Özet

Takı, hem günümüzde hem de kendi tarihsel sürecinde her toplumun ve geleneğin olmazsa olmazları arasında yer alan olgulardan biridir. Bugün takıda her ne kadar kadın erkek ayrımı olmasa da takı denince kadın çağrışımı kendiliğinden oluşmaktadır hatta literatürde bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Her toplum kendi takı anlayışını yaşam biçimine, inancına ve bulunduğu coğrafyaya göre şekillendirir. Süslenmenin yanı sıra takılar birçok anlam taşır ve bir ifade aracı olarak sözsüz mesaj iletme özelliğine sahiptir.

Dünya üzerinde birçok topluluk kullandığı takılar ile bilinmekte ve ayrışmaktadır. Örneğin Etiyopya'nın uzak güneybatısında, Kenya sınırının yaklaşık 100 km kuzeyinde, Omo Nehri vadisinde yaşayan Mursi Kabilesine ait kadınlar kullandıkları takılar sayesinde dünyaca tanınmakta ve ayırt edilmektedirler. Mursi Kadınlarının kendilerine has takı geleneği her kadının kabul edemeyeceği ve kullanmayacağı türden sıra dışı (başka bir deyişle aşırı) takılardır. Bu bağlamda çalışmada geleneksel olarak yüzyıllardır devam eden bir olgu, Mursi Kadınlarının aşırı olarak nitelendirilebilecek takı kültürü ve dünyada benzer örneklerin varlığı üzerine bir araştırma yapılmıştır. Geleneğinde aşırılık barındıran Mursi Kabilesi özelinde dikey araştırmalar yapılırken, İran, Irak, Brezilya, Kamerun Ekvator, Meksika, Peru, Bolivya, Arjantin, Şili gibi birbirinden uzak ve farklı kültürlerin tarihlerinde bir dönem labret kullandıkları tespit edilmiştir. Günümüzde moda olarak adlandırılıp uygulanan, aşırılık gösteren örnekler ile sanat ve tasarımdaki aşırılık türleri de bu araştırmada yer bulmuştur. Çalışmanın sosyo-kültürel alanda da bazı tespitleri ve çıktıları olmuştur. Örneğin, maddi olmayan kültürel varlıkların bile metalaştığı günümüzde, Mursi Kabilesi'nin sahip olduğu ve yaşatabildiği kültürel zenginliklerinin 21. yüzyılında neye evrildiği de dikkat çekici bir hal almıştır. Araştırmaya konu olan kültürün Mursiler tarafından genetik kodlarında olduğundan dolayı mı ya da tamamen maddi beklentiler nedeniyle mi devam ettirildiği hususunda da bazı sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Labret, Takı, Aşırılık, Gelenek, Mursi Kadınları

Extended Abstract

Jewelry is one of the phenomena that are among the indispensables of every society and tradition, both today and in its historical process. Today, although there is no distinction between men and women in jewelry, the connotation of women occurs spontaneously when it comes to jewelry, and it is even evaluated as a whole in the literature. Every society shapes its jewelry concept according to its lifestyle, belief, and geography. In addition to adornment, jewelry carries many meanings and has the feature of conveying nonverbal messages as a means of expression. It is seen as a privilege to be a more recognizable individual or to have a large piece of jewelry for a defining identity within the tribe, a social passport, or even to be able to wear it on one's body. As the pursuit of beauty results in such lip jewelry, this tribe shows that the effort to look beautiful somehow is decisive in the form of the design.

Many communities worldwide are known and differentiated by the jewelry they use. For example, women belonging to the Mursi Tribe, living in the Omo River valley, about 100 km north of the Kenyan border, in the far southwest of Ethiopia, are world-renowned and distinguished by the jewelry they wear. The unique jewelry tradition of Mursi Women is extraordinary (in other words, extreme) jewelry that not every woman can accept and use. In this context, research has been carried out on a phenomenon that has traditionally been going on for centuries, the jewelry culture of Mursi Women, which can be described as extreme, and the existence of similar examples in the world. While conducting vertical research on the Mursi Tribe, which has an extremist tradition, it has been determined that different cultures such as Iran, Iraq, Brazil, Cameroon, Ecuador, Mexico, Peru, Bolivia, Argentina, and Chile used labrets for a period of time in their histories. Examples of extremism, called fashion and applied today, also found a place in this research.

Kabul Tarihi /Received:09.07.2023 |Onay Tarihi / Accepted:28.08.2023 |Yayın Tarihi / Published:20.09.2023

Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

Traditionally, the Mursi tribe adorned themselves through ear and lip plates, bracelets, body scraping, and painting. It is seen that this tribe also used jewelry as a weapon of war. Bracelets worn by women are not just for decoration, they are used to slap wrists in a martial art called bracelet duel. This bracelet is made of iron and adjusted to fit the woman's wrist perfectly. There is an opening on the inside of the wrist with two round projections on either side that are used to strike an opponent. Only strong women can wear these bracelets called Ula. It is found on both wrists of the strongest women.

The study also had some determinations and outputs in the socio-cultural field. For example, today, where even intangible cultural assets have become commodified, it has become remarkable what the cultural wealth of the Mursi Tribe has evolved into in the 21st century. Some results have also been obtained as to whether the culture, which is the subject of the research, is maintained by the Mursi because it is in their genetic code or because of purely material expectations. Putting on lip plates, smearing their faces in clay, and wearing baby skirts over their heads is always done to look even weirder and make more money from enchanted tourists. It was observed that they demanded clothes, empty plastic bottles, razors, plastic beads, soap, and balloons when they could not get money. They use most of these materials for a purpose they have developed in their own imagination. For example, balloons are used to store money inside.

It is certain that the Mursi contributed to the country's economy by attracting tourists. On the contrary, it is known that there was tremendous pressure on Mursi women to give up the body modification tradition from various parties, including the Ethiopian government and Protestant missionaries. They are also aware that the Mursi tribe's lip plaques exclude them from education, social and economic well-being. Government officials say lip modifications represent an "uncivilized" tradition that should be abandoned.

Keywords: Labret, Jewelry, Extremism, Tradition, Mursi Women.

Giriş

Takı kavramına sanatsal üretimlerin haricinde bir tanımlama yapmak gerekirse Türk Dil Kurumu'na göre nişanlanan veya evlenen birine hediye olarak verilen zincir, yüzük, bilezik, küpe gibi objelere verilen isim olarak ifade edilebilir (URL-1, 2023). Ziynet ve mücevher olarak da adlandırılan takı, insanların süslenmek gayesiyle taktıkları çeşitli doğa ürünleri, maden ve taşlardan yapılmış kullanım eşyalarıdır (Özbağı, 1995: 50). Sanat çerçevesi içinde takı terimi, kavramsal bir ifade derdi olan ve bedende taşınabilen sanat objeleri olarak tanımlanabilir. Öte yandan takı, süslenme amacı ile malzeme ve form birlikteliğinden oluşan bir düzende tasarlanmış, kaidesi beden olan nesnedir. Takının kullanım gerekçelerini açıklamak için birden fazla madde sıralanabilir. Günümüzde takı; yatırım aracı, statü göstergesi veya süslenme aracı olarak nihai kullanıcıya ulaşır. Takı tarihindeyse, tılsım, içgüdüsel olarak korunma isteği, tanrıyla iletişim kurma gibi birden çok neden sıralanabilir. Örneğin yüzükler din adamlarının parmağında büyü, eşler arasında bağlılık göstergesi, padişahın parmağındaysa mühür görevi görmektedir. Tüm bu verilerin ışığında, özetle, takının tercih sebeplerinden öne çıkanlar; ihtiyaç, inanç, zenginlik ve güç göstergesi olarak sırlanabilir. Tarihsel süreçte ilk takı yapımı günümüzden ortalama 30 bin yıl evvel Üst Paleolitik Çağ'ı gösterse de (Türe, Savaşçın, 2000, 26) tam anlamıyla ince bir işçilikle ve fazlasıyla uzmanlık bilgisi gerektiren ilk örneklere İÖ 4. binyıl sonlarında Mısır ve Mezopotamya'da rastlanır (Childe, 1946). Anadolu'da bilinen altın madeni İÖ 3. binyılda İskenderun civarındaki Asi Irmağı'ndan çıkarılan altındır. Türk tarihinde önemli yer tutan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de takı sanatı talep görmekteydi. Selçuklu devrinde kınalı ellerine yüzük, bilezik takan, ince belini altın kemerlerle süsleyen Anadolu kadını görülmektedir. Osmanlı döneminde padişahların, kadınların taktıkları takılara fermanlarla sınırlama getirmeleri ise kadınların takılara oldukça yoğun ilgi gösterdiğini kanıtlar niteliktedir (Özbağı, 1994: 8). Osmanlı kayıtlarına göre Anadolu'da Artvin ve Kars bölgesinde altın madenleri işlenmiştir (Türe, Savaşçın, 2000: 14-15).

Takının asırlardır kesintiye uğramadan kullanılagelmesine; tıpkı korunma, giyinme, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlar arasında yer verilebilecek süslenme ihtiyacının mevcudiyeti neden olmuştur. Bu gereksinim haliyle hemen hemen her kültürde geleneksel takı tabirinin doğmasına da yol açmıştır. Türk Dil Kurumu'na göre bir toplumda, eskiden kalmış olması nedeniyle saygın tutulan,

kuşaktan kuşağa iletilen davranışlar, bilgi, alışkanlıklar ve kültürel kalıntılar gelenek olarak tanımlanır. Geleneksel kelimesi ise kökleşik ile anlamdaştır (URL-1, 2023). Adnan Turani ise geleneksel sanat ile akademik sanatı doğrudan eşit görürken ikisini de belli kurallara göre yapılmış eser olarak tanımlar (1975: 43). Tüm bu veriler ışığında geleneksel takıyı ifade eden bir tanımlama oluşturmak gerekirse; belli bir kesimin yaşadığı bölgeye işaret eden (bölgesel özellik taşıyan) çizgileri, renkleri veya malzemeleriyle izleyiciye o kültür hakkında yorum yapabilecek bazı ipuçları sunan takılardır. Bunlara örnek olarak Tokat ilinin geleneksel takıları Kolluk adlı bilezik ve Perpere küpe (Çataloluk, 2019: 45), Diyarbakır'da Kişnişli ve Habbeli setler, Kastamonu'da Kıstı takıları (Er ve Hünerel, 2018: 45), Van'da savatlı takılar, Trabzon'da Trabzon Hasırı ve Kahramanmaraş'ta Maraş Burması (Coşkun, 2012: 3) verilebilir. Bunların yanı sıra araştırmamıza konu olan Mursi Kadınları gibi etnik bir topluluğun adının kullanıldığı geleneksel takı örnekleri de vardır. Bunlara, yüzeyleri renkli minelerle (bir çeşit özel boya ile) kaplanmış Hint Takıları örnek verilebilir.

Ekstremizm ile anlamdaş olan aşırılık, Türk Dil Kurumu'na göre gereğinden çok fazla, dayanılabilen veya alışılan dereceden daha fazla gibi anlamlar taşımaktadır (URL-1, 2023). Aşırı ile yakın anlama sahip olan aykırı ise bütünü belirleyen örneklere, kurallar ve düzenlere uymayan, kural dışı olarak tanımlanmaktadır (Vardar, 2002: 26). Geleneksel olan her şey hafızalarda tekdüze, hareket içermeyen bir yapıda yer etmiş olabilir. Hatta olağanlık ile geleneksellik birbirine yakışan terimlerdir. Geleneksel olanın seyirciyi şaşırtması ender rastlanan bir örnektir çünkü bu hissi uyandıran daha çok modern sanatlardır. Ortak bir tutum beklentisi (Marshall, 2003: 533) dışında kalan aşırılık, toplumsal kalıplara uymadığından rahatsız edici bir şekilde karşılanır. Aşırılığın itici ve tuhaf olarak karşılanmasının nedeni toplumun kendileri gibi olmayana karşı dışlama ve yadırgama eğilimi göstermesidir (Ertan, 2011: 78).

Etiyopya'nın Jinka ili yakınlarındaki Mago Ulusal Parkı 7500 Mursi'ye ev sahipliği yapmaktadır. Kış ve yaz aylarında olmak üzere yılda iki defa yerlerini değiştirmektedirler. Hayvancılık ve tarım ile geçinmekte olan Mursi Kabilesi'nin kızları diğer kabilelerden farklı olarak 15-16 yaşlarında iken alt dudaktan bir delik açıp bunu gün geçtikçe büyüterek buraya devasa labretler (dudak takıları) takmaktadırlar. Labretler kil veya tahtadan yapılmaktadır ve bunların büyüklüğü ile başlık parası da çoğalmaktadır (URL-10, 2023). Üst ya da alt dudakta taşınan her türlü süsleme labret olarak adlandırılır (URL-9, 2023).

Bu araştırmada tabulara aykırı olacak şekilde gelenekselin barındırdığı aşırılık inceleme konusu olacaktır. Bahse konu aşırılığa ev sahipliği yapan coğrafyada bu durum alışılmış bir yapıda olsa dahi gelenekselliğin bünyesinde nadir rastlanan bir olağandışılık barındırmaktadır.

İlgili Araştırmalar

Araştırma konusunun ülkemizde çalışılmamış olduğu söylenebilir. Yerli kaynaklar arasında sayılabilecek yayınlar doğrudan olmayıp, dolaylı olarak bu konuya katkıda bulunmaktadırlar. Lütfi Özden'in, "Çağdaş Sanatta Gösteriye Dönüşen Acı" adlı makalesi bugünün sanatındaki aşırılıkları daha çok resim ve beden sanatı özelinde anlatmaktadır. Neşem Ertan'ın "Çağdaş Takıda Aşırılık: Eğilim ve Uygulamalar" adlı sanatta yeterlik tezi doğrudan çağdaş takı sanatı özelinde yazılmıştır. Ele aldığımız bu çalışmanın çıkış noktası ise çağdaş olanın karşıtı olarak tanımlayabileceğimiz geleneksel takıdaki ve dolayısıyla Mursi Kabilesi'ndeki takılar olmuştur. Bunun yanı sıra diğer sanat disiplinlerindeki aşırılık örneklerine de yer verilerek bütüncül bir yaklaşımdan (tümden gelimden) takı sanatına doğru bir yol izlenmiştir.

Araştırmaya en fazla katkıda bulunan yayınlar yabancı kaynaklardır. Bunlar arasında öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilir; "Labrets in Africa and Amazonia: Medical Implications and Cultural Determinants"

adlı makalenin çalışmamıza katkısı labret kullanımındaki aşırılıkların yol açtığı tıbbi sorunlar konusunda olmuştur. “Lip-Plates and The People Who Take Photographs” adlı makalede Mursilerin turizm endüstrisine katkıları ve turizm endüstrisinin Mursilere katkıları karşılıklı olarak sunulmuştur ayrıca yazar doğrudan saha araştırması yaparak, Mursiler ile görüşme fırsatı yakalamıştır. “Reflections on The Lip-Plates of Mursi Women As A Source Of Stigma and Self-Esteem” başlıklı makalede labretlerin kullanılma nedenleri ve Mursilerin sosyal yapısı hakkında bilgi verilmiştir. “The Magic of Things: An Anthropological Perspective on Material Exchange in A Southwestern Ethiopian Tourist Area” adlı makalede Mursilerin yabancısı olduğu nesnelere kendi dünyalarından yakıştırma yollu kullanım amaçları yükledikleri belirtilmiş ve bu durum göstergebilimsel olarak analiz edilmiştir. “Evidence for Labret Use in Prehistory” başlıklı makalede tarihöncesi dönemlerden başlayarak labret kullanımının delilleri hem arkeolog hem antropolog hem de diş hekimi perspektifinden sunulmuştur. “Female Body Damage and Decorative Behaviour from the Perspective of Semiotics” adlı makalede labretlerin ve dolayısıyla kadınların toplumdaki statüleri üzerinde durulmuştur. Tüm bu yayınların yanı sıra kaynak kişi olarak Durham Üniversitesi’nden Antropolog David Turton’un da alan yazımına katkısından söz etmek gerekmektedir. Araştırmacı tüm akademik çalışmalarını Mursi Kabilesi üzerine yapmaktadır. 1968 yılından günümüze kadar elde ettiği çıktıları Mursi.org adlı sitede kamuya açmıştır. Bu platformda Mursiler hakkında güncel bilgiler ve doğru bilinen yanlışlar da yer almaktadır.

Yöntem

Araştırmada aşırılık kavramının hem geleneğe bağlanan hem de moda olarak benimsenen yönü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu konu özelinde literatür taranmış ve birçok görsel incelenmiştir. Bu araştırma betimsel modele dayalı nitel bir araştırmadır. Araştırmanın strüktürü oluşturulduktan sonra görsel analizler yapılmadan önce literatüre dayalı bilgiler edinilmiştir. Tüm verilerden anlamlı bir bütün oluşturularak, bulgular analiz edilip sonuca gidilmiştir. Tercih edilen bu araştırma metodunda belirli bir grubun belirli özellikleri üzerinde çalışılmıştır. Yani Mursi Kabilesi’nin kültürleri ve takılarına yoğunlaşılmış, onların yapmış oldukları vücut deformasyonlarının benzerlerinin izi 21. yüzyılda sürülmüştür.

Bulgular

Sanat ve Tasarımda Aşırılık

Bu başlık altında takı sanatı dışındaki diğer bazı sanat dallarında ortaya konmuş aşırılık içeren örnekler incelenecektir. Her bir örnek ile aslında sanat yapıtının dönüşümü izleyiciye aktarılmış olacaktır. Bu bağlamda en sıra dışı örneklerden biri İngiltere’de Tate Sanat Galerisi’nde sergilenen sanatçı dışkısı olabilir (Şekil 1). Piero Manzoni imzalı eser 1961 yılında yapılmış ve her biri 30 gramlık konservelere yerleştirilip kapatılmıştır. İtalyan sanatçı ülkesinin kapital sistemin bir parçası ve tüketim toplumu halini almasına bir tepki olarak böyle bir çalışma ortaya koymuştur. Sanatçı babasının konserve fabrikasını seri üretim yapmak için kullanmıştır. Eserin sanat kavramı içindeki statüsü ve değeri günümüzde halen tartışma konusudur (Temiz, 2021: 18). 90 adet üretilen konservelerin üstünde dört farklı dilde “tazeliği korunmaktadır” yazmaktadır. Bu 30 gramlık konservelerden biri Alberto Lùcia adlı sanatsevere 30 gram 18 ayar altın karşılığı satılmıştır (URL-2, 2023). Bu durum aslında eserin amacına ulaşmasına delil olmuş yani sanatçı dışkısı bile tüketim döngüsünün bir parçası olarak yerini almıştır. Manzoni bu eseri oluşturmadan önce daha kabul edilebilir bir çalışma olan, sanatçı nefesini ortaya koymuştur. Bu çalışmasında ise kendi nefesiyle dolu balonu satmıştır. Manzoni’nin çalışmalarının (yeni anlatım yolu

arayışlarının bir parçası olduğundan) hangi sanat dalında inceleneceğini belirlemek güçtür. Protest tavır sergilendiğinden bu yönde bir isimlendirme ile Protest Art kategorisinde yer alabilir.

Şekil 1: *Artist's Shit, Piero Manzoni, 1961, Metal Konserve, Tate (URL-2, 2023)*

Marina Abramović, çağdaş performans sanatının önde gelen isimlerinden biridir. Rhythm 0 adlı çalışması, 1974 yılında gerçekleştirdiği bir performans sanatı işidir. Bu performansında Abramović, izleyicilerle etkileşim içinde olmak amacıyla kendini pasif bir obje haline getirirken, izleyicilere tamamen özgür bir şekilde onunla etkileşime girmelerine izin vermiştir.

Rhythm 0 performansı, Abramović'in bedenini bir sanat eseri olarak sergilediği ve izleyicilerle bu sanat eseri üzerinden etkileşimde bulunmayı amaçladığı bir deneydir (Şekil 2). Performans süresince Abramović, bir masanın üzerine yerleştirilmiş ve etrafında çeşitli nesneler bulunan bir duruş sergilemiştir. Masanın üzerinde bulunan nesneler arasında bir bıçak, bir silah, bir çiçek, bir kalem gibi farklı öğeler yer almaktadır.

Bu performansta en dikkat çekici olan nokta, izleyicilere herhangi bir sınırlama veya kısıtlama getirilmemiş olmasıdır. Abramović, izleyicilerin üzerinde tam kontrolü bırakarak onlara ne yapmak istediklerine karar vermeleri için özgürlük tanımıştır. İzleyiciler, bedenine ve hislerine zarar verebilecek şiddet içeren nesneleri kullanma hakkına sahiptirler.

Bu deney, izleyicilerin ne kadar ileri gidebilecekleri, bir başkasının bedenine nasıl müdahale edebilecekleri ve ahlaki sınırların nerede olduğu gibi konuları sorgulamayı amaçlamaktadır. Abramović'in amacı, izleyicilerin kendi içlerindeki doğal eğilimleri ve sınırları keşfetmelerine izin vererek insan doğasının derinliklerine inmektir.

Bu çalışma, insanların kolektif ve bireysel olarak nasıl davrandıklarını, başkalarının varlığı ve sınırlarıyla nasıl etkileşime girdiklerini gösteren bir aynadır. Rhythm 0, izleyicilerin performans sanatına katılımcı bir şekilde yaklaşmalarını sağlayarak sanatın sınırlarını zorlamakta ve toplumsal normları sorgulamaktadır.

***Şekil 2**: Rhythm 0, Marina Abramovic, 1974, Sanatçı Bedeni (URL-3, 2023)*

Marina Abramović'in Rhythm 0 adlı eseri sanatta aşırılık kavramı bağlamında değerlendirilebilir. Aşırılık, sınırları aşan anormal veya radikal davranışlarda bulunma eğilimidir. Abramović'in bu performansında seyircinin sınırları zorlaması, vücuda zarar verebilecek nesnelerle etkileşime girme özgürlüğü gibi unsurlar aşırılık kavramına örnektir. Performans sanatı genellikle sınırları zorlamak, alışılmadık deneyimler sunmak ve sosyal normlara meydan okumak için bir platform olarak kullanılır. Ritim 0, izleyicinin esere aktif katılımını gerektirir; ancak izleyiciye ahlaki, etik ve fiziksel sınırları aşma ve aşırılığı deneyimleme fırsatı da verir. Örneğin, "A Treatise on Extreme and Extraordinary Art" adlı eserde yazar şöyle diyor: "Abramović'in Rhythm 0 performansı, sanatta aşırılık kavramının en iyi temsilcisi olarak kabul edilebilir. Bu durum aşırılığın sınırlarını zorluyor: İzleyicilerin şiddet içeren nesneler kullanma olasılığı, sanatın ve sosyal normların sınırlarını zorlama amacını yansıtıyor" (Smith & Johnson, 2019). Ancak aşırıcılığı sanat bağlamında tartışmak bazı zorluklara ve eleştirilere yol açabilir. Görgü tanıkları sanatçılara fiziksel olarak zarar verebileceğinden etik ve güvenlik sorunları ortaya çıkabilir. Aşırıcılığın sınırları belirsizdir ve her zaman kabul edilebilir veya etik kabul edilmez. Sanatta aşırılık tartışmaları ve değerlendirmeleri bu nedenle öznel konulardır ve farklı bakış açılarına dayanır. Ayrıca, "Sanatsal Aşırılık ve Sosyal Normlar" başlıklı bir makale şöyle diyor: Performans sırasında seyirciye tam kontrol verilir ve oyuncunun bedeniyle sınırsız etkileşime izin verilir. Bu, açıkça sosyal normlardan sapma ve sanatın sınırlarını zorlama niyetini yansıtıyor (Thompson & Davis, 2018). Sanat ve tasarım eserlerinde normdan sapmak, alışılmadık öğeler kullanmak, alışılmadık şekilleri tercih etmek aşırıcılıkla ilişkilendirilir. Bu tür işler genellikle sınırları aşar. Bu bağlamda Gufram: Pratone Design aşırılığın bir örneği olarak kabul edilebilir. Gufram, 1966 yılında İtalya'da kurulmuş bir mobilya tasarım firmasıdır. Firma genel olarak kendine özgü ve sıra dışı tasarımlarıyla tanınmaktadır. Gufram'ın kurucusu Guglielmo Ulrich, tasarım stüdyosu Casa & Giardino'yu (Ev ve Bahçe) kurarak iç mimari

alanında önemli bir konuma ulaşmıştır. Gufram, 1960'ların sonlarında yeni malzemeler ve üretim teknikleri araştırmaya başlamıştır. Bu dönemde Gufram tasarımcıları arasında Guido Drocco, Franco Mello, Giorgio Ceretti, Piero Derossi ve Riccardo Rosso gibi isimler vardır. Bu grup, Gufram'ın imza tasarım konseptinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur, Gufram, radikal ve sıra dışı iç tasarımlarıyla tanınan bir firmadır. Pratone ise 1960'larda tasarlanan ve Gufram tarafından üretilen bir mobilya parçasının ismidir. Tasarım, geniş kavisli bir yapıda, alışılmadık yükseklik ve şekle sahip bir koltuktur. Pratone'nin üzerindeki yüzey, onu diğerlerinden ayıran çarpıcı bir özellik olarak çimenli bir tepenin şeklini andırmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: *Pratone, Piero Derossi, Giorgio Ceretti, Riccardo Rosso, 1974, (URL-4, 2023)*

Pratone tasarımı, sanatta aşırılığın birkaç yönünü temsil eder. İlk olarak, Pratone'nin biçimsel özellikleri alışılmadık ve sıra dışıdır. Geleneksel mobilya tasarımlarından beklenen düz çizgiler ve simetriye karşı çıkar, organik formlara odaklanır. Bu şekil aşırı bir şekilde abartılıdır ve oturma yüzeyinin gerçekçi bir çimen tepesini taklit etmesiyle daha da ilgi çekicidir.

İkinci olarak, Pratone'nin kullanıldığı mekanlarda alışılmadık bir atmosfer yaratır. Bu tasarım, kullanıcılara oturduklarında veya etrafında dolaştıklarında farklı bir deneyim sunar. Eser, izleyicilerin geleneksel bir koltuğa kıyasla daha etkileyici ve heyecan verici bir his yaşamalarını sağlar. Bu da aşırılığın bir başka yönünü temsil eder. Gufram: Pratone tasarımı, insanların mobilyalara ve mekanlara yönelik konvansiyonel beklentilerini sorgulayarak toplumsal normları zorlar. Pratone, geleneksel mobilyaların işlevselliği ve estetiği hakkında alışılmadık bir yorum sunar ve izleyiciyi bu konuda düşünmeye teşvik eder. Bu da aşırılık kavramının temel bir unsuru olan normlardan sapmayı ifade eder.

Son olarak sanat ve tasarım alanından Iris van Herpen örneği verilebilir. Herpen, çağdaş moda ve sanat dünyasında öncü bir tasarımcıdır. Tasarımlarında yenilikçi malzemeler, ileri teknolojiler ve sıra dışı formlar kullanarak moda ve sanat arasında bir köprü kurar. Aşırılık kavramı, van Herpen'in çalışmalarında belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Van Herpen'in işleri, malzeme seçimindeki aşırılıkla öne çıkar. Örneğin, 3D baskı teknolojilerini kullanarak organik formlar ve yapay materyaller oluşturur (Şekil 4). Tasarımlarında kullanılan malzemeler genellikle alışılmışın dışındadır ve moda dünyasında yaygın olarak kullanılan kumaşlardan farklıdır.

Şekil 4: *Magnetic Motion Collection, Iris van Herpen, 2011, Kauçuk, (URL-5, 2023)*

Ayrıca aşırılık, van Herpen'in işlerinde formların sıra dışı ve deneysel olmasıyla da ifade edilir. Tasarımları, bedeni saran veya genişleyen, hareketli ve fütüristtik formlar içerir (Smith, 2018). Bu formlar, geleneksel moda anlayışından uzaklaşarak izleyiciyi şaşırtır ve etkiler.

Takı Sanatında Aşırılık

Takıdaki aşırılıklar üç grupta incelenebilir. Bunlar takının boyutu ve formunda, vücut deformasyonunda ve malzemede karşımıza çıkmaktadır (Ertan, 2011: 5). Günümüz toplumunda takı sanatı özelinde aşırılık örneklerini piercing uygulamaları başlatmıştır (Şekil 5-6).

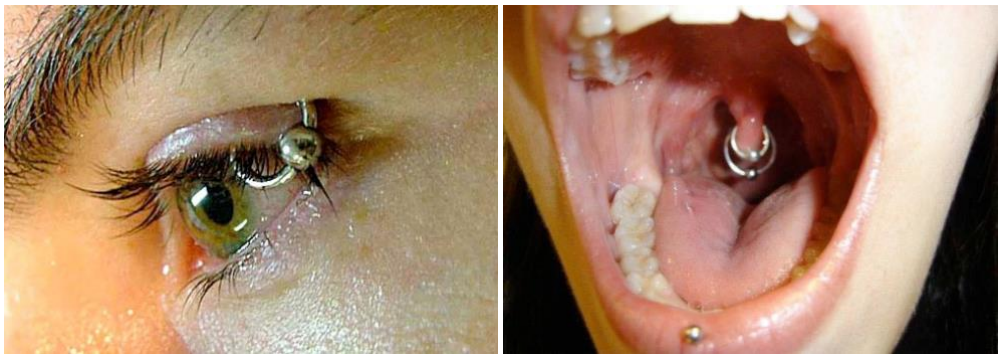

Şekil 5-6: *Göz Kapağına ve Küçük Dile Piercing Uygulamaları (URL-6, 2023)*

Geleneksel takı normlarının aşılması yani ergonominin ortadan kalkması ve takının boyutunun büyümesi, takı sanatında aşırılık olarak tanımlanabilir. Vücudun formunun değişmesine yol açan uygulamalar veya vücuda kalıcı takılar eklemlemek yine takı sanatında ekstrem örneklerdir. Bu oynamalar takıyı bazen aşırı bir şekilde büyütmekte bazen de ergonomisini komple bozarak kullanıcısının üzerinde taşımaya yanaşmayacağı bir forma sokmaktadır. Bir takının aşırı olarak değerlendirilebilmesi için insan anatomisi ile uyumsuz olması, aşırı ağır ve aşırı büyük olması gerekir (Ertan, 2011: 35, 79, 80, 85).

Güzel sanatlar içinde bir uygulama alanı olan takı sanatı, sanatsal stratejileri, estetiği ve esere biçim veren iş akışları ile bulunduğu disiplinin limitlerini zorlamaktadır (Astfalck vd. 2005: 19).

Objenin takı olarak nitelenmesi bedende taşınması ile mümkün olmakta iken günümüzde bazı extrem örneklerde takının kendisi değil, bedende bıraktığı izin takı olarak tanımlanması veya tanımlanmaması ikilemi doğmuştur. Yapılan literatür taramalarında beden sanatı ile takı sanatını birbirinden ayıran çizginin bulanıklaştığını belirten yayınlar görülmektedir. Bu ikilemi sona erdirebilecek bir öneri olarak materyalin bedende iz bıraktığı bölgeye bakılarak yorumlamalar yapılabilir. Bu durumda kulak memesi, parmaklar, boyun ile el ve ayak bileklerinde oluşturulacak geçici iz veya morluklar takı sanatı çerçevesinde tanımlanabilir. Şekil 7 ve 8'de görüleceği üzere bir aşırılık örneği olarak beden sanatı alanında değerlendirilen ciltteki kırmızı taneciklerden oluşan süslemenin kulak memesi veya yüzük parmağında konumlanan izler şeklini alması takı sanatında aşırılık örneği olarak nitelenebilir.

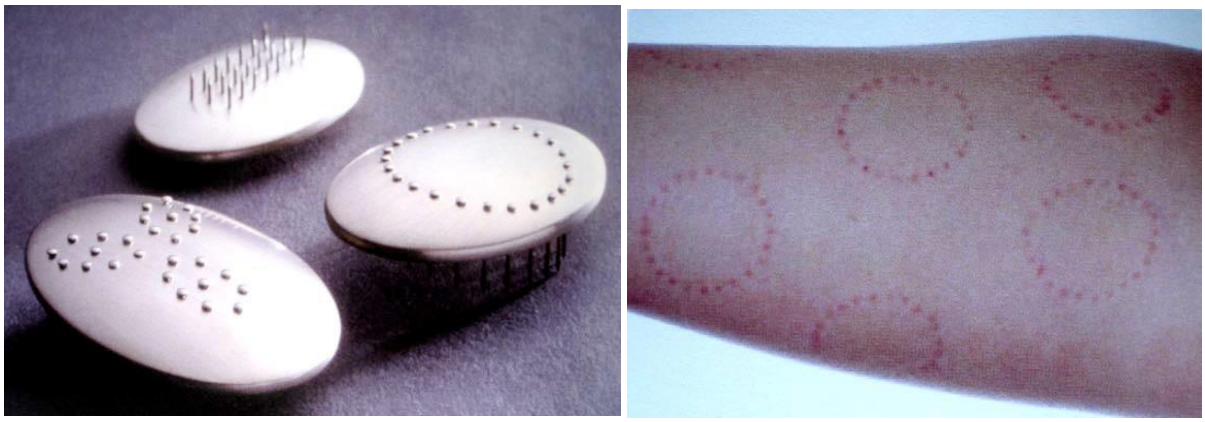

Şekil 7-8: *Beden Sanatında Aşırılık Örneği, Nikel İğneler ve Gümüş (Cheung vd, 2006: 124)*

Bir kolyenin boyunda duracağı bölgede oluşturulan periyodik morluklar dizisi, uzaktan bakıldığında izleyicide gerçek bir takı etkisi uyandırabilir (Şekil 9). İsveçli takı sanatçısı Asa Skogberg tarafından ortaya konan fikir mandal vb. malzemeler ile boyun bölgesinde morlukların oluşturulması esasına dayanan geçici bir takı tasarım çalışması olarak tanımlanabilir. Sanatçı bu çalışması için "inci yerine aşk ısırıklarıyla yapılmış bir görüntü" şeklinde yorum yapmaktadır (URL-7, 2023). Asa Skogberg bu çalışması ile geleneksel mücevher tanımlamasına meydan okuyarak mücevherin her zaman kalıcı olmadığını göstermek istemiştir.

***Şekil 9**: I Want Pearls, Asa Skogberg, 1998, National Museum (irenebrination.com, 2017)*

Eski çağlardan beri takı sanatında kullanılan malzemeler arasında hayvanların kürkleri, tırnakları ve dişleri sayılmaktadır. Bu malzemelerin kullanımı ile uğur getirme, koruyucu olma veya sadece süslenme hedeflenmektedir. Bu alanda aşırılık örneği bir domuzun kalbinin bilekliğe iliştirilmesidir (Şekil 10). Minik bir farenin reçine ile doldurulmuş bir kalıpta yer aldığı örnekler de mevcuttur. Böyle bir yaklaşımın tercih edilmesi yani rahatsız edici, itici ve ürkütücü etkiye sahip hayvanların kullanımı ile takı sanatçıları alaycı bir tavır ortaya koymaktadırlar. Buradaki iticiliğe neden olan şey beden ile takının kurduğu yakın temastır yani tiksinilen ile fiziksel yakınlıktır (Ertan, 2011: 99, 147). Afrika kabilelerinde görülen kulak memesi gerdirme işleminin günümüzde yapılması da bir aşırılık çeşidi olarak sayılabilir (Şekil 11)

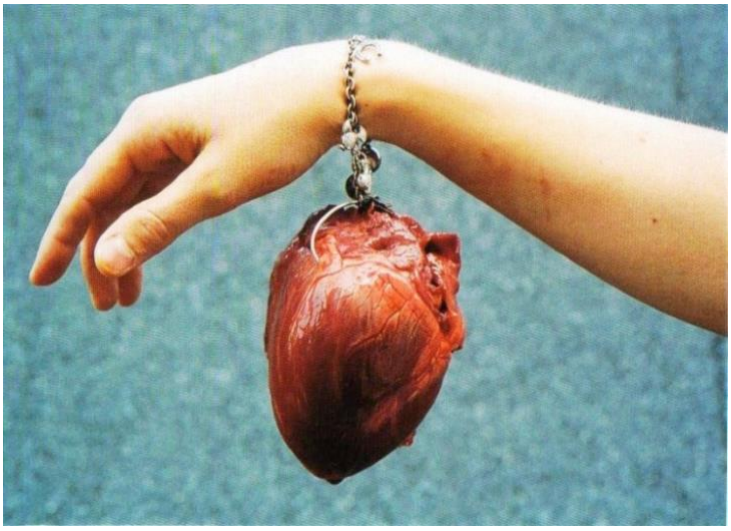

***Şekil 10:** Takı Sanatında Aşırılık Örneği, Domuz Kalpli Bileklik (Astfalck vd: 2005: 73)*

***Şekil 11:** Kulak Memesi Gerdirme İşlemi (URL-8, 2023)*

Labretlerin Tarihi, Mursi Kültürü ve Kadınları

Üst ya da alt dudakta taşınan her türlü süsleme labret olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde de uygulanmaya devam eden bu gelenekte labretlerin çapı 15 cm'ye kadar çıkabilmektedir (Thorne 2010: 14). Bunların büyüklüğü, kadının acıya ve rahatsızlığa katlanma isteğiyle bağlantılıdır. 12 cm'den büyük dudak plakasına sahip kadınların çok yüksek motivasyona sahip olduğu söylenebilir (Turton, 2004: 3). Labretlerin tarihte kullanımını tespit etmek amacıyla en somut verilere oluşan bilim insanları dental antropologlar olmuştur. Elde edilen sonuçlara göre labretler hem avcı toplayıcılar hem de tarım kültürüne sahip halklar tarafından kullanılmıştır. Labret kullanımı bu bireylerin hayatlarının erken dönemlerinde başlamış ve bireyler yaşlandıkça dudaklara giderek daha büyük labretler yerleştirmiş olmalıdır (Flayer vd. 2020: 2, 4). Labretlerin yapımında onlarca farklı materyal kullanılmaktadır. Bunlar içinde en fazla tercih edilenler kil, tahta ve buna benzer çabuk bozulan malzemelerdir. Bu detay nedeniyle labret kullanımında en sağlıklı bilgi arkeologlardan değil, dental antropologlardan gelmektedir.

Labret kullanımına işaret eden ilk veriler anlaşılmayıp diş kaybının, diş aşınmalarının ve diş eti çekilmelerinin nedeni susuzluğu önlemek amacıyla ağızda taş taşımaya bağlanmıştır (Hillson, 2006: 221). Paleolitik mezar yapılarında çakıl taşlarının hiç bulunmayışı bu öngörüyü çürüttükten sonra labret yapımında kullanılan bazı dayanıklı malzemeler olan boynuz, bazalt, kemik, deniz kabuğu, kömür, fildişi, kuvars, kuvarsit, arduvaz ve serpantin (La Salle 2008: 68, 69) ele geçirilince daha doğru bir sonuç elde edilmiştir. Mezar yapılarında görülen labret parçalarının tanımlanamaması veya bunları toplamaya değer görmemeleri, arkeologların labret tespitinde gecikmelerine neden olarak gösterilmektedir (Flayer vd. 2020: 13). Sanat tarihi araştırmalarında labret kullanımına işaret eden hiç ikonografik tasvir vb. bir doküman ele geçmediğinden böyle bir ihmal makul görülebilir.

Ülkemize en yakın coğrafyalara bakacak olursak labretler İran'da MÖ. 6400'de takılmaktaydı. İran'dan, bugünkü güneydoğu Irak'taki Mezopotamya'ya MÖ. 5000 civarında ulaşmıştır. Diğer coğrafyalarda ise; MÖ. 1000 civarında Japonya, MÖ. 500 – 300'lerde Ekvator, Meksika ve Peru, 6.yy.'da Bolivya, Arjantin ve Şili, 10. ve 11.yy'da Aztek ve Maya halkları kullanmışlardır. Günümüzde ise Etiyopya'daki Mursi ve Surma kadınları arasında 5000-10000 kişilik küçük etnik gruplar tarafından kullanılmaktadır (Garve vd. 2017: 232-233).

Dünyanın en büyük dudak plakasına sahip bireyi 20 yaşındaki Etiyopyalı kız Ataye Eligidagne'dir. 19,5 cm boyutundaki bu diskin dudaktan çıkarılması ardından dudağın aldığı şekil nedeniyle ağızdan salya aktığı da bilinmektedir (Şekil 12-13).

Şekil 12-13: *En büyük dudak plakası ve dudakta bıraktığı deformasyon (URL-11, 2023)*

Mursilerden hariç olarak labret kullandığı tespit edilen kabileler şu şekilde sıralanabilir: Alaskan Tlingit, Amazon kavimleri, Brezilya'da Botocudos, Kuzey Kamerun'da Hourzo, Mora ve Vame (URL-9, 2023), Güney Afrika'da Surma ve Sara. Bu kabilelerden bazılarında hem erkek hem de kadın labretleri takmakta iken Mursi Kabilesi'nde sadece kadınlar takmaktadır (URL-13, 2023).

Empoze edilmiş veya genel kabul görmüş doğru vücut tarzının ne şekilde olduğu ve hatta insanoğlunun, vücudunun hangi bölgelerine ne tür takıları takacağı, aynı çağlarda yaşamamıza rağmen farklı coğrafyalarda olmamız nedeniyle değişkenlik göstermektedir. Mursi kadınlarının dudaklarına ve kulaklarına takmış oldukları aşırılık örnekleri veya kendilerine yabancı olan kültürlerin "aşırı" olarak niteledikleri objeler sanatsal kaygı ile yapılmış değildir yani ortaya bir sanat eserinin koyulduğundan bahsedilemez. Güzellik olgusu her kültürde farklı bir şekilde dışa vurabilmektedir. Etiyopya'nın Omo vadisindeki Mursi Kabilesi'nde güzel olmak için oldukça farklı bir yola başvurulmaktadır. Kulak memesindeki deliklerin oldukça büyütülmesi ve bu bölgeye olağandışı objelerin takılmasıyla ve alt dudağın genişletilerek heybetli bir görünüş elde edilmesi hep güzel görünme adına yapılan bir nevi vücut deformasyonlarıdır (Şekil 15).

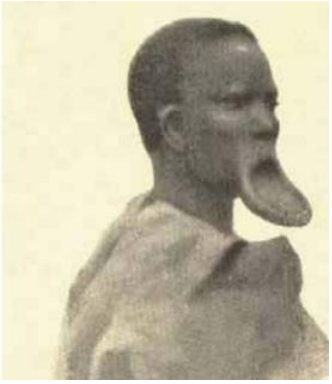

Şekil 14: *1898 Yılında Çekilen ve Yayınlanan İlk Labret Fotoğrafı (Bulatoviç, 2000)*

Şekil 15: *Mursi Kabilesi Dudak Takısı (URL-10,2023)*

Araştırmaya konu olan Mursi takılarına bakıldığında aşırılığın hem form ve kompozisyon hem de vücut deformasyonu ile ortaya çıktığı söylenebilir. Malzeme ise bir aşırılık barındırmamaktadır. Zenginlik veya statü göstergesi olması takının tanımlarından sadece ikisidir. Mursi Kabilesi'nde bu tanımlama doğrudan statü olarak karşılık bulmaktadır. Daha fark edilebilir bir birey olabilmek veya kabile içinde tanımlayıcı bir kimlik, sosyal bir pasaport için oldukça büyük takıya sahip olmak hatta bunu bedeninde taşıyabilmek bir ayrıcalık olarak görülmektedir. Güzellik arayışının bu tarz dudak takıları ile sonuçlanmasıyla bu kabile, aslında bir şekilde, güzel görünme çabasının tasarımın formu üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Labretlerle ilgili olarak bilinen iki önemli yanlıştan biri bunların sadece Afrika'da mevcut olması ve diğeri sadece kadınlar tarafından takılmasıdır. Örneğin Brezilya'nın Kayapoları arasında yaşlı erkekler alt dudağa yaklaşık altı santimetre çapında tabak benzeri bir disk takmaktadırlar. Bu diskler Kayapo şıklığının tartışmasız en çarpıcı parçasıdır (Turner, 1980: 115).

Geleneksel olarak Mursi kabilesi, kulak ve dudak plakaları, bilezikler, vücut kazıma ve boyama yoluyla süslenmiştir. Kadınların taktığı bilezikler sadece süslenme amaçlı olmayıp bilezik düellosu denilen bir çeşit dövüş sanatında bilek tokadı atmak için kullanılmaktadır (Şekil 16-17). Bu bilezik demirden yapılmakta ve kadının bileğine tam oturması için dövülmektedir. Bileğin iç tarafında, her iki yanında rakibine vurmak için kullanılan iki yuvarlak çıkıntı bulunan bir açıklık vardır. Ula denilen bu bilezikleri sadece güçlü kadınlar takabilmektedir. En güçlülerinin iki bileğinde de bulunmaktadır (Latosky, 2013: 119).

Şekil 16-17: *Bilek tokadı için kullanılan bilezik (Latosky, 2013: 118)*

Mursilerin günlük hayatta ihtiyaç duydukları bazı malzemeler şunlardır; kumaş, ilaç, kahve, baharat ve tarım aletleri (URL-12, 2023). Bunları satın almak için kullanılacak parayı sığır ticareti ve turistlerden sağlamaktadırlar.

Turistler, "el değmemiş" ve "kabilesel" varoluşları nedeniyle Mursi Kadınlarını görmek için akın etse de, turistleri Omo Vadisi'ne gelmeye motive eden şey, ironik bir şekilde, Mursilerin pazardan bir şeyler satın almak için artan para bağımlılığıdır. Dudak plakalarını takmak, yüzlerini kile bulamak ve başlarına bebek eteği geçirmek hep daha da tuhaf görünmek ve büyülenmiş turistlerden daha fazla para kazanmak için yapılmaktadır (Turton, 2004). Para alamadıkları durumlarda kıyafet, boş plastik şişe, jilet, plastik boncuk, sabun ve balon talep ettikleri görülmüştür. Bu malzemelerin çoğunu kendi hayal

dünyalarında geliştirdikleri bir amaçla kullanmaktadırlar. Örneğin balonlar, içinde para saklamak amaçlı kullanılmaktadır. Mursilere verilen malzemelerin kendileri için ne kadar benzersiz olduğunu sordukları sorular göstermektedir. Mesela cam boncukların hangi ağaçta yetiştiğini merak edip, tüfeklerin su altında yaşayan ve çalışan demirciler tarafından yapıldığının doğru olup olmadığını sormaktadırlar (Regi, 2015: 101, 102, 104). Bu şekilde bir hayal kurmalarının nedeni Turton'a göre, boncukları doğanın ürünü olarak görmeleridir ve söz konusu ağaçlar ülkelerinde yetişmiyordur. Öte yandan tüfekler, "normal" insanların yaşaması kesinlikle mümkün olmayan bir yerde yapılmış doğaüstü ürünler olarak görüldüğünden su altında bir dünya hayal etmektedirler (2004: 19). Mursiler tüm beyazların kendi parasını yarattığına inanmaktalar ve paranın beyaz insanlar için sınırlı bir meta olduğu fikrini kabul etmemektedirler.

Mursiler, çöp gibi görünen nesnelere büyük bir beceri ve hayal gücü ile karşılık vermişlerdir. Örneğin Etiyopyalı yol yapım işçilerinin bölgeden ayrılırken bıraktıkları hasarlı araba parçaları vb. malzemeler içinde yer alan kamyon lastiklerinden okul çantası yapılmıştır. Neredeyse hiçbir malzeme boşa gitmemiş, sadece şekillerini değiştirmiş veya küçültmüşlerdir. Bir başka örnekte aşınmış ve zarar görmüş plastik ve kauçuk terlikler parçalara ayrılarak birbirine bağlanmış ve küpe, bilezik gibi diğer takılar için kullanılmıştır. Böylece yabancı malzemelerin Mursi nesnelerine dahil olduğundan ve eski kimliklerini kaybettiğinden söz edilebilir (Regi, 2015: 107). Bu durumda elde edilen malzeme farklı bir isimle de çağrılacaktır. Tüm bu süreç Thomas'a göre, göstergebilimsel ve dilbilimsel birleşmeyi içerir. Mursilerin "asıl" amacına uygun olarak kullanamadığı yeni nesneler, eski maddi kültüre dahil edilmeye başlanır. "Yeni bir şey, zaten bilinen bir şeyin bir alt türü, özel bir biçimi olarak düşünülebilir" Nesneler, yaratıldıkları şey değil, olmaları gereken şeydir. Çoğu Mursi'nin turistlerden ve diğer yabancılardan gelen nesneleri ele alma biçimi bu şekilde dinamiktir (1991: 105).

Labret uygulamaları, 16-18 yaşlarında bir kız çocuğunun annesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Artan ebatlardaki plakaların birbiri ardına değiştirilmesi ile delik maksimum 2 yıl içinde gerilmektedir. Labret kullanma nedenlerini açıklayan pek çok yayın ve doğrudan kendileriyle yapılmış röportajlar mevcuttur. Saha araştırmalarında bu plakaları neden taktıklarını soranlara yerel halkın verdiği cevaplar değişiklik göstermektedir. Bunlardan bazıları; acıya dayanmanın gurur verici olduğu, cesaret, güzellik (Tao, Li 2017: 705) ve saygı simgesi olduğu (URL-13, 2020) yönündedir. Modern zamanların yüksek topuklu ayakkabıları giyenleri gibi dudak plakası takmanın bir kadının yürüyüşünü etkilediğine, onu yavaşlattığına ve böylece belirli bir zarafeti garanti ettiğine inanılmaktadır (URL-12, 2023). Surma ve Mursi Kabilelerinin belirttiği nedenler arasında zarafet ve güzelliğin yanı sıra cinsel nedenler de yer almaktadır. Yani levhalar cinsel olgunluğun, benlik saygısının ve tam teşekküllü kadının statüsünün sembolleridir; sosyal yetişkinliğin, üreme potansiyelinin bir ifadesidir ve etnik kimliğin algılanabilir bir belirtecidir. Dudak plakasını takması beklendiği halde takmayan kız, tembel sayılmaktadır. Müstakbel kocasının beklentilerine göre hareket etmezse bu, ailesinin kararlaştırılan sığırların bir kısmını kaybetmesine neden olabilmektedir. Dudak plakası takmamış bir kadın, erkeklerin yanında daha savunmasız hale gelmektedir. Mursi kadınları ve erkekleri onu genellikle tembel ve özellikle erkeklerin yanında aceleci ve sakar bir şekilde iş yapan biri olarak tanımlamaktadır. Kadınlığın gerektirdiği sakin, sessiz, çalışkan ve hepsinden önemlisi gururlu olmak gibi inceliklerden yoksundur. Labret takan bir kadının ineklerinin daha sağlıklı olduğu ve bu nedenle de dudak plakası olmayan bir kadına göre daha fazla sütü olduğu söylenmektedir. Labretsiz biriyle kimse evlenmek istemeyecektir. Genç bir kadının kocasına ve misafirlerine dudak plakasını takmadan kahve veya süt ikram etmesi, misafirler gittikten sonra kadının kocası tarafından dövülmesine (tipik olarak kırbaçla) neden olabilmektedir (Latosky, 2006: 386, 388, 389). Bir Mursi Kadını için labret takmamak, sık sık savaş halinde oldukları Bodi kabilesi

ile karıştırılma riski taşımaktadır (Turton, 2004). Dudak plakalarının takılması, geniş gagalı kum kuşu veya kaşıkçı gibi farklı mitolojik kuşlara benzeme arzusunu da ifade etmektedir (Owusu, 1998: 22). Yaşadığı toplumda güçlü bir fert olarak devam edebileceğine yerel halkı inandırmak istemeleri, bireylerin kendi vücutlarına müdahale etmelerinde önemli rol oynamaktadır. Bu tür modifikasyonlar hem topluma hem de doğaya karşı bedensel dayanıklılığın kanıtlanması adına da yapılmaktadır (Özden, 2015: 43). Daha pragmatik ve makul olan labret kullanım nedeni, dudak plakasının boyutuna bağlı olabilen, sığırlarla ödenen çeyizlerdir. Büyük bir dudak plakası 30 ineğe kadar servet kazandırabilmektedir. Son yıllarda büyük kuraklık ve açlık yaşandığından, turist fotoğraflarından elde edilen gelir giderek daha önemli hale gelmektedir. Diğer yandan Etiyopya hükümeti ve Protestan misyonerler de dahil olmak üzere çeşitli taraflardan, Mursi ve Surma kadınlarına vücut modifikasyonu geleneğinden vazgeçmeleri için muazzam bir baskı uygulandığı bilinmektedir. Ayrıca Mursi ve Surma kabileleri dudak plaklarının kendilerini eğitimden, sosyal ve ekonomik refahtan dışladığının farkındadırlar. Hükümet yetkilileri dudak modifikasyonlarının terk edilmesi gereken “medeniyetsiz” bir geleneği temsil ettiği görüşündedirler. Henüz Mursi bölgesinde idari merkezler veya polis karakolları yoktur, ancak mevcut hükümet bu "zararlı geleneksel uygulamayı" ortadan kaldırma konusunda kararlı görünmektedir. Örneğin, bir bölgesel hükümet yetkilisi, yerel idari bir toplantıda ürkütücü bir tehditte bulunmuştur. Mursi bölgesinde bir polis karakolu olduğunda, dudağını uzatmaya karar veren herhangi bir kızın emsal olması için alt dudağının tamamen kesileceği söylenmiştir (Turton, 2004).

Labretlerin özellikle takıldığı dört durum vardır. Bunlar; önemli ritüellerde, erkeklere yemek servisi yaparken, düello adı verilen yarışmalarda ve dans ederkendir. Kadının kocasının öldüğü durumlarda ise labret takması yasaktır (Latosky, 2006: 387, 388). Surma ve Mursi kadınları arasında, alt dudak plaklarının uygulanması için dört kesici dişin çıkarılması gerekir. 6-7 yaşlarında bir kız babası bu işlemi steril olmayan koşullarda ve anestezi olmadan bıçak veya benzeri bir metal alet kullanarak gerçekleştirir. Dünya Tabipler Birliği ve Dentaid gibi bazı STK’lar bu uygulamaları durdurmaya yönelik güçlü kampanyalar yapmaktadırlar (Garve vd. 2017: 238).

Labretlerin ve dolayısıyla Mursi kadınlarının turist ordularınca abartılı ilgiye boğulup fotoğraflanmasına eleştirel yaklaşım gösteren bilim insanlarına göre; insanları fotoğraflamak, onları asla kendilerini görmedikleri gibi görerek, onları ihlal etmektir, bu durum insanları sembolik olarak sahip olunabilecek nesnelere dönüştürmektedir (Sontag, 1979: 14). Turistler her şeyden önce Mursilerin evlerini, törenlerini ve diğer sosyal aktivitelerini değil, bedenlerini görmek ve fotoğraflamak için geliyorlar. Bu bedenler ki turistler için Mursilerin geri kalmışlıklarını simgeleyen bir fenomendir. Mursiler de kendi geleneklerine hayran oldukları ve saygı duydukları için gelmediklerini bilmektedirler. Turistlerin bu aktiviteden aldıkları zevk, büyülenmeyi tiksinti ile birleştiren sömürücü bir zevktir (Turton, 2004: 7).

Sonuç ve Tartışma

Yapılan araştırma bir taraftan gelenekseli diğer taraftan da çağdaşı aynı kavram üzerinden yani aşırılık üzerinden sunduğundan oldukça zengin kültürel ve sanatsal çıktılara ve karşılaştırmalı sonuçlara sahip olmuştur. Tarım-çoban topluluğu olan Mursi kabilesinin günümüze taşıdığı fakat kendi kültürlerinin bir parçası olan takılar bugün kendilerini modern primitif (Şekil 11) olarak tanımlayan ve sayıları gün geçtikçe artan bir grup genç tarafından ilgi ile takip edilmektedir. Oysaki günümüz gençlerinde vücut modifikasyonlarındaki eğilimlerle, dudak takılarının zararları, diş hekimliğinde bir endişe konusu haline gelmiştir. 1997-2007 yılları arasını kapsayan literatür taranmış ve bu takıların diş minesini, çene kemik yapısını ve yumuşak dokuyu etkilediği çok sayıda örnek bulunmuştur (Escudero vd. 2008: 77). Galler’de yapılan bir araştırma 16-24 yaş arası, dil piercingi olanların %50,1'i ve dudak piercingi olanların %20,5'i

komplikasyon yaşadığını göstermiştir. Bu nedenle, dudak, yanak ve dil takılarının uzun süreli, zararlı etkileri hakkında giderek genişleyen bir diş hekimliği literatürü bulunmaktadır (King vd. 2018: 889).

Ortaya konan tüm örnekler göz önüne alındığında aşırılık içeren ilkel ve modern örneklerin nedenini belirlemede psikoloji ve sosyoloji bilimlerine de iş düşmektedir. Çünkü kalıcı sağlık sorunlarını bile göze alan bir grup insandan söz edilmektedir. Mursi Kabilesi'nin yaptığı aşırılık uygulamaları güzellik olgusu ile açıklanabilirken modern zamanlardaki bu tür aşırılıkların nedenini belirlemek için tatminsizlik duygusunun varlığı üzerinde tartışılabilir. Bir grup insanın, herkes gibi görünmemek için sağlıklarını riske attıkları görülmektedir. "Dış görünüş kimliğin yansımasıdır" (Ertan, 2011: 149) söyleminden hareketle, fiziksel sınırları zorlamaktan zevk alan bir düşünceye sahip kişi de bu tür uygulamalara girişebilmektedir. Kişinin ait olduğu toplumun içinde farklılaşma çabası da aşırılığın nedenleri arasında sayılabilir. Bu aşırılık modern zamanlarda farklılaşmaya götürürken Mursi kabilesinde ise genele uyma ve bir kültüre aidiyet içerir. Mursi Kabilesi'nde görülen alt dudaktaki plakanın asırlardır devam etmesi yani bu kültürün unutulmaması güzellik olgusu bir yana, bu uygulamanın terk edilmesi ile etnik kimlik kaybı oluşmasından korkulmasıdır. Bir de kendini süsleme bir tanımlama eylemidir, güzellik ve statü belirteçlerindendir.

Bir kültürün yaşatılmasına halk bilimi, sosyoloji gibi disiplinler doğrudan ehemmiyet gösterirken, sanat alanında ise sanatsal üretimlere ilham kaynağı olması nedeniyle özel ilgi duyulmaktadır. Durum böyleyken hem tıp hem de diş hekimliği alanında çalışmaları olan tüm bilim insanları Mursi kabilesinde uygulanan dudak plakalarının derhal sona erdirilmesini istemektedir. Bu nokta, üzerinde uzlaşılması gereken ikircikli bir alan olarak öylece durmaktadır. Bir benzer durum Etiyopya hükümetinin labretler için "terk edilmesi gereken medeniyetsizlik" söylemidir. Ülkenin turistik hareketliliğine oldukça büyük katkı sağlayan yine bu geri kültür modelidir ve aslında Mursiler ilkelliklerinden para kazanmaktadırlar. Turistler, Mursi kabilesinin geri kalmışlık sembolünü fotoğraflamak için büyük mesafeler kat ediyor denebilir.

Kültürel hassasiyet nedeniyle Mursi kabilesinin yaptığı aşırılık örneğine göreceli olarak saygıyı hak ediyor denebilir, kaldı ki buradaki aşırı kelimesi kendilerine yabancı olanların tabiridir. 21. yüzyılın uygulamaları ise en hafif tabir ile zararlı bir moda olarak karşılık bulabilir. Mursi kabilesinin artık turistlerden daha fazla para alabilmek için kafalarına bebek eteği geçirmek gibi farklı farklı uygulamalara girişmesi, biz modern insanların (!) Mursilerin yaşadığı bölgeye, DisneyLand'e gönderme yaparcası, artık MursiLand dememiz bu fenomenin her iki taraf için de kültürellikten çıkıp metalaştığına delil olarak gösterilebilir. Burada Mursiler tarafında biyolojik benlikten toplumsal benliğe doğru bir dönüşüm gerçekleşmiş olmaktadır. Bu yeni tanımlama ile Mursilerin, Omo Vadisi'nin insanî dekorasyonu gibi değer görmeleri kaçınılmazdır. Yapılan bu araştırma, Mursi Kadınlarının metalaştığı/metalaştırıldığı konusu üzerinde sosyolojik bir araştırma yapılması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Hem sanat ve tasarımda aşırılıklar hem de takı sanatında aşırılıklar başlıklı bölümlerde verilen çağdaş örneklerin hiçbirinin geleneksel olan Mursi Kabilesi'ndeki örnekler kadar aşırı olmadığı görülmüştür. Çünkü Mursilerin uygulamalarının sonucu doğrudan kendi bedenlerinde kalıcı tahribat üreten türdendir. Bu tahribat hem deri deformasyonu hem de diş kaybıdır.

Bir yandan aşırılığın geleneklerinde zaten mevcut olduğu Mursi kabilesi diğer yandan da 21.yy.ın alışılmış ile kısıtlanmak istemeyen modern sanatçılarının/insanlarının gösterdiği aşırılık. Geleneksel olarak aşırı olan takılar bir güzellik kıstası olarak görülürken modern zamanın takılarındaki aşırılık, bu takıları kullanmaya yönelenlerin bireysel dışa vurumculuk tercihlerinin ne denli güçlü olduğunu

göstermektedir. Güzelleşme çabası ile farklılaşma çabasının benzer sonuçları doğurduğundan söz edilebilir.

Mursi kabilesindeki bazı bireylerin dudak disklerini takmak istemeyerek modern insana benzeme çabası ile günümüz insanın aşırılık göstergesi vücut modifikasyonları ile modern olma çabası bu araştırmanın dikkat çekici noktalarından biridir. Birinin kaçındığı durum bir başkasının tercih sebebi olabilmektedir ama hedeflenen şey aynıdır.Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.

Hem sanat ve tasarımda hem de takı sanatında aşırılık içeren örnekler irdelendiğinde bazı yaklaşımların vahşi-gerçekçi sanat anlayışında olduğu söylenebilir. Marina Abramovic'in performans sanatı ile domuz kalpli bileklik bu kapsamda değerlendirilebilir.

Hem etnik hem de bölgesel nitelikteki tüm takı örneklerinin sahip olduğu geleneksellik, geçmişten günümüze aktarım yoluyla korunmuştur, günümüzden de geleceğe aktarılabilmesi geleneğin korunması adına önem arz etmektedir. Böylelikle anda yaşayan sanatçı veya zanaatkar geçmişten geleceğe aktarım zincirini devam ettirmiş olacaktır. Bu durumun başarıya ulaşabilmesi geleneğin teknolojiye yenilmemesi ile mümkündür.

Kaynakça

Abramović, M (1974). Rhythm 0 [Performans sanatı]. İtalya: Ermafrodito.

Astfalck J, Broadhead C, Derrez P (2005). *New directions in jewellery.* Black Dog Publishing.

Bulatoviç, A (2000). *Ethiopia through Russian eyes: Country in transition, 1896-1898 Lawren-ceville.* NJ: Red Sea Press.

Cheung L, Clarke B, Clarke I (2006). *New directions in jewellery II.* Black Dog Publishing Ltd.

Çataloluk, H M (2019). *Tokat ilinde yapılan geleneksel takılar.* Yüksek lisans tezi. Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Ankara.

Coşkun, A (2012). *Kahramanmaraş ili geleneksel takılarından Maraş Burması üzerine bir araştırma.* Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Er B, Hünerel Z S (2018). Kastamonu ili Tosya ilçesi geleneksel Kıstı takısı. *Kalemişi Dergisi,* 6(11): 41-54.

Ertan, N (2011). *Çağdaş takıda aşırılık: Eğilim ve uygulamalar.* Sanatta yeterlik tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

Escudero-Castano, N Perea-García MA, Campo-Trapero J, Cano-Sánchez J, Bascones-Martínez A (2008). Oral and perioral piercing complications. *Open Dent.* (2): 133-136.

Flayer D, Nava A, Tartaglia G, Vidale M, Coppa A, Bondioli L (2020). Evidence for labret use in prehistory. *Bull Int Assoc Paleodont.* 14(1): 1-23.

Garve R, Garve M, Türp JC, Meyer CG (2017). Labrets in Africa and Amazonia: medical implications and cultural determinants. *Tropical Medicine and International Health*. 22(2): 232-240.

Hillson, S (2006). Dental morphology, proportions and attrition. Trinkaus E, Svoboda J (Ed.), *Early modern human evolution in Central Europe* içinde ss.179-223. Oxford University Press.

King E, Brewer E, Brown P (2018). Oral piercings and their complications: How confident are we as a profession? *Brit Dent*, (224): 887-895.

La Salle, M (2008). *Beyond lip service an analysis of labrets and their social context on the Pacific Northwest Coast of British Columbia.* Masters Thesis. University of British Columbia.

Latosky, S (2006). Reflections on the lip-plates of Mursi women asva source of stigma and self-esteem. Strecker I & Lydall J (Ed.) Perils of Face: Essays on Cultural Contact, *Respect and Self-esteem in Southern Ethiopia* içinde ss. 382–397.

Latosky, S (2013). *Predicaments of Mursi women in Ethiopia's rapidly changing world.* Cologne: Köppe Verlag.

Marshall, G (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.

Owusu, H (1998). *Symbole Afrikas.* Schirner: Darmstadt.

Özbağı, T (1995). *Baş süslemelerinde kullanılan Anadolu kadın takıları*. Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat

Özbağı, T (1994). Türkiye'de Yaygın Eğitim ve Sanat, Geleneksel Kadın Takıları II. *Türkiye'de Yaygın Eğitim ve Sanat Dergisi,* (10): 1-15.

Özden, L (2015). Çağdaş Sanatta Gösteriye Dönüşen Acı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 1(2): 41-53.

Regi, T (2015). The magic of things: an anthropological perspective on material exchange in a southwestern Ethiopian tourist area. *African Study Monographs,* 36(2): 101–115.

Smith, J (2018). Material Innovation in the works of Iris van Herpen. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, 22(3): 337-357.

Smith J, Johnson A (2019). Aşırı ve Sıra dışı Sanat Üzerine Bir İnceleme. *Sanat Araştırmaları Dergisi,* 25(2): 145-163.

Sontag, S (1979). On photography. Harmondsworth: Penguin Books.

Tao H, Li Wen-Jiao (2017). Female body damage and decorative behaviour from the perspective of semiotics. *Education and Humanities Research.* (83): 703-708.

Temiz, F (2021). Günümüz sanatı ve kültür endüstrisi ilişkisi bağlamında sanat yapıtının dönüşümü. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. İstanbul.

Thompson R, Davis L (2018). Sanatta Aşırılık ve Toplumsal Normlar. *Sanat ve Toplum Dergisi,* 16(3): 289-308.

Thorne, R (2010). *Body Piercing.* Apple Press.

Turani, A (1975). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. Toplum Yayınevi.

Turner, T (1980). The social skin. Cherfas, J. & Lewin, R. (Ed.) *Not work alone: A cross-cultural view of activities superfluous to* survival içinde ss.112-140.

Turton, D (2004). Lip-plates and the people who take photographs: Uneasy encounters between Mursi and tourists in southern Ethiopia. *Anthropology Today,* (20): 3-8.

Vardar, B (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* Multilingual.

URL-1, ET: 20.06.2023, Erişim: https://sozluk.gov.tr, Türk Dil Kurumu Sözlükleri.

URL-2, ET: 30.05.2023, Erişim: https://www.tate.org.uk/art/artworks/manzoni-artists-shit-t07667 , Artist's Shit.

URL-3, ET: 20.06.2023, Erişim: https://scalar.usc.edu/works/monstrousfeminine/rhythm-0-1974 , Rhythm 0.

URL-4, ET: 20.06.2023, Erişim: https://www.architonic.com/fr/product/gufram-pratone/1014407 , Pratone

URL-5, ET: 20.06.2023, Erişim: https://www.criticsatlarge.ca/2015/02/iris-van-herpen-future-of-fashion.html , Iris van Herpen: The future of fashion.

URL-6, ET: 16.04.2023, Erişim: https://www.ebaumsworld.com/pictures/piercings-of-all-kinds/81398989/ , Piercings of all kinds.

URL-7, ET: 20.06.2023, Erişim: https://www.irenebrination.com/irenebrination_notes_on_a/2017/07/transformations-mocenigo.html , Ornamental art, decorative jewellery, conceptual issues:Transformations - six artists from Sweden.

URL-8, ET: 20.06.2023, Erişim: http://brokentattoos.blogspot.com/2008/01/modern-primitive.html , Modern Primitive.

URL-9, ET: 18.06.2023, Erişim: https://educalingo.com/tr/dic-fr/labret , Labret.

URL-10, ET: 26.03.2023, Erişim: https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/guzel-olmak-icin-vucutlarini-kesiyorlar-40487399 , Mursi Kabilesi kadınlarının güzel olmak için çektiği çile!.

URL-11, ET: 18.06.2023, Erişim: https://sonkonews.com/meet-ataye-eligidagne-the-lucky-woman-who-has-largest-lips-on-earth , Meet Ataye Eligidagne, the lucky woman who has largest lips on earth.

URL-12, ET: 18.06.2023, Erişim: https://www.mursi.org/introducing-the-mursi , Mursi online Durham University.

URL-13, ET: 18.06.2023, Erişim: https://hadibeh.com/etiyopya-kabilesinin-guzellik-sembolu-dudak-genisletme/, Güzellik sembolü: Dudak genişletme.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %50, İkinci Yazar %50,

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248
Cilt **8**, Sayı **3**, **248-260** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8350618 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Çağdaş Seramik Sanatında Geleneksel Kırkyama Tekniğinin Kullanımı

The Use of Traditional Patchwork Technique in Contemporary Ceramic Art

Dr.Öğr. Üyesi Fulya SAVAŞ
ORCID: 0000-0001-8222-0709 ◆ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü◆ fulya.savas@comu.edu.tr

Öğr.Gör. Seyfullah BÜYÜKÇAPAR
ORCID: 0000-0003-1798-6155 ◆ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü ◆ seyfullahbuyukcapar@comu.edu.tr

Özet

Tarihsel süreçte İnsanoğlunun hüner ve becerilerinin gelişimi ile oluşan el sanatları, geleneksel kültürel değerlerin tanıtımında önemli rol oynamaktadır. Geleneksel kültürel mirasımızı oluşturan el sanatlarımızın önemli bir parçasını kırkyama sanatı oluşturmaktadır. Kırkyama, atık kumaş parçalarını birleştirme tekniklerinin tümüne verilen isimdir. Kırkyama tekniğinde, kullanım ya da giyim eşyası olarak değerlendirmek amacıyla kare, üçgen gibi geometrik şekillerde kumaş parçaları kesilir. Kesilen çeşitli renk ve desenlerdeki kumaş parçaları, belirli bir düzen içerisinde yan yana getirilerek dikilmektedir. Dikilen parçalardan bohça, yatak örtüsü, seccade, yatak yüzü elbise gibi büyük boyutta ürünler elde edilmektedir. Kırkyama tekniğinde genellikle kesik kumaş parçaları, uygulama yapan kişinin beğenisi doğrultusunda renk ve desen dengesi gözetilerek bir araya getirilmektedir. Kırkyama sanatının kullanıldığı ürünler, görsel yönden estetik değer taşımasının yanında, bizlere döneminin moda olan kumaş renkleri ve desenleri hakkında bilgi veren belge niteliği taşımaktadır. Anadolu'da halk arasında ulama, yamalı bohça, kırk pare, hanım dilendi bey beğendi gibi isimlerle bilinen bu sanata her kültürde rastlanılmaktadır. Dünyada yaygın olarak, ''patchwork'' ismiyle bilinmektedir. ''Patch'' yama, ''work'' iş kelimelerinin birleşimi Türkçe karşılığı 'yama işi' anlamına gelmektedir. Türk sanatında bilinen ilk kırkyama örneği, M.Ö. 5. yy a ait Pazırık kurganında bulunan renkli keçe parçalarından oluşan yatak örtüsüdür. Tarihi çok eskiye dayanan kırkyama tekniği, 15. Ve 16. Yüzyıl başlarında ticari yollarla Orta Asya ve İpek yolu üzerinden Hindistan, Avrupa ülkelerine geçmiştir. Kırkyama tekniği zaman içerisinde resim, heykel, minyatür gibi birçok sanat dalı ile disiplinler arası etkileşimin içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda günümüz seramik sanatçıları da eserlerinde kırkyama tekniğini ele almışlardır. Bu makalede, kırkyama tekniğini eserlerinde kullanan seramik sanatçılarının çalışmaları teknik ve tasarım yönünden incelenmiştir. Sanatçılar, kırkyama tekniğini yenilikçi bakış açıları ile seramik yüzeylerde yorumlayarak, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel değerlerimizi yaşatmaya devam etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kırkyama, Seramik, Geleneksel, Sanat, Kumaş.

Extended Abstract

Handicrafts have emerged to meet the needs of individuals such as covering and protection since the existence of human beings. The handicrafts, which developed with the skills and skills of people over time and changed according to the natural conditions, have come to reflect the cultural characteristics, artistic tastes, traditions and customs of the society in which they emerged. Kırkyama, which is the cultural richness of Anatolia from part to whole; It is one of the traditional Turkish Handicrafts. Kırkyama is known in Anatolia with names such as forty pare, patchwork bundle, lady dillendi bey liked. In this article, the most commonly used term 'pattern patch' in Turkish culture will be used. The English equivalent of patchwork, which is widely known in other countries, is ''patchwork''. The Turkish equivalent of the combination of the words 'patch' yama, 'work' means 'patch work'. In Turkish culture, the word forty; It is known that it comes from proverbs such as splitting hair and forty years of memory. Kırkyama is a handicraft art that emerged as a result of recycling waste clothing and fabric pieces. Since it is the whole of patience and manual labor, it is also seen as a symbol of solidarity.

Every country has its own unique patchwork practices in its culture. Patchwork technique is used in many countries around the world today. The motifs, patterns and fabric features of the visual culture of each country in their own geography are buried on patchworks such as bundles, bedspreads and pillowcases. Patchwork technique is used in a wide range of industrial home textile products, interior and exterior decoration designs of architectural structures and the fashion industry. Patchwork designs created by countries in their own unique style from past to present provide artistic productions as well as craft products.

Kabul Tarihi / Received:13.07.2023 |Onay Tarihi /Accepted:01.09.2023 |Yayın Tarihi / Published:20.09.2023
Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

It is known that the patchwork technique, which dates back to ancient times, was encountered in Central Asia and countries on the Silk Road. The first examples of patchwork in Europe are bedspreads produced in 1718. It is known that the art of patchwork emerged as a result of the evaluation of fabric pieces, since the fabrics that came to India and other European countries by commercial means were very expensive at the beginning of the 15th and 16th centuries. In 1863, the participation of the Ottomans in international exhibitions such as Paris and London, with the products of our handicrafts, played an important role in the promotion of our handicrafts in Europe. The palace bundles from the beginning of the 16th century in the exhibition attracted a lot of attention.

In the 1960s, the postmodern movement of thought began to change in all areas of art and artists applied to different materials to express themselves. In this context, most artists have preferred to use fabric in their works, as in the patchwork technique. The technique, which was created with the aim of adding and evaluating the old fabric pieces without wasting, turned into an art over time. Today, it is considered as a design element in the hands that take the technique and aesthetics of art, leaving the feature of being produced in line with the needs.

In the historical process, patchwork technique is gaining importance day by day. This handicraft technique, which is progressing day by day, has become a method preferred by today's artists. In the historical process, the patchwork technique, which was created by bringing together the pieces of fabric in order to evaluate the cut fabric scraps of human beings, affected the interdisciplinary fields as well as the art of ceramics. Artists have included this technique in their works visually and technically. There are artists who design by being visually influenced by fabric patterns, and there are also artists who use the traditional patchwork technique in their works. Examples of these artists are Zoe Hilyard, Yee Sooyung, Yehrim Lee, Susan O'Byne. Artists generally tried innovations for ceramic form by not giving up on the traditional patchwork patterns and fabrics of their own cultures. It made the patchwork patterns appear more dynamic on the ceramic necks. Some of the techniques used are; transferring fabric images to ceramic surfaces, creating a patchwork image by using the fabric and the patches themselves, string, wool etc. together with ceramic pieces. These are various techniques such as combining ceramic forms by sewing them together. The perspectives of societies on art have been shaped by the change in the concepts of space and time. Like the interaction in all areas of life, the art of ceramics has been shaped by intertwining with many disciplines. The use of traditional patchwork technique in ceramic works sets an example in interdisciplinary art interaction. The works of art shaped by the change of cultures reflect the characteristics of their own age. The development of interdisciplinary art will increase the interaction between art branches. Thus, artists who are in search of new materials and techniques will gain a different perspective.

The aim of this research is to examine the development of the patchwork technique, which is a craft product from our traditional handicrafts, starting from its history and its effects on ceramic art. In this context, it includes the examination of the reflections of the Kırkyama technique on the contemporary art environment, how it is evaluated, the effect it creates, and the ways of expressing the artists in the way they handle and interpret this technique.

In this article, the scope of the research is limited to the artists who use patchwork art most prominently in their ceramic works. The research is considered important in that there are not many resources in terms of the subject and that it can provide creative ideas to artists or artist candidates who are in search of new ideas in the interdisciplinary field, who want to get to know new materials and use them together.

Keywords: Patchwork, Ceramic, Traditional, Art, Fabric.

Giriş

El sanatları, insanoğlu var olduğundan itibaren bireylerin örtünme, korunma gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde insanların hüner ve becerileri ile gelişerek, doğa şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun kültürel özelliklerini, sanatsal beğenilerini, gelenek ve göreneklerini yansıtır duruma gelmiştir. El sanatları içerisinde yer alan kaybolmaya yüz tutmuş tekniklerden birisi kırkyama tekniğidir. Kırkyama, atık kumaş parçalarını birleştirme tekniklerinin tümüne verilen isimdir. Bu teknikte, kullanım ya da giyim eşyası olarak değerlendirmek amacıyla kare, üçgen gibi geometrik şekillerde kesilen çeşitli renk ve desenlerdeki kumaş parçaları, belirli bir düzen içerisinde yan yana getirilerek dikilmektedir (Önbaş, Mutlu, 2018: 5). Yama kültüründen gelen kırkyama, Anadolu'da halk arasında yaygın olarak; ulama, kırk pare, yamalı bohça, hanım dilendi bey beğendi gibi isimlerle, dünyada ise yaygın olarak, ''patchwork'' ismiyle bilinmektedir (Dal, Kahraman, 2021: 562). Kırkpare ve kırkyama tekniğinde, küçük parça atık

kumaşların yan yana getirilip birleştirilmektedir. Birleşen parçalar ile yeni büyük boy kumaşlar oluşturulması amaçlanmıştır. “Kırk’’ ve ‘’pare’’ sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen kırkpare kelimesinde ‘’pare’’, Farsça bir kelime olup, ‘’parça’’ anlamındadır. Türk kültüründe kırk kelimesinin ise, kılı kırk yarmak, kırk yıl hatır gibi atasözlerinden geldiği bilinmektedir (Özpulat, 1994: 36). Ayrıca, kırkpare sanatındaki ‘’kırk’’ sayısı nazar inancı ile de ilişkili olup, halk arasında bu teknik ile üretilmiş eşyaların uğur getireceğine inanılmaktadır (Odabaşı, 2021: 16).

Geleneksel kırkyama tekniği ile bohça, seccade, yatak örtüsü, yastık yüzü, yorgan yüzü, kıyafet gibi çeşitli ürünler yanında, halı parçalarının birleştirilmesiyle oluşturulan kırkyama yaygılar da bulunmaktadır (Karatay, 2019: 144). Kırkyama tekniğinde genellikle kesik kumaş parçaları, uygulama yapan kişinin beğenisi doğrultusunda renk ve desen dengesi gözetilerek bir araya getirilmektedir. Kırkyama sanatının kullanıldığı ürünler, görsel yönden estetik değer taşımasının yanında, bizlere döneminin moda olan kumaş renkleri, desenleri ve türleri hakkında bilgi veren belge niteliğindedir (Küçükkurt, 2021: 255). Büyükannelerimizin elinde gelişen bir sanat olarak kabul edilen kırkyama, 13.yy. da Avrupa’nın yaşam kültüründe yerini alarak “patchwork” olarak isimlendirilmiştir (Önbaş, Mutlu, 2018: 5). Kırkyamanın İngilizce karşılığı ‘’Patchwork’’ olarak bilinmektedir. “Patch” yama, “work” iş kelimelerinin birleşimi Türkçe karşılığı “yama işi” anlamına gelmektedir (Karatay, 2019: 143).

Türk sanatında bilinen ilk kırkyama örneği, M.Ö. 5. yy a ait Pazırık kurganında bulunan yatak örtüsü buluntusudur (Resim1). Hayavan mücadelelerinin sahnelendiği renkli keçe parçalarından örtü oluşmaktadır (Önbaş, Mutlu, 2019: 8).

***Resim 1**.Pazırık Kurganlarından Çıkarılmış Keçe Örtü (URL 1)*

Tarihi çok eskiye dayanan kırkyama sanatına Orta Asya ve İpek yolu üzerindeki ülkelerde rastlanılmıştır. Bu sanatın Avrupa'da ilk örnekleri ortaçağda 1718 de üretilen yatak örtüleridir. Kırkyama sanatını 15 ve 16. Yüzyıl başlarında ticari yollarla Hindistan ve diğer Avrupa ülkelerine gelen kumaşlar çok pahalı olduğu için kumaş parçalarının değerlendirilmesi sonucu kırkyama tekniğinin ortaya çıktığı bilinmektedir (Resim 2).

***Resim 2**. Bilinen en eski ipek kırkyama örtüsü, 1718 (URL 2)*

1863 yılında Osmanlıların İstanbul'da Sergi-i umumi-i Osmanlı isimli sergisi ve Paris, Londra gibi uluslararası sergilere el sanatlarımızın ürünleri ile katılımları Avrupa'da el sanatlarımızın tanıtımında önemli rol oynamıştır. Sergide yer alan 16. Yüzyılın başına ait saray bohçaları oldukça dikkat çekmiştir. Bu yamalı bohçalar padişah için dikilen kaftanları muhafaza etmek için artan ipek kumaş parçalarından oluşmaktadır (Önbaş, Mutlu, 2018: 12).

***Resim 3.** Parçalı Bohça, Renkli İpek Kumaş Parçaları ile Yerleştirme ve Desen Detayı 115X120 cm, 16.yy, Osmanlı (Sönmez 2019: 18)*

Yama, önceleri eskiyen kıyafetlerin uzun süre giyebilmesi için tamir yani onarım amaçlı yapılmaktaydı. Eskiyen artık kumaş parçaların ziyan edilmeyerek, birbirine eklenip değerlendirilmesi amacı doğrultusunda oluşturulan teknik, zaman içerisinde sanata dönüşmüştür. Günümüzde ihtiyaç doğrultusunda üretilme özelliğinden çıkarak, sanatın tekniğini ve estetiğini alan ellerde tasarım öğesi olarak değerlendirilmektedir (Özpulat, 1994: 38). Farklı desen ve renklerde kumaşların birleştirilmesiyle uygulanan kırkyama tekniği, halı, minyatür, kaligrafi yazma, nakış resim sanatı gibi birçok sanata etki etmiştir (Bayramoğlu, 2013,1). Dünyada çoğu sanat dalını etkisi altına alan kırkyama, kolaj adıyla da bilinmektedir. Kolâj tekniğini eserlerinde uygulayan ünlü sanatçılara örnek olarak, Picasso tabloları gösterilebilir. Sanatçı ilk kolaj çalışmasını kare şeklinde kestiği kağıtları yatay ve dikey yan yana getirerek oluşturmuştur (Kazaklı, 2012: 4). 1960 yıllarda postmodern düşünce akımı ile

sanatın her alanında değişimler başlamış ve sanatçılar kendilerini ifade edebilmek için farklı malzemelere başvurmuşlardır. Bu yıllarda sanat dalları arasındaki etkileşim tekstil sanatını da olumlu yönde eteklemiştir. Görülen değişim ve gelişmeler sonucu disiplinler arası geleneksel tekniklerin kişisel yorumları ön plana çıkmıştır (Berber, Arabalı, 2021: 54). Bu bağlamda günümüze çoğu sanatçı kırkyama tekniğinde olduğu gibi eserlerinde kumaş kullanmayı tercih etmiştir. Kolaj tekniğine benzerliğinden dolayı kırkyama tekniğini eserlerinde kullanan diğer bir sanatçı, Romare Bearden'dur. Sanatçının 1970 yılında ürettiği ''Patchwork Quilting'' (Kırkyama Yorgan) isimli çalışması, New York Modern Sanatlar Müzesinde sergilenmektedir (Sevim, Yeşilmen 2016: 184). Bu makalede, birçok tasarımcıya ilham kaynağı olan kırkyama sanatının günümüz seramik sanatındaki yeri ve önemi ele alınmıştır.

Resim 4. *Patchwork Quilt (Kırkyama Yorgan), 90.9 x 121.6 cm, 1970 (URL 3)*

Yöntem

"Çağdaş Seramik Sanatında Geleneksel Kırkyama Tekniğinin Kullanımı " başlıklı makalede kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarının önemli bir parçasını oluşturan kırkyama tekniğinin, seramik sanatına etkileri araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın konusu ile ilgili görsel ve yazılı kaynaklara elektronik ortamda ulaşılmış olup, seramik sanatçılarının eserleri teknik ve tasarım yönünden incelenmiştir.

Bulgular

1. Kırkyama Tekniğini Seramik Eserlerinde Kullanan Sanatçılar ve Eserlerinden Örnekler

Tarihi süreçte insanoğlunun kesik kumaş artıklarını değerlendirmek amacıyla kumaş parçalarını bir araya getirilmesiyle oluşturulan kırkyama tekniği disiplinler arası alanları etkilediği gibi seramik sanatını da etkisi altına almıştır. Sanatçılar bu tekniğe görsel ve teknik açıdan eserlerinde yer vermişlerdir. Görsel olarak kumaş desenlerinden etkilenerek tasarım yapan sanatçılar olduğu gibi geleneksel kırkyama tekniğini eserlerinde kullanan sanatçılarda bulunmaktadır. Aşağıda kırkyama tekniğine seramik çalışmalarında yer veren sanatçılar ve eserleri yer almaktadır.

1.1. Fulya Savaş

Seramik Karo sektöründe uzun yıllar tasarımcı olarak çalışan akademisyen Fulya Savaş, 2013 yılı sonrasında dönemin trendlerine uygun bir biçimde seramik duvar ve yer karosu tasarımlarında yerel

öğelere yer vermiştir. Tasarımcı, özellikle yer karolarında kırkyama tekniğinden ilham alarak, Türk motiflerini karo yüzeyleri üzerinde tanıtmayı hedeflemiştir. Tasarımcının dekorlu karo tasarımlarında motifler, dijital teknolojiye uygun, yüksek çözünürlükte ve Türk çini sanatını yaşatır biçimde iç mekân estetiğine uygun tasarlanmıştır. Dijital baskı teknoloji ile üretilen karo tasarımlarında renk ve motifler birbiri ile uyum içerisindedir. Renk olarak genellikle mavi ağırlıklı oluşan tasarımlar, duvar karosunda 30x60 tezgah arası olarak kalıplı üretilmiştir (Resim 5). Yer karosunda ise, 45x45 cm kırkyama desenli karolar, mat sırlı olarak 1200° fırın pişirimi gerçekleştirilerek, seri üretilmiştir (Resim 6). Sanatçının tasarımları 2016 Unicera seramik ve banyo fuarında tanıtım amaçlı olarak sergilenmiştir.

Resim 5. *Dijital baskı tezgah arası karo, Tamsa Seramik AŞ, Tasarım: Fulya Savaş*

Resim 6. *Dijital baskı yer karoları, Tamsa Seramik AŞ, Tasarım: Fulya Savaş*

1.2. Sıdıka Sibel Sevim

Akademisyen seramik sanatçısı Sıdıka Sibel Sevim, seramik çalışmalarında Anadolu uygarlıklarının kültürel mirasından yola çıkarak, bütün insanları ilgilendiren kültürel değerleri eserlerine yansıtmaktadır. Anadolu'da geçmişte kullanılan çini motiflerinin izlerini, farklı dekor teknikleri ile seramik form ve takıların yüzeylerine özgün bir biçimde uygulamaktadır. Sanatçı, beyaz kilden ürettiği küp, çadır, çanak, kuş, tabak, karo gibi seramik çalışmalarında birbirinden farklı haliç işi, çintemani, lale, Selçuklu geometrisi desenlerinin izlerini farklı dekor teknikleri ile yüzeylere aktarmaktadır. Sanatçı geleneksel kırkyama tekniğinden ilham alarak eserlerinde motifleri bir araya getirerek özgün tasarımlar oluşturmaktadır. Eserlerini teknik yönden özgürce oluşturan sanatçı, kırkyama çalışmalarında fırça

dekor tekniğini estetik bir biçimde kullanmaktadır (Resim 7). Seramik yüzeylerde farklı renk geçişleri kullanmış olup, sıraltı ve sır üstü dekor uygulamalarında altın yaldızı tercih etmiştir. Sanatçının eserleri 2014 yılında Eskişehir Seramik Park' ta sergilenmiştir (Resim 8).

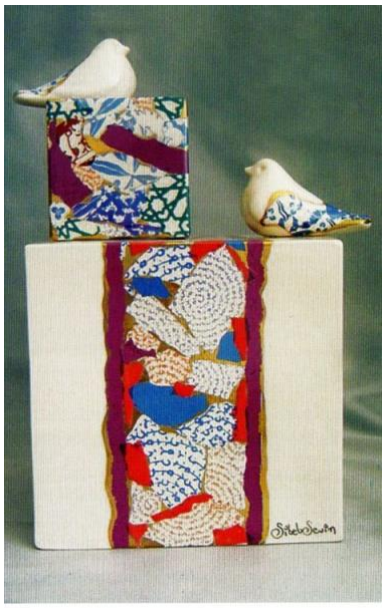

Resim 7. *Sıdıka Sibel Sevim, Sır Küpleri, 2012-2013 (URL 4)*

Resim 8. *Sıdıka Sibel Sevim, Seramik Sergisi, Eskişehir-Seramik Park, 2014 (URL 5)*

1.3.Yee Sookyung

Disiplinler arası çalışmalarıyla tanınan Koreli seramik sanatçısı Yee Sookyung, porselen reprodüksiyonlarında, birbirinden bağımsız olarak kırılmış atık porselen parçalarını geleneksel Kintsugi yöntemini kullanarak bir araya getirmektedir. Altınla tamir anlamına gelen kintsugi tekniği kırkyamanın seramik çeşidi olarak düşünülebilir. Sanatçı, atık porselen parçalarını altın tozlu ile birleştirerek, alışılmışın dışında çağdaş seramik heykel görüntüleri elde etmektedir. Böylelikle geleneksel Kore kültüründeki kavramlara vurgu yapmasının dışında, izleyene sanatçının kim olduğunu da sorgulatmaktadır (Ağatekin, 2012).

Sanatçı, Smart Museum da sergilenen "Translated Vase'' serisinde, Güney Kore seramik fırınından kurtarılan atık parçalarını kullanmıştır. Mavi beyaz atık çömlek parçalarının dekorları; hayvan, yaprak ve geometrik motifleridr. Birbirinden farklı parçalar, kırkyama tekniğindeki gibi altın şeritler biçiminde epoksi aracılığıyla birleştirilmiştir (Resim 9). Büyük bir tümörü anımsatan heykellerde sanatçı altın şeritlere atıfta bulunarak, dikişler ve damarların bağlayıcı olduğu kadar koparan da olduğunu vurgulamaktadır (URL 6).

Resim 9. *Yeesookyung, "Translated Vase," 2007 (URL 6)*

1.4. Gail Markiewicz

Seramik sanatçısı Markiewicz, yüksek lisans eğitimini Güney Connecticut Üniversitesinde tamamlamıştır. Ardından okuduğu yıllarda seramik ile tanışan sanatçı, Penland El Sanatlarında eğitimine devam etmiştir. (Karadeniz, Önder, 2021: 131). Markiewicz üç boyutlu seramik heykel formlarında oyma(ajur) doku tekniklerine yer vermiştir. Çalışmalarını oluştururken her bir seramik parça yüzey üzerine farklı desenleri oyarak işleyerek bir araya getirmiştir. Çalışmalarını kırkyama (patchwork) tarzında çalışan sanatçı üç boyutlu seramik heykel formları oluşturmuştur. Teknik olarak kil parçalarını tek tek plaka yöntemiyle açmıştır. Plaka açtığı çamurun yüzeyine çağdaş ve antik dokuları basarak forma dinamiklik katmıştır (Resim 10). Her bir dokulu parçayı kırkyama tekniğindeki gibi birleştirerek heykellerini oluşturmuştur. Sonra da bu formlara farklı pişirim teknikleri uygulayarak kırk yama sanatını çalışmalarında uygulamıştır (URL 7).

Resim 10. *Gail Markiewicz, Seramik Çalışmaları (URL 7)*

1.5.Tomomi Kamoshita

Seramik öğretmeni ve aynı zamanda seramik sanatçısı olarak tanınan Tokyo doğumlu Tomomi Kamoshita, çömlek ve seramik takı eserler üretmektedir. Sanatçı son dönem takı çalışmalarına geleneksel Japon kintsugi tekniğini dâhil ettiği görülmektedir. Sanatçı takı uygulamalarında birbirinden farklı kırık seramik parçalarını, metalik tozlarla birleştirerek, geleneksel kırkyama tekniğine vurgu yapmaktadır (Dal, 2021: 55). Denizden gelen hediye isimli son takı uygulamasında dalgaların kıyıya vurduğu zaman getirdiği kırık seramik parçalarını kendi sanat anlayışı ile birletirmiştir (Kanışkan, 2018: 171).

Resim 11*. Tomomi Kamoshita, Takı Çalışmaları (URL 9)*

1.6.YehRim Lee

Güney Kore'li sanatçı YehRim Lee, seramik enstalasyon çalışmalarında genellikle Kore kırkyama tekniği olan Jogakbo'ya atıfta bulunmaktadır. Jogakbo, geleneksel atık kumaş parçalarından bojagi isimli yerli sarma bezleri oluşturmak için kullanılan bir patchwork tarzıdır. Bu teknikte, handan döneminden kalan farklı renkli atık kumaş parçaları kare ve dikdörtgen biçimli eklenerek, jogakbolar üretilmiştir (Resim 12). Jogakbo'nun üretiminde ipek, pamuk, kenevir, kâğıt ve Doğu Asya'ya ait parlak bir görüntüsü olan "rami" denilen bir bitki lifi kullanılmıştır (URL 9).

Resim 12. *Kadın Jogakbo örneği, Kore, 1993, Victoria & Albert Müzesi, Londra / Chunghie Lee (URL 9)*

Resim 13*. YehRim Lee, Enstalasyon Çalışması (URL 10)*

Sanatçı YehRim Lee, enstalasyon çalışmasında, tekstil ve seramik parçalarını birleştirerek, geleneksel Kore patchwork tekniği Jogakbo'ya atıfta bulunmaktadır (Resim 13). Tekstil malzemesiyle yama görüntüsü oluşturan sanatçı böylelikle Kore kırkyama kültürünü eserlerine yansıtmaya çalışmıştır. Kırkyamayı yorumladığı çalışmalarında kullanılan renkler, yünler ve dokular bir bütün olarak görülmektedir (Dal, 2021: 566). Sanatçı kullandığı elyaf, yün gibi tekstil malzemeleri ile seramiği bir araya getirerek, izleyiciye çağdaş seramik sanatının, disiplinler arası etkileşimler aracılığıyla farklı yorumlanabilirliğini göstermektedir.

1.7. Susan O'Byrne

İrlanda ve Birleşik Krallık 'ta geniş çapta kişisel ve karma sergiler açan İrlandalı seramik sanatçısı Susan O'Byrne, tarih boyunca yetişkin yaşamının karmaşıklığını basitleştirmek için hikâyelerde yer alan hayvan figürlerinden yola çıkarak tasarımlar gerçekleştirmektedir. Sanatçı, hayvan imgelerinin, adlarının, şekillerinin renklerinin hayal gücümüzü beslediğine inanmaktadır. Çocukluğundan itibaren

oluşan hayvan sevgisini seramik heykellere dönüştüren sanatçı eserlerinde porselen kâğıt hamuru kullanmaktadır. Sanatçı kestiği baskı desenlerini yama biçiminde yan yana getirerek seramik heykelleri üzerine kır yama biçiminde uygulamaktadır (Resim 14).

***Resim14**. Susan O'Byrne, Pathwork Kuş Heykeli (URL 11)*

Sonuç ve Tartışma

Kültürlerin değişimi ile şekillenen sanat yapıtları, kendi çağının özelliklerini yansıtmaktadırlar. Toplumların sanata bakış açıları, mekân ve zaman kavramlarının değişimi ile şekillenmiştir. Yaşamın her alanında oluşan etkileşim gibi seramik sanatı da birçok disiplinle iç içe geçerek şekillenmiştir. Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel kırkyama tekniğinin seramik eserlerde kullanılması disiplinler arası sanat etkileşiminde örnek teşkil etmektedir. Disiplinler arası etkileşimde kırkyama tekniği farklı uygulama teknikleri ile seramik sanatçıları tarafından ele alınmaktadır. Seramik sanatında kırkyama tekniği kullanımı ile birbirinden farklı iki disiplin birlikteliği oluşmuştur. Kırkyama tekniği, seramik yüzeylerde farklı teknikler ve yöntemlerle ile uygulanmıştır. Bunlardan ilkinde seramik yüzeyine desen aktarımı yapılarak, kompozisyon oluşturulmuştur. Diğer yöntemlerde ise seramik yüzeylerde kumaşın kendisini kullanarak ya da kırık parçalar ip vs malzemeler ile dikilerek, kintsugi tekniğinden yararlanılmıştır. Ulusların Kültürel değerlerini yaşatmada sanatçılara ilham kaynağı olan kırkyama tekniği, sanatçıların kendini ifade yönünden geliştirmesinde önemli bir araç olmuştur. Makalede kırkyama tekniğini en belirgin bir şekilde kullanan sanatçılar ele alınmıştır. Bu bağlamda sanatçılar, kırk yama tekniğini farklı biçimlerde ele alarak, seramik formlara yönelik yenilikler deneyerek genel olarak, kendi kültürlerine ait geleneksel kırkyama tekniklerinin desen, kumaş, özelliklerinden vazgeçmeyerek kırkyama tasarımlarının seramik yüzeylerde daha dinamik görünmesini sağlamışlardır.

Kaynakça

Ağatekin, E (2012). Seramik Sanatında Alternatif Bir İfade Aracı Olarak Atık Seramik Kullanımı Sanatta Yeterlik Tezi: Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı.

Bayramoğlu, M (2013). ‘20. Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi, Kalemişi Dergisi, 1(2): 1-40.

Berber Ş, Arabalı T (2021). Türkiye'deki Akademisyen Sanatçıların Eserlerinde Mini Tekstil-Mini Textile in The Works of Academician Artists in Turkey, SSDjournal Social Science Development Journal, 6 (23):53-67.

Dal, P (2021). Parçadan Bütüne Kırkyamanın Seramik Sanatında Çağdaş Yorumlanması, Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Dal P, Kahraman D (2021). Yehrim Lee Özelinde, Seramik Sanatında Kırkyama Tekniği, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(122):561-573.

Kanışken E (2018). Kintsugi: Yara İzlerinin Güzelliği, Ulakbilge, 6(21), 161-178, DOI: 10.7816

Karadeniz Z, Önder A (2021). Çanta Formu ve Çanta Formunu Kullanan Seramik Sanatçıları, 6 (13), 119 -137

Karatay, S (2019). Kırkyama Geleneği ve Kullanım Alanları, Journal of Arts, 2(3):141-150.

Kazaklı, Al (2012). Kolaj Tekniğinin Takı ve Mücevher Sanatına Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı.

Küçükkurt, Ü (2021). Geleneksel Kırkyama Tekniği ile Üretilmiş Seccade Örnekleri ve Özellikleri, 5 (Özel Sayı 3) 253-270.

Özpolat, F (1994).Geleneksel Kültürümüzde Kırkpare, Tekstil ve Mühendis Yayınları, 8, 45-46

Odabaşı, E (Ed.) (2021). Kırkyama-Kırkpare Yapımı, Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi (C. 2). Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Yayını.

Önbaş S, Mutlu S (2018). Geleneksel Atık Değerlendirme Kırkyama. Iksad Publishing House.

Sönmez, E. (2019). 1950'den Günümüze Sanat ve Zanaat İlişkisi. Günümüz Sanatında Kırkyama Tekniğinin Kullanımı Ve Uygulamalar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Tan, Ö (2019). İşleme sanatının çağdaş bir malzemesi olarak seramik, Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Tezcan, H (2007). Topkapı Sarayı Müzesi. İstanbul: Döşemelikler, MAS Matbaacılık.

İnternet Kaynakları

URL 1. https://onturk.wordpress.com/2011/03/09/pazirik-kurganlari/ (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

URL 2. http://www.quiltmuseum.org.uk/collections/heritage/1718-coverlet.html (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

URL 3. https://www.moma.org/collection/works/79986 (Erişim Tarihi: 10.06.2023).

URL 4.https://tr.pinterest.com/pin/548102217134242564/ (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

URL 5. https://tr.pinterest.com/pin/316800155013912690/ (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

URL 6. https://chicagomaroon.com/33029/arts/mesmeric-complex-beauty-yeesookyungs-translated-vase/ (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

URL 7.https://www.gmceramicart.com/ (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

URL 8. https://www.roningallery.com/artists/tomomi-kamoshita (Erişim Tarihi: 28.06.2023).

URL 9. https://www.vam.ac.uk/articles/jogakbo-traditional-korean-patchwork (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

URL 10. https://www.theclaystudio.org/artists/yehrim-lee-resident (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

URL 11. https://www.contemporaryceramics.uk/makers/susan-o-byrne/ (Erişim Tarihi: 24.06.2023).

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %50,

İkinci Yazar %50,

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248
Cilt **8**, Sayı **3**, **261-293** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8350637 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Ülkeler Coğrafyası Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti

The Republic of the Philippines from the Perspective of Geography of Countries

Prof. Dr. Emin ATASOY
ORCID: 0000-0002-6073-6461 ◆ Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Eğitimi Bölümü, Bursa, Türkiye ◆ eatasoy@uludag.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Evren ATIŞ
ORCID: 0000-0002-5686-3169 ◆ Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Topum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kastamonu, Türkiye ◆ evrencografya@gmail.com

Dr. Öğrt. Üyesi Baubekova Gaukhar KONYSPAEVNA
ORCID: 0000-0001-6273-1819 ◆ Baıtursynov Kostanay Bölge Üniversitesi, Pedeogoji Enstitüsü, Doğa Bilimleri Anabilim Dalı, Kazakistan ◆ baubekova1973@mail.ru

Özet

Asya kıtasının en kalabalık Katolik Hristiyan nüfuslu ülkesi olan Filipinler Cumhuriyeti hem bir Güneydoğu Asya ülkesi ve bir adalar devleti hem bir Muson ve ASEAN ülkesi hem de Büyük Okyanus sularıyla çevrili bir Pasifik devletidir. Karasal devlet sınırlarına sahip olmayan bu okyanus ülkesi tam 7641 adadan oluşmaktadır ve Bohol, Boracay, Palawan gibi dünyanın en ünlü deniz turizm merkezlerine sahiptir. Altı farklı deniz kıyısı olan Filipinler'in toplam kıyı uzunluğu 36 289 kilometre olup Kanada, Rusya ve Endonezya'dan sonra dünyanın en uzun kıyı şeridine sahip dördüncü ülkesidir. Ayrıca bu adalar ülkesi 115 milyonu aşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık nüfuslu 13. ülkesidir ve kendi sınırları içinde 6 milyondan fazla Müslüman nüfus barındırdığından dolayı, İslam dünyasının da bir parçasını oluşturmaktadır. Ülkeler coğrafyası merkezli bu çalışmada Filipinler Cumhuriyetinin coğrafi konumu, fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya özellikleri irdelenmiştir. Bu adalar devletinin tarım, sanayi, enerji ve turizm potansiyeli tartışılmış, ayrıca bu ülkeye has olan başlıca ulusal özellikleri ön plana çıkarılmaya çalışılmış. Ayrıca makalede ülkenin tarihsel ve siyasi gelişimi, ekonomik yapısı ve doğal kaynakları, ulusal nüfusun demografik ve sosyal özellikleri, etnik ve dinsel yapısı gibi farklı coğrafi konular tartışılmıştır. Araştırmanın öncelikli amacı Filipinler Cumhuriyetinin ülke kimlik portresini oluşturarak bu Uzakdoğu devletini ülkemizde tanıtmak. Filipinler coğrafyası ile ilgili ülkemizde çok az sayıda araştırma olduğundan dolayı, bu makalenin coğrafi literatüre katkı sağlayacağı umut edilmektedir. Sonuç olarak Filipinler hem bir az gelişmiş Güneydoğu Asya ülkesi hem bol yağışlı bir Muson ülkesi hem kara komşusu olmayan bir adalar devleti hem Asya kıtasının en kalabalık nüfuslu Hristiyan ülkesidir.

Anahtar Kelimeler: Filipinler Cumhuriyeti, Ülkeler Coğrafyası, Uzakdoğu Devletleri

Extended Abstract

The Republic of the Philippines, which is the most populous Catholic Christian population of the Asian continent, is both a Southeast Asian country and an archipelago, a Monsoon and ASEAN country, and a Pacific state surrounded by the Pacific Ocean waters. This ocean country, which does not possess land borders, consists of 7641 islands. The islands of Luzon, Negros, Mindanao, Palawan, Cebu, Panay and Samar constitute the country's largest ones in terms of both area and population. Nevertheless, Bohol, Boracay, Siargao, Samal, Camiguin, Cebu, Siquijor, Malapascua, Bantayan, Coron, Panglao and Palawan are among the most famous sea tourism centers and the most beautiful islands of the Asian continent.

The Philippines, which has six different sea coasts, has a total coastline of 36289 kilometers and is the fourth country with the longest coastline in the world after Canada, Russia and Indonesia. Furthermore, this island country is the 13th most populous country in the world with a population exceeding 115 million and since it has a Muslim population of more than 6 million within its borders, it also constitutes one part of the Islamic world. In this study which was centered on the geography of countries, the geographical location, physical geography and human geography characteristics of the Republic of the

Kabul Tarihi /Received:21.07.2023 |Onay Tarihi /Accepted:14.09.2023 | Yayın Tarihi / Published:20.09.2013
Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

Philippines were investigated. The agriculture, industry, energy and tourism potential of this island state were addressed, and the main national characteristics unique to this country were attempted to be emphasized. Furthermore, different geographical issues such as the country's historical and political development, economic structure and natural resources, demographic and social characteristics of the national population, ethnic and religious structure were tackled in the article. The Republic of the Philippines, when compared to other states of our planet, some features and developments unique to and seen only in this country were also addressed in the article. Besides, the most positive and negative features of the Philippine Islands as well as the main touristic advantages and disadvantages of the country were investigated in this study.

The primary purpose of this study is to promote this far east Asian state to the curious readers by investigating the geographical, demographic and economic potential of the Republic of the Philippines. The second primary purpose is to introduce the national and geographical features, tourism and natural resources, natural and cultural tourism attractions, economic and tourism potential of the Republic of the Philippines to the relevant readers. The third primary purpose of the study is to publicize the positive and negative features, weaknesses and strengths, national advantages and disadvantages of the Republic of the Philippines to the readers. The fourth primary objective is to reveal the multidimensional country identity card and geographical portrait of the Republic of the Philippines and analyze this archipelago under a magnifying glass from the perspective of the geography of the countries.

The Philippine Islands exhibit some differences from one another in terms of their geographical location and natural geographical features, socio-cultural structures and natural resources, tourism resources and tourism potential. The Philippine islands with very low tourism potential and with very few tourist centers are composed of Samar, Leyte, Marinduque, Dinagat, Tablas, Polillo, Guimaras, Masbate and Catanduanes. These islands are the least known and least popular in terms of tourism, and are also the largest Philippine islands visited by the fewest foreign tourists. Palawan, Luzon, Cebu, Boracay, Panglao, Bohol, Mindanao, Coron, Bantayan, Siargao, Panay, Negros, Siquijor, Mactan and Samal are the most popular Philippine islands as they are visited by the largest number of foreign tourists. Nevertheless, Palawan, Boracay, Coron and Bohol are among the world-famous and most popular Philippine islands, which undoubtedly comprise the country's tourism showcase and a source of national pride.

The Philippines is both home to the world's most beautiful beaches and islands, and has the most dangerous volcanoes and animals of our planet. While the Philippines, on the one hand, has architectural wonders of 50-60-story high skyscrapers and ultra-luxurious complexes with pools, it, on the other hand, possess heartbreaking poverty landscapes and ugly slums. Since the Republic of the Philippines is a very colorful and multifaceted country full of contrasts and contradictions, it is difficult to define, describe and explain its characteristics. As there are many common features among the Philippine islands, they also have some unique geographical, touristic and cultural characteristics. Different nationalities and ethnic communities live side by side on different islands, different local languages are actively spoken, different faith communities practice their faith side by side and different customs and traditions coexist. Therefore, the Philippine Islands are very similar to one another in terms of both their social and cultural characteristics and their economic, ecological, demographic, geographical and tourism characteristics; however, they are very different from each other as well.

The culture of the Philippines, which has been under the impact of different civilizations and states for centuries, has acquired and shaped its national identity under the influence of Indian, Portuguese, Arab, Chinese, American, Malay, Japanese, Korean and Spanish cultures. The Philippines, situated at the crossroads of Islamic and Christian civilizations, in the transition zone of Asia and Oceania, has turned into a bridge country where both races and nations are merged as a result of its interesting geographical location. The Philippine nation in this day and age reflects a cultural mix of ethnic minorities and religious identities, deep-rooted civilizations and colonial states, languages and colorful traditions. This interesting geographic location, this particular demographic synthesis, this unique cultural mix and this one-off hybrid population mix makes its presence evident in every region and every state of the Philippines.

Since there is very limited number of studies on the geography of the Philippines in our country, it is anticipated that the present article will contribute to the relevant geographical literature. Consequently, the Philippines is both an underdeveloped Southeast Asian country, a monsoon country with abundant rainfall, an archipelago state with no land neighbors, and the most populated Christian country in the Asian continent.

Keywords: Republic of Philippines, Countries' Geography, Far East Asian States

Giriş

Küreselleşen dünyada çeşitli devletlerle ilgili daha sağlıklı bilgilere ulaşabilme isteği ve çok yönlü bilimsel ülke analizlerine olan ihtiyaç hızla arttığından dolayı, kıta, devlet ve bölge araştırmalarına olan

bilimsel talep de giderek hızla artmaktadır. Filipinler Cumhuriyeti son dönemde dünyanın en çok irdelenen ülkelerinden biri olup, sosyal yapısıyla, doğal kaynaklarıyla, jeopolitik, iktisadi ve kültürel özellikleriyle, tarım ve turizm potansiyeli ile Türkiye'nin bilimsel ilgi alanına girmeyi bir türlü başaramamıştır. Oysa Filipinler Cumhuriyeti, Uzakdoğu Asya'nın en eski cumhuriyetlerinden biri olup, kendine özgü politik ve tarihsel geçmişi, ulusal kültürel ve demografik yapısı, zengin coğrafi ve turizm çekicilikleriyle diğer Asya devletlerinden derin farklılıklar göstermektedir. Asya kıtasının en kalabalık Katolik nüfusunu barındıran Filipinler, bu kıtanın en eski cumhuriyetlerin başında gelir. Filipin takımadalarının toplam kıyı uzunluğu 36 289 kilometre olup, Endonezya ve Japonya ile Asya kıtasının en çok adaya sahip ilk üç ülkesinden biridir. Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan her bir adanın hem kendine özgü toplumsal, demografik, kültürel, ekonomik ve turizm özellikleri vardır hem de bu adalar arasında bazı derin doğal ve beşerî farklılıllar vardır. Filipinler Cumhuriyeti bir yandan Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) ve Asya kıtasının en kalabalık nüfuslu Hristiyan ülkesidir diğer yandan da kara sınırlarına sahip olmayan, tamamen adalardan oluşan bir gelişmekte olan devlettir.

Filipinler, kendine özgü iktisadi kalkınma politikalarıyla; kendine has gelenek-görenekleri, dinsel ve etnik yapısıyla; kendine özgü demokrasi, özgürlük ve insan hakları yorumlarıyla; kendine özgü turizm, doğal kaynak ve coğrafi zenginlikleriyle Asya kıtasındaki diğer devletlerden bazı derin farklılıklar göstermektedir. Filipinler'in sosyo-kültürel yapısı ve Filipin ulusal kültürü ne deniz komşuları Çin ve Vietnam'a, ne Tayvan ve Japonya'ya, ne de Endonezya ve Malezya'ya benzerlik göstermez. Türdeş bir özellik göstermeyen Filipin ulusunun kendine has toplumsal alışkanlıkları ve gelenek-görenekleri, kendine has ekolojik ve jeopolitik ortamı, kendine has idari ve ekonomik özellikleri, kendine has doğal güzellikleri ve turizm çekicilikleri vardır. Bu araştırmada Filipinler Cumhuriyeti'ne özgü olan idari, iktisadi, coğrafi, politik ve kültürel özellikleri irdelenerek bu adalar devletinin ulusal kimlik portresi resmedilmeye çalışılmıştır.

Aşağıdaki satırlarda Filipinler Cumhuriyeti'nin coğrafi, demografik, politik, iktisadi ve sosyal özellikleri farklı başlıklar altında irdelenmiş ve bu adalar ülkesinin devlet portresi resmedilmeye çalışılmıştır. Uzun bir metin içinde, ülkenin fiziki ve beşerî coğrafya özellikleri açıklandığı gibi, tarihsel ve siyasi gelişimi, tarım ve sanayi potansiyeli, doğal kaynakları ve kentleri, nüfus yapısı ve turizm potansiyeli gibi farklı konular tartışılmış, böylece bu adalar devletine has olan ulusal özellikler ön plana çıkarılmaya çalışılmış.

Amaç Yöntem

Ülkemizde Uzakdoğu coğrafyası, özellikle de Filipinler Cumhuriyeti coğrafyası ile ilgili pek bir çalışma olmaması çalışmanın önemli amaçlarından birtanesini oluşturdu. Yine küreselleşen Dünya da en uzak coğrafyalarda yer alan ülkelerin sosyo-ekonomik etkileşimleri bir gereksinim olarak ve artarak devam etmeltedir. Yakın gelecekte güney ve doğu Asya ülkelerinin Dünya sahnesinde daha çok rol alacağı düşünüldüğünde bu coğrafyada yer alan ülkeleri ülkemizde tanıtamak, araştırıcı ve okuyucularla buluşturarak alan litaratüre katkı sağlamasıda düşünülerek bu çalışmanının diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Bu araştırma daha çok araştırma alanında gezi gözlem ve yine araştırma sahasında belge ve kaynak araştırmasına dayanarak yapılmıştır. Nitekim araştırma, gözlem ve belge analizine dayanan nitel araştırma yönteminden faydalanılarak, kısmende durum çalışması yöntemi uygulanarak yapılmıştır. Araştırma alanı olarak belirlenen Filipinler Cumhuriyeti ile ilgili doküman analizi ve yarı yapılandırmış görüşmelerin yanı sıra Filipinler'de yapılan alan araştırmaları, arazi gözlemleri, katılımcı gözlem ve uzmanlarla görüşmeler sırasında elde edilen veri ve bilgilerden yararlanılmıştır. Durum çalışması ülkemizde birçok farklı isim ile tanımlanmıştır. Sosyal bilimler literatüründe en sık görülenler şunlardır:

olay incelemesi, örnek olay çalışması, örnek olay inceleme yöntemi ve vaka çalışması şeklindedir. İngilizce literatürde ise bu araştırma yönteminin karşılığı "Case Study"dir. Durum çalışması, tıpkı mimaride yapılan ayrıntılı bir planlama gibi, bilgi toplama, toplanan bilgileri organize etme, yorumlama ve araştırma, bulgularına ulaşma gibi basamakları içeren sistematik desen türlerinden biridir (Merriam, 1988; Akt.: Vural ve Cenksever, 2005). Durum çalışmaları gerçekte ortamda neler olduğuna bakma, sistematik bir biçimde verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yoludur. Ortaya çıkan ürün ise, olayın niçin o şekilde olduğunun ve gelecek araştırmalar için daha detaylı olarak nelere odaklanmanın gerektiğinin keskin bir biçimde anlaşılmasıdır (Davey, 1991).

Filipinler cumhuriyeti ile ilgili yapılan araştırmada *"birden fazla durumun her birinin kendi içinde alt birimlerinin olduğu iç içe geçmiş çoklu durum deseni"* yöntemi kullanılmıştır. Planlanan araştırmada hem açıklayıcı/tanımlayıcı durum çalışmaları (ıllustrative case studies) hem keşfetmeye dayalı durum çalışmaları (exploratory case studies) hem de gözleme dayalı durum çalışmaları (observational case study) birlikte uygulanmıştır.

Bulgular

1 Coğrafi Konum ve Fiziki Coğrafya Özellikleri

Asya kıtasının en doğu devletlerinin başında gelen Filipinler Cumhuriyeti hem bir Güneydoğu Asya ülkesi ve bir adalar devleti hem bir Muson ve ASEAN ülkesi hem de Büyük Okyanus sularıyla çevrili bir Pasifik devletidir. Dinler coğrafyası bakımından ise Müslüman azınlıkların yaşadığı bir Katolik ülke veya Hristiyan devlet olarak ta tanımlanabilir. Sanayi ve tarım üretimi, ticari ve iktisadi potansiyeli bakımından dünyanın en güçlü ülkelerinden birisi olmamasına rağmen, Filipinler Cumhuriyeti geçmişte de bugün de Asya kıtasının hem en çok tartışılan hem de yabancı turistler tarafından en çok merak edilen devletlerden biridir. Manila keneviri ve Hindistan cevizi üretiminde dünya birincisi olması; ülkenin resmi adı İspanya Kralı II. Philip'in adını taşıması, Asya kıtasının tek kalabalık Katolik Hristiyan devleti olması; savaş ve barış zamanında ulusal bayrağının renklerinin yer değiştirmesi; dünyanın en kalabalık nüfuslu 13. Devleti olması ve Cumhuriyet sınırları içinde iki resmi dilin uygulanması bu çarpıcı ve ilginç özelliklere ışık tutmaktadır.

İtalya büyüklünde bir ülke olan Filipinler Cumhuriyeti'nin en büyük ve en kalabalık nüfuslu adalarını Luzon ve Mindanao oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla yüzölçümü bakımından Filipinler Cumhuriyeti gezegenimizin 71'inci en büyük devletidir. Endonezya'dan sonra Güneydoğu Asya'nın en kalabalık nüfuslu ülkesi Filipinler Cumhuriyeti'dir. Ayrıca bu adalar ülkesi 115 milyonu aşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık nüfuslu 13. ülkesidir ve kendi sınırları içinde 6 milyondan fazla Müslüman nüfus barındırdığından dolayı, İslam dünyasının da küçük ama ayrıllmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Filipinler Cumhuriyeti hem Asya kıtasının en kalabalık Katolik nüfuslu devletidir, hem de sınırları içinde barındırdığı 90 milyonu aşan Katolik nüfusuyla (Brezilya, Meksika ve ABD ile birlikte) dünyanın en kalabalık nüfuslu dört Katolik devletinden biridir (Atasoy: 2013).

Matematik konum bakımından 4°23'' ve 21°25'' kuzey enlemleri ile 116°55'' ve 126°36'' doğu boylamları arasında yer Filipinler Cumhuriyeti, Okyanusya kıtasının kuzeybatısında ve Asya kıtasının güneydoğusunda yer almaktadır. Filipin takımadalarının kuzey-güney istikametindeki uzunluğu yaklaşık 1850 km. oysa doğu-batı yönündeki genişliği ise azami 1100 km. civarındadır. Özetle, Filipin takımadalarının en kuzey ve en güney yöreleri arasındaki 17 derecelik enlem farkı hem iklim, hidrografya, bitki örtüsü ve toprak tipleri gibi doğal özellikler bakımından eyaletler ve adalar arasında

belirgin farklılaşmalara sebep olmuştur, hem de demografik ve sosyo-kültürel özellikler bakımından coğrafi bölgeler arasında bazı derin farklılıkları tetiklemiştir.

Filipin Takımadaları güneybatıdan Sulu Denizi, batıdan Güney Çin Denizi, doğudan Filipinler Denizi, güneyden Selebes Denizi ile çevrilidir. Bu adalar devletinin orta kesimlerinde ise Bohol Denizi ve Visayan Denizi yer almaktadır yani toplam altı denize kıyısı vardır. Ayrıca Filipinler Denizi 5,7 milyon km²'lik alanı ile gezegenimizin en büyük yüzölçümüne sahip denizidir (Efe & Atasoy, 2021: 398). Filipinler Cumhuriyeti aynı zamanda "Güney Çin Denizi", "Filipinler Denizi", "Sulu Denizi", "Selebes Denizi", "Bohol Denizi" ve "Visayan Denizi'ne" kıyısı olan dünyanın tek devletidir. Bir başka anlatımla bir Pasifik Okyanusu devleti olarak Filipinler Cumhuriyeti altı farklı denizle çevrili olup tüm bu denizler

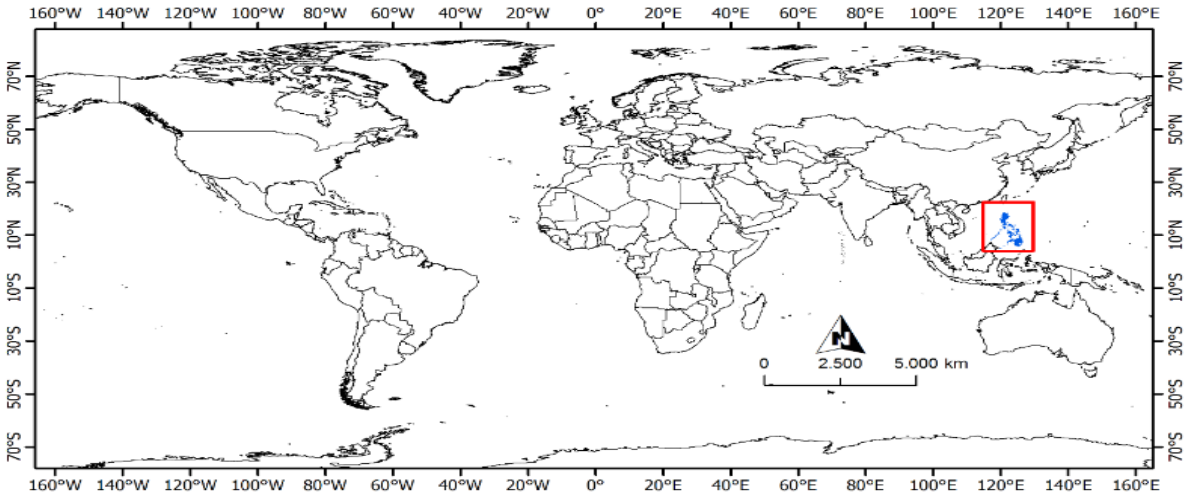

Harita 1: *Filipinler Cumhuriyeti'nin Dünya Üzerindeki Konum Haritası (Kaynak: Yazarlar ArgGİS ortamında çizerek elde etmiştir).*

Büyük Okyanus (Pasifik Okyanusu) havzasının bir parçasıdır. Ayrıca Filipinler'in toplam kıyı uzunluğu 36 289 kilometre olup Kanada, Rusya ve Endonezya'dan sonra dünyanın en uzun kıyı şeridine sahip dördüncü ülkesidir (Efe & Atasoy, 2021:394). Filipin takımadalarının deniz ve okyanus kıyıları çok girintili çıkıntılı özellikler gösterdiklerinden dolayı, ülkede çok sayıda yarımada-burun ve körfez-koy bulunmaktadır. Ülkenin doğusunda yer alan Filipin Çöküntüsü 10 830 metrelik derinliği ile gezegenimizin en derin üç okyanus çukurundan biridir. Tamamen denizlerle çevrili olduğundan dolayı, Filipinler Cumhuriyeti'nin başka bir ülkeyle kara sınırı veya kara komşuluğu yoktur. Filipin Takımadaları kuzeyden Başi Boğazı ile Tayvan adasından ayrılmaktadır. Palawan ile Borneo adası arasında yer alan Balabac Boğazı Filipinler Cumhuriyet'ini Malezya'dan ayırmaktadır. Ayrıca güneydeki Sulavesi denizi Filipinler Cumhuriyeti'ni deniz komşusu Endonezya'dan ayırmaktadır (Harita 1).

Filipinler Cumhuriyeti, Endonezya'dan sonra Asya kıtasında en çok adaya sahip ülkeler arasında ikinci sırada, dünyada ise sekizinci sırada yer almaktadır. Filipin adaları Malay Takımadalarının doğal bir parçasını oluşturmaktadırlar. Yaklaşık 2 milyon km²'lik alana sahip olan Malay adaları dünyanın en büyük takımadasını oluşturmaktadırlar (Efe & Atasoy, 2021: 400). Malezya, Endonezya, Papua Yeni Gine, Bruney, Doğu Timor, Singapur ve Filipinler Malay takımadaları üzerinde yer alan başlıca ülkelerdir. Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde 7641 ada ve adacık yer almaktadır. Bilim uzmanlarına göre bunlardan yaklaşık 2000'inde hiç insan yaşamadığı gibi hiçbir yerleşme de bulunmamaktadır (Efe., Atasoy, 2021: 398). Bir başka anlatımla Filipinler Cumhuriyeti sınırları içindeki 5000'den fazla adada asla kırsal ve kentsel yerleşme yer almadığı gibi bu adalarda sürekli insan da hiç bulunmaz. Filipinler Cumhuriyeti'nde 3 km²'den büyük alana sahip ada sayısının 500'den az olması, ülke sınırları içinde

küçük adacıkların sayısal üstünlüğe sahip olduklarını göstermektedir. Filipin Takımadaları içinde yüzlece ada ve adacığın birbirinden çok uzak ve kopuk bulunmaları bir yandan ulusal ekonomiyi zorlayarak, haberleşme, ticaret ve ulaşım faaliyetlerinin maliyetlerini arttırır, diğer yandan da politik, iktisadi, sosyo-kültürel ve ulusal bütünlüğün sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

Filipinler Cumhuriyeti sınırları içindeki adalar ve adacıklar kendi matematik konumlarına göre üç büyük grupta toplanırlar. Palawan, Mindoro, Catanduanes, Masbate, Luzon ve Marinduque gibi büyük adalar "Luzon Grubu Adalarında" yer almaktadırlar (Tablo 1). Ülkenin kuzey bölgelerinde yer alan bu adalar ülkenin en gelişmiş, en kalabalık nüfuslu ve refah seviyesi en yüksek adalarını oluşturmaktadırlar. Ülkenin orta kesimlerinde yer alan Bohol, Negros, Cebu, Panay, Panglao, Leyte, **Siquijor ve Samar** gibi büyük adalar "Visayan Grubu Adalarında" yer alırlar ve kendi içinde "Doğu Visayan", "Orta Visayan" ve "Batı Visayan Adaları" gibi alt gruplara ayrılırlar(Tablo 1). Sulu Takım Adaları, Bucas Grande, Dinagat, Siargao, Camiguin, Mindanao ve Basilan gibi adalar "Mindanao ve Sulu Takım Adaları" grubunda yer almaktadırlar (Tablo 1). Ülkenin güney kesimlerinde yer alan bu adalar Filipinlerin en yoksul, en az gelişmiş ve en az sanayileşmiş adalarıdır.

***Tablo 1**: Filipinler Cumhuriyeti'ndeki Adaların Coğrafi Konumuna Göre Gruplandırılması*

Luzon Grubunun Başlıca Adaları	Visayan Grubunun Başlıca Adaları	Mindanao Grubunun Başlıca Adaları
Luzon	Bohol	Mindanao
Mindoro	Leyte	Basilan
Palawan	Cebu	Jolo
Burias	Negros	Tawitawi
Ticao	Panay	Bilabid
Rombon	Samar	Sibutu
Polillo	Panglao	Dinagat
Batanes	Guimaras	Siargao
Babuyan	Boracay	Pangutaran
Busuanga	Bantayan	Camiguin
Sibuyan	Poro	Sarangani
Marinduque	**Siquijor**	Bucas Grande
Masbate	Biliran	Hinatuan
Tablas	Panaon	Sarangani
Catanduanes	Apo	Samal
Coron	Mactan	Olutanga
Balabac	Lapinig	Nonoc

Çok seyrek nüfuslu olan Batanes ve Babuyan takımadaları Filipin Takımadalarının en kuzey adalarını oluşturmaktadırlar. Oysa Mindanao'nun güneybatısınd uzanan ve Müslüman toplulukların yaygın yaşadıkları Sulu Takımadaları bu adalar devletinin en güney adalarını oluşturmaktadırlar. Filipin adalarının büyük bir bölümü volkanik kökenlidir, ıssız olanlar genelde tropikal ormanlarla kaplıdır ve neredeyse tamamı ekvatoral ve tropikal kuşakta yer alır. Filipinler'in en büyük alana sahip adalarını oluşturan Samar, Bohol, Sebu, Leyte, Panay, Luzon, Mindanao, Mindoro, Negros, Masbate ve Palawan ülke yüzölçümünün %95'ini oluşturmaktadır. Mindanao, Mindoro, Luzon ve Negros ülkenin en uzun

ve en yüksek sıradağalarını barındırmaktadır. Mindanao adasında yer alan Apo zirvesi (2954 m.) ve Luzon adasında yer alan Pulog (2924 m.) ülkenin en yüksek dağlarını oluşturmaktadırlar (Lukanov, Bojinov, Dimitrov: 2005: 204-205). Luzon Adası'nın kuzey kesimlerinde bulunaan Kordilera Dağları Filipinler Cumhuriyeti'nin en uzun ve en yüksek sıradağlarını oluşturmaktadırlar. Pasifik Ateş Çemberi Kuşağında yer alan Filipinler'de depremler, volkan patlamaları ve tropikal siklonlar sıkça görülen doğal afetlerin başında gelirler. Ülkede her yıl güçlü tropikal fırtınalar ve yıkıcı depremler yaşanmaktadır. Ülke sınırları içinde 50 volkan yer almaktadır ve bunlardan 13'ü tehlikerli aktif volkanlardır. Canlaoan, Mayon, Taal, Malinao ve Pinatubo volkanları gezegenimizin en tehlikeli yanardağları arasında bulunmaktadırlar. Bu nedenle politik ve iktisadi istikrarsızlık ile birlikte doğal afetler Filipinler'in uluslararası imajına ve dış turizm hareketliliğini çok olumsuz etkilemektedirler. (URL:1).

Mindanao adasında yer alan Rio Grande de Mindanao ırmağı (550 km.) ve Luzon adasında yer alan Kagayan ırmağı (350 km.) Filipinler Cumhuriyeti'nin en uzun ırmaklarıdır. Abulog, Pasig, Libuganon, Tanjay, Agno, Buayan, Lagben, Pampanga, Tarlac, Bongabong, Tulong, Kotabota, Tagoloan, Bucayao ve Agusan Filipinler'in diğer uzun ırmaklarıdır. Filipin takımadalarının büyük bir kısmı eğimli, ormanlı ve engebeli arazilerden oluştuğundan ve altı farklı denize kıyısı olduğundan dolayı, ülkedeki ırmak boylarının kısa ve akarsu yatak eğimlerinin çok fazla olması doğaldır. Luzon adasının orta kesimlerinde yer alan Laguna de Bay (949 km.^{2}) ülkenin en büyük yüzölçümüne sahip gölüdür ve aynı zamanda gezegenimizin en büyük tatlı su göllerinden biridir (URL:2). Cebu adasındaki Malubog; Luzon adasındaki Taal; Mindanao adasındaki Lanao, Mainit ve Buluan; Leyte adasındaki Bito; Mindoro adasındaki Naujan ve Negros adasındaki Balinsasayao Filipin takımadalarında yer alan diğer büyük göllerdir. Mindoro Adası'nda yer alan Tamaraw Şelalesi çok fazla turist çeken ülkenin önemli turizm çekiciliklerinden birisidir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: *Mindoro Adası'nde Yer Alan Tamaraw Şelalesi'nden Bir Görsel (Kaynak: Emin Atasoy, 2023)*

Bitkisel ve hayvansal tür çeşitliliği bakımından Filipinler Cumhuriyeti dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer almakatadır. Filipinler, dünyadaki 17 mega biyolojik çeşitliliğine (İngilizce: *megadiverse countries*) sahip devletlerden biridir. Ülke sınırları içindeki tropik adalar binlerce biyolojik türe ev sahipliği yapmaktadırlar. Ayrıca zengin ekolojik potansiyele sahip olan bu ülke, Dünya'da en yeni hayvan ve bitki türlerinin keşfedildiği yerlerin başında gelir. Ayrıca ülke sınırları içinde 10000'den fazla bitki türü, 9250 endemik bitki türü, 21000'den fazla böcek türü, 2000'den fazla balık türü, 610'dan fazla kuş türü, yaklaşık 200 memeli türü, 900'dan fazla kelebek türü ve 3000'den fazla ağaç türü yer almaktadır. Ülkedeki 915 kelebek türünden üçte biri sadece Filipin adalarında görülen özgün türlerdir. Dünyadaki 150 yerel palmiye türünün üçte ikisi ve 1000 orkide türünün 700'ü yalnızca Filipinler'de bulunmaktadır. Son dönemde ülkedeki tropikal ormanlar ama yangınlar ama tarım faaliyetleri ama yerleşme alanlarına dönüştürme yoluyla hızla azalmaktadırlar. Ormanlık araziler ülkenin yaklaşık %40'ını ekili-dikili araziler ise %19'unu oluşturmaktadırlar. Filipin Takımadalarını çevreleyen Pasifik Okyanusu sularında 2000'den fazla çeşitli balık türleri tespit edilmiştir. Devlet sınırları içindeki tatlı su havzalarında en az 280 tatlı su balığı türü yaşamaktadır ve bunlardan 65'i sadece bu ülkede görülmektedir. Bir başka anlatımla, gezegenimizde çok zengin biyolojik tür çeşitliliğine sahip sadece 17 devlet vardır ve bunlardan birisi Filipinler'dir (URL:3).

Filipin Takımadaları coğrafi konum itibarıyla hem Muson rüzgârları hem de tropikal kuşakta yer aldığından dolayı, ülkede bütün yıl boyunca hem çok nemli hem de çok sıcak bir iklim görülmektedir. Ülke sınırları içinde eyaletler ve adalar arasında büyük bir iklim farklılaşması görülmemesine rağmen ekvatoral, tropikal ve subekvatoral iklim tiplerinin Filipin Takımadaları'nda egemen oldukları iddia edilebilir. Okyanusa uzaklık, matematik konum, yükseklik ve bakı, yer şekillerinin uzanış istikameti ülkede iklimlerin farklılaşmasını belirleyen başlıca faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filipin Takımadaları'nda en sıcak ve en soğuk aylar arasında görülen aylık sıcaklık farkları pek 4-5°C'yi aşmamaktadır. Örneğin, Manila şehrinde Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 27,5^{o}C, oysa Ocak ayı ortalama sıcaklığı 25,3^{o}C'dir. Yani en soğuk ve en sıcak aylar arasında sadece yaklaşık 2°C'lik sıcaklık farkı vardır. Matematik konuma bağlı olarak ülkenin kuzey yörelerinde yıllık sıcaklık ortalamaları 24-27°C civarındayken, ülkenin güney yörelerinde yıllık sıcaklık ortalamaları 27-29°C civarındadır (Atalay, 2021:322-325).

Filipin Takımadaları'nın kuzey bölgeleri Tropikal Siklon Kuşağında yer alırlar ve bazen şiddetli fırtınalar binlerce kişinin hayatını kaybetmesine yol açmaktadırlar. Bu nedenle neredeyse her yıl hızı saatte 250 kilometreye ulaşan bu rüzgârlardan kaynaklanan korkunç maddi ve manevi zararlar vardır. Gezegenimizin en yüksek Tayfun tehlikesi ile karşı karşıya olan devletlerin başında kuşkusuz Filipinler Cumhuriyeti gelir çünkü her yıl ortalama 15 ile 20 arasında tayfun bu adalar ülkesinde etkisini göstermektedir. Bu ülkede "Bagio" olarak adlandırılan tayfunların görülme olasılığı Haziran-Kasım döneminde en yüksektir ve özellikle Ağustos ayında tayfunlardan zarar görme olasılığı en yüksek seviyeye ulaşmaktadır.

2. Beşerî Coğrafya Özellikleri

2.1. Siyasi ve İdari Yapı

İdari yapı bakımından 2022 yılında Filipinler Cumhuriyeti 17 idari bölgeden oluşmaktadır. Bu idari bölgeler ayrıca 82 eyalet (il de denilebilir), 118 özel yönetime sahip kent, 33 yüksek düzeyde kentleşmiş şehir, 5 bağımsız bileşen şehir, 1510 belediye (bayan) ve yaklaşık 42 000 ilçeyi (baranggay) kapsamaktadırlar. Filipinler'deki idari bölgeler siyasi ve iktisadi yönetim yetkisine sahip değildirler. Özel

statüye sahip şehirler (lungsod) coğrafi olarak bu eyaletlerin sınırları içinde yer alsalar da hem hukuki hem de siyasi ve idari olarak onlara bağımlı değildirler. Filipin eyaletleri kendi içinde ilçeler (baranggay) ve belediyelerden (bayan) oluşmaktadırlar. Ülke sınırları içindeki 17 bölgeden sadece biri – "Müslüman Bangsamoro Özerk Bölgesi" – merkezi hükümetin yetkilerini devrettiği seçilmiş bir hükümete sahiptir. 2022 yılında ülke sınırları içinde tam 82 eyalet yer almaktadır. "Luzon Grubu Adalarında" 38 eyalet, "Visayan Grubu Adalarında" 27 eyalet, "Mindanao ve Sulu Takım Adaları" grubunda da 17 eyalet yer almaktadır (https://www.philatlas.com/provinces.html). Yüzölçümü bakımından ülkenin en büyük eyaletlerinin başında Lanao Del Sur (15 055 km^2) ve Palawan (14 649 km^2) yer alır. Yüzölçümü bakımından ülkenin en küçük eyaletlerinin başında Batanes (203 km^2) ve *Camiguin* (241 km^2) gelir. Filipinler Cumhuriyeti'nin en fazla nüfus barındıran eyaletleri Cavite (4,3 milyon) ve Bulacan (3,7 milyon), oysa ülkenin en az nüfus barındıran eyaletleri Batanes (18 831) Camiguin (92 808), *Siquijor (103 395) ve Dinagat Islands (128 117) olarak sıralanabilir. Ülkedeki eyaletler arasında en yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu* Cavite (2847 kişi/km^2), Rizal (2816 kişi/km^2) ve Laguna (1754 kişi/km^2) eyaletlerinde görülmektedir. *Ülkedeki eyaletler arasında* en düşük aritmetik *nüfus yoğunluğu ise* Apayao (28 kişi/km^2), Abra (60 kişi/km^2) ve Palawan (64 kişi/km^2) eyaletlerinde görülmektedir (https://www.philatlas.com/provinces.html). Ayrıca 2020 yılında Manila City, kilometrekare başına 73 920 kişi ile Filipinler'in en yoğun nüfuslu kentini oluşturmaktadır. 2020 yılında Cavite'deki General Mariano Alvarez (18 344 kişi/km^2) değerleriyle Filipinler'in en yoğun nüfuslu belediyesini oluştururken, Palawan'daki Kalayaan (1 kişi/km^2) değerleriyle, ülkedeki en seyrek nüfuslu belediyeyi oluşturmaktadır (https://psa.gov.ph/population-and-housing/node/164857).

Ülke sınırları içinde en fazla sayıda barangaya sahip olan eyaletlerin başında Iloilo (1721), Leyte (1503), Pangasinan (1364), Quezon (1209), Lanao Del Sur (1159) ve Bohol (1109) gelir. Ülke sınırları içinde en az sayıda barangaya sahip olan eyaletlerin başında Batanes (29), Camiguin (58), Guimaras (98), *Dinagat Islands (100), Davao Occidental (105), Quirino (132), Biliran (132) ve Siquijor (134) gelir* (https://www.philatlas.com/provinces.html). Bir başka deyişe hem alan ve nüfus kabalıklığı hem de aritmetik *nüfus yoğunluğu ve barangay sayısı bakımından Filipin eyaletleri arasında çok büyük farklılıklarının olduğu görülmektedir.* "Cordillera Adminstrative Region", ayrıca "Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao'' ve "National Capital Region" kendi özel idari statüsüne sahip olan ve idari bölgelere dâhil olmayan üç özel yönetim sahasını oluşturmaktadırlar (Harita 2).

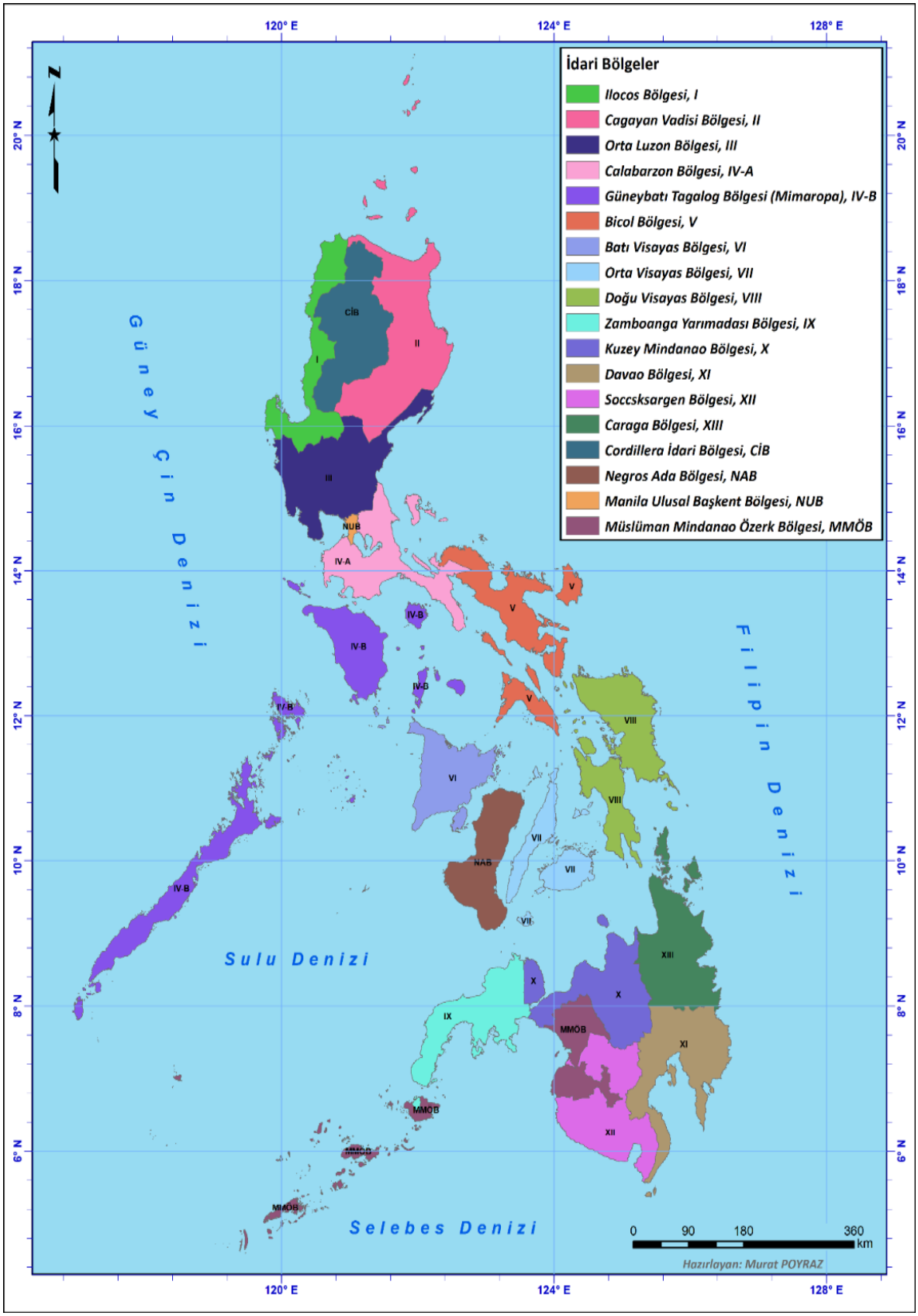

Harita 2: *Filipinler Cumhuriyeti İdari Bölgeler Haritası (Kaynak: Yazarlar ArgGİS ortamında çizerek elde etmiştir)*

Fotoğraf 2: *Mindoro Adası'ndaki Puerto Galera Limanı'ndan Bir Körfez Manzarası (Kaynak: Emin Atasoy, 2023).*

4 Temmuz 1946 tarihinde Filipinler Cumhuriyeti bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu önemli tarihten sadece 2 yıl sonra 1948 yılında Quezon kenti Filipinler devletinin yeni başkenti seçilmiştir. 1975 yılında Manila, Pasay, Kalakon ve Quezon şehirleri çevredeki 13 kentsel belediye ile bir metropoliten alan oluşturacak şekilde yeniden idari olarak düzenlenmiş ve tüm bunların sonucunda 1976 yılında Manila ülkenin yeni başkenti seçilmiştir. Bugün çok büyük bir alana yayılmış (619,5 km^2) olan Manila Metropolü veya diğer adıyla "Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi" ("National Capital Region - NCR") 13,5 milyonu aşan toplam nüfusu ile bugün de Filipinlerin ekonomik, kültürel, ticari ve siyasi kalbi olarak varlığını sürdürmektedir (URL 13). 2020 yılında Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi sınırları içinde 1 belediye, 1710 barangay ve 16 kent yer almaktadır. Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi tüm Filipinler nüfusunun %12,37'sini tek başına oluşturmaktadır.

Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi'nin idari merkezi olan Manila aynı zamanda Filipinler Cumhuriyeti'nin resmi başkentidir. Tablo 2'de de görüldüğü gibi Manila kentinin nüfusu sadece 1,8 milyon iken Manila Metropolünün toplam nüfusu 13,4 milyondur. Yine aynı tabloda Manila kentinin yüzölçümü sadece 24,9 km^2'iken, Manila Metropolünün toplam alanı 619,5 km^{2}dir (Tablo 2). Özetle, Manila kenti ile Manila Metropolü çok farklı coğrafi ve idari kavramlardır.

Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi'nin en büyük kenti olan Quezon City 2,9 milyon kişilik nüfusyla hem bölgenin hem de ülkenin en kalabalık şehir ünvanını taşımaktadır. Küçük Pateros ise 65 227 kişlik nüfusuyla Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi'nin en küçük kentini oluşturmaktadır (Tablo 2). Bölgenin yüzölçümü bakımından en büyük kentini Quezon City (171,71 km^2), en küçük kentini ise San Juan (5,95 km^2) oluşturmaktadır. Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi sınırları içinde en fazla barangay Manila kentinde (897 adet) oysa en az barangay Muntinlupa kentinde (9 adet) yer almaktadır (Tablo 2). 2020 yılında Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi'nde aritmetik nüfus yoğunluğu 21 765 kişi/km^2 oysa Manila kentinin

aritmetik nüfus yoğunluğu 73 920 kişi/km^2 olduğu için, Manila kenti dünyanın en yoğun nüfuslu başkenti kabul edilmektedir (URL 14) .

2.2. Ulusal Demografik Özellikleri

Dünyanın en kalabalık nüfuslu 13. ülkesi olan Filipinler Cumhuriyeti dünya nüfusunun %1,4'ünü oluşturmaktadır. Ülke nüfusu 1960 yılında 27,1 milyon iken 1980 yılında 48,1 milyona, 1990 yılında 60,7 milyona, 2000 yılında 76,5 milyona, 2010 yılında da 92,3 milyona yükselmiştir (Tablo 3). 2014 yılında ilk kez ulusal nüfus 100 milyonluk kritik eşiği aşmıştır, böylece Filipinler Cumhuriyeti nüfusu 100 milyondan fazla olan devletlerarasında yerini almıştır. Filipinler Cumhuriyeti'nin toplam nüfusu 2017 yılında 104 milyonu ve 2023 yılında da 115 milyonu aşmıştır. Ayrıca ulusal aritmetik nüfus yoğunluğu da 382 kişi/km^2'ye yükselmiştir. Ülke nüfusunun %48'i kentsel yerleşmelerde %52'si ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Quezon City, Manila, Davao, Zamboanga ve Cebu ülkenin en kalabalık nüfuslu kentlerini oluşturmaktadırlar.

Filipinler Cumhuriyeti nüfusunun %10'dan fazlası (12 milyondan fazla insan) yurt dışında çalışmakta ve yaşamaktadır. Bu nedenle Filipin diasporası dünyanın en yeni, en hızlı büyüyen ve en kalabalık diasporaların başında gelir. Her yıl 50 000 ile 75 000 arasında Filipinli vatandaş ülkelerini terk edip başka devletlere yerleşmektedirler. Bu nedenle ülkede olumsuz bir dış göçü dalgası olduğu iddia edilebikir. ABD, Kanada, Çin, Güney Kore, Suudi Arabistan, Fransa, İspanya, Büyük Britanya, İtalya, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Japonya, Tayvan, Singapur, Brezilya ve Avustralya en çok Filipinli göçmenin yaşadığı ülkelerdir. Örneğin ABD sınırları içinde 3 milyondan fazla Filipinli yaşamaktadır, böylece Çinlilerden sonra en büyük Asya – Pasifik diasporasını oluşturmaktadırlar (URL 15).

Birçok sanayileşememiş ve yoksul ülkede olduğu gibi Filipinler'de de yüksek doğum oranları ve hızlı doğal nüfus artışı gözlenmektedir. 2023 yılında ulusal nüfus 1 milyondan fazla artması gerekirken, yoğun dış göçler sonucunda bu artış 700 000'den az olmuştur. Sonuç olarak, doğum oranlarının azalması, yaygınlaşan kentsel yaşam ve yoğun dış göçler giderek azalan nüfus artışının belirleyicileri olmuşlardır. 2005 yılında ülkenin ortalama nüfus artış hızı binde 19 olup, 2023 yılında ise binde 14'lere kadar gerilemiştir. 2030 yılında Filipinler Cumhuriyeti nüfusunun 123 milyonu ve 2050 yılında da 148 milyonu aşması beklenmektedir (URL 16). Ülke genelinde en yüksek doğum oranları Müslüman nüfusunun egemen olduğu Bangsamoro Özerk Bölgesi ve Bicol Bölgesinde, en düşük doğum oranları ise Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi ile Calabarzon Bölgesinde tespit edilmiştir.

***Tablo 2**: Filipinler Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi'nin Başlıca Özellikleri*

Kent Adı	Nüfusu 2020 Yılı	Alanı (km^2)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2)	Barangay Sayısı
Aloocan	1,661,584	55.80	29,777	188
Las Piñas	606,293	32.69	18,547	20
Makati	629,616	21.57	29,189	33
Malabon	380,522	15.71	24,222	21
Mandaluyong	425,758	9.29	45,830	27
Manila	1,846,513	24.98	73,920	897
Marikina	456,059	21.52	21,192	16
Muntinlupa	543,445	39.75	13,672	9

Navotas	247,543	8.94	27,689	18
Parañaque	689,992	46.57	14,816	16
Pasay	440,656	13.97	31,543	201
Pasig	803,159	48.46	16,574	30
Pateros	65,227	10.40	6,272	10
Quezon City	2,960,048	171.71	17,239	142
San Juan	126,347	5.95	21,235	21
Taguig	886,722	45.21	19,613	28
Valenzuela	714,978	47.02	15,206	33
National Capital Region Total	13 484 462	619,54	21,765	1 710

Kaynak: http://psa.gov.ph/ & https://www.philatlas.com/

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında Filipinler daha fazla doğurganlık ve daha fazla bebek ölüm oranları, daha hızlı nüfus artışı, daha düşük yaşam kalitesi ve daha kısa ortalama yaşam süresi ile dikkat çekmektedir. Filipinler Cumhuriyeti nüfusunun %96'dan fazlası okuma yazma bilmektedir (Tablo 3.4)

Tablo 3: *1952-2017 Döneminde Filipinler Cumhuriyeti'nde Nüfusun Değişimi*

Yıllar	Ülke Nüfusu	Ortalama Yıllık Nüfus Artışı (%)
1952	19 596 135	3.61
1960	25 840 814	3.41
1970	35 296 160	2.93
1980	46 755 479	2.78
1990	61 169 254	2.60
2000	77 108 736	2.17
2005	85 368 811	1.89
2010	92 340 392	1.51
2015	99 919 043	1.59
2016	101 498 763	1.58
2017	103 103 458	1.58

Kaynak: http://psa.gov.ph/ & https://www.philatlas.com/

Filipinler'de ortalama ulusal nüfus yoğunluğu yüksek olup 2023 yılında 382 kişi/km.^{2}'yi aşmaktadır. Bir başka anlatımla km.^{2}'ye düşen insan sayısı Türkiye'den yaklaşık 4 kat daha fazladır. Fakat yöreler ve ilçeler bazında derin zıtlıklar göze çarpmaktadır. Alçak okyanus kıyıları, şehirsel alanlar ve verimli ovalar genelde ülkenin en yoğun nüfuslu sahalarını oluştururken, Palavan, Samar, Mindoro, Masbate ve Mindanao adaları ile ormanlık ve dağlık bölgeler ülkenin en seyrek nüfuslu sahaları oluşturmaktadırlar (Timur, 2002: 230-232).

Nüfus kalabalıklığı bakımından Filipinler Cumhuriyeti'nin başlıca büyük kentleri şunlardır: Quezon City (2,9 milyon), Manila (1,8 milyon), Davao (1,8 milyon), Caloocan (1,6 milyon), Cebu (1,1 milyon), Zamboanga (950 000), Antilopo (905 000), Taguig (890 000), Pasig (808 000), Valenzuela (765 000), Kagayan de Oro (740 000), General Santos (702 000), Bacoor (670 000), San Jose del Monte (665 000), Parañaque (660 000), Makati (635 000), Las Pinas (609 000), Bakolod (605 000), Calamba (555 000) ve Muntinlupa (550 000). Bir başka deyişle ülke sınırları içinde 500 000'den daha fazla nüfus barındıran toplam 20 kent yerleşmesi vardır. Bu büyük kentlerden Quezon City, Manila, Taguig, Antilopo, Makati, Las Pinas, Pasig, Muntinlupa, Valenzuela ve Parañaque, yani 10 kent Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi sınırları içinde yer alıp Manila Metropol alanının doğal bir şehirsel parçasını oluşturmaktadırlar.

Kentsel nüfusu 300 000'den fazla ama 600 000'den az olan olan diğer 25 büyük kent arasında Batangas, İloilo, Baguio, Angeles City, Binan, Butuan, Cabanatuan, Cabuyao, Cotabato, General Trias, Iligan, Imus, Lapu-Lapu City, Lipa, Malabon, Mandaluyong, Mandaue, Marikina, Pasay, Puerto Princesa, San Fernando, San Pedro, Santa Rosa, Tagum ve Tarlac City yer almaktadır. Böylece Filipinler sınırları içinde toplam 45 kentin 300 000'den fazla nüfus barındıran büyük şehirler grubunda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Özetle, Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde nüfusu 1 milyondan fazla olan sadece 5 kent ve nüfusu 300 000'den fazla olan 45 kent vardır. Tablo 4'te Filipinler'in başlıca büyük adalarında yer alan en önemli kentsel yerleşmeler gösterilmiştir. Ülkenin en büyük adası olan Luzon hem nüfus bakımından en kalabalık adadır hem de en fazla sayıda büyük şehir barındıran adadır (Tablo 4).

Tablo 4: *Adalar Bazında Filipinler'in Başlıca Büyük Yerleşmeleri*

Ada	En Büyük Kent	Başlıca Büyük Yerleşmeler
Luzon	Quezon City	Manila, Quezon City, Batangas, Legaspi, Tuguegarao, Baguio, Santiago, Sorsogon, İriga, Calamba, Dagupan, Los Banos, Naga, San Fernando, Tarlac, Lucena, Angeles City, Olongapo, Vigan, Laoag, Santiago, Claveria, Candon, Lipa, Dingalan, San Narciso, Cabanatuan, Tagaytay, Santa Cruz, Bulan, Atimonan, Catanauan.
Mindoro	Calapan	Calapan, Puerto Galera, San Jose, Sablayan, Mansabay, Mamburao, Roxas, Paluan.
Palawan	Puerto Princesa	Puerto Princesa, El Nido, San Vicente, Narra, Taytay, Bataraza, Port Barton, Roxas, Pulot, Rizal, Rio Tuba.
Bohol	Tagbilaran	Tagbilaran, Jagna, Loay, Carmen, Ubay, Loboc, Baibas, Cortes, Baclayon, Calape, Talibon, Buenavista, Tubigon, Anda,
Leyte	Tacloban	Tacloban, Palo, Ormoc, Palompon, Hilongos, İsabel, Sogod, Rızal, Dulag, Tanauan, Tabango, Burauen, Carigara.
Masbate	Masbate Sity	Masbate Sity, Esperanza, Bolo, Uson, Masbate, Aoray, Milagros, Cataingan, Mandaon, Balud, Puro.
Negros	Bacolod	Dumaguete, Bacolod, Bais, La Corlota, Silay, San Carlos, İsabela, Sagay, Castellana, Sibulan, Calatrava, Zamboanguita, Victorias, Dauin, La Kabankalan.
Panay	İloilo	İloilo, Kalibo, Roxas, Caticlan, Pandan, San Jose de Buenavista, Concepcion, Estancia, Libertad, Pilar, Carles, Sara, Maasin.

Samar	Calbayog	Calbayog, Catarman, Borongan, Catbalogan, San Jose, Allen, Llorente, Paranas, Basey, Guiuan, General Mac Arthur, Tinambacan, Lapinig, Tarangnan.
Cebu	Cebu City	Cebu Sity, Naga, Toledo, Lapu-Lapu, Mandaue, Oslob, Daanbantayan, Medellin, Hagnaya, Carmen, Tabogon, Tabuelan, Tuburan, Balamban, Pinamungahan, Barili, Moalboal, Polambato, Carcar, Badian, Dalaguete, Ginatilan, Danao, Bogo.
Mindanao	Davao City	Davao City, Zamboanga, Kagayan de Oro, Butuan, Surigao City, Gingoog City, Mati, General Santos, Pagadian, Dapitan, Cotabato, Tagum, Iligan, Ipil, Ozamiz, Tacurong, Panabo, Marbel, Malaybalay, Molave, Mangagoy, Valencia, Ayala, Tandag.

Kaynak: Chirikov, A. l. & Pozdnyak, G. V. & Kamenskaya, İ. Y., (2008). Atlas Mira. Oniks, Moskova

Flipin Cumhuriyeti'nin başlıca demografik ve sosyal sorunları şunlardır:

- Filipinler'de her yıl doğan çocukların yarısından fazlası gayri meşrudur ve bu sayı her yıl hızla artmaktadır.
- Filipinler'de evli olmayan annelerin sayısı ile babasız büyüyen çocukların sayısı da epey fazladır.
- Filipinler'de 15 ila 19 yaş grubundaki genç kızlar arasında hamilelik ve kürtaş çok yaygındır. Ergenlik çağındaki hamilelikler ve çocuk yaşta annelik bu ülkenin önemli sosyal sorunlarından birini oluşturmaktadır. Cinsel hayata çok küçük yaşta başlangıç, çok erken yaşta evlilik ve çocuk yaşta hamilelik ülkenin birçok bölgesinde yaygındır.
- Evli olmayan bekar anneler arasında hayat kadınlarının yaygınlığı ve ülke imajını sarsan fahişelik ve seks turizmi Filipin hükümetlerinin çözmeleri gerektiği bir diğer ulusal sorundur.
- Ülke genelinde doğum kontrol yöntemlerine erişim sorunlarının yaşanması, anne ve baba adaylarının düşük eğitim ve kültür düzeyi, yetersiz cinsel eğitim, ayrıca Katolik Kilisesi'nin muhalefeti nedeniyle yüksek gayrimeşru doğum oranları ve erken yaştaki doğumlar bir türlü önlenemiyor.
- Ülke genelinde hem annesiz veya babasız aileler hem de annesiz veya babasız büyüyen çocuklar çok yaygındır. 2015 yılında eşi olmayan 3 milyondan fazla Filipin ailesinden en az 2 milyonu eşsiz yaşayan kadınlardan oluşmaktadır. Ulusal hukuk hala "evlilik dışı doğumları" "gayrimeşru" olarak etiketlemeye devam ettiği için, ülke genelinde resmi nikah olmadan doğan çocukların yarısından fazlası gayri meşru olarak resmi kayıtlara geçmektedir.
- Filipinler gündelik hayatla manevi yaşamlarını farklı sürdürmektedirler. Gerçek hayatta yaptıkları uygulamalar ve eylemler ile inançları ve dinsel eylemlerinin örtüşmedikleri görülmektedir. Filipinler'deki Katolik Kilisesi, evlilik öncesi veya evlilik dışı cinsel ilişkiye, modern doğum kontrol yöntemlerinin kullanımına ve boşanmaya izin veren yasaların çıkarılmasına karşı çıkıyor. Hristiyanlık ve Katolik Rahipler ülkenin sosyal, kültürel ve demografik gelişimini derinden etkiledikleri gibi cinsel alışkanlıkları, doğum oranlarını ve aile içi ilişkileri de belirlemeyi sürdürmektedirler. İstenmeyen gebilikler, çocuk yaşta annelik, erken evlilikler ve bebeklerini düşüren anne oranlarını yine Hristiyanlık ve Katolik Rahiplerin dayatmaları büyük ölçüde belirlemektedir.

2.3. Filipin Ulusunun Etnocoğrafya Portresi

XXI. yüzyılda Filipin halkının önemli bir bölümü, Okyanusya ve Avustralya halkları, Negritolar, Proto-Endonezyalılar, Malaylar ve yerli topluluklardan oluşmaktadır. Ayrıca ülke sınırları içinde kalabalık Japon, Hintli, Çinli, Kanadalı, İngiliz, İrlandalı, Alman, İtalyan, İspanyol, Avustralyalı, Koreli, Afgan, Fransız, Arap ve Amerikalı topluluklar da yer almaktadır. Bu nedenle Filipin adalarında çok kültürlü, çok inançlı ve çok milletli bir etnik portre görülmektedir. Fiziksel antropoloji konusunda araştırmalar yapan bilim uzmanları 2019 yılındaki "Journal of Human Biology" dergisinde ilginç bir makale yayımlamışlar. Bu makalenin Antropoloji sonuçlarına göre, Filipinlilerin % 72,7'sinin Asyalı, %12,7'sinin Latin Amerikalı, Mestizoz ve Metis, %7,3 Amerikan Yerlisi, % 4,5 Afrikalı ve %2,7 Avrupalı olarak sınıflandırılabileceği ortaya çıkmıştır (Bridget, Cris, Matthew, Dudzik, 2018: 177-195). Görüldüğü gibi Filipin ulusunun genetik kodlarında beyaz, sarı ve siyahı ırkın biyolojik izleri çok net olarak görüldüğünden dolayı, tüm bunlar büyük bir ırksal, kültürel ve etnik karışımına işaret etmektedir. Yerli ve göçmen halkların, siyahi ve beyazların, Afrikalı, Asyalı, Latinlerin ve Avrupalıların büyük bir etnokültürel karışımı. Bu nedenle ülkede çok fazla melez nüfusunun yer alması tarihsel süreçte olgunlaşan ve şekillenen bu etnokültürel karışımın doğal ve kaçınılmaz bir sonucudur.

Filipin adalarında her biri kendi etnik ve inanç kimliğine, kendi edebiyatına ve müziğine, kendi gelenek-göreneklerine, kendi sanatına ve tarihine sahip olan ve bu devletin kültür zenginliğini oluşturan bazı uzmanlara göre 120'den fazla etnolinguistik grup vardır. Ülkenin yerli halkları arasında nüfus büyüklüğü bakımından en kalabalık etnik topluluklar şunlardır: Tagalog, Visayan, İlokanos, Sebuano, Hiligaynon (İlongo), Pampangan, Pangasinan, Kapampangans, Moro, Zamboanguenos, Varay ve Bikolanos (Harita 3). Ayrıca Çinliler, Koreliler, Hintliler, İspanyollar, Malaylar, Araplar, İtalyanlar, Japonlar, Latin Amerikalılar, Yahudiler, Almanlar, Kanadalılar ve Amerikalılar gibi sonradan gelen göçmen halklar da ülkenin farklı yörelerinde yaşamaktadırlar.

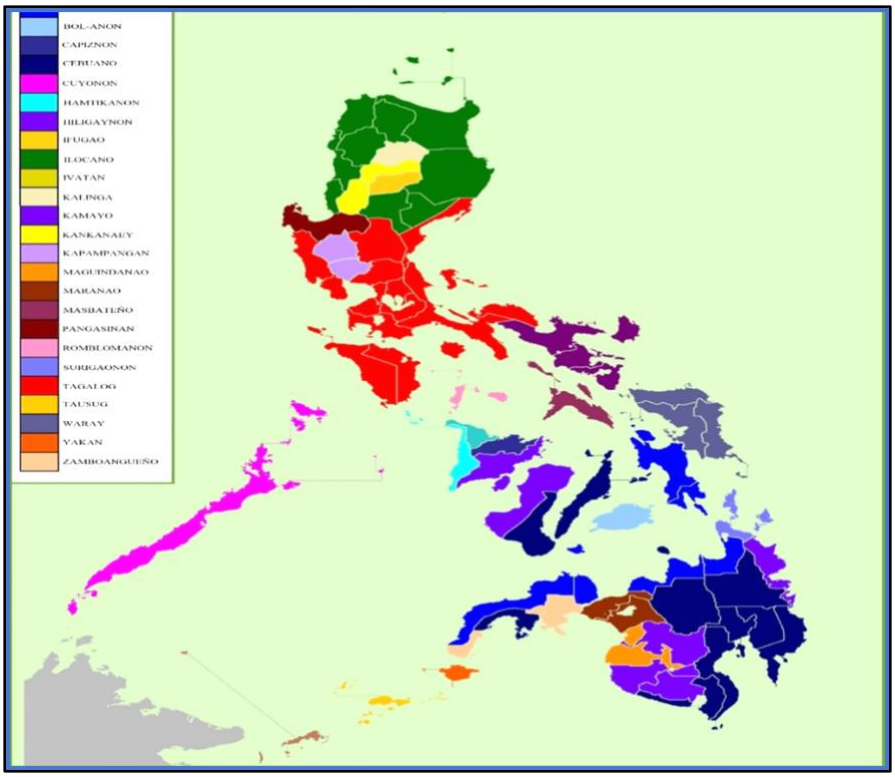

Harita 3: *Filipinler'de Yer Alan Başlıca Etnik Toplulukların Coğrafi Dağılışı(Kaynak: Yazarlar ArgGİS ortamında çizerek elde etmiştir).*

Filipinler Cumhuriyeti hem önemli miktarda göç veren hem de yoğun göç alan Asya ülkelerinin başından gelir. Farlı kıtalardan, farklı ülkelerden, farklı amaçlarla yüzlerce kişi her yıl bu ülkeye gelip yerleşmektedir. Kolay vize uzatma olanakları, kolay oturma izni ve kolay vatandaşlık koşulları binlerce maceraperest gezginin bu adalar ülkesini kalıcı yurt olarak görmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda hem fakir hem de zengin ülkelerden binlerci kişi bu adalar ülkesine mülteci veya göçmen olarak gelmiş ve uzun süre kalıcı olarak burada yaşamaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: *Ülkeler Bazında Filipinler'deki Toplam Göçmen Sayısı (2010 Yılı)*

Ülke ve Göçmen Sayısı		Ülke ve Göçmen Sayısı		Ülke ve Göçmen Sayısı	
ABD	29.972	Almanya	3.184	Singapur	691
Çin	28.705	Endonezya	2.781	GAC	681
Japonya	11.584	Tayvan	1.538	Malezya	673
Hindistan	9.007	İtalya	1.460	S. Arabistan	621
Güney Kore	5.822	Afganistan	1.019	Norveç	550
Kuzey Kore	4.846	Fransa	1.014	İsrail	514
Kanada	4.700	İspanya	1.009	İsveç	513
Büyük Britanya	3.474	İsviçre	872	İran	498
Avustralya	3.360	Türkiye	739	Tunus	479

Kaynak: *psa.gov.ph. Filipin İstatistik Kurumu.*

Tablo 5 Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde 2010 yılında yaşayan göçmen sayıları geldikleri ülkelere göre verilmiştir. Tabloda sadece 450'den fazla göçmen gönderen ülkeler alınmıştır. Örneğin yine 2010 verilerine göre Kongo, Avusturya, Pakistan, Hollanda, Cezayir, Ekvador, Danimarka, Birleşik Arap Emirlikleri, İrlanda, Myanmar, Vietnam, Umman, Yeni Zelanda, Tayland, Macaristan, Nijerya ve Ürdün daha az sayıda (150 ile 450 arasında) göçmen gönderen ülkelere örnektirler. Aslında 2010 nüfus sayımı verilerine göre Filipinler'deki toplam göçmen sayısı 177365'tir. Sadece ABD, Çin ve Japonya 10 000'den fazla yerleşik göçmen sayısına sahip ülkeler oldukları için aynı zamanda Filipin adalarının en kalabalık diasporalarını oluşturmaktadırlar (Tablo 5). Farklı kıtalardan, farklı inançlardan farklı ekonomik gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerden binlerce göçmen Filipin adalarına göç ederek ya çalışma ve oturma izni almış ya da bu ülkeye kalıcı olarak yerleşmiştir. Filipinler Cumhuriyeti'ni ikinci vatan olarak yerleşip benimseyenler arasında Japonya, Kanada, Norveç, Almanya, Avustralya ve Hollanda, gibi sanayileşmiş ülkelerden gelenler de var; Afganistan, Myanmar, Pakistan ve Kongo gibi az gelişmiş ülkelerden gelenler de var. Filipin adalarına gelen göçmen kitleleri arasında Malezya, Suudi Arabistan, Umman, Endonezya gibi Müslüman kökenliler de var; Büyük Britanya, Rusya, İsveç ve İtalya gibi Hıristiyan kökenliler de var. Göçmenler arasında Yeni Zelanda ve Avustralya gibi Okyanusya kıtasından gelenler de var, Cezayir ve Tunus gibi Afrika kıtasından gelenler de var, Macaristan ve İsviçre gibi Avrupa kıtasından gelenler de var. Filipin adalarına gelen göçmen kitleleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri ve Ürdün gibi Arap ülkelerinden gelenler de var, İspanya ve Fransa gibi Katolik ülkelerden gelenler de var, Vietnam ve Kuzey Kore gibi sosyalist ülkelerden gelenler de var (Tablo 5). Rusya – Ukrayna savaşı nedeniyle, özellikle 2020 – 2023 döneminde Rusya ve Ukrayna'dan gelen göçmen sayısında büyük bir artış olduğu gözlenmektediir. Özetle, Filipin adalarına gelen göçmenler hem etnik, dinsel ve kültürel

çeşitliliği ile hem de köken ülkenin coğrafi, siyasi ve iktisadi farklılıkları ile dikkat çekmektedirler. Sonuç olarak Filipinler Cumhuriyeti her yıl hem yoğun göç veren hem de yoğun göç alan bir ülkedir.

Asya kıtasında Hristiyan nüfusunun çoğunlukta olduğu tek büyük ülke Filipinler Cumhuriyeti'dir[1] ve aynı zamanda bu kıtanın en kalabalık Katolik ülkesidir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre ulusal nüfusunun yaklaşık %84'ü Katolik Hristiyanlardan, %4'ü Protestan Hristiyanlardan, %4'ü Filipin Bağımsız Kilisesi mensubundan ve Filipin Kutsal İsa Kilisesi mensubundan, %1'i Budist ve yaklaşık %2'si de yerel inançlara inananlardan oluşmaktadır. Ayrıca Filipinler Cumhuriyeti ulusal nüfusunun yaklaşık %5'ten fazlası Müslüman topluluklardan oluşmaktadır (http://psa.gov.ph/). Ülkedeki Ortodoks Hristiyanların, Hinduların, Sihlerin, Yahudilerin ve Taocuların sayıları çok az olup, ulusal nüfusun %1'ini aşmamaktadırlar. Ruslar, Ukraynalılar ve Yunanlı göçmenler ülkenin en kalabalık Ortodoks topluluklarını oluşturmaktadırlar.

Ülkedeki Müslüman topluluklar hem büyük metropol kentlerinde hem de ülkenin güney bölgelerindeki adalarda ve eyaletlerde daha yoğun ikamet etmektedirler. Basilan, Magindanao, Sulu, Tavi-Tavi ve Güney Lanao eyaletleri hem Müslüman topluluklarının yoğunlaştıkları coğrafi mekânlardır hem de Bangsamoro Bölgesi'nde yer alan beş eyalettir (URL:20, Tablo 6).

Tablo 6: *Bangsamoro Özerk Müslüman Bölgesi'nn İdari, Coğrafi ve Demografik Özellikleri (2020 Yılı)*

Eyalet	Başkent	Eyalet Nüfusu	Eyalet Yüzölçümü (km^2)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2)	Kapsadığı Barangay Sayısı
Basilan	İsabela	426 207	3 453	123	210
Lanao Del Sur	Maravi	1 195 518	15 055	79	1159
Magindanao	Shariff Aguak	1 342 179	9 968	135	508
Sulu	Jolo	1 000 108	4 547	220	410
Tawi - Tawi	Bongao	440 276	3 626	121	203
Toplam	**Cotabato**	**4 404 288**	**36 650**	**120**	**2490**

Kaynak: https://www.philatlas.com/mindanao/barmm.html (URL 21)

Bangsamoro Özerk Müslüman Bölgesi 5 Eyalet, 116 belediye, 3 şehir ve 2490 Barangayı kapsamaktadır. 2020 yılında Özerk Bölgenin toplam nüfusu 4,4 milyon cıvarında olup, 36 650 $km^{2'}$lik alan kaplamaktadır (Tablo 6). Bangsamoro Özerk Müslüman Bölgesinin İdari Merkezi Cotabato şehridir.

3. Filipinler Cumhuriyeti'nin İktisadi Potansiyeli ve Ekonomik Gücü

Ekonomik potansiyel ve iktisadi özellikler bakımından Filipinler Cumhuriyeti hem bazı üstünlüklere ve avantajlara hem de bazı sorunlara ve dezavantajlara sahiptir. Bu olumlu ve olumsuz ulusal özellikler aşağıdaki satırlarda maddeler halinde özetlenmiştir.

Ekonomik potansiyel ve iktisadi özellikler bakımından Filipinler Cumhuriyeti'nin başlıca üstünlükleri ve ulusal avantajları şunlardır:

[1] Doğu Timor, Gürcistan ve Ermenistan Asya Kıtası'nda Hristiyan nüfus çoğunluğuna sahip diğer ülkelerdir.

- Doğu Asya'da stratejik coğrafi lokasyona sahip olması, ayrıca kıtalararası hava ve deniz ulaşımının kesişme noktasında bulunması
- Geniş ve zengin orman arazilerine sahip olması
- Çok zengin ve çok büyük çeşitlilik gösteren tatlı su kaynaklarına sahip olması
- Büyük çeşitlilik gösteren maden kaynaklarına sahip olması
- Bitki ve hayvan tür çeşitliliği bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biri olması
- Yüksek nüfus artış hızına ve dinamik genç nüfus kitlelerine sahip olması
- Çok verimli ve geniş tarım arazilerine sahip olması
- Ülke genelinde gözlenen tarımsal ürün çeşitliliğinin çok fazla olması
- Ülkenin altı farklı denize kıyısı olması ve 7600'den fazla adaya sahip olması
- Dünyanın en uzun deniz kıyılarına sahip devletlerinden biri olması
- Çok sayıda hem doğal hem de kültürel turizm çekiciliklerine sahip olması
- Palawan, Bohol ve Boracay gibi dünyaca ünlü adalara sahip olması
- 12 ay ve 365 gün ülkedeki tüm adaların dış turizm faaliyetlerine uygun olması
- Tüm ülkenin büyük turizm ve rekreasyon çeşitliliğine sahip olması
- Yabancı turistler tarafından Asya'nın en çok merak edilen devletlerden biri olması
- İç savaş, terör ve etnik çatışma gibi toplumsal olayların ülkede yaşanmaması
- Ucuz iş gücü ve yeterli insan kaynaklarına sahip olması
- Yurt dışındaki Filipinli diasporanın ülkeye vermis olduğu büyük finansal destek
- Filipinler Cumhuriyeti'nin giderek artan bölgesel siyasi, ticari, kültürel ve iktisadi iş birliği ve etkinliğe sahip olması
- Filipinler Cumhuriyeti'nin hem Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) hem de Bağlantısızlar Hareketi'nde öncü ve aktif rol üstlenmesi
- İngilizce bilen memur, işçi, sanayici ve yöneticinin çok yaygın olması ayrıca tüm eyaletlerde ve tüm şirketlerde İngilizce'nin resmi iletişim dili olması
- Filipinler Cumhuriyeti Asya kıtasında yatırım ve ticaret yapılabilecek ve sürekli yaşanılabilecek en özgür ve en rahat devletlerden biri olması

Ekonomik potansiyel ve iktisadi özellikler bakımından Filipinler Cumhuriyeti'nin başlıca sorunları ve ulusal dezavantajları şunlardır:

- Ülkenin sürekli yerleşmeye ve sürekli nüfusa sahip olmayan binlerce adaya sahip olması
- Yüzlerce ada ve adacığın birbirlerinden çok uzak ve çok kopuk olması
- Modern otobanların, liman hizmetlerinin ve demiryolu hatlarının ülkede yeterince yaygın olmaması

- Tüm büyük adalar arasında hızlı ve çağdaş deniz ulaşım bağlantılarının sağlanamamış olması
- Ülkedeki adalar arasında yüksek nakliye ve deniz taşımacılığı ücretleri
- Dünya standartlarda faaliyet gösteren çok yetersiz sayıda uluslararası havaalanına sahip olması
- Ülke genelinde dağlık, eğimli ve yüksek arazilerin geniş alan kaplaması
- Ülke genelinde ıssız, engebeli ve ormanlı arazilerin geniş alan kaplaması
- Ülke genelinde elektrik, internet, kanalizasyon gibi alt yapı sorunlarının yaygın olması
- Ülke genelinde ulaşım, haberleşme, sağlık ve eğitim hizmetlerinin çok yetersiz olması
- Ulusal ekonomi ve nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılayacak zengin ve çeşitli tükenen enerji kaynaklarına sahip olmaması
- Ülkenin teknoloji, sanayi, savunma, ticaret ve enerji alanlarında çok fazla dışa bağımlılığa sahip olması
- Ülke genelinde okuma yazma bilmeyen, işsiz ve yoksul nüfus kitlelerinin çok fazla olması
- Ülke genelinde düşük gelirli, eğitimsiz kırsal nüfus oranlarının çok yüksek olması
- Rüşvet, yolsuzluk, vergi kaçırma, bürokratik engeller ve yasa dışı üretim gibi olumsuz toplumsal olayların ülke genelinde çok yaygın olması
- Uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, fuhuş ve insan ticareti gibi ulus ve devlet imajını sarsan sosyal sorunlarının ülkede yaygın olarak görülmesi
- Ağır endüstri faaliyetlerinin ve çok uluslu büyük şirketlerin ülke genelinde pek yaygın olmaması
- Ülke genelinde rekabetçi sanayi üretiminin ve modern sanayi tesislerinin çok yetersiz olması
- Tüm bölgelerde ve tüm eyaletlerde akarsu taşkınları, deprem, heyelan, sel felaketi, tsunamı ve tayfun gibi doğal afetlerin sıklıkla yaşanması
- Ormancılık, madencilik, çiçekçilik, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık ve bitkisel üretimde düşük verim ve düşük kalite sorunlarının yaygın olması
- Ülke genelinde plansız, bakımsız, yoksul ve gürültülü şehirlerin yaygın olması
- Büyük metropol kentlerinde ulaşım, çevre, mimari ve alt yapı sorunlarının yaygın olarak görülmesi
- Bazı adalarda yaygın olarak görülen çevre sorunları, kaçak yapılaşma ve kıyılarının betonlaşması
- İstikrarsız iktisadi gelişme, güven vermeyen politik yönetim ve plansız ekonomik kalkınmanın her siyasal dönemde ülkede yaygın olarak görülmesi

Serbest pazar ekonomisi uygulamayı sürdüren Filipinler, Asya kıtasının gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almaktadır. Bu adalar ülkesi kişi başına düşen milli gelir bakımından Güneydoğu Asya'nın en fakir devletleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda ülkenin kişi başına nominal GSYİH'sı 2700 ile 3900 USA Dolar arasında değişmektedir. 2019 yılında İnsani Gelişme Endeksi bakımından 0,712 değeriyle Filipinler dünya devetleri arasında 106 sırada yer almıştır (Efe & Atasoy, 2021: 118 -119). Dünyanın 33'üncü en büyük ekonomisini oluşturan Filipinler, Güneydoğu Asya'nın en az gelişmiş ve en

az endüstrileşmş devletlerinden biridir. Ülkedeki sanayi faaliyetlerinin, yabancı yatırımların, büyük fabrikaların ve çok uluslu şirketlerin büyük bir bölümü Luzon adasının merkezi kesimlerinde ve başkent çevresinde yer almaktadır. Bu nedenle Calabarzon Bölgesi, Cebu City ve Ulusal Başkent Yönetim Bölgesi ülkenin en yoğun sanayleşmiş bölgelerinin başında yer almaktadırlar. Ayrıca Palawan, Marinduque ve Mindoro adaları, Zamboanga Yarımadası, Caraga Bölgesi, Catanduanes, Camiguin, Sibuyan, Tablas ve Masbate adaları, Bangsamoro Özerk Müslüman Bölgesi, Dinagat, Siargao ve Siquijor adaları en az sayıda fabrika, ticaret merkezi ve üretim tesisi barındırdıklarından dolayı ülkenin en az sanayileşmiş ve en az kalkınmış coğrafi mekânlarını oluşturmaktadırlar. Orman ürünleri ve maden işleme endüstrisi; elektrik ve elektronik sanayi; deri, mobilya, metal ve kâğıt üretimi; giyim ve tekstil sanayi; gıda, ilaç, sigara, kimya ve gübre ürünleri üretimi; makine ve motorlu taşıtlar sanayi; haberleşme ve iletişim cihazları endüstrisi; ayrıca içki, yağ, şeker ve konserve üretimi ülkede en gelişmiş sanayi kollarını oluşturmaktadırlar. Özellikle konserve, şeker, meyve ve pirinç üretimi, tekstil, maden ürünleri, ağaç ürünleri, deniz ürünleri ve Hindistan cevizi yağı üretimi Filipin adalarında çok yaygındır (Özey, 2008: 365). Filipinler Cumhuriyeti'nin ihracat ve ithalat bakımından en önemli ve en büyük ticari partnerleri arasında Japonya, ABD, Almanya, Güney Kore, Çin, Singapur, Hong Kong, Avustralya, Hollanda, Tayvan, Endonezya ve Tayland yer almaktadır (Efe & Atasoy, 2021: 118 -119).

Son yarım yüzyılda Filipinler'in toplam ihracatı ülkenin toplam ithalatından sürekli daha az olduğundan dolayı, doğal olarak dış ticaret açığı vermektedir. Petrol ve diğer enerji kaynaklarının yurt dışından satın alınması, makine ürünleri, motorlu taşıtlar, ilaç ve gıda ürünleri, boya ve kimya ürünleri, ara mallar ile yatırım mallarının büyük bir bölümünün ithal edilmesi Filipinler'de dış ticaret açığını tetikleyen başlıca unsurlardır. Elektrikli aletler ve elektronik sanayi ülkede en gelişmiş endüstri sektörlerin başında gelmektedir. Ulusal dış satımın %50'den fazlası bu sanayi kollarında üretilen mallardan oluşmaktadır.

3.1. Doğal Kaynaklar

Birbirinden güzel binlerce ada ve adacık, zengin tatlı su kaynakları, büyük çeşitlilik gösteren flora ve fauna, geniş yağmur ormanları, ilginç mağaralar, şelaleler ve plajlar, tüm eyaletlere yayılmış büyük bir maden çeşitliliği, yüzlerce göl ve akarsu havzası, yüzlerce balık havzası ve mangrov sahası, binlerce kilometrelik okyanus kıyıları, Filipinler'in en büyük doğal zenginliğini oluşturmaktadır. Enerji kaynakları bakımından fakir olan Filipin adaları maden kaynakları bakımından zengin sayılır. Metal madenlerinden manganez, nikel, bakır, çinko, demir, kurşun, krom; ayrıca gümüş ve altın, metal olmayan madenlerden mermer, fosfat, jips, tuz, asbest, guano ve kükürt bakımından ülke zengin rezervlere sahiptir. Asya kıtasının en büyük beş krom üreticisinden biri olan Filipinler, hiçbir madenin üretiminde dünya sıralamasında ilk beşe girememiştir. Filipin adalarının volkanik arazilerinde önemli miktarlarda bakır, mermer, altın ve nikel yatakları keşfedilmiştir. (URL 24).

Tükenen enerji kaynakları bakımından Filipinler zengin kaynaklara sahip değildir. Filipinler doğal gaz, kömür ve petrol bakımından ithalata muhtaç bir devlettir. Bu adalar ülkesi petrol üretiminin ancak %2-3'ünü kendisi karşılamaktadır. Palawan adasının kuzeybatı kıyılarında ve Güney Çin Denizi'nde çok düşük miktarda petrol çıkarılmaktadır. Filipinler'de petrol faaliyetlerinde çalışan üç büyük ulusal şirket vardır: Petron, Pilipinas Shell ve Caltex. Doğal gaz alanında faaliyet gösteren en büyük şirketler arasında ise Shel Filipinler Sondaj, Texaco ve Filipin Ulusal Petrol şirketi yer almaktadır (URL 25).

Jeotermal enerjinin çıkarımı ve kullanımı alanlarında Filipinler gezegenimizin öncü devletlerinden biridir. Luzon, Negros ve Leyte adaları jeotermal enerji bakımından en zengin sahalara örnektirler. Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde toplam jeotermal enerji üretimi 1990 yılında 891 MW, 2000 yılında 1909 MW ve 2005 yılında da 1931 MW olarak belirlenmiştir (Akova, 2008:141-143).

3.2. Tarım Potansiyeli

Filipinler Cumhuriyetinde düzlükler, verimli ovalar ve tarıma müsait akarsu vadileri çok dar alan kaplarken yüksek, eğimli ve dağlık arazilerin geniş alan kaplaması ülke genelinde ekili-dikili sahaların çok yetersiz kalmasına yol açmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre ülkedeki arazilerin %26'sı ziraat faaliyetlerine müsait olsa da kısıtlı olan tarla arazileri (uusal ekili-dikili sahalar) Filipin topraklarının sadece %16'sını oluşturmaktadırlar (http://psa.gov.ph/). XXI. yüzyılın başında Filipinler gezegenimizin en büyük papaya, Hindistan cevizi, ananas, muz, avokado, kakao, pirinç, kahve, manila keneviri, mango ve kauçuk üreticilerinden biridir. Büyükbaş hayvancılığı, okyanus balıkçılığı, mango, muz, kahve ve pirinç yetiştiriciliği, arıcılık, sebze ve tropikal meyve yetiştiriciliği, kümes hayvancılığı, arıcılık ve kültür balıkçılığı devlet sınırları içinde tarım sektörünün en gelişmiş alt kollarıdır. Tütün, mango, papaya, şeker kamışı, mısır, pirinç, batat (tatlı patates), muz, kahve, manyok, hindistan cevizi, ananas, çay, domates, kauçuk, avokado ve kenevir ülkede en fazla miktarda yetiştirilen ziraat ürünleridir. Son çeyrek yüzyılda karnabahar, domates, mısır, patates, lahana, havuç, patlıcan ve soğan gibi zirai ürünlerde de önemli oranda üretim artışları tespit edilmiştir. Filipinler Cumhuriyeti aktif nüfusun yaklaşık üçte biri (% 37) meyvecilik, çiçekçilik, sebzecilik, arıcılık, balıkçılık, büyük baş hayvancılığı, ormancılık, plantasyon tarımı, kümes hayvancılığı, küçükbaş hayvancılığıve tarla faaliyetleri gibi tarım alt dallarında istihdam edilmiştir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: *Port Barton Yöresinden Bir Kırsal Mekân Manzarası (Kaynak: Emin Atasoy, 2023)*

Pirinç, tropikal meyveler ve çeşitli deniz ürünleri Filipin halkının en çok tercih ettikleri gıda ürünlerinin başında gelirler. Gezegenimizin en büyük pirinç üreticilerinden ve pirinç ihracatçılarından birisi kuşkusuz Filipinler Cumhuriyeti'dir. Devlet sınırları içindeki tarım sahalarının yaklaşık üçte birini (%34'ten fazlası) çeltik tarlaları oluşturmaktadır. Bu adalar devleti kendi ulusal pirinç tüketimini kendisi karşılama potansiyeline sahip olduğu gibi her yıl önemli miktarlarda pirinç başka ülkelere de satmaktadır. Filipinler Cumhuriyeti gezegenimizin en büyük pirinç dış satıcılarından biri olup her yıl 600

000 ile 2 milyon ton arasında pirinç ihraç etmektedir. Ülkedeki pirinç üretimi ise son çeyrek yüzyılda dalgalanmalı bir seyir izlemekte ve kabaca 4 ile 18 milyon ton arasında bir değişim grafiğine işaret etmektedir (Tümertekin & Özgüç, 1999:147-149). Luzon, Mindanao, Negros, Leyte, Bohol, Palawan ve Mindoro adalarının verimli ovaları ve akarsu vadileri ülkenin en önemli pirinç üretim sahalarıdır. 2020 yılında Filipinler, 11,7 milyon ton pirinç üretimi ile dünya devletleri sıralamasında 8. sırada yer almıştır (Efe & Atasoy, 2021: 529). Endonezya ve Filipinler gezegenimizde en çok Hindistan cevizi üreten devletlerdir. 1970 – 2012 dönemde Filipinler sınırları içindeki Hindistan cevizi ekim alanları kabaca 1,8 milyon hektardan 3,6 milyon hektara, Hindistan cevizi ulusal toplam üretimi de 5,7 milyon tondan 15,9 milyon tona ulaşmıştır (Göney & Sertkaya Doğan, 2014:293).

Abaka ağacı veya diğer adıyla Manila keneviri üretiminde Filipinler Cumhuriyeti gezegenizimdeki tüm devletlerarasında birinci sırada yer almaktadır. 1970 – 2012 döneminde ülkedeki abaka ekim alanları yüz yetmiş üç bin hektardan yüz otuz dokuz bin hektara gerilemiş, tüm bunların sonucunda da ulusal abaka üretimi yüz yirmi iki bin tondan altmış sekiz bin tona azalmıştır (Göney & Sertkaya Doğan, 2014:329). Filipinler Cumhuriyeti gezegenimizin ilk beş muz üretici devlet arasında yer almaktadır. Cebu, Luzon, Mindoro, Negros, Bohol ve Mindanao adalarında mısır ve patates tarımı yaygındır. Fakat Filipinler hem patates hem de mısır üretimi sıralamasında gezegenimizin en büyük üreticiler listesine girememiştir. Brezilya, Endonezya ve Etiyopya'dan sonra Filipinler Cumhuriyeti gezegenimizin 4. en büyük kahve üreticisidir. 1970 – 2012 dönemde Filipinler'deki kahve üretimi kırkdokuz bin tondan seksensekiz bin tona çıkmış ulusal kahve ekim sahaları da elliüç bin hektardan yüzondokuz bin hektara ulaşmıştır. (Göney & Sertkaya Doğan, 2014:221).

Kahve, çay, kauçuk, muz, mango, şeker kamışı, kakao, ananas ve avokado gibi tropikal tarım ürünlerinde Filipinler gezegenimizin en büyük ihracatçılarından biridir. Bu tropikal ürünlerin ekim alanları ve üretimi ile ilgili şöyle bir özetleme yapılabilir (Efe & Atasoy, 2021: 118 -119; Göney & Sertkaya Doğan, 2014:136):

- Manila keneviri üretiminde Filipinler Cumhuriyeti dünya birincisidir. Filipinler, dünyadaki herhangi bir ülkeden daha fazla hindistancevizi üretir ve ihraç eder. Ayrıca Filipinler dünyanın en çok kakao, mango, papaya, ananas ve muz üreten ülkelerden biridir.
- 1970 – 2012 döneminde devlet sınırları içindeki muz ekim alanları 294 000 hektardan 450 000 hektara çıkmış ve aynı dönemde de ulusal muz üretimi de 1,3 milyon tondan 9,2 milyon tona yükselmiştir. Böylece bu dönemde Filipinler dünyanın en fazla muz üreten ilk beş ülkeden biri olmuştur. 2020 – 2023 döneminde 500 000 hektardan daha geniş tarım arazileri üzerinde, yılda ortalama 6-7 milyon ton muz üeten Filipinler, dünya muz üreticileri arasında 6. sırada yer almaktadır.
- 1970 – 2012 döneminde devlet sınırları içindeki mango ekim alanları kırk beş bin hektardan hızla artarak yüz doksan beş bin hektara çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde ulusal mango üretimi de yüz elli bir bin tondan sekiz yüz bin tona artmıştır. Filipinler Cumhuriyeti Tayland, Hindistan, Endonezya ve Çin ile Asya kıtasının en büyük mango üreticilerinden biridir.
- 1970 – 2012 döneminde Filipinler sınırları içindeki papaya ekim alanları pek değişmemiş ve sekiz bin hektar olaral kalmıştır. Fakat aynı dönemde ulusal papaya üretimi altmış bin tondan yüz elli yedi bin tona yükselmiş ve tüm bunlar artan verimliliğe işaret etmektedir. Böylece Hindistan, Brezilya, Endonezya, Nijerya, Meksika ve Tayland ile dünyanın en büyük papaya üreticelerinden biri Filipinler olmuştur.

- Filipinler dünyanın en çok kakao üreten ülkelerinden biridir. 1970 – 2012 döneminde devlet sınırları içindeki kakao ekim alanları sekiz bin hektardan dokuz bin hektara çıkmıştır. Bu ekim alanı değerlerinden de anlaşıldığı gibi Filipinler dünya kakao liderleri olan Endonezya, Hindistan, Malezya, Brezilya, Kamerun, Gana ve Nijerya gibi ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır.
- 1970 – 2012 döneminde Filipinler Cumhuriyeti sınırları içindeki ananas ekim alanları yirmi sekiz bin hektardan elli sekiz bin hektara ulaşmış, aynı dönemde ulusal ananas üretimi de 233 bin tondan 2,3 milyon tona yükselmiştir. Bugün Brezilya ve Kosta Rika'dan sonra Filipinler dünyanın en büyük 3. ananas üreticisidir.
- 1970 – 2012 döneminde Filipinler sınırları içindeki avokado ekim alanları 5000 hektar iken 2012 yılında da 5000 hektarda kalmıştır, aynı dönemde avokado üretimi ise 18 000 tondan 20 000 tona yükselmiş, bu da hektar başına üretim verimliliğinin artışına işaret etmektedir. Filipinler Cumhuriyeti avokado üretiminde dünya ülkeleri arasında ilk 10 devlet arasında yer almasa da Endonezya, İsrail, Çin ve Sri Lanka ile Asya'nın en önemli avokado üreticisidir.
- 1970 – 2012 döneminde Filipinler'deki şeker kamışı ekim alanları üçyüz altmışaltı bin hektardan dörtüz otüzüç bin hektara ulaşmış, bunun sonucunda da şeker kamışı ulusal üretimi de yirmi altı milyon tondan otuz milyon tona yükselmiştir. Fakat pirinç üretiminde olduğu gibi şeker kamışı üretiminde de Filipinler dünya üretim sıralamasında ilk 5 ülke arasında yer almamaktadır.
- 1970 – 2012 döneminde devlet sınırları içindeki içindeki kauçuk ekim alanları yirmi bir bin hektardan büyük bir sıçrama göstererek yüz altmış bir bin hektara çıkmış ve ulusal kauçuk üretimi de altı bin tondan yüz kırk bin tona yükselmiştir. Bir başka anlatımla ülkedeki kauçuk ekim alanları, kakao alanlarının neredeyse iki katıdır. Hem kakao üretiminde hem de kauçuk üretiminde Filipinler Asya ülkeleri arasında ilk 10 ülke arasına girmeyi başarmıştır. Örneğin 2020 yılında 445 000 tonluk kauçuk üretimiyle Filipinler dünya ülkeleri arasında 7. sırada yer almıştır.

Birçok Uzakdoğu Asya devletinde olduğu gibi Filipinler'de de çiçekçilik, entansif tarım ve küçükbaş hayvancılığı pek yaygın değildir. Sığır, keçi, domuz, inek ve manda Filipin adalarında en çok yetiştirilen hayvanlardır. Filipinler'in toplam nüfusu 115 milyonu aşmasına rağmen, ülke genelinde sadece 10 milyondan fazla domuz ve 2 milyondan fazla sığır beslenmektedir. Bu kalabalık nüfus için hayvan varlığı çok yetersiz olduğundadn dolayı, Filipin hükümeti hayvansal mallarının, et ve süt ürünlerinin büyük bir bölümünü diğer ülkelerden ithal etmek zorunda kalmıştır. Son çeyrek yüzyılda yılda avlanan toplam balık miktarı 1,5 ile 3,5 milyon ton arasında değişmektedir. Filipinler Asya kıtasının en çok okyanus balığı avlayan devletlerden biridir. 2016 yılında Dünyada sadece Çin, Endonezya, ABD, Rusya, Peru, Hindistan, Japonya, Vietnam ve Norveç, yani toplam 9 ülke Filipinler'den daha çok balık avlamaktadır. Bir başka anlatımla, 2015 – 2020 döneminde, Filipinler dünyada en çok balık avlayan ilk 10. ülke arasına girmeyi başarmıştır (URL: 26).

3.3. Turizm Potansiyeli

Binlerce kilometrelik tropikal okyanus kıyıları, ülke sınırları içinde yer alan binlerce körfez, plaj, yarımada ve adacık, ayrıca bütün yıl boyunca aylık sıcaklık ortalamalarının 20°C'nin üzerinde olması, Filipin takımadalarında 12 ay ve 365 gün boyunca turistik faaliyetlerin sürdürülebilmesini sağlamıştır. Çok sayıda milli park ve doğa koruma bölgesi, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen benzersiz doğal

güzellikler, çok zengin biolojik çeşitlilik, çok geniş yağmur ormanları, büyük çeşitlilik gösteren tarihsel ve kültürel miras, misafirperver ve yardımsever yerel halk, uygun fiyatlı oteller ve eğlence hizmetleri Filipin adalarına gelen ziyaretçileri ve gezginleri cezbeden başlıca etkenlerdir. Ülke sınırları içinde turizm potansiyeli yüksek ve çok sayıda turistik merkeze sahip olan adalar da var, tam tersi turizm potansiyeli çok düşük ve çok az sayıda turistik merkez barındıran adalar da vardır. Ama bir genelleme yapılırsa, Palawan adası, Manila ve Cebu kentleri, Boracay adası, Panglao ve Bohol adası en çok yabancı turist ağırlayan coğrafi mekânların başında gelir (Fotoğraf 4) .

Fotoğraf 4. *Siqoijor Adası'ndan İki Ayrı Kesit (Kaynak: Emin Atasoy, 2023)*

Turizm potansiyeli çok düşük ve çok az sayıda turistik merkez barındıran adalar arasında Samar, Leyte, Marinduque, Dinagat, Tablas, Polillo, Guimaras, Masbate ve Catanduanes en az sayıda yabancı turist tarafından ziyaret edilen büyük Filipin adalarıdır. Turizm potansiyeli çok yüksek ve çok sayıda turistik merkez barındıran Palawan, Luzon, Cebu, Boracay, Panglao, Bohol, Mindanao, Coron, Bantayan, Siargao, Panay, Negros, Siquijor, Mactan ve Samal en çok sayıda yabancı turist tarafından ziyaret edilen Filipin adalarıdır. Fakat kuşkusuz ülkenin turizm vitrinini ve ulusal gurur kaynağını oluşturan, ayrıca hem dünyaca ünlü hem de en popüler Filipin adalarının başında Palawan, Boracay ve Bohol gelir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. *Filipinler'in Dünyaca Ünlü Boracay Adası'ndan Dört Farklı Görsel (Kaynak: Emin Atasoy, 2023)*

1960 ile 1970 yılları arasında Filipinler'deki uluslararası turizm hareketliğinin temelleri atılmış ve 1970'li yıllarda ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı ilk kez 1 000 000'u aşmıştır. Maalesef 1980 – 1990 döneminde özellikle güney bölgelerde ortaya çıkan silahlı çatışmalar, ayrılıkçı inanç hareketleri, bölgesel terör olayları ve yabancı turist kaçırma girişimleri hem uluslararası turizm hareketliliğini baltalamış hem de ulusal imajı çok zedelemiştir. XX. yüzyılın sonunda ve özellikle de 1990 – 2000 döneminde ülke sınırları içinde daha güvenli, daha barışçıl ve daha istikrarlı bir politik iklimin sağlanması ile uluslararası turistik hareketlilik tekrar hızlanmış ve yabancı turist sayısında büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Aradan neredeyse çeyrek asırlık bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen 1992 yılında Filipinler'e gelen yabancı turist sayısı ikinci kez 1 milyon sayısını aşmayı başarmıştır. Filipinler Cumhuriyetini ziyaret eden yabancı turistlerin sayıları 1995'te 1,8 milyona, 2005'te 2,6 milyona, 2009'da 3,1 milyona ve 2019 yılında da 8,3 milyona ulaşmıştır (Özgüç, 2011: 461; http://psa.gov.ph/).

Fakat Covid-19 salgınının bitmesiyle birlikte 2023 – 2028 döneminde yıllık yabancı turist sayısının 11 – 15 milyona ulaşması beklenmektedir. Sonuç olarak, Filipinler Cumhuriyeti bir yandan gelen yabancı turist miktarı, diğer yandan da ulusal turizm gelirleri bakımından deniz komşuları ve bölge turizm aktörleri olan Singapur, Çin, Tayland, Endonezya, Malezya ve Japonya gibi devletlerin çok gerisinde kalmıştır. 2022 yılında Filipinler Cumhuriyeti'ne en çok turist gönderen ülkelerin başında Güney Kore, Çin, Almanya, Avustralya, Kanada, Büyük Britanya, ABD, Japonya, Singapur, Hindistan, Malezya, Vietnam, Endonezya, Fransa, Tayvan ve İspanya gelmektedir. En çok turist gönderen ülkeler sıralamasında ve Filipin adalarını ziyaret eden milletler arasında Türkler 32. sırada yer almaktadırlar (URL: 27).

Özetle, Uzakdoğu Asya devleteleri ile karşılaştırıldığında Filipinler Cumhuriyeti en zengin turizm kaynaklarına ve en elverişli coğrafi-ekolojik koşullara sahip devletlerden birisi olmasına rağmen, XXI. yüzyılda uluslararası turizm alanında hedeflediği başarıyı bir türlü yakalayamamıştır. Dış turizm alanındaki bu ulusal başarısızlığının en önemli olumsuz etkenleri şöyle özetlenebilir:

- Kırılgan ve dışa bağımlı ekonomi ile güven vermeyen ulusal politikalar,
- Bir çok adada yetersiz internet ve elektrik bağlantıları,
- Bir çok turistik merkezin modern ulaşım bağlantılarına sahip olmaması,
- Mindanaso adasında inanç çatışmaları, turist kaçırma ve terör olaylarının sürmekte olduğu söylentilerinin devam etmesi,

- Neredeyse tüm eyaletlerde var olan hantal bürokratik yapı, vergi kaçırma, kanun dışı kaçak yapılaşma, kamu mekânlarında rüşvet ve yolsuzluk olaylarının yaygın olması,
- Uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, fuhuş ve insan ticareti gibi olumsuz sosyal tabloların neredeyse tüm ülkede yaygın olması,
- Neredeyse tüm büyük adalarda çirkin gecekonduların, plansız ve bakımsız kentlerinin yaygın olması,
- Gelen yabancı turistler için bazı bölgelerde can güvenliğinin olmaması,
- Filipinler Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı yetkililerin uzun vadeli ve istikrarlı turizm politikalarını hayata geçirip sağlıklı uygulyamamaları,
- Neredeyse tüm eyaletlerde konaklama mekânlarında ve turistik tesislerinde düşük hizmet kalitesinin görülmesi,
- Yetersiz alt yapı ve kanalizasyon ve çözüm bekleyen çöp sorunları,
- Ülkenin tüm coğrafi bölgelerinde yanardağ patlamaları, heyelan, deprem, sel ve akarsu taşkınları gibi doğal afetlerin sıklıkla yaşanması,
- Uluslararası turizm alanında yetersiz turistik tanıtım ve reklam ile olumsuz ülke imajı.

Sonuç ve Tartışma

Filipinler bir yandan dünyanın en güzel plajlarını ve adalarını diğer yandan gezegenimizin en tehlikeli volkanlarını ve hayvanlarını barındırır. Bir yandan mimari harikası olan 50-60 katlı yüksek gökdelenler ve ultra lüks havuzlu siteler, diğer yandan yürek burkan yoksulluk manzaraları ve çirkin gecekondular. Coğrafi özellikler olarak Filipinler hem bir az gelişmiş Güneydoğu Asya ülkesi hem bol yağışlı bir Muson ülkesi hem kara komşusu olmayan bir adalar devleti hem Asya kıtasının en kalabalık nüfuslu Hristiyan ülkesidir. Hem resmi dili İngilizce olan dünyanın en büyük İngilizce konuşan devletlerden biridir hem de 90 milyondan fazla Hristiyan ve 6 milyondan fazla Müslümanın yaşadığı bir Katolik ülkedir.

Filipinler Cumhuriyetini zıtlıklarla ve çelişkilerle dolu çok renkli ve çok yüzlü bir ülke olduğundan dolayı, onu tanımlamak ta zor, tasvir etmek ve özelliklerini açıklamak ta zor. Filipin adaları arasında çok ortak özellikler olduğu gibi kendilerine has bazı coğrafi, turistik ve kültürel özellikleri de vardır. Farklı adalarda farklı milletler ve etnik topluluklar yaşamakta, farklı yerel diller konuşulmakta, farklı inanç toplulukları yer almakta ve farklı gelenek-görenekler gözlenmektedir. Bu nedenle Filipin adaları hem sosyal ve kültürel özellikleri bakımından hem de ekonomik, ekolojik, demografik, coğrafi ve turizm özellikleri bakımından bir yandan birbirine çok benzerler diğer yandan da birbirinden çok farklıdırlar. Kesin olan bir şey varsa her adanın kıyıları, ormanları, şelaleleri, plajları, mağaraları ve diğer doğal güzellikleri kendine özgü olup sadece o adada görülmektedirler. Bir başka anlatımla, kültürel yapı, gelenek-görenekler ve beşerî özellikler bakımından adalar arasında bazı benzerlikler olsa da doğal güzellikler ve doğal turizm çekicilikleri bakımından benzerlikten çok farklılıklar ön plana çıkmaktadır.

Çelişkilerle ve zıtlıklarla dolu olan Filipinler Cumhuriyet, Afganistan ve Bangladeş'ten daha yoksul yerleşmelere ve daha çirkin gecekondulara da sahip, Almanya ve Fransa'da var olmayan lüks sitelere ve AVM merkezlerine de sahiptir. Bu adalar ülkesinde, fakirler çok fakir zenginler de çok zengindir. Alt ve üst gelir grupları arasındaki sosyal ve ekonomik uçurum çok derindir. Ülkenin tamamı az gelişmiş ve yoksul da değil, tamamı gelişmiş ve zengin de değil. Muğlak gerçeği ortalarda bir yerde arasanız da bulmanız imkânsız gibi görülmektedir. Manila kentindeki Bonifacio Global City'de dolaşırken

Amsterdam, Barselona veya Milano'da gibi kendinizi hissediyorsunuz. Yine başkentin Tondo gecekondu sokaklarında yürürken de kendinizi Somali veya Zambiya'nın fakir kentlerinden birinde dolaşıyormuşsunuz gibi hissediyorsunuz. Çok yoksul ve çok zengin mahalleler de iç içe, çok güzel ve çok çirkin manzaralar da iç içe bu adalar ülkesinde. Örneğin, Filipinler'in fakir ebeveynleri çocuklarıyla Tagalog dilinde konuşurken, zengin aileler çocuklarıyla İngilizce iletişim kurmayı tercih etmektedirler. Zengin ve fakir çocukların okulları da eğlence mekânları da yaşam alanları da birbirinden çok farklı. Sermaye ve yoksulluk ta, yaşam kalitesi ve zenginlik de, sevinç ve hüzün de eşitsiz dağılmıştır bu adalar ülkesinde. Panglao ve Siquijor gibi adalarda bir tek büyük market ve bir tek AVM yer almazken, Makati City'nin Greenbelt - Glorietta bölgesinde 20'den fazla AVM ve büyük marketin yan yana yer alması bu eşitsiz dağlımın çok çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır.

Asırlar boyunca farklı medeniyetlerin ve devletlerin etkisinde kalan Filipinler kültürü Hint, Portekiz, Arap, Çin, Amerika, Malay, Japon, Kore ve İspanya kültürlerinin etkisi altında kalarak ulusal kimliğini kazanmış ve şekillenmiştir. İslam ve Hristiyan medeniyetlerinin çakışım sahasında, Asya ile Okyanusya kıtalarının geçiş kuşağında yer alan Filipinler, ilginç coğrafi konumu sonucunda hem genetik ve kültürel karışım, hem de ırkların ve milletlerin kaynaştığı bir köprü rolü üstlenmiştir. Bugünkü Filipin ulusu etnik azınlıkların ve dinsel kimliklerin, köklü medeniyetlerin ve sömürge devletlerinin, dillerin ve renkli geleneklerin adeta kültürel karışımını yansıtmaktadır. Bu ilginç coğrafi konum, bu demografik sentez, bu kültürel karışım ve bu melez nüfus bileşimi Filipinler'in her yöresinde ve her yerleşmesinde kendini hissettirmektedir.

Çok farklı kültürlerin ve geleneklerin etkisinde kalan Filipinler'de insanlar da sunulan yemekler de mimari eserler de gelenek-görenekler de müzik de "melez" ve "geçiş" bir yapı taşımaktadır. Filipin mutfağı, Filipin sanatı, Filipin dili, Filipin etnik yapısı, Filipin inanç yapısı, Filipin sineması, Filipin eğitim sistemi, Filipin mimari dokusu kısaca her beşerî ortamda bu melez unsurların etkisi ve gücü görülmektedir. Sokak ve cadde adlarından otel ve restoran adlarına kadar, okul ve üniversite adlarından göl ve akarsu adlarına kadar, fabrika ve hastane adlarından kasaba ve kent yerleşmelerin adlarına kadar, her yer her coğrafi mekân o melez kültürün derin izlerini taşımaktadır. Babaların, annelerin ve çocukların adları ve soyadları bu ilginç kültürel kokteyli ve ulusal demografik karışımı gayet güzel açıklamaktadır. İtalyan ve Arap ad ve soyadlarından Çin ve Japon ad ve soyadlarına kadar, Hintli ve İngiliz ad ve soyadlarından Slav ve Latin ad ve soyadlarına kadar çok sayıda ülkenin çok sayıda kültürün beşerî izleri görülmektedir bu melezleşmiş ulusta.

Gezegenimizin diğer devletleri ile karşılaştırıldığında sadece Filipinler Cumhuriyeti'ne özgü ve sadece bu ülkede görülen bazı özellikler ve gelişmeler vardır. Filipinler'i ilginç kılan, onu diğer ülkelerden farklılaştıran, ona has olan bu özellikler şunlardır:

- Filipinlilerin en çok sevdikleri ve en aktif katılım sağladıkları sporların başında basketbol gelir. Filipinler Profesyonel Basketbol Birliği NBA'den sonra dünyanın en eski ulusal basketbol ligidir.
- 1565 yılından 1898'e kadar tam 333 yıl boyunca süren İspanyol egemenliği kanlı Filipin ayaklanmaları ve ulusal bağımsızlık savaşı 1897-1898 döneminde başarıya ulaşmıştır. 22 Mart 1897 tarihinde kurulmuş olan Filipin Cumhuriyeti, Asya kıtasının ilk bağımsız cumhuriyeti olmuştur.
- Yılda 1,5 ile 2,1 milyon arasında turist karşılayan Boracay, Filipinlerin en çok ziyaret edilen ve en ünlü adasıdır. Manila kentinin 320 kilometre güneyinde yer alan ve 10 km^2 lik yüzölçümüne sahip olan bu küçük adada yaklaşık 39000 kişi yaşamaktadır. "

- Maktan kabilesi şefi Lapu-Lapu ile onun öldürdüğü Portekizli denizci Ferdinand Macellan bugün tüm Filipinlerde ulusal kahraman olarak bilinirler ve bir çok şehirde her ikisinin de heykelleri vardır. Dünyada çok nadir görülen olaylardan birini bu ilginç örnek oluşturmaktadır. Çünkü hem ülke topraklarını savunan yerli savaşçı hem de adaları fethetmeye gelen yabancı işgalci aynı anda ulusal kahramanlar olarak kabul görmektedirler.
- Filipinler Cumhuriyeti inişli-çıkışlı tarihsel süreç içinde İspanya, ABD ve Japonya egemenliği altında kendilerini bulmuştur. Bugün ülkenin her yöresinde sömürgecilik döneminden kalma hem İspanyol kültür mirası hem de ABD etkisi çok açık bir şekilde görülmektedir.
- Filipinler Cumhuriyeti aynı zamanda "Güney Çin Denizi", "Filipinler Denizi", "Sulu Denizi", "Selebes Denizi", "Bohol Denizi" ve "Visayan Denizi'ne" kıyısı olan dünyanın tek devletidir.
- Filipin Cumhuriyeti, Boracay, Coron, Siquijor, Panglao, Bohol, Apo, Siargao, Malapascua ve Palawan gibi dünyanın en güzel tropical adalarına sahiptir.
- Manila keneviri ve hindistancevizi üretiminde dünya birincisi olan Filipinler, aynı zamanda dünyanın en büyük muz, mango, pirinç, şeker kamışı ve papaya üreticilerinden biridir.
- Brezilya, Endonezya ve Etiyopya ile birlikte Filipinler dünyanın en büyük dört kahve üreticisinden biridir.
- Kauçuk ve pirinç üretiminde dünya yedincisi olan Filipinler, dünyanın en büyük üçüncü ananas üreticisidir.
- Tropikal siklonların, depremlerin, sellerin, heyelanların ve volkan patlamalarının sıklıkla yaşandığı Filipinler Cumhuriyeti en yüksek doğal afet riski taşıyan dünyanın ilk üç ülkesinden biridir.
- Mindanao adasının hemen kuzeyinde yer alan küçük Camiguin adası sadece 241 km^2'lik alana sahip olup ve sadece 5 kasaba yerleşmesi barındırmasına ragmen sınırları içinde tam 7 volkan yer almaktadır. Bu nedenle km^2'ye düşen volkan bakımından dünyanın en zengin adaların başında gelir. Bu yanardağlarının tamamı sönmüş volkanlar oldukları için patlama ihtimalleri ve maddi-manevi zarar verme olasılıkları yoktur.
- Filipinliler alışveriş merkezlerinde eğlenmeyi, alış-veriş yapmayı ve boş zaman geçirmeyi çok seviyorlar. AVM'ler çok temiz, çok güvenli ve en önemlisi de çok serin ve klimalı oldukları için buluşup - konuşma, rekreasyon ve sosyalleşme merkezleri olarak hizmet vermektedirler. Aslında Filipinler, dünyanın en büyük 10 alışveriş merkezinden üçüne ev sahipliği yapmaktadır.

Uzakdoğu Asya ülkeleri arasında Filipinler Cumhuriyeti en çelişkili ve en ilginç ülkelerin başında olduğu gibi güzellikleri ve çirkinlikleri, olumlu ve olumsuz özellikleri, fakir ve zengin bölgeleri, üzüntüleri ve mutlulukları aynı anda kapsayan renkli bir ülkedir. Binlerce adayı kapsayan bu tropikal ülkede yüzlerce turistik avantaj ve dezavantaj da yan yana, yüzlerce sevinç ve trajedi de yan yana, yüzlerce artı ve eksi de yan yana, yoksul ve zengin yöreler de yan yana yer almaktadır (Tablo 7). Meraklı gezginler ve turistler bu ülkeyi adım adım gezerken, şaşkınlık, utanç, hayranlık, pişmanlık, acıma, üzüntü ve sevinç gibi duyguları aynı zamanda ve aynı coğrafi mekânda hissedeceklerdir. Bir başka deyişle, bu adalar ülkesine hangi pencereden bakarsanız onu görürsünüz, hangi amaçlarla ve beklentilerle ziyaret ederseniz onun karşılığını alırsınız. Aşağıdaki satırlarda Filipin adalarının en olumlu ve en olumsuz 10 özelliği bir tabloda yansıtılmış, böylece ülkenin başlıca turistik avantajları ve dezavantajları özetlenmiştir.

Tablo 7: *Filipinler Cumhuriyeti'nin Başlıca 10 Turizm Avantajı ve Dezavantajı*

Filipinler Cumhuriyeti'nin Başlıca 10 Turizm Avantajı	**Filipinler Cumhuriyeti'nin Başlıca 10 Turizm Dezavantajı**
Geniş kişisel özgürlükler, sorunsuz ve güvenilir ortam. Terör, saldırı veya gasp ihtimalinin yok denecek kadar az olması. Gezi ve tatil için rahat ve huzurlu bir ülke.	Tüm yıl boyunca görülen nemli ve sıcak tropikal iklim. Kirli sokaklar, çirkin gecekondular, bakımsız yerleşmeler, idrar kokan caddeler ve karmaşık trafik bu ülkede çok yaygındır.
Bölgeler, şehirler ve adalar arasında kolay, ucuz ve sorunsuz ulaşım olanakları. Komşu adalar arasında düzenli ve ucuz feribot ulaşım bağlantıları.	Birçok bölgede ve adada sıklıkla yaşanan elektrik ve internet kesintileri. Birçok bölgede ve adada sahipsiz köpeklerin, sivrisineklerin ve dilencilerin yaygın olması.
İstanbul – Manila ve İstanbul – Cebu arasında THY ile doğrudan uçuşların olması. Bir aylık vizesiz seyahat fırsatı. Ayrıca çok kolay şartlar altında istediğiniz kadar vize süresinin uzatma imkanının bulunması.	Ülke genelinde pahalı iletişim ve telefon hizmetleri, pahalı sebzeler ve elektrik ücretleri, ayrıca yüksek fiyatlı ekmek, yoğurt, peynir ve süt ürünleri yabancı turistler için dezavantaj oluşturmaktadır.
Sırt çantasıyla özgürce dolaşmak isteyen, ekonomik tatil arayışında olan doğa tutkunları ve macera seven turistler için Filipin adaları doğru bir tatil adresidir.	Devlet dairelerinde, otellerde, alış-veriş merkezlerinde ve turistik mekânlarda düşük kaliteli hizmet, beceriksiz personel ve turistleri bezdiren bürokrasi çok yaygındır.
Filipinliler genelde çok sabırlı, çok dürüst, çok pozitif, çok güler yüzlü, çok yardımseverdirler. Çok nadir sizi aldatırlar veya yalan söylerler. Kolay kolay sinirlenmezler ve birbirleriyle kavga etmezler.	Tüm kurumlarda ve tüm turistik mekânlarda yetersiz temizlik hassasiyeti. Ülkedeki neredeyse tüm ticari kurumlarda ve tüm turistik mekânlarda müşteri memnuniyetinin hiçbir öneminin olmaması çok üzücüdür.
Ülkenin resmi dillerinden biri İngilizce olduğundan dolayı, her bölgede ve her adada halkla kolay İngilizce iletişim yapılabilir.	Tüm ülkede hem eşcinsellerin, etnik melezlerin ve transseksüellerin hem de evsiz, yoksul ve işsiz insanların yaygın olması pek hoş olmayan sosyal manzaralar oluşturmaktadır.
Tüm ülkede jandarma, devlet yetkilisi veya trafik polisi kontrollerinin yok denecek kadar az olması. Polis veya jandarma baskısının olmadığı, **huzurlu** ve güvenli bir ülkedir.	Filipinliler dünyanın en rahat en umursamaz en çıkarcı ve en vurdumduymaz milletlerinden biridir. Kırsal gelenekler, düşük kültür seviyesi, çıkarcılık, sinsilik ve beceriksizlik tüm toplumda yaygındır.
Uygun fiyatlı konaklama ve tatil olanakları. Ucuz oteller ve kiralık evler, ucuz otomobil ve motosiklet kiraları. Uygun fiyatlı cep telefonu ve elektronik ürünler, ucuz tekstil ve giyim ürünleri.	Şehirlerde, otellerde, alış-veriş merkezlerinde ve sokaklarda yaygın olan gürültü ve ses kirliliği. Ülke genelinde belediye hizmetleri ve çöp toplama çalışmaları çok yetersizdir.
Ülke sınırları içinde hem konaklama tesis türlerinde ve hem turizm tiplerinde büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir. Ayrıca ülke genelinde her bütçeye uygun tatil olanakları yaygındır.	Deprem, tropikal fırtına, sel felaketi, heyelan, tsunamı ve tayfun gibi doğal afetlerin ülke genelinde sıklıkla yaşanması yabancı turistleri ürkütmektedir.
Yağmur ormanlarını, mercan resiflerini, heybetli şelaleleri ve mağaraları incelemek isteyenler için müthiş doğal güzelliklere sahip bir ülke. Ayrıca ıssız adalarda, sessiz koylarda, mangrov ormanlarında, SPA merkezlerinde ve romantik plajlarda tatil yapmak isteyenler için yüzlerce turistik fırsat vardır.	Ülke genelinde kentsel park ve rekreasyon alanlarının, sinema ve tiyatroların, spor ve kültür merkezlerin çok yetersiz olması. Plansız yapılaşma, çöp sorunları ve yaygın gecekondulaşma tüm adalarda sevimsiz manzaralar oluşturmaktadır.

Filipin adalarına kimler gitmelidir ve bu ülkenin hangi turistik merkezleri öncelikle ziyaret edilmelidir? Ülkenin başlıca turistik yöreleri ve ünlü turizm merkezleri, ziyaretçilerin beklentileri ve küresel turist tipleri göz önüne alındığında şöyle bir değerlendirme yapılabilir. Romantik balayı çiftlerine Boracay adası, Hundred Islands National Park, Coron adası ve El Nido yöreleri önerilebilir. Huzurlu ve sakin hayat arayan emeklilere Siquijor, Bantayan, Mindoro, Romblon ve Guimaras adaları önerilebilir. Adrenalin arayan gençlere ve gece hayatı arzulayanlara Angeles City, Dumaguete City, Makati City ve Panglao adası önerilebilir. Sessiz ve sakin deniz tatili arayanlara Dauin ve Port Barton kasabaları, Palawan, Samal ve Siargo adaları önerilebilir. Doğal güzellikleri keşfetmeyi arzulayanlara ve macera seven gezginlere Negros, Bohol, Panay, Mindoro, Catanduanes ve Mindanao adalarını karış karış gezmeleri önerilebilir. AVM ve alışveriş tutkunları için Makati City, Dawao City, Cebu City ve Iloilo City tam da aradıkları para harcama merkezleridirler. Profesyonel dalgıçlara ve şnorkel tutkunlarına Puerto Galera, Tubod Marine Sanctuary, Moalboal kıyıları, Apo adası, Tubbataha Reef, Malapascua adası ve Balicasag Marine Sanctuary'de denize dalmaları önerilebilir. Özetle, çarpıcı doğal güzelliklere, zengin tarihsel-kültürel mrasa ve binlerce turizm merkezine sahip olan bu adalar devletinde her ziyaretçi aradığını bulabilir ve görmek istediğini görebilir.

Kaynakça

Atalay, İ (2001) "*Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası"*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Atalay, İ (2007) "*Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası"*, META Basım, İzmir.

Atasoy, E (2013) "*Demografi Yazıları"*, MKM Yayınları, Bursa.

Akova İ (2008) *"Yenilenebilir Enerji Kaynakları*", Nobel Yayınları, Ankara.

Bridget FB A Cris E H, Matthew CG, Dudzik B (2018) *"An Admixture Approach to Trihybrid Ancestry Variation in The Philippines With İmplications For Forens Anthropology",* Human Biology, 90 (3): 177-195 (Kaynağa internet erişim tarihi 24.06.2023).

Chirikov A l, Pozdnyak G V, Kamenskaya İ Y(2008) "*Atlas Mira*", Oniks, Moskova. (Kaynağa internet erişim tarihi 24.06.2023).

Davey, L (1991). The application of case study evaluations. Practical Assessment, Research & Evaluation, 2(9). 10 Haziran 2023 tarihinde http://PAREonline.net/getvn.asp?v=2&n=9 adresinden kaynağa ulaşılmıştır.

Durmuş, S (2016) "Dini Motifli Ayrılıkçı Hareketler ve Terörizm: Filipinler Örneği", T. C. Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Efe R, Atasoy E (2021) "*Dünya ve Ülkeler Rehberi*", Ekin Yayınevi, Bursa.

Göney S, Sertkaya Doğan Ö (2014) *"Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı*", Nobel Yayınları, Ankara.

Özey, R (2008) "*Asya Coğrafyası",* Aktif Yayınları, İstanbul, s. 365

Özgüç, N (2011) "*Turizm Coğrafyası. Özellikler ve Bölgeler"* Çantay Kitabevi, İstanbul.

Lukanov A, Bojinov N, Dimitrov S (2005) "*Stranite v Sveta 2005-2006*", İzdatelstvo Gloriya Palas, Sofya, s. 204-205 (Kaynağa internet erişim tarihi 25.06.2023).

Timur, A N (2002) "*Güneydoğu Asya Özellikler Ülkeler"* Çantay Kitabevi, İstanbul.

Tümertekin E, Özgüç N (1999) *"Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*", Çantay Kitabevi, İstanbul.

Vural R, Cenkseven F (2005). Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay (Vaka) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları ve Raporlaştırılması. Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (10):25-38.

İnternet Kaynakları

URL 1 : http://www.geogr.msu.ru/cafedra/ (Erişim tarihi: 05.12.2022)

URL 2: https://www.votpusk.ru/country/dostoprim_info.asp?ID=2894 (Erişim tarihi: 05.12.2022)

URL (3, 4, 7, 12) : http://philippine.ru/ (Erişim tarihi: 05.12.2022)

URL 5: http://fizan.net/filipinler.html (Erişim tarihi: 06.12.2022)

URL 6: http://www.mid.ru/summit-russia-asean//asset_publisher/FX0KRdXqTkSJ/content/id/2142146 (Erişim tarihi: 06.12.2022)

URL 8: https://www.deik.org.tr/uploads/filipinler-ulke-bulteni-aralik.pdf (Erişim tarihi: 07.12.2022)

URL9:http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf (Erişim tarihi: 07.12.2022)

URL 10: http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa (Erişim tarihi: 07.12.2022)

URL 11: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0 (Erişim tarihi: 08.12.2022)

URL 13: http://manila.gov.ph/government/(Erişim tarihi: 09.12.2022)

URL (14, 21): https://www.philatlas.com/ (Erişim tarihi: 09.12.2022)

URL 15: https://cyberleninka.ru/article/v/filippinskaya-diaspora-v-ssha-i-kanade (Erişim tarihi: 10.12.2022)

URL 16: https://www.populationpyramid.net/ru/% ve http://countrymeters.info/ru/Philippines (Erişim tarihi: 10.12.2022)

URL 17: http://countrymeters.info/ru/Philippines (Erişim tarihi: 10.12.2022)

URL 18: http://www.childmortality.org/ (Erişim tarihi: 10.12.2022)

URL 19: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0 (Erişim tarihi: 10.12.2022)

URL 20: Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao (Erişim tarihi: 12.12.2022)

URL 22: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0 (Erişim tarihi: 13.12.2022)

URL 23: https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1583 (Erişim tarihi: (13.12.2022)

URL 24:https://www.deik.org.tr/uploads/filipinler-ulke-bulteni-aralik.pdf (Erişim tarihi: 14.12.2022)

URL (25, 26) : https://www.deik.org.tr/uploads/filipinler-ulke-bulteni-aralik.pdf (Erişim tarihi: 20.12.2022)

URL 27 : http://www.tourism.gov.ph/files/2023/01/01-04/tourism_demand/Feb-Dec.pdf (Erişim tarihi: 21.12.2022)

URL 28: http://psa.gov.ph/ (Erişim tarihi: 23.12.2022)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar % 55,

İkinci Yazar % 35,

Üçüncü Yazar % 10 oranında katkıda bulunmuştur.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Cilt **8**, Sayı **3**, **294-302** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8351055 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Endülüs Medeniyetinin Kökleri ve Bir Arada Yaşama Tecrübesi

The Roots of Andalusian Civilization and Experience of Living Together

Dr. Şevket YILDIZ
ORCID: 0000-0002-3725-4501 ◆ Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Öğretim Üyesi ◆ sevketyildiz@uludag.edu.tr

Özet

Herhangi bir medeniyetin ortaya çıkışını iyi ve doğru anlayabilmek için genellikle kuruluş dönemine gidilir. Bu çalışmada da Endülüs medeniyetinin kuruluşunu köklerine inerek ele almak hedeflenmiştir. Bu kökler arasında Hicaz, Mısır, Kuzey Afrika başta gelir. Daha sonra Irak ve özellikle de Bağdat Endülüs medeniyetinin ana köklerini oluşturur. Diğer taraftan Avrupa ve Akdeniz bu yeni medeniyetin kökleri arasındadır. Özellikle de Güney Batı Avrupa ile Batı Akdeniz ana kökler olarak yer alırlar. Buraya kadar olan kısım Endülüs medeniyetinin coğrafi köklerini oluşturur. Bunlara paralel olarak bir de tarihi kökler vardır. Doğuda Emeviler ile batıda Roma ve Vizigot hakimiyetleri Endülüs'ün en önemli köklerini oluştururlar.

Siyasi köklerine bakıldığında Abbasiler'in yanında Fatımiler, Murabıtlar ve Muvahhidler her biri farklı coğrafyaya ait İslam devletleri olarak Endülüs'ün siyasi yapısını şekillendirmiş ya da bir şekilde etkilemişlerdir. Öte yandan Bizans, Fransa, Normandiyalılar ve Kuzeydeki İspanyol krallıkları (Kastilya, Neon, Aragon, Navarra) da Endülüs siyasi yaşamının asırlarca ana gündeminde olmuşlardır. Diğer taraftan yeni medeniyetin oluşumunda farklı etnik unsurlar yer alır ki bu da etnik kökleri oluşturur. Endülüs temel olarak Arap, Berberî, Slav ve İspanyollardan oluşur. Bu halklar faklı dini kimlikleriyle asimile olmadan ve herhangi bir asimilasyon baskısı da yaşamadan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi olarak birlikte ortak bir kültürü, Endülüs kültürünü oluşturmuşlardır.

Belli başlı şehirler vardır ki Endülüs kültürünün oluşumuna kaynaklık etmiş ve Endülüs'teki ilim ve kültürün ana ocakları olmuşlardır. Kayravan Kuzey Afrika'da kurulmuş ilk İslam şehirlerinden biri olarak Endülüslülerin ilk durağı olmuştur. Daha sonra İskenderiye önemli ilim adamları ve medreseleriyle Endülüslülerin ilgisini çekmiştir. Mekke ve Medine ise Endülüs'ün ilim ve kültürde ana kaynakları olmuşlardır. İleriki yıllarda Bağdat ve diğer İslam şehirleriyle Endülüs'ün etkileşimi gittikçe artmıştır.

Endülüs medeniyetinin kuruluşunda etken olan coğrafî, siyasi, etnik, tarihi, dini ve kültürel etkenleri bir bütün olarak görebilmek söz konusu köklerin her birisiyle ilintilidir. Bunlardan bir tanesinin eksik olması, ortaya çıkan tablonun anlaşılmamasına ya da yanlış algılanmasına yol açacaktır. Bu nedenle hem doğuya ait olan hem de batıya ait olan köklerin iyi bilinmesi gerekli gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, Kökler, Bir arada yaşama.

Extended Abstract

Spain is a South-Western European country located primarily on the Iberian Peninsula. In this region, the first known settlers are the Iberian people. Spain, which came under Roman rule in the second century BC, was invaded by the Germanic peoples at the beginning of the fifth century AD. First the Vandals and then the Visigoths settled here and established their dominance. At the beginning of the eighth century, with the Islamic conquests, Arab and Berber peoples came and settled in this region.

While Eastern Rome resisted for a long time the military campaigns that started in the middle of the seventh century and ended with the victory of the Muslims, the Western Roman lands were conquered without much resistance in the first century of the Hijrah. Iberia, located at the south-west end of Europe, could not show a significant resistance against the Islamic soldiers coming through North Africa and in a short time, it came under complete Islamic domination. This region, which was named Al-Andalus after the conquest, became one of the most important centers of the Islamic world in the Middle Ages.

Islamic civilization set one of its best examples in Al-Andalus. Rome's Cordoba took the name Kurtuba with the conquest and was the source of the emergence of a new civilization. Kurtuba, which became one of the most important Islamic cities in a short time, competed with Baghdad and Cairo. With the coming together of the peoples of the Middle East, North Africa and South-West Europe in Kurtuba, the Andalusian society emerged, and Andalusian became a supra-identity in which Arab,

Kabul Tarihi /Received:21.08.2023 |Onay Tarihi /Accepted:07.09.2023 | Yayın Tarihi / Published:20.09.2023
Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

Berber and Spanish identities melted. The culture and civilization environment created by this new society had a distinguished place both in the Islamic world and in Europe.

Al-Andalus, with its Islamic roots, was influenced by three main basins during the establishment period and experienced a new transformation and change with each basin. The influence of Damascus comes first among these major changes that follow each other chronologically. It seems to be a natural and inevitable process that Al-Andalus, which became a governorship affiliated to the Damascus Umayyad Caliphate since the conquest, was predominantly under the influence of Damascus in its first years. On the other hand, in this period, Al-Andalus was officially subordinate to Damascus, but de facto subordinate to the governorship of North Africa. For this reason, from the first years, North Africa and thirdly Egypt have always had an influence on Al-Andalus.

To understand the emergence of any civilization well and correctly, it is generally referred to the foundation period. In this study, it is aimed to deal with the establishment of the Andalusian civilization by going down to its roots. Among these roots, Hejaz, Egypt, and North Africa come first. Later, Iraq and especially Baghdad form the main roots of Andalusian civilization. On the other hand, Europe and the Mediterranean are among the roots of this new civilization. In particular, South-Western Europe and the Western Mediterranean are the main roots. The part up to this point constitutes the geographical roots of the Andalusian civilization. Parallel to these, there are also historical roots. The Umayyads in the east and the Roman and Visigoth dominations in the west constitute the most important roots of Al-Andalus.

Looking at their political roots, Fatimids, Almoravids and Almohads, besides the Abbasids, each shaped or somehow influenced the political structure of Al-Andalus as Islamic states belonging to different geographies. On the other hand, Byzantium, France, Normandy, and the Spanish kingdoms in the North (Castil, Neon, Aragon, Navarra) have been on the main agenda of Andalusian political life for centuries. On the other hand, different ethnic elements take place in the formation of the new civilization, which creates ethnic roots. Al-Andalus consists mainly of Arabs, Berbers, Slavs, and Spaniards. These peoples formed a common culture, the Andalusian culture, together as Muslims, Christians, and Jews, without assimilation with their different religious identities and without experiencing any assimilation pressure.

There are certain cities that have been the source of the formation of Andalusian culture and have been the main hearths of science and culture in Al-Andalus. Kayravan was the first stop of the Andalusians as one of the first Islamic cities established in North Africa. Later, Alexandria attracted the attention of Andalusians with its important scholars and madrasahs. Mecca and Medina were the main sources of science and culture in Al-Andalus. In the following years, the interaction of Al-Andalus with Baghdad and other Islamic cities gradually increased.

Al-Andalus is one of the best examples of not only living together, but also creating a common culture and civilization together. The harmony and solidarity that the Arab peoples, the founding elements of Islamic civilization, and the newly converted Berber and Spanish peoples in the Iberian Peninsula showed during and after the conquest, went down in history as an experience unique to these lands. Contrary to the oppression and coercion that the Jewish community has been subjected to since the Roman period in Iberia, it is also one of the privileges of this civilization that it has become a part of Andalusian culture freely and wholeheartedly. Jewish scholars in Al-Andalus, speaking and writing in Arabic, became an integral part of this culture. Great philosophers such as Ibn Dawud and Maimonides, poets such as Ibn Ezra and Kasmune bint Ismail, and great statesmen such as Hasdai bin Shaprut were very influential in Al-Andalus. Christians, too, quickly adapted to the Andalusian culture and created a literature written in Spanish with the Arabic alphabet called Aljamiedo. The capital Kurtuba hosted Christian students from European cities -individually or in groups- and these students became the main representatives of Islamic culture and science in their own countries.

Keywords: Al-Andalus, Roots, Living together.

Giriş

İslam'ın ilk asrındaki fetih hareketlerinin içerdiği yüksek motivasyon ve Asrı Saadet'in sıcak atmosferi tâbiînin maneviyatında İber yarımadasına taşınmıştır. Orta Doğu'dan yola çıkan bu ruh bir akarsu gibi Kuzey Afrika'nın doğasından ve kültüründen çok değerli şeyleri de içine katarak Avrupa'nın Güney Batı kıyılarına ulaşmıştır. İberya'da var olan Roma, Bizans, Vandal ve Got kültürleriyle de kaynaşan bu Müslüman ruhu Endülüs adı verilen yepyeni ve özgün bir medeniyeti İslam tarihine, Avrupa tarihine ve insanlık tarihine hediye etmiştir.

Bu çalışmanın temel hedefi Endülüs'te birbirinden farklı ögelerin bir bütünlük içinde ve tek bir medeniyet olarak temayüz edişini vurgulamaktır. Endülüs medeniyeti orta çağda ortaya çıkmış; coğrafi, etnik, dini ve kültürel kökleriyle hem İslam medeniyeti içinde hem de Avrupa kıtasında önemli izler bırakmıştır. Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman halkların ve Arap, Berber, İspanyol ve Slav halkların asırlarca bir arada yaşama tecrübesi bugün için de bizlere önemli bir örneklik sunmaktadır. Makale Endülüs'teki söz konusu çeşitliliğe ve birlikteliğe ışık tutmanın yanında günümüze kadar ulaşan etkilerine de değinmektedir.

Yöntem

Araştırmada klasik kaynaklar yanında modern kaynaklar da taranmış, konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür birlikte kullanılmıştır. Endülüs medeniyetini oluşturan kökler kuruluş döneminden itibaren çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Diğer taraftan farklı köklerin birlikteliğini vurgulayacak bir arada yaşama örneklerine de çalışmada yer verilmiştir. Ayrıca Endülüs medeniyetinin ve Endülüs kimliğinin zenginliğini göstermesi bakımından tablolar oluşturulmuştur.

Bulgular

Bu çalışmada ortak bir kültürün farklı ögelerden oluşumunu ve sıra dışı uyumunu göstermek üzere bilim, kültür ve sanatta öne çıkan şahsiyetler üzerinde durulmuştur. Yahudi, Hıristiyan ya da Müslüman olsun aynı kültür içinde her bir şahsiyetin eşit yeteneklerle ve eşit derecede var oluşu vurgulanmıştır. Felsefeden edebiyata, fen bilimlerinden tıbba her alanda köklerin çeşitliliğini ve harmonisini gösterecek örnekler yer almıştır.

İberya'nın Fethi ve Endülüs'ün Kuruluş Süreci

Endülüs, İslam medeniyetinin ilk asrında İber yarımadasında filizlenmiş kendisine özgün koşullarıyla yine özgün tecrübeler ortaya koymuş müstesna bir medeniyet ve kültür olarak karşımıza çıkar. Hz. Peygamber ve ashabının îlâ-yı kelimetullah için başlattıkları büyük fetih hareketleri VIII. asrın başlarında tâbiînin büyüklerinin öncülüğünde Mağrib-i Aksa'yı da aşarak İber Yarımadasına ulaşmıştır (Kurt, 1997:72-88). İberya fethi 3 yıl gibi kısa bir sürede başarıya ulaşmış ve yaklaşık 8 asır sürecek bir İslam hakimiyeti Endülüs isimli bir medeniyete kaynaklık etmiştir (İbn Kesîr, 1966:172-174; İbn İzârî, 1980:16-17).

Emeviler'in Kuzey Afrika valisi Musa b. Nusayr'ın halifenin izniyle başlattığı ve Tarık b. Ziyad'ın kumandanlık ettiği fetih hareketine Arap ve Berberilerden oluşan Müslüman ordusu katılmıştır. Yaklaşık 20.000 kişi ile başlayan bu fetih hareketi daha sonra gelen Arap ve Berberi savaşçılarla gittikçe artmıştır (İbn Abdilhakem, 1858:5; Dabbi, 1967:8; İbnü'l-Cevzî, 1992:303). Emevilerin yıkılışıyla Abdurrahman b. Muaviye (Merrakûşî, 1963:40; Lapidus, 2003:513; Irwing, 1992:6) tarafından İberya'da müstakil bir devlet kurulmuş ve Müslüman olan İspanyollar yanında Hıristiyanlar ve Yahudilerle birlikte yepyeni bir medeniyet inşa edilmiştir. Endülüs yöneticileri bir yandan siyasi ve askeri olarak İslam ülkeleri ile ve Hıristiyan ülkelerle ilişkiler kurarken öte yandan da ilmi ve kültürel olarak Endülüs kültürünün oluşmasına katkı sağlamışlardır.

İspanya, öncelikle İber yarımadasında bulunan bir Güney-Batı Avrupa ülkesidir. Bu bölgede, bilinen tarihteki ilk yerleşimciler İber halkıdır. Daha sonra M.Ö. II. asırda Roma hakimiyeti altına giren İspanya M.S. 5. asrın başlarında Cermen halklarının istilasına uğramış ve önce Vandallar sonra da Vizigotlar buraya yerleşerek hakimiyetlerini kurmuşlardır. VIII. Asrın başlarında ise, İslam fetihleriyle birlikte önemli Arap ve Berberi unsuru bu bölgeye gelerek yerleşmiştir (İbn Haldun, 1971:117).

Bir Arada Yaşama Kültürü

Başkent Kurtuba, bir yandan Bizans elçilerini görkemli törenlerle ağırlarken diğer yandan ilim öğrencilerini Kuzey Afrika, Mısır ve Hicaz başta olmak üzere önemli İlim merkezlerine göndererek İslam ilim ve kültürünü doğrudan edinme yolunu seçmiştir (İbn Said, 1980:45-48). Buralarda yetişen öğrenciler daha sonra Endülüs toplumunda söz sahibi olmuşlar ve İslam dünyasıyla bağların güçlü kalmasını sağlamışlardır. Onuncu asra gelindiğinde Endülüs refah ve kültür seviyesiyle Avrupa'da parlamakla kalmamış başkent Kurtuba her alanda İslam dünyasının en güçlü başkentlerinden Bağdat ile yarışır hale gelmiştir. Endülüs sahip olduğu ilmi ve kültürel zenginlikle hem İslam dünyası hem de Avrupa için bir cazibe merkezi olmuştur (Yıldız, 2022:11-12).

Endülüs medeniyeti diğer birçok medeniyette olduğu gibi birden fazla unsurun bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Kuruluşundan itibaren beslendiği coğrafi, tarihi ve kültürel havzaların çeşitliliği Endülüs medeniyetini Avrupa kıtasındaki diğer medeniyet tecrübelerinden ayırdığı gibi İslam medeniyeti içinde de Endülüs özgün bir tecrübe olarak yer almıştır. Arap, Berberi, Slav ve İspanyol gibi birden fazla etnik unsurun kuruluşunda rol aldığı bu medeniyet; Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi unsurlarının bir arada yaşama tecrübesiyle özel bir yere sahip olmuştur (Ruster, 1998: 15-17). İlmi ve kültürel havzalarının çeşitliliği Endülüs medeniyetinin İslam ve Avrupa ilişkilerinde önemli bir konuma yükselmesine yol açmıştır. Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin ortaya çıkışında Endülüs şehirlerinde okuyan ve Endülüs kültürüyle yetişen Hıristiyan ve Yahudi öğrencilerin edindiği bilgi birikimleri ve kültürel zenginliğin rolü yadsınamaz (Sezgin, 2004:20; Castiglioni, 1960:1359). Arapça eserler bu öğrenciler tarafından kendi ülkelerine götürülmüş ve çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiştir. Nitekim tarımdan sulama sistemlerine, Astronomiden Tıbba Endülüs'te yaşanan gelişmeler Avrupa'yı yoğun bir şekilde etkilemiştir (Yıldız, 2009:63-68).

Endülüs, İber yarımadasında İslam'ın rengi olmuştur. Roma döneminde latince isimleri olan şehirler Endülüs'te farklı şekillerde isimlendirilmişlerdir. Corduba Kurtuba adını almış, Toledum Tuleytula olmuş ve Sevilla ismi de yerini İşbiliyye'ye bırakmıştır. Farklılıklar sadece ifade değişikliklerini göstermekle kalmaz, yeni bir medeniyeti de simgelerler. Nitekim, İspanya tarihinde Kurtuba, İşbiliyye ve Tuleytula Endülüs döneminin önemli şehirleri olarak zikredilmektedir (Yıldız, 2008:27). Endülüslülük üst kimliğiyle Müslüman-Hıristiyan-Yahudi grupların ortaklığı ile Arap-Berber-İspanyol-Slav birlikteliği eşsiz bir harmoni oluşturmuştur. Endülüs, İslam medeniyetinin tarihinde olduğu kadar Batı medeniyeti tarihinde de müstesna bir yere sahip olmuştur (Ruster, 1998:15-17).

Tarihi ve Coğrafi Kökler

Endülüs, kuruluş devrinde İslami kökleriyle başlıca üç havzadan etkilenmiş olup her bir havza ile yeni bir dönüşüm ve değişim yaşamıştır. Kronolojik olarak birbirini takip eden bu büyük değişimlerin başında Şam'ın etkisi gelmektedir. Fetihten itibaren Şam Emevî Halifeliği'ne bağlı bir valilik haline gelen Endülüs'ün ilk yıllarında ağırlıklı olarak Şam'ın etkisi altında kalması doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak gözükmektedir. Diğer taraftan bu dönemde Endülüs resmen Şam'a bağlı olmakla birlikte fiilen de Kuzey Afrika valiliğine bağlı durumdadır. Bu nedenle ilk yıllardan itibaren Kuzey Afrika ve Mısır'ın Endülüs üzerinde etkisi her zaman var olagelmiştir (Yıldız, 2008:155).

Herhangi bir medeniyetin ortaya çıkışını iyi ve doğru anlayabilmek için genellikle kuruluş dönemine gidilir. Bu çalışmada da Endülüs medeniyetinin kuruluşunu köklerine inerek ele almak hedeflenmiştir. Bu kökler arasında Hicaz, Mısır, Kuzey Afrika başta gelir. Daha sonra Irak ve özellikle de Bağdat Endülüs medeniyetinin ana köklerini oluşturur. Diğer taraftan Avrupa ve Akdeniz bu yeni medeniyetin kökleri

arasındadır. Özellikle de Güney Batı Avrupa ile Batı Akdeniz ana kökler olarak yer alırlar. Buraya kadar olan kısım Endülüs medeniyetinin coğrafi köklerini oluşturur. Bunlara paralel olarak bir de tarihi kökler vardır. Doğuda Emeviler ile batıda Roma ve Vizigot hakimiyetleri Endülüs'ün en önemli köklerini oluştururlar (Yıldız, 2023:139).

Siyasi köklerine bakıldığında Abbasiler'in yanında Fatımiler, Murabıtlar ve Muvahhidler her biri farklı coğrafyaya ait İslam devletleri olarak Endülüs'ün siyasi yapısını şekillendirmiş ya da bir şekilde etkilemişlerdir. Öte yandan Bizans, Fransa, Normandiyalılar ve Kuzeydeki İspanyol krallıkları (Kastilya, Neon, Aragon, Navarra) da Endülüs siyasi yaşamının asırlarca ana gündeminde olmuşlardır. Diğer taraftan yeni medeniyetin oluşumunda farklı etnik unsurlar yer alır ki bu da etnik kökleri oluşturur. Endülüs temel olarak Arap, Berberî, Slav ve İspanyollardan oluşur. Bu halklar faklı dini kimlikleriyle asimile olmadan ve herhangi bir asimilasyon baskısı da yaşamadan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi olarak birlikte ortak bir kültürü, Endülüs kültürünü oluşturmuşlardır (Provençal, 1957:93-94).

İlmi Hareketlilik

Belli başlı şehirler vardır ki Endülüs kültürünün oluşumuna kaynaklık etmiş ve Endülüs'teki ilim ve kültürün ana ocakları olmuşlardır. Kayravan Kuzey Afrika'da kurulmuş ilk İslam şehirlerinden biri olarak Endülüslülerin ilk durağı olmuştur. Daha sonra İskenderiye önemli ilim adamları ve medreseleriyle Endülüslülerin ilgisini çekmiştir. Mekke ve Medine ise Endülüs'ün ilim ve kültürde ana kaynakları olmuşlardır. İleriki yıllarda Bağdat ve diğer İslam şehirleriyle Endülüs'ün etkileşimi gittikçe artmıştır (İbn Hayyan, 1973:46; Kehhale, 1974:162; Bişrî, 1997:93).

İberya, fetihten sonra henüz bir Emevi valiliği olup müstakil bir devlet değilken yoğun bir dini, ilmi ve ticari hareketliliğe sahne olmuştur (Münire, 2002:67-75). Mesafenin uzaklığı ve yolculuğun zorlukları ve tehlikeleri Endülüslüleri bundan alıkoymamıştır. Hac için Kuzey Afrika'yı aşarak Hicaz'a ulaşan hacılar, orada edindikleri bilgi ve tecrübeleri kendi memleketlerine taşımışlar ve İslam medeniyetinin merkeziyle bağlantıyı daima canlı tutmuşlardır (Kehhale, 1974:162). İlim talebeleri de biraz Kayravan'da konaklayarak orada bulunan alimlerin ders halkalarına katılmışlar, oradan Mısır'a geçerek medreselerde ve ilim halkalarında yer almışlar ve son olarak Mekke ve Medine'de başta tabiinin ileri gelenleri olmak üzere birçok alimle tanışmışlar ve onlardan ilim almışlardır (Yıldız, 2008:155-156).

İlk Endülüs ulemasının düşünce ve yaklaşımlarında hem Kuzey Afrika'nın hem Mısır'ın hem de Hicaz'ın etkilerini görmek mümkündür. İleriki yıllarda bu bölgelerden birçok ilim yolcusunun hocalarının çağdaşları ya da talebeleri olan bu Endülüs alimlerini ve eserlerini görmek üzere büyük bir merakla Endülüs'e geldiklerini görürüz (Samerraî, 2003:313). Endülüs emir ve halifeleri bir yandan Kuzey Afrika ve Hicaz'a yolculukları teşvik ederken bir yandan da Bizans elçilerini ağırlayarak ve birçok Avrupa ülkesinden Hıristiyan ilim yolcularının gelmesine ve orada özgürce yaşamasına zemin hazırlayarak Avrupa'yla ilişkileri de güçlü tutmuşlardır (Hemedani, 1997:118).

Şiir ve Müzik

Avrupa'nın orta çağ karanlığını yaşadığı 10. asırda Kurtuba sokaklarında genç kızların omuzlarında udlarla gezdiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Bağdatlı müzisyen Ziryab'ın Endülüs'e davet edilişi ve resmi bir törenle karşılanışı Endülüs'teki kültür seviyesini göstermesi açısından önemlidir (Wright, 1992:556). Başkent Kurtuba'da saray ve köşkler dışında vadi-i kebir kıyısında yapılmış büyûtât denilen konaklarda çok sayıda ilmi münazaralar yapılmış, şiir ve müzik meclisleri düzenlenmiş ve çeşitli gezinti alanları

oluşturulmuştur. Endülüs İbn Zeydun gibi büyük şairleri yetiştiren aşk hikayeleri ile dolu bir medeniyet olmuştur (Yıldız, 2008:194).

Endülüs medeniyetinin köklerine dair bilgileri temel başlıklarıyla birkaç tabloda göstermeye çalıştık. Aşağıdaki tablolar Endülüs'te medeniyetin nasıl çeşitli unsurlardan oluştuğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 1 *Endülüs Medeniyetinin Kökleri*

COĞRAFİ KÖKLER	TARİHİ KÖKLER	DİNİ KÖKLER	ETNİK KÖKLER	KÜLTÜREL KÖKLER	BİLİMSEL KÖKLER
A-İslam dünyası	**A- İslam dünyası**	**A-İslam dünyası**	**A-İslam dünyası**	**A-İslam dünyası**	**A-İslam dünyası**
Hicaz	*Emeviler*	*Malikilik*	*Arap*	*Medine*	*Medine*
Mısır	*Abbasiler*	*Evzailik*	*Berber*	*İskenderiye*	*İskenderiye*
Kuzey Afrika	*Murabıtlar*			*Bağdat*	*Bağdat*
Irak	*Muvahhidler*			*Kayravan*	*Kayravan*
B- Avrupa	**B- Avrupa**	**B- Avrupa**	**B- Avrupa**	**B- Avrupa**	**B- Avrupa**
Avrupa	*Fenikeliler*	*Yahudilik*	*İspanyol*	*Cordoba*	*Cordoba*
Akdeniz	*Roma*	*Hristiyanlık*	*Slav*	*Navarra*	*Navarra*
İber Yarımadası	*Bizans*			*Leon*	*Leon*
	Vandallar			*Kastil*	*Kastil*
	Vizigotlar				

Tablo 1 de Endülüs medeniyetinin kökleri konusunda Kuzey Afrika'nın önemli bir rol oynadığını ve özellikle ilk asırlarda Kayravan şehrinin Endülüslü seyyahlar için büyük bir cazibe merkezi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde ilk yıllarda biraz mesafeli olunsa da zamanla Endülüs için siyasi rakip olan Abbasi şehirleri de Endülüslüler için cazibesini her zaman korumuştur. Öyle ki Endülüslü yöneticiler Bağdat sarayından Kurtuba'ya bazı eşyaları getirtmek için istekli olmuşlardır. Diğer taraftan Bizans'la ilişkiler siyasi olmanın ötesine geçip ilmi ve kültürel alışverişi de içermiştir. Ayrıca İberya'da fetih esnasında var olan Roma ve Vizigot dönemlerine ait tarihi ve kültürel dokular Endülüs'te özenle korunmuş, sahiplenilmiş ve geliştirilmiştir. Bu durum İslam fetihlerinin genel bir karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, 2022:10-11).

Tablo 2 *Endülüslü Önemli Şahsiyetler*

Yöneticiler	Filozof ve Sufiler	Matematik Ve Astronomi Alimleri	Tıp ve Eczacılık	Edebiyat ve Şiir
Tarık b. Ziyad	**İbn Meserre**	**Abbas bin Fernas**	**Cevad en-Nasrani**	**İbn Hazm**
			Endülüs'te tıp ilminin	*Endülüs'te Tavaif devrinde yaşamış*

Endülüs'ün Fatihi	*Platon'un takipçisi Endülüslü filozof*	*Endülüslü Astronomi ve matematik alimi*	*öncülerinden Hristiyan tabip.*	*büyük şair ve ilim adamı.*
Abdurrahman b. Muaviye *Endülüs Emevi Devletinin Kurucusu*	**İbn Rüşd** *Aristo'nun takipçisi Endülüslü filozof. Batıda Averroes adıyla bilinir*	**Mesleme el-Mecriti** *Matematikçilerin önderi lakabı verilen Endülüslü Astronomi ve Matematik alimi.*	**İbn Müluke en-Nasrani** *Endülüsün ilk tabiplerinden. Hıristiyan.*	**İbn Abdi Rabbih** *Kurtubalı büyük edib.*
Hakem el-Müstansır *Meşhur hakem kütüphanesini kuran halife*	**İbn Tufeyl** *Hay b. Yakzan adlı eserin yazarı Endülüslü filozof.*	**İbnüs-Semh el-Mühendis** Mesleme'nin *talebesi Endülüslü fen bilimci*	**Yunus el-Hayrani** *Endülüslü Hıristiyan Tabip*	**İbn Zeydun** *Endülüslü büyük şair ve vezir.*
Hacip İbn Ebi Amir *Endülüs Emevi Devleti'nin güçlü veziri*	**İbn Meymun** *İbn Rüşd ile birlikte Endülüste Aristo takipçisi Yahudi filozof.*	**İbnüs-Saffar el-Mühendis** *Endülüslü fen bilimci.*	**Nicola** *Bizanslı rahip. Bizans imparatoru tarafından Dioscorides'in Materia'sını çevirmek üzere gönderilmiş.*	**İbn Ezra** *Endülüslü Yahudi Şair.*
Hasday bin Shaprut *Halife Aburrahman en-Nasır'ın Yahudi veziri*	**İbn Davud** *Çevrileriyle Farabi ve İbni Sina'yı Batıya tanıtan Endülüslü Yahudi Filozof.*	**Leysî** Endülüste *Astronomi ilminin öncüsü kabul edilir.*	**İbn Cülcül** *Endülüs'te hilafet devrinin büyük tabiplerinden*	**Kasmune binti İsmail** *Endülüslü Yahudi Kadın Şair*
Yusuf bin Taşfin *Endülüse hakim olmuş güçlü Murabıt hükümdarı*	**İbn Arabi** *İslam dünyasındaki ilmi hareketleri etkilemiş büyük Endülüslü mutasavvıf.*	**Muhammed b. Abdurrahman** *Endülüslü matematikçi.*	**Zehravi** *Avrupa'da Albucasis lakabıyla tanınan ve eserlerinin çoğu Batı dillerine çevrilen Endülüslü tabib ve eczacı.*	***Ubâde el-Kazzâz*** *Müveşşehât adı verilen Endülüs'e özgü halk şiirinin kurucusu.*

Tablo 2 Endülüs toplumunun temel unsurları olan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin aynı kültür içinde eşit statüde ve aynı heyecanla nasıl yer aldıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Müslüman

olan Zehravi ile Hıristiyan olan Cevad en-Nasrani, Endülüslülerin aynı şekilde değer verdikleri iki tabiptir (Yıldız, 2008:188-191). Yine İbn Rüşd, Endülüslü Müslüman bir filozof olarak meşhur olurken İbn Meymun, Endülüslü Yahudi bir filozof olarak hemen onun arkasından gelmektedir (Yıldız, 2009:60).

Sonuç ve Tartışma

Endülüs sadece bir arada yaşayabilmenin değil birlikte ortak bir kültür ve medeniyet oluşturmanın da en güzel örneklerindendir. İslam medeniyetinin kurucu unsuru olan Arap halkları ile yeni Müslüman olmuş Berberi ve İspanyol halkların fetih esnasında ve fetih sonrasında İber yarımadasında gösterdikleri uyum ve dayanışma sadece bu topraklara has bir tecrübe olarak tarihe geçmiştir. Yahudi toplumunun İberya'da Roma döneminden beri görmeye alışık olduğu baskı ve zorlamaların aksine bu denli gönülden ve özgürce Endülüs kültürünün bir parçası haline gelmesi aynı şekilde bu medeniyetin ayrıcalıklarındandır (Roth, 1960:216-217; Haines, 1889:9-10). Endülüs'te Yahudi alimleri Arapça konuşup Arapça yazarak bu kültürün ayrılmaz parçası haline gelmişlerdir (Singermann, 2002:18-19). İbn Davud ve İbn Meymun gibi büyük filozoflar, İbn Ezra ve Kasmune binti İsmail gibi şairler ve Hasdai b. Shaprut gibi büyük devlet adamları birer Yahudi olarak Endülüs'te oldukça etkili olmuşlardır (Haskins, 1925:479). Hıristiyanlar da Endülüs kültürüne çabucak adapte olmuşlar ve Aljamiedo denilen Arap alfabesiyle İspanyolca yazılan bir literatür oluşturmuşlardır. Başkent Kurtuba Avrupa şehirlerinden -tek tek ya da gruplar halinde gelen- Hıristiyan öğrencileri misafir etmiş ve bu öğrenciler kendi ülkelerinde İslam kültür ve biliminin ana temsilcileri olmuşlardır.

Kaynakça

Bişrî (1997). *el-Hayâtü'l-ilmiyye fî asri'l-hilâfeti fi'l-Endelüs*. Mekke*:* Ma'hedü'l-Buûsü'l-İlmiyye ve İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî.

Castiglioni, A (1960). The Contribution of The Jews to Medicine. *The Jews: Their history, culture and religion,* (Ed. Louis Finkelstein), Volume 1, New York: Harper and Brother Publishers.

Dabbî (1967). *Buğyetü'l-mültemis fi ricâli ehli'l-Endelüs. Dâru'l-Kâtib*.

Haines, CR (1889). *Christianity and Islam in Spain A.D. 756-1031*, London: Kegan Paul, Trench & Co.

Hemedânî, H (1999). *Câmiatü Kurtuba: dirâsetün li-nizâmiha't-ta'lîmî ve eseriha'l-hadârî hattâ nihâyeti'l-karni'l-hâmisi'l-hicrî*. İslamabad: ed-Dirasatü'l-İslâmiyye.

Irwing, T (1992). *Andalusia*. Tustin: Council of Islamic Education.

İbn Abdilhakem (1858). *Zikru fethi'l-Endelüs*. (Ed. John Harris Jones). London: Wiliiams & Norgate.

İbn Haldun (1971). *Kitâbü'l-iber ve dîvânü'l-mübtedei ve'l-haber IV*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ li'l-Matbûât.

İbn Hayyan (1973). *el-Muktebes min enbâi ehli'l-Endelüs*. (Tahkik: Mahmûd Ali Mekkî), Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

İbn Saîd (1980). *el-Muğrib fî hule'l-mağrib I-II*. (Üçüncü Baskı), (Tahkik: Şevki Dayf). Kâhire: Dâru'l-Meârif.

İbnü'l-Cevzî (1992). *el-Muntazam fî târîhi'l-ümem ve'l-mülûk VI*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Esîr (1965). *el-Kâmil fi't-târîh IV*. Beyrut: Dâru Sâdır.

Kehhâle, ÖR (1974). *Mukaddemât ve mebâhis fî hadârati'l-Arab ve'l-İslâm*. Dımeşk: Matbaatü'l-Hicaz.

Kurt A (1997). *Mağrib ve Endülüs'te hadis ilminin gelişim safhaları ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin hadis kültürü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lapidus, IM (2003). *İslam toplumları tarihi*. (çev. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Merrâküşî (1963). *el-Mu'cib fî telhîsi ahbâri'l-Mağrib*. (Tahkik: Muhammed Saîd el-Uryân). Kâhire: el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye.

Münîre, A (2002) *Ulemâü'l-Endelüs fi'l-karneyni'r-râbi' ve'l-hâmis el-hicriyyeyni*. Riyad. Mektebetü'k-Melik Fahd el-Vataniyye.

Provençal, EL (1957). Instituciones y Vida Social e Intellectual. *Historia de Espanya V*. (Ed. Ramon Menendez Pidal). Madrid: Espasa Calpe.

Roth, C (1960). The European Age in Jewish History. *The Jews: Their history, culture, and religion,* (Ed. Louis Finkelstein), New York: Harper and Brother Publishers, 1:216-217.

Ruster, J (1998). The Muslim Civilization and Its Tolerance of Christianity in Tenth Century Cordoba. *Iberia and its affects on Christianity in Leon, Christian Iberia,* California: California State University Press.

Samerrâî H, Abdülvâhid Z, Nâtık S (2000). *Târihu'l-Arab ve hadâratühüm fi'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Müttahide.

Sezgin, (2004). *İslam kültür dünyasının bilimler tarihindeki yeri*. Ankara: *TÜBA*.

Taberî (ty). *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk VI*. Beyrut: Dâru Süveydân.

Wright, O (1992). Music in Muslim Spain. *The legacy of Muslim Spain*. Leiden: Brill, II:555-582.

Yıldız, Ş (2008). *Kurtuba: VIII.-XIII. yüzyıllar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yıldız, Ş (2022). İslam şehrinin temel özellikleri. *Hz. Peygamber ve Şehir,* İstanbul: Nefes Yayınevi, 7-33.

Yıldız, Ş (2023). Orta çağ Avrupa'sını aydınlatan İslam kandili: Kurtuba. *Derin Tarih*, 24, 135-145.

Yıldız. Ş (2009). Endülüs Yahudileri ve İslam kültür ve biliminin Avrupa'ya geçişinde oynadıkları rol. *İstem*, 7(13), 51-68.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

International Journal of Humanities and Art Researches | Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi
©2022 Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları | http://ijhar.net | ISSN: 2687-4385 | eISSN: 2687-6248

Cilt **8**, Sayı **3**, **303-331** | DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.8352340 **Araştıma Makalesi | Research Article**

Çiftlik Güvenlik İdaresi'ni Eleştirel Teori ve Kültür Endüstrisi Kavramı Işığında Yeniden Düşünmek

Rethinking Farm Security Administration in the Light of Critical Theory and the Notion of Culture Industry

Dr. Öğr. Üyesi Nadir BUÇAN

ORCID: 0000-0003-0211-1233 ◆ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü ◆ nadirbucan@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın konusu, Amerika Birleşik Devletleri tarihinin en büyük belgesel fotoğraf çalışması olarak tanımlanan ve belgesel fotoğrafta bir zirve noktası olarak nitelenen Çiftlik Güvenlik İdaresi (Farm Security Administration) tarafından gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme çalışmasıdır. 1935 ile 1943 yılları arasında gerçekleştirilen ve kısaca FSA olarak adlandırılan bu kolektif belgeleme çalışması, Büyük Bunalım'dan, kuraklık ve kum fırtınalarından en fazla etkilen kesim olan tarım işçilerinin içinde bulunduğu zorlu koşullara fotoğrafik görünürlük kazandırmak ve sorunlar hakkında kamuoyu oluşturarak toplumsal değişim sağlamak amacındaydı. Dolayısıyla, Çiftlik Güvenlik İdaresi çatısı altında gerçekleştirilen belgesel fotoğraf projesi, aynı zamanda ideolojik açılımları ve sonuçları olan bir çalışmaydı. Bu nedenle, bu araştırmada, Çiftlik Güvenlik İdaresi fotoğrafçıları tarafından üretilen fotoğrafik imgelerin politik değerini Frankfurt Okulu'nun geliştirmiş olduğu kültür endüstrisi kavramı ve eleştirel teori ışığında anlamak ve keşfetmek amacında olunmuş ve bu amacı gerçekleştirebilmek için imge çözümleme yöntemlerinden biri olan göstergebilimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler, Çiftlik Güvenlik İdaresi projesi kapsamında üretilen görsel materyaller analiz edilerek elde edilmiştir.

Kültür ürünlerinin statükoyu üreten ve yeniden üreten yönlerini ifşa ederek, ideolojik ve söylemsel alanda oynadıkları rolü sorgulayan Frankfurt Okulu üyeleri, ekonomik düzeyden çok kültürel düzeyde neler olup bittiğini sorunsallaştırır. Frankfurt Okulu'nun bir üyesi olan Theodor Adorno ve Max Horkheimer, geliştirmiş oldukları kültür endüstrisi kavramıyla, geç kapitalizm koşullarında kültürün endüstrileştiğine ve bir kitle aldatmacasına dönüştüğüne göndermede bulunur. Endüstriyel kültür, doğal ve kendiliğinden bir kültür değil, kitleler için yukarıdan ve bilinçli bir biçimde programlanmış yapay bir kültürdür. Frankfurt Okulu üyelerinin toplum eleştirileri, aynı zamanda eleştirel teori olarak nitelenir ve eleştirel teori, geleneksel teori yani pozitivizm karşıtlığı üzerinden kendini tanımlar. Bilgiyi algıya eşitleyen ve böylece statükonun tarihselliğinin üstünü örterek onu değişmezmiş gibi göstermeye çalışan geleneksel teori, kapitalizmin bilim ve bilgi anlayışı olması nedeniyle eleştirel teorinin temel kritik uğraklarından biridir. Bu araştırmada, Çiftlik Güvenlik İdaresi tarafından gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme çalışmasının, doğalcı ve olgucu bir yaklaşım ortaya koyması nedeniyle, geleneksel teorinin epistemolojik sınırlarına karşılık geldiği sonucuna varılmıştır. Bu fotoğrafik araştırma, tarım işçileri hakkındaki gerçeği algılanabilir ya da gözlemlenebilir yönleriyle ele alması nedeniyle, izleyicide acıma ve merhamet gibi duygulanımlara yol açmış ve bu durum izleyicideki gerçek bir eleştirel tavrın önüne geçmiştir. Çiftlik Güvenlik İdaresi çalışması, toplumsal çelişkilerin tarihselliğini gizleyerek statükonun değişmezliğini vurgulamış ve toplumsal kontrolle sonuçlanmıştır. Bu nedenle, araştırmanın bir diğer bulgusu, Çiftlik Güvenlik İdaresi çalışması özelinde fotoğrafik medyumun bir kültür endüstrisi olarak işlev görmüş olmasıdır.

***Anahtar Kelimeler**:* Çiftlik Güvenlik İdaresi, Fotoğraf, Belgesel Fotoğraf, Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi, Eleştirel Teori, Geleneksel Teori.

Extended Abstract

The subject of this research is the photographic documentation work carried out by the Farm Security Administration (FSA), which is defined as the largest documentary photography work in the history of the United States and is characterized as a pinnacle in documentary photography. Conducted between 1935 and 1943, this collective documentation work, referred to as the FSA for short, aimed to bring photographic visibility to the harsh conditions of agricultural workers, who were most affected by the Great Depression, drought and sandstorms, and to bring about social change by creating public opinion about the problems. Therefore, the documentary photography project carried out under the umbrella of the Farm Security Administration was also a project with ideological implications and consequences. The photographic medium, especially photographic approaches, which are characterized as "straight" and "documentary" and are assumed to represent the world in an "objective" and "direct" manner with a naturalistic understanding, are a product of Enlightenment thought and

Kabul Tarihi /Received: 15.08.2023 |Onay Tarihi/Accepted: 15.09.2023 |Yayın Tarihi / Published:20.09.2023

Copyright: © 2022 by the authors. Licensee IJHAR. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/ 4.0/)

traditional theory, which are the foremost critical haunts of Frankfurt School theorists. Therefore, it can be easily argued that the FSA project, which is a documentary photography project documenting the negative effects of the Great Depression of the 1930s on rural areas, is a project that can be subjected to critical readings of Frankfurt School thinkers, especially Adorno and Horkheimer. For this reason, this research aims to understand and explore the political value of the photographic images produced by FSA photographers in the light of the concept of culture industry and critical theory developed by the Frankfurt School, and in order to achieve this goal, the semiotic method, one of the methods of image analysis, was used. Documentary photographs produced within the scope of the FSA project are signs that represent people, events and phenomena and convey their meanings to the receiver. Therefore, discovering the meanings hidden in the documentary images produced within the scope of the project necessitates the semiotic method, one of the methods of image analysis.

Exposing the aspects of cultural products that produce and reproduce the status quo and questioning the role they play in the ideological and discursive sphere, members of the Frankfurt School problematized what was going on at the cultural level rather than the economic level. Their use of the concept of the culture industry was meant to refer to the fact that industrial cultural products give rise to relations of power/power and thus enable the production and reproduction of domination. Therefore, Adorno and Horkheimer explored how domination is culturally constructed. Skeptical of the economic determinism of classical Marxism, these thinkers criticized Marx for ignoring the cultural level. The domination of the upper classes over the lower classes was not only due to their domination over the economy, that is, their ownership of the means of production. The production and reproduction of the status quo also stemmed from cultural domination. For this reason, the Frankfurt School theorists, who refused to explain power relations only in terms of political economy, aimed to fill the gap left by classical Marxism. In the School's view, the reproduction of the status quo also necessitated the continuity of the control of consciousness. The role of the mass media, the "culture industry" as the School called it, in the capture of all layers of consciousness could not be underestimated. Therefore, one of the main arguments of the School was that domination was also cultural, operating through cultural products and messages. Thus, in the thinking of School members, culture emerges as a management strategy for manipulating the masses under late capitalism. Therefore, Adorno and Horkheimer, members of the Frankfurt School, developed the concept of culture industry, which refers to the industrialization of culture under late capitalism and its transformation into a mass deception. Adorno and Horkheimer are characterized as technological and cultural pessimists because of their focus on the reactionary ideological effects of mechanical reproduction. According to these thinkers, industrial culture is not a natural and spontaneous culture, but an artificial culture programmed from above and consciously for the masses. The Frankfurt School members' criticism of society is also characterized as critical theory, and critical theory defines itself through the opposition to traditional theory, that is, positivism. Traditional theory, which equates knowledge with perception and thus tries to cover up the historicity of the status quo and present it as unchanging, is one of the main critical junctures of critical theory as it is capitalism's understanding of science and knowledge. In this research, it is concluded that the photographic documentation carried out by the FSA corresponds to the epistemological limits of traditional theory, as it presents a naturalistic and factualist approach. This photographic research, by addressing the truth about agricultural workers in its perceivable or observable aspects, elicited emotions such as pity and compassion in the viewer, which prevented a genuine critical attitude on the part of the viewer. By concealing the historicity of social contradictions, the FSA work emphasized the immutability of the status quo and resulted in social control. Therefore, another finding of the research is that the photographic medium, in the specific case of the FSA work, functioned as a culture industry. Dorethea Lange's Migrant Mother and other works in the project exemplify both the negative ideological effects of culture industry products that affirm the status quo and the inadequacies of empirical social research. As a result, it can be argued that FSA images as cultural products function to affirm rather than negate the status quo.

Keywords: Farm Security Administration, Photography, Documentary Photography, Frankfurt School, Critical Theory, Traditional Theory, Culture Industry.

Giriş

Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nin hüküm sürdüğü 1920'li yıllar mekanik yeniden üretim tekniklerinin ve kitle iletişim araçlarının kaydettiği muazzam gelişmeyle karakterizeydi. Daha önceleri üçayak üzerinde olan fotoğraf makineleri küçülerek elde taşınabilir hale gelmiş; resimli dergiler ve bu dergilerdeki fotojurnalistik çalışmalar Weimar Almanyası'nda ortaya çıkmıştı. Ayrıca, Alman sineması Hollywood ile rekabet edebilecek durumdaydı. Resimli gazete ve dergiler, sinema ve radyo gibi kültür endüstrilerinin kaydettiği muazzam gelişme, kitle iletişimine yönelik eleştirel kuramların ve düşünce ekollerinin de ortaya çıkmasına yol açmış; Benjamin, Adorno ve Horkheimer gibi teorisyenlerin, kitlesel üretimi yani yaygınlaştırmayı mümkün kılan mekanik yeniden üretim tekniğinin ideolojik etkilerini

sorgulamalarına neden olmuştur. Mekanik yeniden üretim tekniği, yükselişe geçen faşizmin eleştirilmesi noktasında işe koşulabilir miydi? Yoksa statükonun lehine olacak şekilde kitleleri oyalayarak bilinç kontrolü mü sağlıyordu? Sorulan temel sorulardan bazıları bunlardı.

Kültür ürünlerinin, tekniğin olanaklarıyla yeniden üretimi ve bu sayede topluma anında iletilmesi, mekanik yeniden üretim tekniklerinin ideolojik etkileri konusunda teorisyenleri ve kültür eleştirmenlerini sorgulamaya itmiştir. Bu eleştirmenlerin çoğunlukla teknolojik iyimserler ve teknolojik kötümserler olmak üzere iki zıt kutba ayrıldığına tanık oluruz. Teknolojik iyimser olarak nitelenen Walter Benjamin, *Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı* adlı ünlü denemesinde, fotoğrafın icadıyla birlikte gündeme gelen mekanik yeniden üretimin sonuçlarını tartıştı ve kitlelerin sanatla olan ilişkisinin olumlu anlamda değiştiğini vurguladı. Mekanik yeniden üretim nedeniyle sanat yapıtının biricikliği ve tekliği, diğer bir deyişle biricikliğe özgü *aura*sı ortadan kalkmakla birlikte, sanat yapıtının alımlanması demokratikleşerek küçük bir azınlığın tekeli olmaktan çıkmıştı. Benjamin açısından bu gelişmenin en önemli sonucu sanatın giderek politikleşmesiydi. Başlangıçta *aura*nın yitimine üzülen Benjamin, zamanla bu üzüntüsünü aşmış ve sanatın yeni işlevler geliştirebileceğini öngörmüştür. Benjamin, mekanik yeniden üretimin olumsuz ideolojik etkilerinin farkında olmakla birlikte, insanların özgürleşmesi, güç/iktidar ilişkilerinin nesnesi olmaktan çıkması ve nasyonal sosyalizmin eleştirilmesi noktasında işe koşulabileceğini öne sürerek mekanik yeniden üretim tekniklerini olumlamıştır. Benjamin'de mekanik yeniden üretim, sanat yoluyla özgürleşimin imkânını olanaklı kılacak önemli bir tarihsel gelişme olarak görülür. Bu noktada, bir mekanik yeniden üretim yöntemi olan sinemaya büyük önem atfeden Benjamin, izleyicinin bir Charlie Chaplin filminde ilerici bir tutum geliştirebileceğini varsayar.

Benjamin, kitle iletişim araçlarının ilerici amaçlar doğrultusunda işlevsel olarak dönüştürülebileceğini öne sürerken, Frankfurt Okulu teorisyenleri Theodor Adorno ve Max Horkheimer gerici ideolojik etkilerine saldırır. Adorno ve Horkheimer, mekanik yeniden üretimin gerici ve kötücül yanlarına odaklanmaları nedeniyle teknolojik ve kültürel kötümserler olarak nitelenir. Çoğu eleştirmenin hemfikir olduğu üzere, Adorno ve Horkheimer'ın kötümserliklerinin nedenleri, Avrupa'da yaşanan bir dizi faşizm deneyimi ve II. Dünya Savaşı'nın yarattığı derin hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığıydı. Geliştirmiş oldukları kültür endüstrisi kavramı dikkate alındığında, Adorno ve Horkheimer, mekanik çoğaltım aygıtları tarafından üretilen tüm kültür ürünlerinin değerine ilişkin septik ve kötümser yaklaşımlarıyla öne çıkar. Bu düşünürlere göre, geç kapitalizm koşullarında, mekanik yeniden üretim tekniği nedeniyle kültür ürünlerinin endüstrileşerek kitleselleşmesi, bu ürünleri tüketenler üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturarak ideolojik bir işlev yüklenmeye başlamıştır. Kültür endüstrisinin tekniği olan mekanik yeniden üretimin en başta gelen ideolojik etkisi ise bütünleştirmedir. Bu nedenle, kültür endüstrisi, Adorno'nun tanımına göre, tüketicilerin "kasten ve tepeden bütünleştirilmesidir" (2014: 110). Benjamin'in iyimser yaklaşımının aksine, Adorno ve Horkheimer, kültür endüstrisini eleştirel düşünmenin ve toplumsal özgürleşimin önündeki en büyük engellerden biri olarak görür. Frankfurt Okulu üyelerinin toplumsala yönelik bu yaklaşımları "eleştirel teori" olarak adlandırılırken, eleştirel teorinin karşısına "geleneksel teori" yani kökleri 16. ve 17. yüzyıllara kadar giden pozitivist gelenek konur. Aydınlanmanın ulaştığı akıl dışı nokta, yani ulaşmak istediği amaçların tam aksi sonuçlara yol açarak kendisiyle çelişir hale gelmesi ve Aydınlanmanın epistemolojik anlayışı olan pozitivizm, Frankfurt Okulu teorisyenlerinin eleştirel bir süzgeçten geçirilmesini zorunlu gördükleri ilk ve temel konuların başında gelmekteydi. Toplumsala yönelik son derece kapsamlı bir eleştirel kuram geliştiren Okul üyeleri, toplumsal özgürleşimin olanaklarını araştırarak Aydınlanma, pozitivizm, ilerleme, bilim,

teknoloji, medya ve sanat başta olmak üzere pek çok konuda eleştirel bir yaklaşımla toplumu analiz etmişlerdir.

Adorno ve Horkheimer, ilk kez 1947 yılında yayımladıkları "Kültür Endüstrisi" metninde sinemayı en başta gelen kültürel ve ideolojik aygıt olarak değerlendirir. Sinema başta olmak üzere radyo, gazete ve dergi içeriklerinin temel özelliği, Adorno ve Horkheimer'a göre hakikatsizliktir. Bu eleştiri, aynı zamanda, bir mekanik yeniden üretim aracı olan fotoğrafik medyuma yönelik bir eleştiridir. Adorno ve Horkheimer, hakikatsizliğin star sistemine dayalı film endüstrisinde karşımıza çıktığı gibi, "bir tarım işçisinin sefil kulübesini çeken fotoğrafçının ustalığında" da kendini gösterdiğini belirtir (2014: 175). Bu araştırmaya esin kaynağı olan bu ifade, Adorno ve Horkheimer'ın "Kültür Endüstrisi" metninde fotoğrafik medyuma dair kullandıkları neredeyse tek ifadedir ve kuşkusuz pek çok çağrışımlara sahiptir. Bu çağrışımların en başta geleni, toplumsal gerçekliğin doğalcı bir anlayışla yani aslına sadık kalarak yeniden üretilmesinin gerçekleri yansıtmaktan çok gerçeklerin üzerini örttüğü imasıdır. Söz konusu eleştirel ifade, başta Çiftlik Güvenlik İdaresi (FSA) projesi olmak üzere, okuyucuyu fotoğraf tarihindeki bazı belgesel projeleri yeniden gözden geçirmeye teşvik eder. Bu ifadeden çıkarılabilecek en başta gelen sonuç, Adorno ve Horkheimer'ın, fotoğrafik medyumu tıpkı sinema gibi bir kültür endüstrisi olarak gördükleridir. Dolayısıyla, Adorno ve Horkheimer için, bir film yıldızı ile "usta" bir fotoğrafçı, kültür endüstrisi bileşenleri ya da uzmanları olarak benzer işlevleri yerine getirir. Bu düşünürlerin görüşlerinden çıkarılabilecek bir diğer sonuç, geleneksel fotoğraf söyleminde "fotoğrafın ustaları" olarak nitelendirilen bazı isimlerin çalışmalarının "kültür endüstrisi" kavramı bağlamında da düşünülmesi gerektiğidir. Nitekim, Dorothea Lange ve Walker Evans gibi FSA fotoğrafçıları, Büyük Bunalım yıllarında "sefil kulübe" önlerinde poz vermiş tarım işçisi fotoğraflarıyla tanınır. Lange ve Evans, fotoğraf tarihçileri tarafından "usta" olarak nitelendirilen isimlerden bazılarıdır.[1] Bu nedenle, Adorno ve Horkheimer'ın, "bir tarım işçisinin sefil kulübesini çeken fotoğrafçı" ifadesiyle FSA çalışmalarına göndermede bulundukları söylenebilir. FSA çalışmalarının sürdüğü yıllarda birer göçmen olarak ABD'de yaşayan bu düşünürler, 1930'larda sinema, radyo ve resimli dergilerin gelişimiyle kendini göstermeye başlayan Amerikan kitle kültürünü yakından gözlemleme şansına sahip olurlar. Resimli dergilerde, gazete ve broşürlerde yer alan bu çalışmalarda sefalet içindeki tarım işçilerinin büyük bir bölümü yaşam mekânları olan ahşap kulübe ve çadır önünde fotoğraflanmıştı. Bu nedenle, Adorno ve Horkheimer'ın üslup ya da stil hakikatsizliği yönündeki eleştirilerini, FSA'ya ve dolayısıyla alt sosyal sınıfları reforme etmeye çalışan sosyal belgesel stile yönelik bir eleştiri olarak okumak gerekir.

Fotoğrafik medyum, özellikle de "doğrudan" ve "belgesel" olarak nitelendirilen ve doğalcı bir anlayışla dünyayı "nesnel" ve "dolaysız" bir biçimde temsil ettiği varsayılan fotoğrafik yaklaşımlar, Frankfurt Okulu teorisyenlerinin en başta gelen eleştirel uğrakları olan Aydınlanma düşüncesinin ve geleneksel teorinin bir ürünüdür. Bu nedenle, bir belgesel fotoğraf çalışması olan ve 1930'larda yaşanan Büyük Bunalım'ın kırsal kesim üzerindeki olumsuz etkilerini belgeleyen FSA projesinin, başta Adorno ve Horkheimer olmak üzere, Frankfurt Okulu düşünürlerinin eleştirel okumalarına maruz kalabilecek bir proje olduğu kolaylıkla öne sürülebilir.

Bu araştırmada, Adorno ve Horkheimer'ın fotoğrafik medyuma yönelik söz konusu eleştirel ifadelerinden hareket edilerek, bu ifadenin açılımlarını keşfetmek ve anlamak, FSA çatısı altında gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme projesinin epistemolojik ve politik değerini kültür endüstrisi

[1] Fotoğraf tarihçileri Beaumont ve Nancy Newhall'un *Fotoğrafın Ustaları (Masters of Photography)* adlı bir kitapları bulunmakta ve bu kitapta FSA fotoğrafçıları Evans ve Lange usta fotoğrafçılar kategorisinde yer almaktadır.

kavramı ve eleştirel teori ışığında değerlendirmek amacında olunmuş ve bu amaca ulaşabilmek için göstergebilimsel yöntemden yararlanılmıştır. FSA projesi kapsamında üretilen belgesel fotoğraflar; insanları, olay ve olguları temsil eden, onların anlamlarını alımlayıcıya ileten birer göstergedirler. Bu nedenle, FSA kapsamında üretilen belgesel imgelerde saklı olan anlamları keşfetmek, imge çözümleme yöntemlerinden biri olan göstergebilimsel yöntemi gerekli kılar.

Geleneksel fotoğraf tarihi yazımı ve eleştirisinde, çoğunlukla övgüyle bahsi geçen ve romantik okuma ve değerlendirmelere konu alan FSA, aynı zamanda çoğul okumalara ve anlamlandırmalara da açıktır. ABD tarihinin en büyük ve en kapsamlı toplumsal belgesel çalışması olarak kutsanan; büyük bir hümanizmanın kendini hissettirdiği, içinde bulundukları tüm sefalet koşullarına rağmen tarım kesiminden özneleri gururlu ve ağırbaşlı olarak betimlediği varsayılan FSA projesinin söylemsel ve ideolojik alandaki rolünün ne olduğu, bu çalışma açısından araştırılması ve keşfedilmesi gereken sorunsallardır. Bu sorun ve gerekçeden hareketle, araştırmada, FSA projesini kültür endüstrisi kavramı ve eleştirel teori ışığında yeniden değerlendirme amacında olunmuştur.

Frankfurt Okulu tarihini dört döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem Marksizm ve işçi sınıfı araştırmalarına adanan dönem, ikincisi klasik Marksizmden giderek uzaklaşıldığı ve Okul üyelerinin ABD'de sürgünde olduğu dönem, üçüncüsü tekrar Almanya'ya döndükleri dönem ve sonuncusu ise eleştirel teoriyi Habermas'ın düşüncelerinin şekillendirdiği dönemdir. Frankfurt Okulu'nun bu dört dönemi homojen ya da tutarlı bir düşünsel seyir izlemez. Dolayısıyla, bu araştırmanın kuramsal çerçevesi, Marcuse, Adorno ve Horkheimer'ın Aydınlanma, pozitivizm ve kültür endüstrisi eleştirilerinin şekillendirdiği ikinci döneme referansla oluşturulmuştur. Araştırmada tercih edilen bu kapsam ve sınırlılık çerçevesinde, FSA çatısı altında gerçekleştirilen fotoğraf çalışması örneklem olarak alınmış ve değerlendirilmiştir. Kısacası, araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını Okul'un ikinci dönemine atfedilen teoriler ve FSA çalışması oluşturur.

1935-1943 yılları arasında gerçekleştirilen FSA çalışması, zamansal olarak Okul'un söz konusu ikinci dönemine denk gelir. Diğer bir deyişle, Büyük Bunalım yıllarındaki ABD kırsalını temsil eden bu fotoğrafik araştırma, Adorno ve Horkheimer'ın ABD'deki sürgün yıllarında gerçekleştirilir. "Kültür Endüstrisi" metninde üstü kapılı bir biçimde eleştirilen fotoğrafik uygulama olan FSA projesi, Adorno ve Horkheimer'ın sürgün yıllarında yakından gözlemleme şansına sahip oldukları *Life* ve *Look* gibi popüler yayın organlarında yer almış ve bu teorisyenlerin popüler kültüre yönelik eleştirel okumalarına esin kaynağı olmuştur. Bu nedenle, araştırmanın önemi, tarım işçilerinin sefalet koşullarını belgelemenin ideolojik açılımlarını Okul'un geliştirdiği teoriler ışığında keşfetmeye çalışması ve bu konuda ilgili alanyazına ve bilgi birikimine katkı sağlayacak olmasıdır.

Frankfurt Okulu'nun Kuruluşu

İlk olarak *Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü* adıyla Frankfurt Üniversitesi bünyesinde 3 Şubat 1923 tarihinde kurulan Frankfurt Okulu, kuşkusuz Weimar Cumhuriyeti'nin sağlamış olduğu özgürlükçü ortamın bir sonucuydu. Alman İmparatorluğu ile Nasyonal Sosyalist iktidar arasında bir geçit dönemi olan Weimar Cumhuriyeti (1919-1933), sadece siyasi başarısızlıklarla geçen bir dönem olmamıştır ve bu şekilde anılmayı hak etmemektedir. Weimar Cumhuriyeti aynı zamanda yaratıcılığın ön plana çıktığı, önemli akımların ve sanat yapıtlarının kendini gösterdiği, bilimsel gelişmelerin ve demokratik atılımların yaşandığı bir dönemdir. Weimar Almanyası'nda, Avrupa'daki komşularından ve ABD'den çok daha önce kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştı. Kadın parlamenter sayısı 1920'lerin ortalarında İngiltere'dekinden daha fazlaydı. Ayrıca, Weimar Almanyası, ilerici toplumsal fikirlerin ve cinsel altkültürlere duyulan hoşgörünün merkezi konumundaydı. Berlin, Dresden ve Münih gibi metropoller

sanatsal üretimlerin ve bilimsel araştırmaların bir yuvasıydı. Özellikle de Berlin, yazar ve sanatçılara son derece entelektüel bir ortam sağlıyordu. Almanlar 1918 ile 1932 yılları arasında her yıl en az bir Nobel Ödülü kazanarak İngiliz ve Amerikalıları bu konuda geride bırakmıştı. Albert Einstein, fotoelektrik etki çalışmasıyla 1921 yılında fizik alanında Nobel Ödülü'nü kazandı. Kuantum mekaniğini ve belirsizlik ilkesini bulan Werner Heisenberg'ün kuramsal fiziğe katkısı ise devrim niteliğindeydi. Arnold Schönberg ve Alban Berg'ün, serializmi ve atonal müziği keşfi, aynı zamanda klasik müziğin yeniden keşfi anlamına geliyordu. Caz, performans şiiri, hicivli şarkılar ve dışavurumcu dans, kabare sahnelerine sonsuz bir canlılık katıyordu. Berlin Psikanaliz Enstitüsü, Warburg Sanat Tarihi Enstitüsü ve Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü gibi dünyaca ünlü araştırma merkezleri Weimar Cumhuriyeti döneminde kurulmuştu. Varoluşçuluk ise, Martin Heidegger tarafından temeli atılan bir felsefi akım oldu. Alman resminde, edebiyatında ve hatta sinemasında etkisini gösteren dışavurumculuk, 1910'larda ortaya çıkmasına rağmen asıl gelişimini Weimar Almanyası'nda gösterdi. Bir tasarım ve mimari akımı olarak 1919'da kurulan Bauhaus ise hem estetik hem de işlevsel görünen mimari yapılar, möbleler ve heykeller yaratarak gündelik yaşam mekânlarını iyileştirmek ve böylece yaşamı da güzelleştirmek arzusundaydı. Özetle söylenirse, Weimar Almanyası bilim, kültür ve sanat alanlarında son derece başarılıydı ve diğer Avrupa ülkelerinden ve ABD'den daha ilerideydi (Storer, 2015: 196-204).

Weimar Cumhuriyeti döneminde kurulan ve sonradan Frankfurt Okulu adıyla ünlenen Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün toplum ve kültür alanındaki araştırmaları pozitivist çağdaşlarının aksine eleştireldi ve bu araştırmaların Batı düşünce hayatına bugün de etkisini sürdüren katkıları oldu. Frankfurt Okulu 3 Şubat 1923 tarihinde bir doktora öğrencisi olan Felix Weil tarafından resmi olarak kurulmuş olsa da, Okul'un eleştirel kimliğine en fazla katkıyı yapan isimler Adorno, Horkheimer, Marcuse, Pollock, Löwenthal ve Habermas oldu. Okul'un kültür, toplum ve ideoloji analizleri "eleştirel teori" olarak nitelenir ve eleştirel teori, ana akım yaklaşım olan "geleneksel teori"den yani pozitivizmden amaç ve yöntem yönünden farklılaşır. Mevcut üretim ilişkileri içerisinde giderek silinen, şeyleşen ve bağımsızlığını yitiren insanı özgürleştirmeye çalışan eleştirel teori, toplumsal tahakkümün onayı işlevi gördüğü gerekçesiyle pozitivizm karşıtı bir düşünce sistemi oluşturmaya çalışır. Okul'un düşüncesine göre, kapitalizmin kendini meşrulaştırdığı üstyapısal bileşen olarak pozitivizm, herhangi bir toplumsal eleştiriden yoksun bir epistemolojik konumdur.

Frankfurt Okulu'nun kuruluşunun ardında yatan temel nedenler, tarihsel bağlam göz önünde bulundurulmadan tam olarak anlaşılamaz. Okul'un düşünsel seyrini ve eleştirel konumunu tam olarak anlamlandırabilmek, bir dizi sosyo-politik gelişmeyi göz önünde bulundurmayı gerektirir. Özgürleşimi gerçekleştirecek toplumsal failler olarak görülen alt sınıfların I. Dünya Savaşı'nın ardından yenilgiye uğraması, Almanya'daki Marksist partilerin reformist hareketlere ya da Moskova güdümlü siyasal oluşumlara dönüşmesi, Bolşevik Devrimi'nin giderek Stalinist otoriterliğe evrilmesi, ekonomik seçkinlerin ve işçi sınıfının da desteğiyle Almanya'nın yüzünü faşizme dönmesi ve Nazi terörü, Frankfurt Okulu'nun eleştirel kimliğinin tarihsel arka planını oluşturur (Bottomore, 1991: 208). Okul üyeleri tekelci kapitalizme ve Nazizme karşı felsefi savaşım vermekle birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki otoriteryanizme karşı da son derece mesafeli durdular. Söz konusu felsefi savaşımı "eleştirel teori" olarak kavramlaştıran Okul üyeleri, içinde bulundukları tarihsel koşulların oluşumunda Aydınlanmanın, pozitivizmin ve kültür endüstrilerinin rolünü sorunsallaştırdılar.

Felix Weil, Marksizm araştırmalarına adanmış bir enstitü kurma düşüncesiyle yola çıkmış; bu nedenle de Frankfurt Okulu, Horkheimer'ın başa geçtiği yıl olan 1933'e kadar daha çok Marksist düşünce etkisi altında gerçekleştirilen araştırmalarla topluma bakmıştır. Enstitünün ilk yöneticileri, yaklaşık on yıl süren ilk dönemde, işçi sınıfını toplumsal değişimin önde gelen faili olarak görerek, klasik Marksizmin

yönlendiriciliğine duyulan güvenin işaretlerini vermiştir. Bu nedenle, Okul'un ilk dönem araştırmaları daha çok toplumsal failler olarak işçi sınıfını merkeze alır. Hitler'in iktidara gelmesi ve Okul üyelerinin ABD'ye zorunlu olarak göç etmesiyle başlayan yeni dönem ise, Horkheimer, Adorno ve Marcuse'un eleştirel teorileriyle şekillenmiştir. Yönetimin başına Horkheimer'ın geçmesiyle birlikte klasik Marksist çizgiden giderek uzaklaşan Frankfurt Okulu, bazı özel koşulların etkisi altında kalarak program değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. Okul'un düşünsel seyrinde yaşanan kırılmanın nedeni, toplumsal özgürleşimin itici gücü olarak görülen işçi sınıfının Almanya'daki parçalanışı, Hitler'i iktidara getiren toplumsal güçlerin arasında yer almış olması ve Sovyet Rusya'daki Stalinist otoriteryanizmdi. Tüm bu gelişmeler, Frankfurt Okulu teorisyenleri tarafından, teori ile devrimci pratik arasındaki işçi sınıfı merkezli bağın artık kopmuş olduğu şeklinde yorumlandı. Böylece, işçi sınıfı üzerine gerçekleştirilen toplumsal araştırmalardan giderek uzaklaşıldı ve yeni bir teorik bakış açısı geliştirmenin gerekliliği konusu gündeme geldi. Tarihsel koşulların da gösterdiği üzere, sadece proleter hareket üzerinde yoğunlaşmak ve Marksist bilimi tanımlamaya çalışmak artık yeterli görülemezdi. Bu nedenle, Okul'un yeni teorik perspektifi "eleştirel teori" olarak adlandırıldı ve eleştirel teori geleneksel teoriyi yadsıyarak özgürleşim ve direniş olanaklarını araştırdı (Cevizci, 2022: 1207-1208).

Frankfurt Okulu eleştirel teorisyenlerine göre, 20. yüzyıl kapitalist toplumunun giderek karmaşıklaşan dinamiklerini açıklamak ve anlamlandırmak, artık sadece ekonominin terimleriyle gerçekleştirilemezdi. Bu nedenle, eleştirel teorisyenler[2], kapitalist toplumda var olduğunu düşündükleri çelişkileri anlamlandırırken, ekonomik altyapıda neler olup bittiğinden çok, kültür ve ideolojinin işlerlik kazandığı üstyapıda neler olup bittiğiyle ilgilenmiştir. Ayrıca, faşizmin neliğini ya da içyüzünü Marksist terimler çerçevesinde açıklamaktan vazgeçen eleştirel teorisyenler, faşizmin kapitalizmin kendi içsel dinamiklerinden kaynaklandığı yönündeki ekonomik temelli Marksist tezi terk ederek, faşizmi üstyapı kaynaklı bir sorun olarak gördüler. Nazizmin yükselişi, üstyapıda süregelen birtakım dinamiklerin bir etkisi olarak anlaşıldı. Tüm bu nedenlerle, Okul üyelerinin toplumsalı açıklarken Marksizmi dışarıda bıraktıkları, hatta reformizme kaydıkları öne sürüldü. Fakat, Okul üyelerinin bu yaklaşımı, klasik Marksizmde var olduğu öne sürülen bilimsellik ve evrensellik iddialarının yadsınışı olarak da yorumlanabilir. Pozitivizmin Marksist düşünce üzerindeki olumsuz bir etkisi olarak görülen bilimcilik, Okul üyelerince baskıcı bulunarak reddedilmiş, Bolşevik Devrimi'nin Stalinizme dönüşmesi bilimciliğin ve pozitivizmin bir etkisi olarak yorumlanmıştır. Marksist düşünceyi tüm zamanlara ve tüm koşullara uygulanabilir sabit ve değişmez bir teori olarak düşünmeyen Okul üyeleri, böylece Marksizmi pozitivist bilimciliğin etkisinden arındırmaya çalışmıştır. Geç kapitalizm koşullarını anlamlandırmada klasik Marksizmi tek başına yeterli bir açıklama modeli olarak görmeyen Adorno, Horkheimer ve Marcuse gibi teorisyenler, Marx'ın eleştirel mirasını tümden yadsımak yerine, bıraktığı boşluğu yeni yaklaşımlarla doldurma amacında olmuş ve bu nedenle de yeni bir eleştirel teori geliştirme zorunluluğunu gerekli görmüşlerdir.

Eleştirel Teori Geleneksel Teoriye Karşı: Aydınlanma ve Pozitivizm Eleştirisi

Okul'un Aydınlanma düşüncesine yönelik eleştirilerinin en önemli ayağını doğa üzerindeki bilimsel ve teknik tahakküm oluşturur. Adorno ve Horkheimer'a göre, doğa üzerindeki güç ve kontrolün kaynakları Aydınlanma düşüncesinde aranmalıdır. Fakat, Adorno ve Horkheimer, Aydınlanma projesini 18. yüzyıl

[2] Frankfurt Okulu üyeleri makalenin ilerleyen sayfalarında kısaca "eleştirel teorisyenler" olarak da nitelendirilmiştir.

Batı düşüncesi ile sınırlamak yerine, Rönesans ile başlayan ve 20. yüzyıla dek uzanan çok daha geniş bir tarihsel süreç olarak kavrar.

Nesnel ve kesin bilgi adına, niteliksel doğa tasarımının yerini niceliksel doğa tasarımının alması, doğaya dair bilginin kaba hesap ve ölçüme indirgenmesi, Okul'un Aydınlanma ve modernite eleştirilerinin başında gelir. Nitelik olarak doğanın gözden düşerek yerini nicelik bakımından doğaya bırakmasında Galilei, Bacon ve Descartes gibi modern Batı düşüncesinin kurucu isimlerinin rolü hiç de azımsanamaz. Aristoteles'in "niçin" sorusuna odaklanan erekbilgisel doğa tasarımı; Galilei, Bacon ve Descartes gibi düşünürlerce yoğun bir eleştiriye tabi tutularak bir bakıma tahtından indirilmiş ve yeni bir doğa tasarımının temelleri atılmıştır. Modern düşünürler, yaklaşık 2000 yıl boyunca doğa bilimlerine egemen olmuş erekbilgisel açıklamayı, yani oluş ve değişimi erek nedenlerle açıklamaya dayalı bilgi anlayışını reddederek, fail ya da mekanik nedenleri bilimlerin temel ilgisi haline getirmişlerdir. Galilei'ye değin "niçin" sorusunun yanıtını arayan insan düşüncesi, Galilei ile "nasıl" sorusunun yanıtını aramaya başlar. Nesnelerin anlam ve değerini keşfe dönük "niçin" sorusu yani erekbilgisel açıklama, aynı zamanda niteliksel bir açıklama modelidir. Doğa olaylarının "nasıl" gerçekleştiği sorusu ise, doğanın hesaplanabilir ve sayıya vurulabilir yönlerine odaklanmayı, diğer bir deyişle nicelik bakımından doğayı ön plana çıkarır. Dolayısıyla, doğa, üzerinde tahakküm kurulacak cansız bir makine konumuna indirgenir. Nitelik bakımından doğanın modern düşünceden tasfiye edilmesinin nedeni, Aydınlanma ve ilerleme düşüncesinin nihai hedefi olan yeryüzü mutluluğu için herhangi bir pratik yararının olmamasıdır. Kapitalist ekonomik sistemle birlikte burjuvazinin baskın sınıf olarak öne çıkmaya başlaması, yeryüzü mutluluğu düşüncesini güçlendirirken, Skolastiğin geri çekilmesine yol açmış; dolayısıyla da dünyevileşme ve doğayı deney ve gözlemin nesnesi kılma düşüncesi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bacon'ın düşüncesine göre, yeryüzü mutluluğunun gerçekleşebilmesi doğanın sırlarını ele geçirmeye bağlıdır. Fakat, sadece doğanın sırlarına sahip olmak yetmez; insanın yararına olacak şekilde doğayı değiştirip dönüştürmek de gerekir. Dolayısıyla, Bacon'da bilgi, teorik kaygılarla gerçekleştirilen bir edim değildir, doğa insanlığa sağlayacağı pratik yararlar bakımından önem kazanır. Bacon'da bilginin güç olarak görülmesi, bilgilenmenin sağlayacağı yeryüzü mutluluğu, gerçekte tüm insanlığın değil, belli bir sınıfın yani burjuvazinin güç ve mutluluk istencinin bir dışavurumudur. Adorno, Horkheimer ve Marcuse, bilginin güç demek olduğu yönündeki Baconcı savı eleştirerek, bilginin insanlığı daha insani bir konuma ulaştırması gerektiği noktasında hemfikirdi.

Doğanın matematizasyonu sürecinin önde gelen düşünürlerinden biri de Descartes'tır. Çoğu modern düşünür gibi açık ve seçik bilginin peşinde olan Descartes, özne-nesne düalizmi olarak adlandırılan ayrımıyla varlığı iki farklı kompartımana ayırmış, nesneyi özneye dışsal ve yabancı kılarak doğa üzerindeki tahakkümün temellerini atan düşünürlerden biri olmuştur. Nesnenin özneye tamamen dışsal ve yabancı olarak addedilmesi, öznenin nesne üzerindeki hakimiyetini de doğurmuştu. Bu nedenle, doğa üzerindeki egemenlik ve kontrol söz konusu olduğunda, özne ve nesneyi birbirinden ayıran ve zıt kutuplara yerleştiren Descartes'ın payı hiç de azımsanamazdı. Klasik düşüncede, objektif bir varoluşa sahip olmadığı düşünülen ve böylece bir inceleme ve bilgilenme alanı olarak görülmeyen nesne, modern dönemde zihinden bağımsız gerçek bir varlık statüsüne erişmesiyle birlikte özne-insan tarafından bilgisi kurulacak, diğer bir deyişle temsil edilecek yeni bir alan olarak görülür. Bu nedenle, Frankfurt Okulu düşünürlerine göre, Aydınlanma aynı zamanda temsil ve egemenlik arasındaki ilişki ile karakterizeydi.

Nesnede, onu harekete geçiren birtakım içsel güçler olduğunu düşünen Aristoteles'in aksine, Descartes, maddenin kuvvetsiz olduğunu, bir nesneyi harekete geçirenin bir başka nesne olduğunu düşünür. Yani nesneyi hareket ettiren şey, kendisine dışsal olan başka bir nesnedir. Nesnenin ya da

maddenin özünün sadece yer kaplama yani uzam oluşu, nesnedeki değişim ve hareketin dışsal bir neden tarafından belirlenmesi, nesnenin canlılığını, yani Klasik düşüncede en başta vurgulanan niteliğini artık yitirdiği anlamına gelir. Descartes'ın açık ve seçik bilgi ideali, nesnenin sadece şekil, hacim, sayı, büyüklük ve hareket yönünden bilinebilir olduğu kabulünü getirmiş, dolayısıyla da nesneyi niceliğe indirgemiştir. Adorno ve Horkheimer'ın vurguladığı gibi, "sayı Aydınlanmanın kanonu olmuştur" (2014: 24). Doğanın akıldan ve canlılıktan yoksun olduğu yönündeki modern kabul, Adorno ve Horkheimer'ın da eleştirdiği gibi, doğa üzerindeki güç ve kontrol uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Bacon ve Descartes'ın doğa felsefelerinde, insan doğanın bir parçası değildir; doğa, özne-insanın dışında yer alan nesnel bir gerçeklik olarak kavranır. Aydınlanma ve modernite düşüncesinde doğa, sırları bilimsel yöntemlerle ele geçirilerek ehlileştirilecek, insanlığın mutluluğu ve ilerlemesi için üzerinde tahakküm kurulacak, sonsuz ve değişmez yasalara göre işleyen bir makinedir.

Doğaya dair benzeri bir yaklaşımı Bacon ve Descartes'ın ardılı olan Auguste Comte'ta da görürüz. Felsefenin pozitifleşme sürecinin öncülerinden olmaları nedeniyle Galilei, Bacon ve Descartes'tan övgüyle söz eden Comte, doğanın insanlığın lehine ve faydasına olacak şekilde dönüştürülmesini savunur. Comte'a göre, kesin ve nesnel olana göndermede bulunan "pozitif" sözcüğünün işaret ettiği anlamlardan biri de faydalılıktır. Dolayısıyla, Comte için insanlığın geçirmiş olduğu pozitivizm öncesi aşamaların, diğer bir deyişle teolojik ve metafizik düşünce ekollerinin insanlığa pratik bir faydası dokunmamıştır. Bu görüşler, Aydınlanma düşüncesinde aklın ulaştığı konumun da işaretlerini verir. Bu konum, aklın faydacı bir işlev yüklenmesi yani araçsallaşmasıdır. Horkheimer'ın "araçsal akıl" olarak kavramlaştırdığı bu gelişme, felsefenin ve doğaya dair bilgilenme sürecinin teorik kaygılarla değil de birtakım pratik kaygılarla gerçekleştiriliyor oluşuna bir göndermedir. Klasik Batı düşüncesinde teorik kaygılarla gerçekleştirilen felsefe, Okul'un düşüncesine göre bu işlevini Aydınlanma ile birlikte yitirmiştir. Aydınlanma tarihi, aynı zamanda aklın araçsallaşmasının tarihidir. Düşünen ve akıl sahibi olan özne, akıldan ve ruhtan yoksun olduğunu düşündüğü nesneyi kendi çıkarları ve amaçları uğruna araçsallaştırarak üzerinde tahakküm kurmaya başlar. Horkheimer'a göre, amaçlarının akla uygunluğunu sorgulamaktan aciz olan Kartezyen özne, sadece kişisel amaçlarını gerçekleştirmek için kullanacağı araçların yeterlilikleri üzerinde durur.

Doğa bilimlerinin Rönesans ve modern dönemle birlikte kaydettiği muazzam gelişme, bilim insanlarını toplumsal olanın da doğa bilimlerinin yöntemleriyle incelenebileceği düşüncesine götürmüştür. Newton ve çağdaşı düşünür ve bilim insanları, tıpkı doğada olduğu gibi toplumda da mekanizmin hüküm sürdüğü, sabit ve değişmez yasaların var olduğu düşüncesine kapıldılar. Nasıl ki doğa olayları önceden kontrol edilebiliyorsa, toplumsal olanın da benzer yöntemlerle önceden kontrol altına alınabileceği varsayıldı. Newton'ın olgusal olanı önceleyen ve mekanizme dayanan bir toplumbilim yönündeki arzusu 19. yüzyılda Comte tarafından yerine getirilmişti. Böylece, doğa üzerindeki egemenliği insan ve toplum üzerindeki egemenlik izledi. Eleştirel teorisyenlerin pozitivizm karşıtlığının nedenlerinden biri de toplumsal olanın olgusal olana indirgenmesi ve toplumbilimin doğa bilimlerinin peşine takılmasıydı. Toplumbilimin kaba olguları gözlemlemekle yetinmesi, bu teorisyenlere göre yüzeysel bir bakış açısı sağlıyordu. Doğanın anlam ve değerden yoksun kılınarak nicelik ve sayıya indirgenmesi, olgu-değer ayrımının doğa bilimden toplumbilime aktarılmasını beraberinde getirmiş; toplumsal olanın da her tür değerden bağımsız olarak incelenebileceği düşüncesine yol açmıştır. Değerden yoksun nesnel bir toplumbilim ise, Frankfurt Okulu üyelerince toplumsal özgürleşimin önündeki başta gelen engellerden biri olarak görüldü. "Nesnellik" düşüncesinde içerilen her zaman ve her yerde geçerli olma yani evrensellik iddialarının toplumsal ve insani özgürleşim açısından içerdiği tehlikeleri sorunsallaştıran eleştirel teori, "nesnel" bir toplumbilim varsayımının mevcut toplumsal

gerçekliği insan ürünü yapay bir olgu olmaktan uzaklaştırarak doğallaştırdığını, verili olanın tarihselliğini inkâr ederek değişmez ve sabit fenomenler olarak sunduğunu öne sürer. Toplumun doğa bilimin yöntemleri ile ele alınmasının sonuçlarını tartışan Marcuse, toplumsal olanın "nesnel bir kendilik" olarak görülmesini ya da toplumun "nesnel yasalar tarafından yönetiliyormuş gibi" (1955: 256) sunulmasını mevcut toplumsal örgütlenmeyi ebedileştirerek değişmezlik zırhına büründürdüğü gerekçesiyle eleştirir ve özgürleşimin önündeki engellerden biri olarak görür.

Marcuse'un geleneksel teori yani pozitivizm karşıtlığı, nesnel ve değerden bağımsız bir toplumbilim iddiasının içerdiği sorunlardan kaynaklanır. Pozitivizm, nesnel ve tarafsız yani değerden bağımsız bir bilim varsaymakta, kesinlik ve açıklık ideali ise var olanı meşrulaştıran ve onaylayan bir yanılsamaya dönüşmektedir. Olgu-değer ayrımıyla, diğer bir deyişle "olan" ile "olması gereken" arasındaki ayrımla karakterize olan pozitivizm, değerden bağımsız bir tutumla salt "olan"ın sergilenmesiyle yetinmekte, böylesi bir doğalcılık ise statükonun onaylanması ve teyidi işlevini yüklenmektedir. Olgucu ve pozitif bilim anlayışı, mevcut üretim ilişkilerini ve toplumsal örgütlenişi doğal kabul ederek tarihselliklerini gizlerken, eleştirel teorisyenler değerden bağımsız bir toplumbilim anlayışını reddetmekte ve toplumbilimin toplumsal çelişkileri ortaya koyması gerektiğini düşünmektedirler. Nesnellik düşüncesi, değeri yani olması gerekeni toplumsal eleştirinin dışına iterken, statükonun onayına dönüşme tehlikesi barındırır. Toplumsala dair bilgiyi "olan" ile sınırlayarak statükoyu doğallaştırır ve gerçeklerin maskelenmesine yol açar. Adorno'nun belirttiği gibi, pozitivist toplumbilim anlayışı "açıklık ve kesinlik sevgisi nedeniyle, kavramayı amaçladığı şeyi kavramakta başarısız olabileceği gerçeğiyle sürekli tehdit altındadır" (1977: 106). Modern bilimin değerden arınmış nesnel bilgi takıntısına yönelik bu Adorno eleştirisi, metafiziği ve akledilir olanı dışlayarak bilginin sınırlarını daraltması, yüzeysel ve sığ bir epistemolojik konuma düşmesi nedeniyledir. Adorno ve Horkheimer'a göre, "kesin ve belli verilere ulaşmayı ve "metafizik" karşıtlığı adına her tür sorudan uzak durmaya çalışmayı amaçlamak, görgül sosyal araştırmayı şüphe edilemez doğruluk adına, tali öğedeki şeylerle sınırlı kalmaya itmektedir" (2010: 137). Kesin ve nesnel bilginin ve bu türden bir bilgilenme sürecinin epistemolojik açıdan doğurduğu yetersizlikleri vurgulayan bu eleştiri, aslında metafiziğin tasfiyesiyle sonuçlanan ve pozitivizme yol açan düşünsel ve felsefi sürecin mimarlarına yönelik bir eleştiridir. Bu ifade, Bacon'dan Locke'a, Locke'tan Kant'a kadar bütün bir Aydınlanma ve modernite düşüncesine eleştirel bir göndermedir.

Metafiziğin düşünce hayatından dışlanması felsefenin dar bir alana hapsolmasına yol açmış; salt akledilir olana, düşünce ve akıl yoluyla kavranabilir olana yapılan her türden gönderme anlamsız birer spekülasyon olarak nitelendirilmiştir. Ortaya çıkan sonuç, olgusal olmayan her tür düşüncenin değersizleştirilmesidir. Bu nedenle, Okul'un başta gelen eleştirel uğraklarından biri de toplumsala dair yetersiz ve sığ bir açıklama yöntemi olarak gördükleri pozitivist paradigma olmuştur. Pozitivizme göre, değişmez yasalara göre işleyen sadece doğa değildir; toplumsalın oluşumunda da değişmeyen yasalar söz konusudur. Bu nedenle, pozitivizmin öncüsü Comte "toplum fiziği" (2019: 44) ifadesini kullanarak, toplumun da değişmez yasalara göre işleyen bir makine olduğuna göndermede bulunur. Toplumun birtakım yasalara göre işlemesi ve bu yasaların değişmez olarak görülmesi, mevcut toplumsal formasyonun felsefe eliyle meşrulaştırılması ve doğal bir yapı olduğunun örtük bir kabulü anlamına gelir. Aydınlanmanın pozitivizm üzerindeki etkisi aynı zamanda Émile Durkheim'ın tezlerinde de yansımasını bulur. Durkheim da topluma tıpkı nesnelere yaklaşır gibi yaklaşılması gerektiğini öne sürer. Diğer bir deyişle, doğanın şeyleşmesini insanın şeyleşmesi izler. Dolayısıyla, pozitivizm, özne-nesne düalizminin taşıdığı temel sorunları, yani öznenin nesne üzerindeki tahakkümünü içerir. Bu nedenle, pozitivizm ve görgül toplumsal araştırmalar, Okul'un temel hedefi olan insani özgürleşimi sağlamaktan

uzak olan yöntemlerdir. İnsanı ve toplumu nesneleştiren pozitivizm, böylece kapitalizmin bilim ve bilgi anlayışı olarak üstyapıdaki yenini alır.

Eleştirel teorisyenlere göre, pozitivist bir toplumbilimin içerdiği açmazlar ve sorunsallar, benzer şekilde pozitivist estetiğe de bulaşır. Okul'un pozitivizme yönelik temel eleştirilerinden biri de, bu düşünce ekolünün sanat üzerindeki olumsuz etkisi yani sanatın pozitivizmin tuttuğu yolu izlemesidir. Mekanik yeniden üretim tekniklerinin dış dünyayı aslına sadık kalacak bir biçimde yeniden üretmesi, aynı zamanda pozitivist bir estetik anlayıştır. Mekanik yeniden üretim tekniklerinin sanatı "uysal bir reprodüksiyon"a (2014: 37) dönüştürmesini eleştiren Adorno ve Horkheimer, sanatın 'şeyler'i olduğu gibi temsil etmesini, diğer bir deyişle dış dünyayı doğalcı bir yaklaşımla betimlemesini eleştirir. Adorno ve Horkheimer'ın bu noktadaki sanat eleştirileri, aslında fotoğraf ve hareketli görüntülerden oluşan yeniden üretim tekniklerini kapsar. Eleştirel teorisyenlere göre, pozitivizmin dümen suyuna giren herhangi bir dil onunla aynı kaderi paylaşır. Bunu bir hakikat sorunu olarak gören Adorno ve Horkheimer, pozitivizmin gerçeklik ile kurduğu yetersiz ilişkinin benzer biçimde pozitivist estetiğe de yansıyacağını düşünür. Pozitivist estetiğe bulaşmış geleneksel fotoğrafçılık, örneğin bir tarım işçisinin geleneksel temsili hakikat eksikliği içindedir:

> *Dışavurumcuların ve dadacıların kavgacı bir tonda anlatmak istedikleri üsluptaki hakikat-ten yoksunluk, bugün crooner'ın [şarkıyı aşırı duygusal yorumlayan şarkıcı] şarkı söyleme jargonunda, film yıldızlarının o kendilerine yaraşan zarafetinde, hatta bir tarım işçisinin sefil kulübesini çeken fotoğrafçının ustalığında zaferini ilan etmektedir (2014: 175).*

Frankfurt Okulu'nun Kültür Endüstrisi Kuramı

Metafiziğin, gelenek ve efsanelerin insan aklı üzerindeki tahakkümünü ortadan kaldırma amacıyla hareket eden Aydınlanma, yeni tahakküm biçimleri kurarak kendisi de yeni bir tür mite evrilir. Aydınlanma, kültür endüstrileri aracılığıyla bir kitlesel aldatmacaya dönüşmüştür. Kültürün giderek endüstrileşmesi, Aydınlanmanın başlangıçta kendine koyduğu hedeflerin ne kadar gerisinde kaldığını somutlaştıran bir tarihsel gelişmedir. Aydınlanma ve kültür endüstrisi arasındaki ilişki, Adorno ve Horkheimer'ın temel hareket noktalarından biridir ve kültür endüstrisi eleştirisi aslında bir Aydınlanma eleştirisidir. Adorno ve Horkheimer'ın *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı çalışmalarında, Aydınlanmanın vardığı akıl dışı nokta, kültür endüstrisi kavramından hareketle ortaya konur. Kant'ın "Sapere aude!" (kendi aklını kullanma cesaretini göster!) sloganında ifade edildiği gibi, aklın özgürleşmesi için yola çıkan Aydınlanma, kültür endüstrileri aracılığıyla aklı tahakküm altına alarak başlangıçtaki hedeflerinin tam aksi bir konuma ulaşır. Aydınlanmanın ulaştığı konum, kültür endüstrisi içerikleri aracılığıyla, statükonun lehine olacak şekilde kitlelerin aldatılmasıdır. Bilinci katman katman ele geçiren kültür endüstrisi, Aydınlanmanın başlangıçta kutsadığı özneyi birer nesneye dönüştürür. Diğer bir deyişle, doğanın şeyleşmesini insanın şeyleşmesi izler. Doğanın şeyleşmesine neden olan doğabilimsel yöntem, toplumsal alana da uygulanarak insanı şeyleştirir.

Aydınlanmanın en önemli sonuçlarından biri de kültürün geç kapitalizm koşullarında endüstrileşmesi ve kültür alımlayıcısını tek boyutlu bireylere dönüştürmesidir. Aydınlanma, eğlence ve kültür endüstrileri aracılığıyla kitleleri aldatan baskıcı bir düşünce sistemine dönüşmüş, insani özgürleşim idealinden uzaklaşarak insanı tahakküm altına alan bir konuma varmıştır. Dolayısıyla, Aydınlanmanın kendine özgü döngüsel yapısını açığa çıkarmak, Adorno ve Horkheimer'ın "kültür endüstrisi" kavramıyla gerçekleştirmeye çalıştığı temel hedeflerden biridir. Kültür endüstrisi, standardizasyona dayalı üretim yapısıyla, kitlelerin işlik dışında geçirdikleri serbest zamanlarını statükonun lehine olacak şekilde manipüle eden ve onları çalışma sürecine yeniden hazırlayan, diğer bir deyişle işgücü

içerisindeki konumlarını yeniden üreten bir üstyapı bileşenidir. Kültür endüstrisinin sağladığı eğlence ve mutluluk yanılsaması, kapitalizmin ulaşmış olduğu bu yeni aşamada, çalışma hayatından ya da emek sürecinden bağımsız olarak ele alınamaz.

Kültür endüstrisi kavramı ilk kez, Aydınlanmanın içyüzünü ortaya koymak üzere 1947 yılında yayımlanan *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı çalışmada kullanılmıştır. Kitabın taslağında önce kitle kültürü kavramını kullanmayı tercih eden Adorno ve Horkheimer, sonradan yaptıkları değişiklikle kültür endüstrisi kavramını kullanırlar. Çünkü, endüstriyel kültür, kitlelerin kendi içinden çıkan doğal ve kendiliğinden bir kültür değil, kitleler için yukarıdan ve bilinçli bir biçimde programlanmış yapay bir kültürdür. Adorno, kitabın yayımlanışından on altı yıl sonra kaleme aldığı *Kültür Endüstrisine Genel Bir Bakış* adlı bir yeniden değerlendirme yazısında "kitle kültürü" ifadesi yerine "kültür endüstrisi" ifadesini tercih ettiklerini, endüstriyel kültürün doğal olarak gelişen bir kültürden bütünüyle farklı olduğunu belirtir (2014: 109).

Kültür endüstrisi kavramını tercih etmelerindeki amaç, endüstriyel kültür ürünlerinin güç/iktidar ilişkilerine yol açarak tahakkümün üretimini ve yeniden üretimini sağladığına göndermede bulunmaktı. Bu nedenle, Adorno ve Horkheimer, tahakkümün kültürel olarak nasıl inşa edildiğini sorunsallaştırdı. Klasik Marksizmin ekonomik determinizm düşüncesine kuşkuyla bakan bu düşünürler, ekonomik düzeyden çok kültürel düzeyde neler olup bittiğini araştırdı ve klasik Marksizmi kültürel düzeyi göz ardı etmesi noktasında eleştirdi.[3] Üst sınıfların, alt sınıflar üzerindeki egemenliği sadece ekonomi üzerindeki hakimiyetinden, yani üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmalarından kaynaklanmıyordu. Statükonun üretimi ve yeniden üretimi aynı zamanda kültürel tahakkümden de kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle, güç/iktidar ilişkilerini sadece ekonomi politiğin kavramlarıyla açıklamayı reddeden eleştirel teorisyenler, klasik Marksizmin bıraktığı boşluğu doldurma amacında olmuştur. Eleştirel teorisyenlere göre, statükonun yeniden üretimi aynı zamanda bilinç kontrolünün de sürekliliğini gerekli kılmaktaydı. Kitle iletişim araçlarının, Adorno ve Horkheimer'ın ifadesiyle "kültür endüstrisi"nin bilincin tüm katmanlarıyla ele geçirilişindeki rolü hiç de azımsanamazdı. Bu nedenle, eleştirel teorisyenlerin temel savlarından biri de tahakkümün aynı zamanda kültürel olduğu, kültür ürünleri ve mesajları aracılığıyla işlediğiydi.

Adorno, endüstriyel kültür ürünleri aracılığıyla tüketicilerin bilinçli bir biçimde bütünleştirildiğini savunur. Söz konusu bütünleştirme, kültürün tekseslilliğine göndermede bulunur ve benzer şeyleri düşünen, izleyen, okuyan ya da dinleyen yeni bir tüketici profiline işaret eder. Böylece, günümüz liberal demokrasilerinde bütünleştirme, geçmişin zora dayanan baskıcı uygulamaları ile değil, daha incelikli ve gizli yöntemlerle sağlanır. Böylece barbarlık, bir bakıma görünmez kılınır.

Adorno ve Horkheimer, "Kültür Endüstrisi" metninde mekanik yeniden üretim tekniğinin yarattığı yaygınlaştırmanın sonuçlarını tartışır. Bu teorisyenlere göre, mekanik yeniden üretimin işlevi ya da anlamı, kültür ürünlerinin yaygınlaşması ve kitleselleşmesidir. Kültür, mekanik yeniden üretim tekniklerinin gelişmesiyle kitleselleşip endüstrileşirken, aynı zamanda egemen ideoloji mesajlarının taşıyıcısı haline gelir. Söz konusu yaygınlaştırma ve kitleselleştirme sürecinin ideolojik etkileri olduğunu düşünen Adorno ve Horkheimer, bu sürecin hangi toplumsal sınıfın çıkarları doğrultusunda hayata

[3] Ekonomik belirlenimciliği, diğer bir deyişle altyapının üstyapıyı şekillendirdiği yönündeki klasik Marksist görüşü reddeden eleştirel teorisyenler, bu yaklaşımlarıyla Gramsci ve Althusser gibi düşünürlerle birlikte "Batı Marksizmi" olarak adlandırılan düşünce ekolünün yaratıcıları arasında yer alırlar. Ekonomik belirlenimciliğin kapitalist ve modern Batı toplumlarını açıklamaktan uzak olduğunu düşünen Horkheimer, Okul'un manifestosu olarak nitelendirilen *Geleneksel ve Eleştirel Kuram* adlı çalışmasında kültürel olanla ekonomik olan arasındaki bağımlılık ilişkisinin artık değiştiğini, kültürel olanın görece özerkliğinden söz edilebileceğini vurgular (2005: 383).

geçeceği noktasında Benjamin'den ayrılarak karamsar bir tablo ortaya koyar. Dolayısyla, Adorno ve Horkheimer'ın düşüncesinde kültür, geç kapitalizm koşullarında, kitleleri manipüle etmeye yönelik bir yönetim stratejisi olarak ortaya çıkar. Mekanik yeniden üretimin yarattığı kültürel standardizasyon ve yaygınlaştırma, farklılıkları yok eden ve birbirine benzer bireyler yaratan gerici bir etkiye dönüşür. Diğer bir deyişle, Adorno ve Horkheimer'da, mekanik yeniden üretim bir kitle iletişim sorunu olarak ele alınır ve kitle iletişim araçlarının olumsuz ideolojik etkileri sorunsallaştırılır. Böylece, Aydınlanmanın döngüsel karakteri, öznelere atfedilen niteliklerin karşılaştırılmasıyla da açığa çıkar. Aydınlanmanın Descartes'ta somutlaşan bilen ve düşünen aktif öznesi, geç kapitalizm koşullarında artık silinmiş ve yerini kültür ürünlerinin gerici etkilerine açık edilgen bir bireye bırakmıştır, denebilir.

Nazizmden kaçarak ABD'ye göç eden ve ABD'de yaşadıkları sürgün yılları boyunca Amerikan popüler kültürünü yakından deneyimleme imkânına sahip olan Adorno ve Horkheimer; gazetelerden radyoya, resimli dergilerden sinemaya kadar tüm kültür ürünlerinin ideolojik etkilerini araştırmalarının merkezine koydular. Fakat, Adorno ve Horkheimer'a göre, kültür endüstrisinin en büyük bileşeni sesli film yani sinemadır. Sinemayı, düşünsel bir çaba gerektirmeyecek şekilde yapılandırılmış bir bilinç endüstrisi olarak gören bu düşünürler, kültür endüstrisi ürünlerine maruz kalmanın en önemli sonucunun düşünme, eleştiri ve hayal gücü yeteneğinin baskılanıp boyunduruk altına alınması olduğunu vurgular. Bir serbest zaman endüstrisi olarak sinema, reel hayatın baskıcı gerçeklerinden kaçış ve eğlence vaat eder. Eğlence ise, eleştirel teorisyenlerce düşünmenin ya da düşünsel etkinliğin karşıtı olarak görülür. Film endüstrisinin insancıl olan tek yönü, ev kadınları ve işsizler için sağladığı düşünsel olmayıp fiziksel olan bazı küçük olanaklardır:

> *Ev kadını sinemanın karanlığında, daha fazla bütünleşeceği varsayılan filmlere rağmen, başkalarınca denetlenmeden birkaç saat geçirebileceği bir sığınma yeri bulur; tıpkı evlerin ve akşam dinlenmelerinin olduğu zamanlarda pencereden dışarıyı seyrettiği gibi. Büyük merkezlerin işsiz güçsüzleri sıcaklığın kontrol edilebildiği bu mekanlarda yazın serinlik, kışın ise sıcaklık bulur. Bunun dışında, var olan düzenin ölçülerine göre bile şişirilmiş sayılan bu eğlence aygıtının yaşamı daha insanca yaptığı söylenemez (Adorno ve Horkheimer, 2014: 186).*

Adorno ve Horkheimer, sadece sinemayı değil, bir mekanik yeniden üretim aygıtı olan fotoğrafik medyumu da kültür endüstrisi olarak görür. Nitekim, Adorno ve Horkheimer'a göre, hakikatsizlik sadece film endüstrisinde değil, açlık ve yoksulluğu doğalcı bir anlayışla mekanik olarak yeniden üreten fotoğrafçılıkta da söz konusudur. Örneğin, tarım işçilerine dair sefalet manzaralarının fotoğrafik temsili, hakikatsizlikle eşdeğer bir epistemolojik doğruluk içindedir. Adorno ve Horkheimer'ın bu eleştirileri, bizlere fotoğraf tarihindeki bir dizi açlık ve yoksulluk temsillerini, özellikle de ABD'de Büyük Bunalım yıllarında Çiftlik Güvenlik İdaresi çatısı altında gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme çalışmasını hatırlatır.

Geleneksel Teori Sahada: Çiftlik Güvenlik İdaresi (Farm Security Administration, FSA) Projesi

Fotoğrafik gerçekçilik düşüncesi, diğer bir deyişle fotoğrafın gerçeği yansıtan bir ayna olduğu, dış dünyayı dolayımsız ve eksiksiz bir biçimde temsil ettiği düşüncesi, fotoğrafik medyumu devletlerin, bilim insanlarının, etnograf ve toplumbilimcilerin kullanımına açmıştır. ABD'de, toplumsal araştırmalarda ve toplumsal aksaklıkların çeşitli projelerle reforme edilmesinde fotoğrafik medyumun işlevsel olarak kullanılabileceği düşüncesi 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında gerçekleştirilen fotoğrafik çalışmalarla kanıtlanmıştı. Jacob Riis göçmenler, Lewis Hine çocuk işçiler ve göçmenler, Edward Curtis ise Kızılderililer üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarla fotoğrafik araştırmaların

toplumbilimsel araştırmalara olan yakınlığını kanıtlamışlardı. New York'un göçmen mahallelerini fotoğraflayan Riis, dönemin valisi Theodore Roosevelt'in de yardımıyla, göçmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinde öncü bir rol oynadı. Aynı zamanda bir sosyolog olan Hine, gerçekleştirdiği toplumsal araştırmalarda fotoğrafik medyumun "nesnellik" yönündeki kapasitesinden yararlanarak izleyicisini etkilemeye ve toplumsal değişim yönünde harekete geçirmeye çalıştı. Çocuk emeği ile ilgili yeni yasaların çıkarılmasını sağlayan Hine, fotoğraf ve toplumbilim arasındaki yakınsamaya göndermede bulunmak için kendi çalışmalarını "toplumsal fotoğrafçılık" (1980: 122) olarak niteledi. Topluma dönük fotoğrafçılığı, alt sınıftan insanların sorunlarını araştırmada kullanılacak yeni bir yöntem olarak gördü. Fotoğrafik medyumun toplumsal gelişme ve ilerlemeye olan katkısının farkında olan Hine, söz konusu katkının gerçekleşebilmesi için izleyicinin duygularının avlanılması gerektiğini savundu. Hine, *Fotoğrafın Toplumsal Değişmeye Katkısı* adlı bir konferansta, "yaşamın eylemini satmak" durumunda kalan birinin insanların duygularına seslenip onları harekete geçirmek zorunda olduğunu, bunun için de fotoğrafik medyumdan yararlanması gerektiğini öne sürer (1986: 9). Böylece Hine, toplumbilimcilerin de fotoğrafik medyumun ikna ve güven konusundaki otoritesinden yararlandıkları takdirde insani duyguları uyarılabileceklerini, acıma ve merhamet gibi duygulanımları harekete geçirebileceklerini varsayar. Diğer bir deyişle, Hine, toplumsal değişim ve gelişimin gerçekleşebilmesi için, toplumbilimcilerin fotoğraftan da yararlanarak vicdanları harekete geçirmeyi hedefleyen bir görsel retorik inşa edebileceklerini ima eder. Hine, bu türden bir fotoğrafçılığı aynı zamanda bir reklamcılık faaliyeti olarak da görür. Tıpkı reklam iletilerinin ikna edici göstergeleri kullanması gibi, sosyal değişimi arzulayan toplumsal araştırmacıların da fotoğraflarında ikna edici göstergelere yer vermeleri gerektiğini savunur. Onun görüşüne göre, reform amaçlı toplumsal araştırmalarda hızlı sonuç elde etmek, alt sosyal grupların olumsuz koşulları fotoğrafik olarak temsil edildiğinde gerçekleşebilir. "Sosyal danışmanların görevi 'ışık olmak'tır ve şimdi günümüzde, ışık olarak da, ışık yazıcıları yani fotoğrafçılar vardır" (1986: 11) diyen Hine, bu yaklaşımıyla FSA tarafından gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme projesinin yöneticisi Roy Stryker'a da esin kaynağı olur ve çalışmalarıyla onu etkiler. Stryker, FSA'nın yürüttüğü fotoğrafik belgeleme çalışması ile Hine'ın işçiler ve göçmenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar arasındaki paralelliğe vurgu yapar. Hine ve FSA fotoğrafçıları, benzer sosyal grupların sorunlarını benzer bir iletişim diliyle yani belgesel fotoğraf yaklaşımı ile ele alır. Fakat, Hine'ın "ışık" metaforu ile farkında olmadan göndermede bulunduğu epistemolojik konum, eleştirel teorinin en başta gelen eleştirel uğrağı olan geleneksel teoridir.

Hine ve Riis'in çalışmalarında örneklendiği üzere, fotoğraf ve sosyoloji benzer araştırma konularına sahipti ve fotoğrafik medyum, ABD'de yaşanan toplumsal aksaklıkların reforme edilmesinde işe koşulmuştu. 1940 yılında yaşamını yitiren toplumsal belgeci Hine, çalışmalarının büyük bir bölümünü Amerikan Fotoğraf Birliği'ne (Photo League) bağışlamıştı. Fotoğrafta resimselcilik (pictorialism) akımına bir tepki olarak ortaya çıkan Fotoğraf Birliği, fotoğrafik medyumu resim sanatının etkisinden kurtararak kendi sınırlarına çekilmesini sağlamaya çalıştı. Birlik üyelerine göre, resimselcilik, toplumsal sorunlara eğilmenin önünde bir engel olarak duruyordu. Bu amaçla, Büyük Bunalım'ın başlamasından bir yıl önce, 1928'de New York'ta kurulan Birlik, fotoğrafın toplumsal değerinin ve fotoğrafçının toplumsal sorumluluğunun bulunduğuna inanan isimler yetiştirmeye ve Amerikan toplumsal yaşamını belgelemeye çalıştı. Birliğin bir diğer önemi de Dorothea Lange gibi isimlerin çalışmalarına yer vererek Çiftlik Güvenlik İdaresi projesini desteklemesi ve tarım kesiminin Büyük Bunalım yıllarındaki zorlu koşullarına fotoğrafik görünürlük sağlamasıydı.

1930'lara gelindiğinde ABD yönetimi, çocuk işçi ve göçmen krizinin ardından çok daha büyük bir krizle yani Büyük Bunalım ile mücadele etmek durumundaydı. 1920'lerin sonunda, ABD ekonomisinin üretim

hacmi tüketim hacminden daha büyüktü. Bütün ticari ve endüstriyel sistem, orta ve alt sınıfların satın alma ve tüketime katılma gücüne dayanmasına rağmen, bu sınıflar milli gelirden yeterli ölçüde pay alamıyordu. 1929 krizinin bir diğer nedeni de, gümrük tarifesi ve savaş borçları siyasetinin, Amerikan mallarının yabancı pazarlara girişini iyice kısıtlamasıydı. Üçüncü bir neden ise, krediler için sağlanan kolaylığın yarattığı ölçüsüz genişlemeydi. Tüm bunlar, ABD ulusal ekonomisinin başta gelen yapısal sorunlarıydı. Ekim 1929'a gelindiğinde, *General Electric* ve *General Motors* gibi güçlü hisseler bir hafta içinde yüzde iki yüze yakın değer kaybına uğradı. Borsanın çökmesiyle birlikte, milyonlarca insan tüm birikimlerini ve tasarruflarını kaybetme noktasına geldi. Ticari işletmeler birer birer kapandı, bankalar iflas etti ve fabrikalar üretimlerini durdurmak zorunda kaldı. Sonuç olarak, 1929 krizi geride milyonlarca işsiz bıraktı. Yaklaşık on yıl süren ekonomik kriz, Amerikan tarihinin en uzun kriziydi ve toplumu sürüklediği derin yoksulluk ve trajedi göz önüne alındığında daha önce böylesi görülmemişti. 1932'ye gelindiğinde ise, on iki milyonun üstünde işsiz, beş binden fazla kapanan banka, otuz iki bine yakın ticari iflas söz konusuydu. Tarımsal üretim, tarihin en düşük seviyelerini görürken, orta sınıf neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Milli gelirin 1929'a göre yarı yarıya düşmesi, toplumu büyük bir depresyona soktu (Nevins ve Commager, 2014: 480-83).

New York'un ileri görüşlü ve başarılı valisi olarak kabul edilen Franklin D. Roosevelt, demokratlar tarafından 1932 seçimlerinde aday gösterilip başkanlığa seçildiğinde, Büyük Bunalım'ın ekonomi ve toplum üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak için Yeni Düzen (New Deal) adı verilen bir dizi reform politikası gündeme geldi. Yeni bir düzen tesis etmek isteyen Roosevelt, New Deal politikaları ile yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmaya, endüstri ve tarım arasındaki dengeyi yeniden sağlamaya, bankacılık sektörünü eski günlerine döndürmeye ve uluslararası ekonomik ilişkileri düzeltilmeye çalıştı. Roosevelt'in Yeni Düzen politikaları, kısmen reform kısmen de kalkınma ve yardım tedbirlerinden oluşuyordu. Tarım ve sanayide gerçekleştirilmeye çalışılan uzun soluklu pek çok reform, yoksulluk ve işsizliği hafifletmek amacıyla hayata geçirildi. Fiyatların düşmesine neden olan aşırı ürün arzını azaltmak, toprağın verimliliğini artırmak, çiftçilerin kredi ihtiyacını karşılamak, ortakçıları ve verimsiz topraklarda çalışan işçileri korumak, tarım ürünleri için hem ülke içinde hem de dışında yeni pazarlar bulmak, tarımda ulaşılacak hedeflerin başında geliyordu. 1939'a gelindiğinde, çiftçilerin gelirinin 1932 yılına kıyasla iki kat artması Yeni Düzen politikalarının sonuç vermeye başladığının bir göstergesiydi. Yeni Düzen politikaları kapsamında hayata geçirilen Çiftlik Güvenlik İdaresi yani FSA, tarım kesimine düşük faizli kredi sağlıyordu. FSA, ortakçıların toprak sahibi olması için finansal destek sağlarken, aynı zamanda toprağı az olanları da kalkındırmaya çalışıyordu (Nevins ve Commager, 2014: 484-90).

Ekim 1929'da Amerikan borsasının çökmesiyle başlayan ve küresel ölçekli bir ekonomik krize dönüşen Büyük Bunalım'ın Amerika'daki etkisini azaltmak için hayata geçirilen Yeni Düzen politikaları ve bu politikaların bir parçası olan FSA, ekonomik bunalımdan en fazla etkilendiği düşünülen tarım kesimini çeşitli düzenlemelerle reforme etmek ve Yeni Düzen'in kırsal alanda etkin bir biçimde işlediğini kanıtlamak amacındaydı. Yazılı raporlar fotoğrafik belgelerle desteklendiğinde, karar verme konumunda bulunan kişilerin ikna edileceği varsayılıyordu. Çünkü, fotoğrafik medyumun olgusal yani gerçeklere dayalı bir temsil biçimi olduğu yönündeki geleneksel söylem ABD'deki otoritesini koruyordu. FSA çatısı altındaki fotoğrafik belgeleme projesi, bir ekonomist ve sosyal bilimci olan Roy Stryker'ın yönetimi altındaydı. Stryker, kurumun gerçekleştiği işi fotojurnalizm, tarih yazımı, sosyolojik araştırma ve bir eğitim işi olarak görüyordu. ABD tarihinin en kapsamlı fotoğrafik toplumsal araştırmalarından biri olarak nitelen FSA, tarım kesiminin, özellikle de ortakçıların yaşam koşullarını araştırmayı ve düzeltilmesi gerekenleri ülke yönetimi ile paylaşmayı amaçlıyordu. Yeni bir iletişim biçimi olarak belgesel stil, Yeni Düzen ve FSA politikalarının başarılarını kamuoyuna yansıtabilir, gerek kongreyi

gerekse orta ve üst sınıfları reform ve sosyal değişim yönünde harekete geçirebilirdi. Riis ve Hine'ın çalışmalarının da örneklediği üzere, geçmiş deneyimler, fotoğrafik toplumsal araştırmaların karar koyucuları ve kitleleri ikna ve inandırma konusunda başarılı olduğunu gösteriyordu.

FSA'da bir fotoğrafik belgeleme projesinin hayata geçirilmesi, 1920'lerin başlarında Columbia Üniversite'nde, akademisyen Rexford Tugwell ile asistanı Roy Stryker arasında başlayan iş birliğinin bir doruk noktasıydı. Bir ekonomi profesörü olan Tugwell, Stryker'ın hem öğretmeni hem de akıl hocasıydı. Stryker, Tugwell'in 1924'te Thomas Munro ile birlikte yayımladığı *Amerikan Ekonomik Hayatı ve İlerlemenin Araçları* adlı ders kitabının görsellerden sorumlu editörüydü. Tugwell ve Munro, kitabın yazım aşamasında hiçbir fotoğraf siparişi vermemiş olsalar da, Stryker fotoğraf, tablo ve çeşitli grafiklerden oluşan 300'den fazla görseli kitaba eklemiş, altyazılarını yazmış ve düzenlemelerini yapmıştı. Stryker'ın yararlandığı kaynakların başında Lewis Hine'ın tarım ve sanayide çalışan işçi fotoğrafları geliyordu. *Amerikan Ekonomik Hayatı*'nda toplumsal belgeci fotoğraf yaklaşımının örneklendiği yetmişe yakın Hine çalışması kullanıldı.[4] Kültür tarihçisi Maren Stange'e göre, henüz *Amerikan Ekonomik Hayatı*'nın yayım aşamasında etkili bir görsel belgeleme çalışmasının nasıl olabileceğini öğrenen Stryker, bu sayede toplumsal gerçekliğin nasıl göründüğünü Yeni Düzen politikaları lehine kontrol edebilirdi. Stryker'ın FSA'daki bu görevi, görsel temsilin finansörünün Yeni Düzen hükümeti olması nedeniyle daha da kolaylaşıyordu. Belgesel fotoğraf yaklaşımının çoktandır kanıtlanmış olan otoritesi ile toplumbilimcilerin halihazırda mevcut olan bilimsel "doğruluk" ve "güvenirlik"lerini aynı çatı altında birleştiren Stryker, bu sayede hükümet programları da dahil olmak üzere, toplumsal araştırmaların itibarını artırabileceğinin farkına vardı (Stange, 1989: 90-91, 105-108).

Tugwell ile Stryker arasındaki iş birliği, Roosevelt'in Yeni Düzen politikalarını uygulamaya koymasıyla yeniden başladı. Roosevelt tarafından önce 1932'de danışman, ardından 1933'te Tarım Bakan Yardımcısı olarak görevlendirilen Tugwell, 1934 yılında Stryker'ı Tarımsal Uyum İdaresi'nin Enformasyon Bölümü'nde geçici olarak işe aldı. Mayıs 1935'te ise, Tugwell, sonradan FSA'ya dönüşen İskân İdaresi'nin (RA) başına geçince, bu kez Stryker'ı RA'ya bağlı Tarih Bölümü'nde fotoğrafçılık çalışmalarını yönetmek üzere görevlendirdi. Bir fotoğrafçı olmayan Stryker, kendilerini kanıtlamış bir dizi fotoğrafçıyı belgeleme çalışması için işe aldı. Bunların başında Dorothea Lange, Walker Evans, Arthur Rothstein, Ben Shahn, Russell Lee, Gordon Parks ve Carl Mydans gibi isimler geliyordu. Çekirdek kadroyu oluşturan bu fotoğrafçılar, sanatsal bir dışavurumdan çok, bir arşiv çalışmasının gerektirdiği ölçüde kanıt biriktirerek tarihe tanıklık etme işlevini yerine getirdi. Fotoğraf sanatçısı Ansel Adams'a göre ise, bu isimler sadece birer fotoğrafçı olarak görülemezdi; yaptıkları iş aynı zamanda bir toplumbilim çalışmasıydı ve birer sosyolog olarak görülmeliydiler. Stryker ise, FSA projesini bir sosyolojik araştırma olarak kabul etmekle birlikte, projenin sosyolojinin sınırlarını aşan bir niteliğe sahip olduğunu düşünür. "Amerikalılara Amerika'yı tanıtmıştık" ifadesini kullanan Stryker, yaptıkları çalışmayı her şeyden önce bir eğitim işi olarak görür (1988: 352-353). Fakat, epistemolojik açıdan değerlendirildiğinde bu çalışmanın geleneksel teorinin yani pozitivizmin sınırlarında gezindiği söylenebilir. Adams ve Stryker, FSA projesinin bir sosyolojik araştırma olduğu yönündeki savlarında haklı olmakla birlikte, bu çalışma fotoğrafik medyumun "olgusallık" ve "nesnellik" gibi geleneksel sınırları dahilinde gerçekleştirilir. Politik açıdan yüklendiği işlev ise, bir propaganda çalışması olarak Amerika'nın ve dolayısıyla da mevcut toplumsal örgütlenmenin olumlanmasıdır. Bu çalışmanın aynı zamanda bir eğitim işi olması ve Amerika'yı tanıtması bir olumsuzlamadan çok bir olumlamadır. Diğer

[4] Hine'ın 1908 ve 1912'de gerçekleştirdiği fotoğrafik çalışmaları FSA'nın 1930'larda gerçekleştirdiği türden çalışmalara benzeten Stryker, böylece onun hem kendisi hem de FSA projesi üzerindeki etkisine vurgu yapar.

bir deyişle, Hine'ın toplumsal değişmenin gerçekleşebilmesi için sosyal bilimcilere çok daha önceleri salık verdiği reklamcılık işidir.

FSA yöneticisi Stryker, bir sosyal bilimci olmasının da etkisiyle, nesnel ve tarafsız bir çalışma yürütüldüğü izlenimini yaratmak için fotoğrafın "nesnellik" yönündeki kapasitesinden yararlanmak istedi. Böylece, üretilecek olan fotoğraflar sayesinde, izleyicide dolaysız bir gerçeklikle karşı karşıya olduğu düşüncesi yaratılabilirdi. Bu amaçla, proje kapsamında 1935-1943 yılları arasında yaklaşık 270.000 fotoğraf üretildi. Büyük şehirlerdeki okuryazar kamuoyunu ve karar organlarını Amerikan kırsalında yaşananlar konusunda bilgilendirmek ve eğitmek amacıyla, proje çalışmaları çeşitli sergilerde, raporlarda, broşürlerde, gazetelerde ve dönemin popüler yayın organları olan *Life* ve *Look* gibi resimli dergilerde yer aldı. Stryker, bir fotoğrafçı olmamasına rağmen hem bir küratör hem de bir editör gibi hareket ederek, görüntülerin içeriğinin nasıl olması gerektiğini belirledi ve yayımlanacak ya da sergilenecek olan çalışmaları kendisi seçti.

FSA fotoğrafçıları Stryker'ın yönlendirmeleri ve çizdiği sınırlar dahilinde ABD'yi bir uçtan bir uca dolaşarak belgesel fotoğraf tarihinin en kapsamlı çalışmasına imza attılar. Belgesel fotoğrafçılıkta bir doruk noktası olarak görülen bu belgeleme çalışmasında, ekonomik çöküntünün yanı sıra kum fırtınaları ve kuraklığın etkileri de betimlendi. Nüfusun üçte birini oluşturan tarım işçileri ve ortakçılar, ekonomik krizin yanı sıra kuraklık ve kum fırtınaları ile de mücadele ediyordu. FSA'nın belgeleme projesi için işe alınan ilk fotoğrafçılardan biri olan Arthur Rothstein (1915-1985), yaşananları nesnel olarak temsil edip etmedikleri, diğer bir deyişle doğru bir *an*ı yansıtıp yansıtmadıkları konusu tartışmalı olsa da, kuraklık ve kum fırtınalarının birer simgesine dönüşen fotoğraflar üretti. Rothstein, 1936 yılına ait *Kum Fırtınasından Kaçış* adlı çalışmasında (Fotoğraf 1) Oklahomalı bir baba ile iki oğlunu kum fırtınalarının adeta bir çöle dönüştürdüğü arazide güç bela yol almaya çalışırken fotoğrafladı. Arka plandaki derme çatma ahşap kulübe, Adorno ve Horkheimer'ın tarım işçilerinin sefalet görüntülerine dair argümanlarına esin kaynağı olmuş gibi durmaktadır. Bu çalışmada, arkada kalmış küçük çocuk, tozdan korunmak için gözlerini elleriyle kapatarak bir kum fırtınasının ortasında olduklarını izleyiciye göstermeye çalışır. Fotoğrafçıdan habersizmiş gibi fırtınada ilerlemeye çalışsalar da aslında önceden belirlenmiş bir senaryo dahilinde fotoğrafçıya poz verirler. Özenle düzenlenmiş bu imgede, zorlu koşullara rağmen insanların azimlerinden hiçbir şey kaybetmedikleri yönünde bir anlam saklıdır. Çünkü fırtına zorluğu simgelerken, ona rağmen ilerlemeye çalışmak azmi simgeler. Hemen tüm FSA fotoğraflarında olduğu gibi, zıtlıklara dayalı grafik retorik burada da kendini gösterir. Susuzluktan çatlamış toprak parçası üzerindeki öküz kafatası ise (Fotoğraf 2), *Kum Fırtınasından Kaçış* adlı fotoğrafta içerilen anlamları destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır. Yaşamın kuraklık günlerinde tüm canlılar için çok zor geçtiğini ifade etmek isteyen Rothstein, kafatasını bulduğu yerden kaldırıp çatlamış toprağın üzerine yerleştirerek çekimini gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların da gösterdiği üzere, Rothstein, izleyicinin duygularını etkilemek ve sempati uyandırmak için dram sanatına özgü yöntemlerle çalışmalarını kompoze etmiştir.

***Fotoğraf 1**. Kum Fırtınasından Kaçış, A. Rothstein, Oklahoma 1936. **Fotoğraf 2**. Kafatası, A. Rothstein, G. Dakota 1936.*

Başlangıçta öğretmen olmak isteyen fakat Columbia Üniversitesi'nde fotoğrafçılık okuyarak önce bir portre fotoğrafçısına, ardından da Büyük Bunalım döneminde bir belgesel fotoğrafçıya dönüşen Dorothea Lange (1895-1965), Amerikan toplumuna sağladığı yararlar nedeniyle en etkili belgesel fotoğrafçılardan biri olarak kabul edilir. 1916 yılında San Francisco'da bir stüdyo açan Lange, fotoğrafçılığa dair ilk deneyimini sıradan insanların portrelerini çekerek edindi. Fakat, zamanla kamerayı sadece stüdyo ışığı altındaki yüzleri fotoğraflamak için değil, San Francisco sokaklarında olup biteni, yaşamdaki aksiyonu belgelemek için de kullanmaya başladı. Büyük Bunalım'ın da etkisiyle bunun için uygun bir ortam oluştu. Stüdyo ortamının sığlığından giderek uzaklaşan Lange, zamanla toplumsal konulara eğilen bir görsel hikâye anlatıcısına dönüştü. 1930'lu yılların başında Buyük Bunalım'ın San Francisco'da etkisini hissettirmeye başlamasıyla birlikte, ilgisini stüdyodan sokağa yöneltmek durumunda kalan Lange, Stryker tarafından 1935 yılında FSA kadrosuna alınmadan çok daha önce Bunalım'ın olumsuz etkilerini fotoğraflama konusunda deneyim kazanmış, fotoğrafın toplumsal kullanımı ve işlevi konusunda bilgi sahibi olmuştu. 1932'de çektiği *Beyaz Melek Ekmek Sırası* adlı fotoğrafla (Fotoğraf 3) tarz olarak Jacob Riis, Lewis Hine ve Alfred Stieglitz gibi öncü isimlerin izinden gittiğini kanıtlayan Lange, sosyal bilimcilerin çalışmalarına da esin kaynağı olur. Bu fotoğrafın taşıdığı yan anlamların zenginliği nedeniyle önce Paul Taylor, ardından da Roy Stryker gibi ekonomist ve sosyal bilimcilerin dikkatini çeken Lange, bu isimlerin projelerine ve saha çalışmalarına dahil olur ve böylece bir belgesel fotoğrafçı olarak kariyerini bu çalışma sayesinde başlatır. Lange, 1932'de bu fotoğrafı çekmeseydi belki de *Göçmen Anne* adlı çalışma hiçbir zaman ortaya çıkmayacak ve dünya çapında bir üne kavuşmayacaktı. Lange'ın Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisi, John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* ile yaptığına benzer bir etkiydi.

***Fotoğraf 3**. Beyaz Melek Ekmek Sırası, Dorothea Lange, San Francisco 1932.*

Bir belgesel fotoğrafçı olarak stüdyosundan dışarı çıktığı ilk günün bir ürünü olan *Beyaz Melek Ekmek Sırası* adlı çalışma, Büyük Bunalım'ı simgeleyen ikonik bir görsele dönüşmekle birlikte, aynı zamanda Lange'ın bir portre fotoğrafçısından bir belgesel fotoğrafçıya evrilişini simgeler. Fotoğrafa verilen isme esin kaynağı olan "Beyaz Melek", Bunalım yıllarında yoksullar için ücretsiz yemek dağıtan Lois Jordan adlı zengin bir kadının hayırseverliğine göndermede bulunur. Bu fotoğraf, Büyük Bunalım'la özdeşleştirilen neredeyse tüm anlamları içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Fotoğrafta içerilen anlamlar, yersiz yurtsuzluk, açlık, yoksulluk, yorgunluk, hüzün vb. olmakla birlikte, öznelerin tüm bunlara rağmen gururlu göründüklerine dair olumlu mesajlara da sahiptir. Şapkasının kapattığı gözlerini göremesek de göçmen adamın beden dili ne kadar bitkin ve çaresiz olduğunu gösterir. Bitkinliğe dair anlam, ahşap tırabzana dayanarak ayakta durmaya çalışmasından çıkarılabilir. Göçmen adamın yırtık ceketi ve iki kolu arasına sıkıştırdığı boş teneke kupası sefaleti, yoksulluğu ve yardıma muhtaç olduğunu gösteren simgelerdir. Boş duran teneke kupanın bir adet olması, göçmen adamın belki de bir ailesinin olmadığına ya da yalnızlığına bir işarettir. Fakat, göçmen adamın sırtı hem diğerlerine hem de aşevine yani yardımseverliği simgeleyen "Beyaz Melek"e dönüktür. Öznenin mekândaki bu konumlanışı, yoksul ama gururlu olduğu yönündeki bir anlama yol açar. Acılı ama azimli, yoksul ama gururlu gibi kontrastlıklara dayanan bir görsel retorik, Stryker'ın tam da FSA fotoğraflarında görmeyi arzuladığı bir şeydi. Nitekim, Stryker'ın estetik anlayışına göre, belgesel fotoğraf yaklaşımı "bir olumsuzlama değil, bir olumlamadır" (Newhall, 1949: 180). Bu nedenle, Lange'ı bir belgesel fotoğrafçı olarak FSA'ya götüren süreç bu imge ile başlamıştır, denebilir.

Beyaz Melek Ekmek Sırası'nı çektiği o ilk günün ardından, göçmenlerin doldurduğu San Francisco sokaklarını daha sık ziyaret etmeye başlayan Lange, açtığı sergilerle çalışmalarından ve adından söz

ettirmeye başlar. Bu sergilerle, FSA yöneticisi Stryker'dan çok daha önce Paul Taylor'ın dikkatini çeken Lange, bir ekonomi profesörü olan Taylor'ın fotoğrafik medyum ile sosyal bilimleri kaynaştırma hedefine hizmet edebilecek en uygun isimlerin başında geliyordu.

Kuraklık ve kum fırtınaları nedeniyle verimliliği iyice düşen tarım arazilerini terk eden ailelerin, iş bulabilmek umuduyla Kaliforniya'ya doğru göç etmeye başlaması, bir göçmen krizinin yaklaşmakta olduğunun işaretiydi. Bunun üzerine, Ocak 1935'de Kaliforniya Eyaleti Acil Yardım Örgütü Kırsal Rehabilitasyon Bölümü Paul Taylor'dan bir saha araştırması ve danışmanlık talep etti. Daha önce, Meksikalı göçmenler üzerine çalışan Taylor, sadece yazılı raporların işe yaramayacağının bilincindeydi ve yazılı raporları görsel raporlarla desteklemek gerektiğini düşünüyordu. Çünkü, o yıllarda fotoğrafik medyum "nesnel" bilgi kaynakları olarak statüsünü güçlendirmişti. Tıpkı toplumsal belgeci Lewis Hine gibi, Taylor da fotoğrafların gerçeğin kendisinden daha etkili olduğunun bilincindeydi. "Sözlerim koşulları görsel ve doğru olarak göstermeye yetmeyecektir" (Goldberg, 1991: 178) diyen Taylor, sözel göstergenin keyfiliği karşısında görsel göstergenin "nesnellik" yönlü ayrıcalığına vurgu yapar. Diğer bir deyişle, pozitivist ve "nesnel" bilgi kaynağı olarak görülen fotoğrafik medyumun yazılı raporlar üzerindeki otoritesinin bilinciyle hareket eder. Bu nedenle, kendisinden göçmen işçiler için rapor hazırlaması istendiğinde, öncelikle saha asistanı olarak bir fotoğrafçı talep etti ve görüntülerin tedariği için Lange'ı işe aldırdı. O güne değin sosyal bilimcilerin fotoğrafçılarla çalışması alışıldık bir durum değildi; büro yöneticisini olgusal bilgiyi temin edecek bir fotoğrafçının gerekliliği konusunda ikna etmek uzun sürmüştü. Taylor, kendisine niçin bir fotoğrafçıya ihtiyaç duyduğu sorulduğunda, yazılı raporları belgesel görüntülerle desteklemenin karar vericileri ikna edeceğini, alanda olup bitenlere dair kanıtlar sunacağını belirtir.

Aynı zamanda iyi bir dinleyici olan Lange, göçmen işçilerle olan iletişimini fotoğraflarla sınırlamadı; işçilerin sorunlarını da dinleyerek notlar aldı ve bu notları fotoğraflarla birlikte altyazı olarak kullanarak son derece ikna edici bir sunum hazırladı. Lange'ın yaklaşık altmış fotoğrafından ve Taylor'ın on beş sayfalık yazılı metninden oluşan raporun önceliği bir an önce kampların kurulması yönündeydi. Kırsal Rehabilitasyon Bölümü yöneticisi Harry Drobish ise, Taylor ve Lange'ın göçmen işçiler için kamplar kurulmasını öneren raporunu Kaliforniya Eyaleti Acil Yardım İdaresi'ne sundu ve böylece ilk etapta göçmen kampları için 200.000 dolarlık bir ödenek sağlandı. Böylece, fotoğrafik medyum ile sosyal bilimin iş birliği kısa sürede sonuç verdi ve bir sosyal bilimci olarak Taylor'ın niçin fotoğraflara ihtiyaç duyduğu sorusu gündemden düşmüş oldu.

Taylor ve Lange arasındaki iş birliğinin bir diğer önemli sonucu da, FSA Tarih Bölümü yöneticisi Roy Stryker'a fotoğrafçı kadrosunu oluştururken esin kaynağı olmasıydı. Öznelerin duygularını yakalama ve açığa çıkarma konusunda son derece başarılı olan Lange'ı FSA çatısı altındaki belgeleme projesi için işe alan Stryker; Taylor ve Lange ikilisinin hazırladığı raporu kendi çalışmaları için başarılı bir örnek olarak kabul etti. Lange ise, projeye dahil olduktan bir yıl sonra, yani 1936'da, sekiz yıl boyunca üretilen yaklaşık 270.000 fotoğraf arasında belki de en dokunaklısı olan ve zamanla Büyük Bunalım'ın bir simgesine dönüşen *Göçmen Anne* adlı fotoğrafı üretti.

Sefalet görüntüleri arasında en ünlüsü olan *Göçmen Anne*, Lange'ın yaklaşık bir ay süren bir fotoğraf yolculuğunun ardından evine doğru seyahat halindeyken karşılaştığı bezelye toplayıcıları kampını ziyaret etmesiyle ortaya çıkar. Lange, açlıktan bitkin düşmüş göçmen kadın Florence Thompson'ı kampta çocuklarıyla görünce oldukça etkilenir ve fotoğraf çekme arzusuyla yanlarına yaklaşır. Lange'a tarlalardaki donmuş sebzelerle ve çocukların avladığı kuşlarla beslendiklerini söyleyen Thompson, arabasının lastiklerini yiyecek satın alabilmek için yeni satmıştı. "Fotoğraflarımın ona yardımcı

olabileceğini biliyor gibiydi, bu yüzden de bana yardım etti" diyen Lange; göçmen kadın Thompson ve çocuklarını farklı uzaklıktaki açılardan tam beş kez fotoğrafladı (Partridge, 2010: 203) ve son kare olan en yakın açıyı Thompson'ın duygularını daha iyi ifade ettiği gerekçesiyle dokunaklı ve anlamlı buldu. Bezelye toplayıcıları kampındaki çekimini tamamlayan Lange, göçmen kadına adını sormadan alandan ayrıldı. Fotoğrafların banyosunu yapar yapmaz *San Francisco News* editörünü ziyaret etti ve kamptaki durumun aciliyetini bildiren bir konuşma yaptı. *News* editörü, United Press ajansına haber yolladı; ajans yetkilileri ise yardım görevlilerine Nipomo'daki durumu bildirdi ve böylece kampa gıda yardımları ulaştırıldı. 10 Mart 1936 tarihinde ise, *San Francisco News,* Lange'ın en fazla çoğaltılacak ve ünlenecek olan çalışmasına yer vermese de iki fotoğrafını kullanarak olayı haberleştirdi. *News*, "yorgun, hasta, açlıktan bir deri bir kemik kalmış 2.500 erkek, kadın ve çocuk, haftalarca acı çektikten sonra bir devlet fotoğrafçısının tesadüfi ziyaretiyle kurtarıldı" şeklindeki bir manşeti sayfalarına taşıdı. *News* editörüne göre, Lange bir devlet fotoğrafçısıydı ve Nipomo'daki aç insanları çektiği fotoğraflarla kurtarmıştı (Taylor, 1988: 355-57).

News editörü hem fotoğrafçının hem de göçmen kadının adını sayfalarının hiçbir köşesinde kullanmadı ve tıpkı Lange'ın yaptığı gibi, Thompson'ı geleneksel annelik rolü ve kimliği üzerinden tanımladı. Çünkü, bir yardım çağrısı olan gazete haberi, okuyucuda sempati yaratmak, acıma ve merhamet gibi duygulanımları harekete geçirmek için annelik kavramında içerilen geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretti. Haber metninin dışında, fotoğrafa verilen isim de söz konusu geleneksel rolleri ve değerleri daha da pekiştirdi ve bu etki günümüze kadar ulaşarak uzun yıllar boyunca sürdü.

Sadece *Göçmen Anne* adlı fotoğrafa değil, Büyük Bunalım süresince üretilen diğer FSA fotoğraflarına verilen isimler de toplumsal cinsiyet rollerine dair geleneksel klişeleri onayladı ve yeniden üretti. Kadınlar çoğunlukla kendi yaşamlarının özneleri olarak değil, eşleri üzerinden tanımlandı. Walker Evans'ın 1936 yılında çektiği, bir ahşap kulübenin önünde poz vermiş Allie Mae Burroughs adlı bir kadını betimleyen *Alabamalı Çiftçinin Karısı* adlı çalışma (Fotoğraf 4), Burroughs'u kendi öznelliği üzerinden değil, çiftçinin karısı olma rolü üzerinden tanımlar. Fotoğrafçı Evans'a tek başına poz verdiği halde, Burroughs'u tanımlayan ifade sadece bir eş olmasıdır. Böylece, bu fotoğraf, yoksulluğun ve sefaletin tüm ezici yükünü gözlerinde, dudağındaki kıvrımda ve yüzündeki çizgilerde taşıyan bir kadını betimlemekle birlikte, ikincil bir işlev daha yüklenmiş olur. Bu işlev, geleneksel ataerkil toplumsal değerlerin onaylanması işlevidir. Burroughs, tekil bir portre fotoğrafında bile eşini tamamlayan bir figüran olarak betimlenmiştir. FSA çatısı altında üretilen topluluk portrelerinde de benzeri ataerkil yaklaşımın izleri görülür. Russell Lee'nin 1940 yılına ait *Çiftçi Jack Whinery ve Ailesi* adlı topluluk portresinde de kadının adı yoktur. Sonuç olarak, geleneksel Amerikan norm ve değerlerini onaylayan FSA projesi, mevcut toplumsal gerçekliği olumsuzlamadan çok olumlama işlevi görmüştür, denebilir.

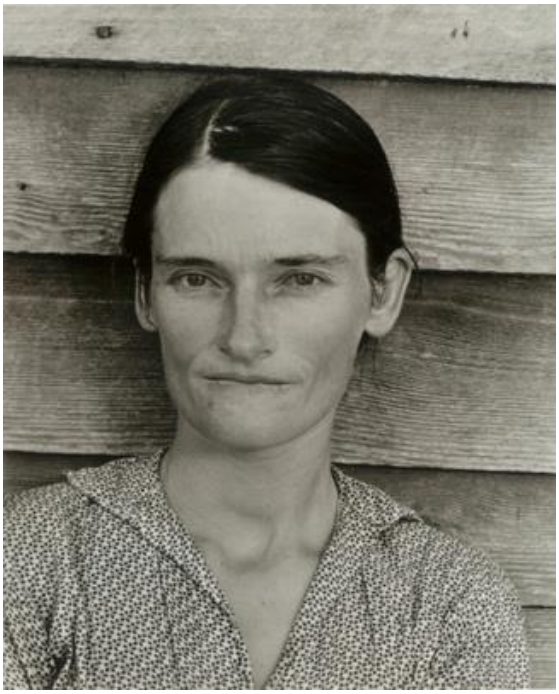

***Fotoğraf 4**. Alabamalı Çiftçinin Karısı, Walker Evans, 1936.*

Yöntem

FSA projesi, belgesel görüntüler aracılığıyla, diğer bir deyişle görsel göstergelerle Büyük Bunalım'ın alt sınıftan insanlar üzerindeki etkilerini temsil etmeye ve betimleme çalışmıştır. Dolayısıyla, bu insanların nasıl temsil edildiği, her bir göstergenin taşıdığı ve ilettiği anlamların neler olduğu, göstergeleri inceleyen bilim dalının yani göstergebilimin yöntemleri ile açığa çıkarılabilir. Diğer bir deyişle, Lange'ın *Göçmen Anne* adlı çalışmasındaki (Fotoğraf 5) açık ve örtük anlamları ortaya çıkarmak göstergebilimsel çözümleme yöntemini gerektirir.

Bulgular

Göçmen Anne Adlı Fotoğrafın Göstergebilimsel Analizi

***Fotoğraf 5**. Göçmen Anne ve Diğer Dört Fotoğraf, Dorothea Lange, Nipomo 1936.*

Göçmen Anne adlı çalışmanın düz anlam, yan anlam ve derin anlam çözümleme şemasına göre tespit edilen anlam birimcikleri şu şekildedir:

Tablo 1. *"Göçmen Anne" Adlı Fotoğrafın Göstergebilimsel Çözümleme Şeması*

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam	Derin Anlam
Kadın	Canlı, İnsan, Anne	Meryem, Kutsallık, Şefkat, Merhamet, İşçi Sınıfı, Göçmen Sorunları, İşsizlik	Mitoloji, Din, İdeoloji, Hümanizm, Kapitalizm, Sömürgecilik
Çocuklar	Canlı, İnsan	Masumiyet, Doğallık, Kırılganlık, Umut, Oyun, Kirlilik, Bakımsızlık, Sağlıksızlık	Mitoloji, Din, İdeoloji, Hümanizm
Kucaktaki Bebek	Canlı, İnsan	İsa, Kutsallık, Umut, Masumiyet, Saflık, Kırılganlık, Gelecek, Kirlilik, Bakımsızlık, Sağlıksızlık	Mitoloji, Din, İdeoloji, Hümanizm
Eller ve Yüz İfadesi	Organ, Duygulanım	Düşünceli, Kaygılı, Hüzünlü, Yalnız	Mitoloji, İdeoloji, Kültür, Psikoloji
Çadır Direği	Nesne, Ahşap	Desteklemek, Ayakta Tutmak, Umut	İdeoloji, Gelenek
Yırtık Elbise	Nesne, Kumaş, Örtünme	Fakirlik, Yoksulluk, Sefalet, Alt Sosyal Sınıf	Kültür, Gelenek, İdeoloji
Çadır	Barınma, Yaşanılan Yer, Sığınma, Mekân	Güvenlikten Yoksunluk, Evsiz Barksızlık, Yersiz Yurtsuzluk, Göçebelik, Savunmasızlık, Sağlıksız Yaşam Koşulları	İdeoloji, Kültür, Ekonomi

Lange'ın Mart 1936'da Nipomo'da çektiği *Göçmen Anne* adlı çalışma, FSA projesini temsil eden 270.000 negatif arasında, içerdiği anlamlar nedeniyle en ayrıksı olanıdır ve zamanla sadece Bunalım'ın bir simgesi olmaktan çıkarak acı çeken tüm insanlığın bir temsiline dönüşmüştür. Bir mekânsal portre çalışmasını çağrıştıran bu fotoğraf, diğer dört fotoğrafla kıyaslandığında özneleri betimleyen en yakın çekimdir. Lange'ın, geçmişte stüdyo portreciliği yapmasının da etkisiyle, göçmen kadının o anki ruh halini ve duygu durumunu yansıtabilecek en doğru açıyı tercih ettiği söylenebilir. Lange, portre fotoğrafçılığının öznelerin kişiliğini ve duygu durumunu yansıtma konusundaki başarılarını, San Francisco'daki stüdyosunda henüz bir portre fotoğrafçısıyken deneyimlemiş bir fotoğrafçıdır. Bu çalışma için farklı uzaklıklardan çekim yapan Lange, öznelere olan en yakın açıyı tercih ederek, izleyicinin kadının yüzündeki anlamları daha kolay fark edebilmesini sağlar. Aynı zamanda, en yakın açı, kadının yüzünün çerçeve içinde en fazla yer kapladığı açıdır. Diğer fotoğraflar incelendiğinde, kadının yüzünün çerçeve içinde daha küçük kaldığı genel planlar, istenilen anlamı vermekten uzaktır. Göçmen kadına ait en yakın plan, aynı zamanda en fazla bilinen ve tarihsel süreçte en çok çoğaltılan plandır. Bu planda, görüntülenen özne Florence Thompson kameraya doğrudan bakmaz; fotoğrafçının farkında değilmiş gibi davranır. Bu şekilde davranarak Lange'ın "nesnel" gözlemci konumuna bir bakıma yardımcı olur.

Lange, annelik olgusunu ve Hıristiyanlık geleneklerindeki anlamlarını, sempatiye yönelik bir görsel retorik inşa etmek için FSA kariyeri boyunca pek çok kez kullandı. *Göçmen Anne* adlı çalışmayı ayrıksı kılan niteliklerden biri de Hıristiyan inancını ve geleneklerini çağrıştıran sembolik anlamlarla yüklü olmasıdır. Madonna resim ve heykellerinin yani yas içindeki Meryem ve kucağındaki İsa biçimindeki Hıristiyan ikonografisinin izlerinin görülebileceği bu çalışma, Batı sanatında sıklıkla karşımıza çıkan anne ve çocuk temasına sahiptir. Bu çalışmada, çocuklar masumiyeti ve kırılganlığı, anne ise şefkat ve merhameti simgeler. Göçmen kadın Thompson, tıpkı Hıristiyan ikonografisinde betimlenen Meryem gibi yalnızdır. Thompson'ın evli olup olmadığına ya da bir hayat arkadaşının var olup olmadığına dair yazılı ya da görsel bir bilgi yoktur. Çocukların avladığı kuşlarla beslenmeleri, yiyecek bulma sorumluluğunun çocuklarda olması, göçmen kadının dul, yalnız ya da terkedilmiş olduğuna işarettir. Bu durum, göçmen kadını tıpkı Meryem gibi kutsal bir figüre dönüştürür ve böylece izleyicinin özdeşlemesi daha da kolaylaşır. Baba ve koca figürüne rastlamayışımız, göçmen kadın ve çocuklarının yalnız, yardıma muhtaç ve savunmasız olduklarına yönelik geleneksel algıyı güçlendirir. "Kaliforniya'da yoksul köylüler; 32 yaşında yedi çocuklu bir anne" (Lewis, 2020: 75) şeklindeki fotoğraf altı yazı da üstü kapalı bir biçimde bu algıyı destekler. FSA fotoğraflarının genelinde görülen erkek egemen ataerkil retorik göz önüne alındığında, göçmen kadın ve çocuklarının kendilerini koruyacak bir kocadan ve babadan yoksun oldukları vurgulanmaya çalışılır. Bu anlamlar yoksulluk, açlık ve sefalet gibi anlamlarla desteklendiğinde, izleyicide yaratılmak istenen duygusal etki acıma ve merhamet olmaktadır. Burada amaç, Hıristiyan dünyasının bilinçaltında yer etmiş birtakım kodları kullanarak, izleyicinin fotoğraftaki öznelerle özdeşleşmesini kolaylaştırmaktır. Özdeşleşme sonucu gerçekleşen acıma ve vicdan duygularının yarattığı etki ise yardım ve bağışçılıktır. Bağışların yol açtığı katarsis yani arınma ise bir tür edilgenliktir. Yapılan bağışlar ile vicdanlar rahatlatılır ve böylece gerçek bir eleştirel tavrın önüne geçilmiş olunur.

Göçmen Anne adlı çalışma ile izleyicide yaratılan özdeşleme ve arınma tarihsel süreçte birkaç kez tekrarlanmıştır. Bu çalışma ile 1936 yılında yardım kampanyasına konu olan Florence Thompson, aradan kırk yedi yıl geçtikten sonra yeniden bir yardım kampanyasına konu olur. 1983 yılında hasta olduğunun öğrenilmesi üzerine yeniden gazetelere manşet olan Thompson için açılan banka hesabına okuyucular tarafından bağış yapılır. Lange, *Göçmen Anne* adlı fotoğraf sayesinde başarılı bir kariyer inşa etmesine, tüm dünyaya yayılan bir şöhreti yakalamasına rağmen, fotoğrafın öznesi Thompson'ın yaşamında birkaç yardım kampanyasına konu olmak dışında bir değişikliğe yol açmamıştır. Bu açıdan, Lange'ın fotoğraflarının göçmen kadın Thompson'ın ve temsil ettiği toplumsal sınıfın yaşamında radikal bir değişime yol açmadığı söylenebilir. Dolayısıyla, tüm reform çalışmalarında söz konusu olduğu gibi, FSA çalışmasında da öznelerin ya da toplumsal faillerin mevcut üretim ilişkileri içerisindeki konumu bir bakıma onaylanır ve yeniden üretilir. Adorno ve Horkheimer'ın *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde vurguladıkları gibi, acıma ve hayırseverlik, "zengin ile yoksul arasındaki ayrımın içselleştirilmiş bir onayıdır" (2002: 81).

Savunmasızlığa ve güvenlikten yoksun olmaya dair anlam, mekân rolü üstlenen çadır sayesinde de açığa çıkar. Sağ üst köşeden çıkan ve çerçevenin ortasına doğru ilerliyormuş izlenimini yaratan diyagonal dikiş çizgisi, göçmen anne ve çocuklarının bir betonarme ya da ahşap yapıdan çok bir çadırda yaşadıklarını gösterir. Göçmen kadın ve çocuklarının görüntülendiği bir diğer fotoğrafta yer alan gaz lambası, çadırın günübirlik bir barınma yeri değil, kadın ve çocuklar için bir yaşam alanı olduğunu gösterir. Çadırın içinde olmalarına rağmen, özneleri önden aydınlatan ışığın yoğunluğu yarı açık bir mekânda olduklarına işaret eder. Lange'ın çektiği diğer dört fotoğraf da incelendiğinde bu sav doğrulanır. Çadırın ön kısmının bütünüyle açık olması, mahremiyetlerinin kolayca ihlal edilebileceği,

kum fırtınalarına karşı savunmasız kalabilecekleri yönündeki anlamı güçlendirir. Başlarını sokabilecekleri tek yer olarak betimlenen çadır, aynı zamanda evsiz barksız olma durumunu, belli bir yere ait olmamayı, yersiz yurtsuzluğu ve göçebeliği temsil eder. Çadırdaki yıpranmışlıkla öznelerin giysilerindeki yıpranmışlık anlamsal ve duygusal açıdan birbirlerini destekler. Çadırdaki yıpranmışlık, sağdaki çocuğun kıyafetindeki delikler, kadının giysisinde oluşmuş yırtıklar ve kucağındaki bebeğin yüzündeki kir yoksulluğa, sefalete, sağlıksız yaşam koşullarına ve yardıma muhtaç olma durumuna işaret ederken; kadının çerçevenin dışına taşan bakışı, uzaklardan gelecek olan bir yardım eline olan ihtiyacın altını çizer. Tüm bu nedenlerle, göçmen kadının yüzünde korku ve endişe hakimdir. Dudaklarının kenarına dokunan parmaklar ve yüz ifadesi, göçmen kadının düşünceli olduğunu, geleceğe dair kaygılarının bulunduğunu güçlendiren işaretlerdir. Fotoğraf baskısının siyah beyaz olması da fotoğrafta içerilen hüznü destekler niteliktedir. Fakat, annelerini çevreleyen bebek ve çocuklar, aynı zamanda umudu ve geleceği simgeler. Umuda yönelik bir diğer anlam, sığ alan derinliğinden dolayı netsizleşmiş ön plandaki ahşap direktir. Ahşap direk, çadırı destekleyen ve ayakta tutan nesnedir ve dik duruşuyla tüm olumsuzluklara karşın yaşamın sürdürüleceğine, açlığa rağmen hayatta kalacaklarına dair umudun söz konusu olabileceğini simgeler. Çadırı tutan direk, tüm sağlıksız ve zorlu koşullara rağmen göçmen kadın ve çocuklarının dik durduğu, yıkılmadığı ve güçlü oldukları yönündeki bir anlamı temsil eder. Yorgun ve güçlü, endişe ve umut gibi ikili karşıtlıklar, genel anlamda Yeni Düzen politikalarının, özelde ise Stryker'ın FSA çalışmalarında görmek istediği şeydi. Çünkü, statükonun her şeye rağmen devam ettiği yönündeki algı, Yeni Düzen ve FSA politikalarının temel amacıydı.

Stryker ve FSA'ya yönelik en büyük eleştiri, tüm projenin propaganda ve faydacı tavrıydı. Her şeyden önce, Lange'ın tarzıyla katkıda bulunduğu, halkın duygularının belirli bir manipülasyonuydu. Bu organizasyon, kamuoyunun onayını gerektiren yüksek bir lojistik ve ekonomik maliyet anlamına geliyordu. Fotoğrafın bir tür *öncesi* ve *sonrası* olması gerekiyordu. Lange'ın görüntülerinin sonuna; temiz ve ütülü giysiler giyen mutlu, temiz köylüleri gösteren başka fotoğraflar eklendi. Bu, Stryker'ın patronu Tugwell tarafından belirlenen iki temel hedeften kaynaklanıyordu:

Büyük şehirlerde demokratik oylamayı teşvik etmek için kırsal kesimdeki yoksulların katlanmak zorunda olduğu koşulları sunmak;

New Deal'ın bu koşulları iyileştirmede kaydettiği ilerlemeyi göstermek.

Fotoğraflar, Roosevelt yönetimine Büyük Buhran'ın en kötü etkilerini atlatma çabasında ve ayrıca 1936'da yeniden başkanlık seçimini kazanmasında yardımcı olacaktı (Thompson, 2012: 88-96).

Sonuç ve Tartışma

Göstergelerin işlevi 'şeyler'i, diğer bir deyişle nesneleri, olayları, olguları ve insanları temsil etmek ve taşıdıkları anlamları alıcılara iletmektir. Bu nedenle, birer gösterge olarak kültür ürünleri, Adorno ve Horkheimer'ın "Kültür Endüstrisi" metninde ısrarla altını çizmeye çalıştıkları gibi, her zaman masum değildir ve kodlayıcısının sınıfsal çıkarlarını temsil etme anlamında ideolojiktir. Bir egemen sınıf projesi olan FSA'yı bu açıdan değerlendirmek gerekir. FSA'nın gerçekleştirdiği fotoğrafik belgeleme çalışması, her şeyden önce bir temsil çalışmasıdır. Temsil ise güç/iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir; temsil eden temsil edilen üzerinde bilgi ve dolayısıyla güç sahibi olur. Dolayısıyla, FSA projesi kapsamında temsil edilen özneler; güç/iktidarın ya da statükonun, içinde bulunduğu krizden çıkarak kendini yeniden üretebilmesi için nesneleştirilir. FSA projesi, fotoğraflara konu olan özneleri, Yeni Düzen politikalarının ve hükümet programının aksaksız bir biçimde işlediğine dair propagandanın nesnelerine dönüştürür.

Geleneksel teorinin tüm epistemolojik yetersizlikleri, FSA çatısı altında gerçekleştirilen fotoğrafik belgeleme çalışmasında da karşımıza çıkar. Bu çalışmada, fotoğrafın toplumbilimle olan yakınsaması ve çeşitli toplumbilim teorilerinin varlığı söz konusu olsa da, bu teoriler eleştirel teoriden çok geleneksel teoriyi temsil eder. FSA projesi, olgusal olması yani tarım işçileri hakkındaki gerçeği algılanabilir ya da gözlemlenebilir yönleriyle ele alması nedeniyle, geleneksel teorinin epistemolojik sınırlarına karşılık gelir. Büyük Bunalım'ı sadece algıya yansıdığı şekliyle gören FSA, Bunalım'ın ve mevcut iktisadi örgütlenmenin ardındaki yapısal sorunlardan çok, krizin etkilerini ve biraz da neye benzediğini betimlemiş ve böylece toplumsal çelişkileri yansıtmaktan ve olumsuzlamaktan çok olumlamış ve yeniden üretmiştir. Bu açıdan, bir fotoğrafik toplumsal araştırma olarak FSA, Frankfurt Okulu'nun yadsıdığı ve yoğun bir eleştiriye tabi tuttuğu geleneksel teorinin pratiğe yansıması olarak görülmelidir. Bilgiyi algıya, olgusal ve pozitif olana indirgeyen ve bu nedenle eleştirel teori tarafından epistemolojik yetersizlikle suçlanan geleneksel teori, 1930'lu yıllarda FSA projesi ile pratikteki yansımasını bulur. Dolayısıyla, tıpkı geleneksel teorinin toplumsal gerçeklikleri doğal ve değişmez yasalar olarak kabul etmesine benzer şekilde, FSA projesi de acıma ve merhamet gibi duygulanımlara yol açarak tarım işçilerinin toplumsal konumlarını ve içinde bulundukları gerçekliği olgu seviyesine çıkararak doğallaştırır. Bir reform sözcüsü olarak Lewis Hine'ın ve onun izinden giden Roy Stryker ve FSA fotoğrafçılarının fotoğrafik toplumsal araştırmayla sağlamayı arzuladığı toplumsal değişme ve gelişme, daha çok kapitalist toplumsal örgütlenmeye içkin olan bir değişme ve gelişme modelidir ve bu nedenle eleştirel teoriden çok geleneksel teorinin amaçlarıyla örtüşür. Stryker, FSA projesinin bir sosyolojik araştırma olduğu yönündeki savında haklı olmakla birlikte, bu çalışma fotoğrafik medyumun "olgusallık" ve "nesnellik" gibi sınırları dahilinde gerçekleştirilir. Politik açıdan yüklendiği işlev ise, bir propaganda çalışması olarak Amerika'nın ve dolayısıyla da mevcut toplumsal örgütlenmenin olumlanmasıdır. Bu çalışmanın aynı zamanda bir eğitim işi olması ve Amerika'yı tanıtması bir olumsuzlamadan çok bir olumlamadır. Diğer bir deyişle, Hine'ın toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi için salık verdiği ikna edici reklamcılık faaliyetidir.

Tıpkı reklam iletilerinin iknaya dayalı bir görsel retorik inşa etmesine benzer şekilde, toplumsal değişimi amaçlayan, izleyicisinde özdeşleşme ve sempatiyi hedefleyen fotoğrafik çalışmalar da, *Göçmen Anne* adlı fotoğrafta söz konusu olduğu gibi, ikna edici göstergelerin kodlanmasına dayalıdır. Nitekim, Lewis Hine, reklamcılığın yöntemlerine başvurarak tıpkı bir tacir gibi yaşamdaki aksiyonu kamuoyuna pazarlamak gerektiğini düşünür. Bu fotoğrafçılık geleneğinde, sosyal değişime yol açacak iknanın gerçekleşebilmesi için kamuoyunun vicdanını harekete geçirecek kodlara ihtiyaç duyulur. Hine'ın izleyicide duygusal tepkinin harekete geçirilmesi gerektiği yönündeki önerileri, ondan oldukça etkilenen Stryker ve FSA fotoğrafçıları tarafından Büyük Bunalım döneminde de yerine getirilir. Dorothea Lange ve diğer FSA fotoğrafçıları, Hine'ın sosyal araştırmacılara önerdiği gibi, ikna edici göstergeleri kullanarak izleyicinin duygularını etkilemeye ve onları harekete geçirmeye çalışmıştır. Duyguları hedefleyen ikna edici tüm çalışmaların temel handikapı, izleyicisinde gerçek bir eleştirel tutuma yol açmaktan çok, vicdanları harekete geçirerek acıma, merhamet ve sonuç olarak da bağışçılığa yol açmalarıdır. Bunun en önemli nedeni de sefalet manzaralarının "doğrudan", "nesnel" ve "tarafsız" bir biçimde, yani algıya yansıdığı yüzüyle yansıtılmasıdır. Bu temel izlek, FSA projesi tarafından da yerine getirilir. Tarım işçilerinin yaşam koşulları ve içinde bulundukları gerçeklik, göründüğü şekliyle ortaya konur. Diğer bir deyişle, doğalcı ve olgucu bir anlayışla, toplumsal gerçekliğin sadece görünen yüzü betimlenir. Sefalet ve yoksulluğa dair kaba olguların mekanik yeniden üretimi, diğer bir deyişle Amerika kırsalındaki yaşamın bir reprodüksiyona dönüşmesi, izleyicide oluşan acıma ve merhamet gibi duygulanımların temel nedenidir. İzleyicide gerçek bir eleştirel tavır yerine sadece acıma ve merhametin oluştuğuna dair temel gösterge, *Göçmen Anne* adlı çalışmanın yayımlanmasıyla

ortaya çıkan yardım ve bağış kampanyalarıdır. Göçmen kadın Florence Thompson'ın yıllar sonra yeniden bir yardım kampanyasına konu olması, toplumsal hiyerarşideki konumunda herhangi bir değişikliğin olmadığını gösterir. Geleneksel teorinin pratiğe yansıması olan FSA projesi, Thompson'ın sınıfsal konumunun tarihselliğini gizlemiş, mevcut statükoyu doğal bir olgu olarak yansıtmış ve böylece statüko içerisindeki konumunu yeniden üreterek meşrulaştırmıştır.

Göç*men Anne* başta olmak üzere, FSA kapsamında gerçekleştirilen fotoğrafik çalışmaların yol açtığı duygulanımsal etkiler, fotoğrafçılıkta da dram sanatına ve klasik anlatı sinemasına özgü motiflerin bulunabileceğini, dolayısıyla fotoğrafçılığın bir kültür endüstrisi olarak işlev görebileceğini gösterir. Klasik dramatik anlatıda karşımıza çıkan baht dönüşü, çatışma, özdeşleşme ve katarsis gibi unsurlar FSA fotoğraflarında da karşımıza çıkar. Göçmen kadın ve çocuklarının ekonomik kriz sonucu donmuş sebzelerle beslenmeye başlamaları ve yiyecek bir şeyler alabilmek için arabanın lastiklerini satmaları, baht dönüşünü simgeleyen gelişmelerdir. Anlatıdaki çatışma ise, fotoğrafta temsil edilen özneler ile Büyük Bunalım, kuraklık ve kum fırtınaları arasında yaşanır. İyiyi göçmen kadın ve çocukları temsil ederken, kötüyü mevcut toplumsal sistemden çok Büyük Bunalım temsil eder. Bir diğer "kötü" ise, kuraklık ve kum fırtınalarına neden olan doğadır. Anlatının sonunda ise, iyiyi temsil edenlerin olumsuz koşuları yardım ve bağışlarla reforme edilir ve böylece iyiler galip gelerek yeniden statükonun rutinine dahil olur. Büyük Bunalım nedeniyle kesintiye uğrayan emek süreci böylece yeniden üretilir. İzleyici ise, yapmış olduğu bağışlarla, vicdan azabından, acıma ve merhamet duygularından arınarak, tıpkı filmlerde olduğu gibi katarsisi deneyimler.

FSA örneği özelinde fotoğrafik medyum bir kültür endüstrisi ve dolayısıyla kontrol aygıtı olarak işlev görmüştür, denebilir. *Göçmen Anne* ve diğer FSA çalışmaları, hem kültür endüstrisi ürünlerinin statükoyu onaylayan olumsuz ideolojik etkilerinin, hem de görgül sosyal araştırmaların sahip olduğu yetersizliklerin örneklendiği çalışmalar olmuştur. Sonuç olarak, kültürel ürünler olarak FSA imgeleri, statükoyu olumsuzlamadan çok olumlama işlevi görmüştür, denebilir. FSA, tarım işçilerinin sefalet görüntülerini çeken fotoğrafçıların yaptığı işi bir hakikatsizlik olarak niteleyen Adorno ve Horkheimer'ın savlarını doğrulayan bir çalışma olarak öne çıkar.

Kaynakça

Adorno T W, Horkheimer M (2002). Dialectic of Enlightenment. (Çev.: Edmunt Jephcott). Stanford: Stanford University Press.

Adorno T W, Horkheimer M (2010). Sosyolojik Açılımlar. (Çev.: Sezai Durgun ve Adnan Gümüş). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Adorno T W, Horkheimer M (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği. (Çev.: Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Adorno, T W (1977). *"The Logic of the Social Sciences"*. David Frisby (Ed.), *The Positivist Dispute in Germen Sociology* içinde (ss. 105-122). (Çev.: Glyn Adey ve David Frisby). London: Heineman Educational Books.

Adorno, T W (2014). "*Kültür Endüstrisine Genel Bir Bakış"*. Ali Artun (Der.), *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi* içinde (ss. 109-119). (Çev.: Mustafa Tüzel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bottomore, T (1991). A Dictionary Of Marxist Thought. Oxford: Blackwell Publishers.

Cevizci, A (2022). Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a. İstanbul: Say Yayınları.

Comte, A (2019). Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma. (Çev.: Erkan Ataçay). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Goldberg, V (1991). The Power of Photography: How Photographs Changed Our Lives. New York: Abbeville Press.

Hine, L W (1980). "*Social Photography*". Alan Trachtenberg (Ed.), *Classic Essays on Photography* içinde (ss. 109-113), New Haven: Leete's Island Books.

Hine, L W (1986). "*Fotoğrafın Toplumsal Gelişmeye Katkısı*". (Çev.: Mehmet Ünal). *Fotoğraf,* 36: 8-12.

Horkheimer, M (2005). Geleneksel ve Eleştirel Kuram. (Çev.: Mustafa Tüzel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lewis, E (2020). …isms: Understanding Photography. New York: Routledge.

Marcuse, H (1955). Reason and Revolution: Hegel and the Rise of Social Theory. London: Routledge & Kegan Paul.

Nevins A, Commager H S (2014). ABD Tarihi. (Çev.: Halil İnalcık). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Newhall, B (1949). The History of Photography. New York: The Museum of Modern Art.

Partridge, R (2010). "*Dorothea Lange in the Field*". Ken Light (Ed.), *Witness in Our Time* içinde (ss. 203-209). Washington: Smithsonian Books.

Stange, M (1989). Symbols of Ideal Life: Social Documentary Photography in America 1890-1950. Cambridge: Cambridge University Press.

Storer, C (2015). Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi. (Çev.: Sedef Özge). İstanbul: İletişim Yayınları.

Stryker, R (1988). *"The FSA Collection of Photographs"*. Vicki Goldbelg (Ed.), *Photography in Print* içinde (ss. 349-354). Albuquerque: University of New Mexico Press.

Taylor, P (1988). "*Migrant Mother: 1936*". Vicki Goldbelg (Ed.), *Photography in Print* içinde (ss. 355-357). Albuquerque: University of New Mexico Press.

Thompson, J L (2012). The Story of a Photograph: Walker Evans, Ellie Mae Burroughs and the Great Depression. Kindle Edition. United States: Now and Then Reader.

Görsel Kaynakça

Fotoğraf 1. https://arthurrothstein.org/portfolio/the-dust-bowl/# (Erişim: 02.08.2023).

Fotoğraf 2. https://www.moma.org/collection/works/45296 (Erişim: 02.08.2023).

Fotoğraf 3. https://shorturl.at/oANT0 (Erişim: 02.08.2023).

Fotoğraf 4. https://shorturl.at/pDLW1 (Erişim: 02.08.2023).

Fotoğraf 5. https://shorturl.at/lpCJR (Erişim: 02.08.2023).

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (IJHAR), Pardüs Yayıncılığının desteği ile Haziran 2016 yılında yayın hayatına başlamış, 2019 yılında Uludağ Koleji Uludağ Gelişim Akademisi yayıncı desteği ve kurucu heyet ortaklığı ile kurumsal değişim sağlayarak, ilke, hedef ve amaçlarını güncellemiş akademik bir dergidir. İjhar'ın temel ilke ve amacı Dünya ve Türkiye'deki halkbilimi, sanat ve kültürel miras çalışmalarını izlemek, disiplinler arası yapılan araştırmaları yayımlamak ve bu alandaki çalışmaları uluslararası düzeye taşımaktır. İjhar, yayın hayatına başladığı günden başta Dergipark olmak üzere, ASCI index, BASE Indeks, ISI Indeks, CiteFactor Indeks, Biodiversity Literature Repository, CERN openlab, Open Aire, Zenodo, DOI sistem, SIS Indeks, Root Indeks, Google Academic, DoçPlayer, Road Open Acces, International Standart Serial Namber, Akademic Resource, DRJI Indexed Journal, İdealOnline ve Islamic Market gibi birçok ulusal ve uluslararası indexler ile Bielefeld University Library, Bursa Uludağ Universitesi Kütüphanesi ve Caltech Librart gibi saygın kütüphanelerde de taranmaya başlanmıştır.

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları dergisi (IJHAR), öncelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılapları doğrultusunda, kültürü araştırma ve yaşatma ilkelerini benimsemiştir. Yayınlarında UNESCO'nun 2003 yılında aldığı kararlar doğrultusunda "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesine bağlı kalmayı amaçlanmıştır. Dergimize hem basılı hem de elektronik www.ijhar.net adreslerinden ulaşılabilir.

GÜZ / FALL
www.ijhar.net
ijharjournal@gmail.com / P:+90 (224) 4130006
Uludağ Gelişim Akademisi 29 Ekim Mah. İzmir Yolu Cad. No:404 Nilüfer / BURSA
Uludağ Gelişim Akademisi yayınıdır